

**TELEVİZYON HABERLERİNDE MİLLİ KİMLİĞİN YENİDEN ÜRETİMİ:
DAVOS KRİZİ ÖRNEĞİ**

Züleyha ÖZBAŞ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Sinema ve Televizyon Anabilim Dalı

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Ufuk KÜÇÜKCAN

Eskişehir

Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Mayıs 2011

Jüri ve Enstitü Onayı

Züleyha ÖZBAŞ'ın "*Televizyon Haberlerinde Milli Kimliğin Yeniden Üretimi: Davos Krizi Örneği*" başlıklı tezi .././20.. tarihinde, aşağıdaki jüri tarafından Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca, Sinema Televizyon Anabilim dalında Yüksek Lisans tezi olarak değerlendirilerek kabul edilmiştir.

Adı Soyadı

İmza

Üye (Tez Danışmanı): Yrd. Doç. Dr. Ufuk KÜÇÜKCAN

Üye : Prof. Dr. Nazlı BAYRAM

Üye : Yrd. Doç. Dr. Emre GÖKALP

Prof. Dr. Ramazan GEYLAN

Enstitü Müdürü

Yüksek Lisans Tez Özü

TELEVİZYON HABERLERİNDE MİLLİ KİMLİĞİN YENİDEN ÜRETİMİ: DAVOS KRİZİ ÖRNEĞİ

Züleyha ÖZBAŞ

Sinema ve Televizyon Anabilim Dalı

Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mayıs 2011

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Ufuk KÜÇÜKCAN

Modern dünyanın devlet örgütlenmesi biçimi olan ulus-devletin kuruluş aşamasında, ulus-devlet ve milli kimlik inşa süreci yaşanır. Ulus-devlet kurulduktan sonra milli kimlik ve ulus-devlet inşası son bulmaz. Sürekli olarak, farklı yollarla kendini yeniden üretir ve bir ulus-devlet yapılanması olduğunu yeniden yeniden hatırlatır. Kitle iletişim araçları, bu yeniden üretici ve hatırlatıcılardan birisidir. Yirminci yüzyıl ileri kapitalizmde, kültürel ve siyasal alanda belirleyici olan kitle iletişim araçları sürekli olarak anlam, pratik ve değerler inşa eder. Türkiye Cumhuriyeti de aynı süreçler içinden geçerek, sürekli olarak farklı milliyetçilik görünümünü yansıtarak yeniden kurulmaya devam etmektedir. Çalışma, 2009 yılı Dünya Ekonomik Forumu'nda, moderatör David Ignatius, Şimon Peres ve Recep Tayyip Erdoğan üçgeni arasında yaşanan gerilimi konu edinmektedir. 'Davos Krizi' olarak anılan bu olayın haber bültenlerine yansımaları ele alınarak, haberlerin ulus-devletin yeniden inşası ve milli kimliğin üretimi sürecinde nasıl söylemler yapılandığı, nasıl bir kimlik kurduğu incelenmiştir. Olayın haber bültenlerinde yer almaya başladığı 30 Ocak 2009 günü ve izleyen bir hafta, izlenme oranları ve sahiplik yapıları göz önünde bulundurularak örnekleme dâhil edilmiş, 5 kanalın, Kanal D, ATV, Show TV, NTV ve TRT'nin haber bültenleri söylem analizi metoduyla incelenmiştir. Elde edilen veriler sonucu, milli kimliğin, Davos Krizi'ni konu edinen haber bültenlerinde sürekli olarak farklı biçimlerde yeniden inşa edildiği görülmüş, milliyetçiliğin birçok türünün birbirine eklemlendiği saptanmış ve AKP iktidarıyla yeni-Osmanlılık söylemini içeren bir milli kimlik kurgusu üretildiği belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: milliyetçilik, milli kimlik, Davos Krizi, yeni-Osmanlılık, televizyon haberleri

Abstract

THE REPRODUCTION OF NATIONAL IDENTITY IN TELEVISION NEWS: THE DAVOS CRISIS CASE

Züleyha ÖZBAŞ

Department of Cinema and Television

Anadolu University, Graduate School of Social Sciences, May 2011

Adviser: Assist. Prof. Dr. Ufuk KÜÇÜKCAN

In the establishment of nation-state as the format of the state organization in the modern world, nation-state and national identity building processes are experienced. Once nation-state has been established, the construction of national identity and reconstruction of nation-state itself does not end. Constantly in various means, nation-state reproduces itself and reminds it is a nation-state. Mass media has long been pronounced as one of its producers and reminders. As the determinant of cultural and political significance in contemporary capitalism in the twentieth century, mass media regularly builds practices and values. Republic of Turkey continually reflects different views of nationalism through the same processes and sustains its reestablishment. This study subjects the tension between the moderator David Ignatius, Shimon Peres and Recep Tayyip Erdogan in 2009 – The World Economic Forum. The reflections of this incident, then called as 'Davos Crisis', to the news releases are studied. This study focuses on how these newscasts structure the discourses for the reconstructions of the nation-state and how the national identity further reestablished. Newscasts of this case were sampled selecting the broadcasts by 5 different tv channels, Kanal D, ATV, Show TV, NTV and TRT, during 30 January 2009 and the following week. A discourse analysis methodology was applied over the sampled material. The results of analysis showed that in each newscast that reports about Davos Crisis, the national identity was reconstructed in various forms. It was noted that various types of nationalism were articulated to each other and a new national identity was build upon the Neo-Ottomanism discourse of AKP government.

Keywords: nationalism, national identity, Davos Crisis, neo-Ottomanism, television news

Önsöz

Bu tezin yazım sürecindeki yoğun iş yükünün içinde, bana ayırdığı zamanlar ve yolumu kaybettiğimde sunduğu destek için tez danışmanım Yrd. Doç. Dr. Ufuk Küçükcan'a, tez jürimde sunduğu katkılar ve aydınlatıcı tartışmalar için Prof. Dr. Nazlı Bayram'a çok teşekkür ederim. Ne zaman arasam ulaşabildiğim, bitmek bilmeyen tez sürecime sonsuz katkı sunan değerli hocam Yrd. Doç. Dr. Emre Gökalp'e hem hocalığı, hem dostluğu, hem de anlayışı için çok teşekkür ederim. Bir dönem içinden çıkamadığım örneklem sorununda imdadıma yetişen, desteğini sadece benim değil birçok arkadaşımın hissettiği Doç. Dr. İncilay Cangöz'e, bana en çok ihtiyacım olan şeyi, boş zamanı verdiği ve gösterdiği anlayış için Prof. Dr. Sezen Ünlü'ye teşekkür ederim.

Meşakkatli bir sürecin ürünü olan bu metin, beni en çok verilerime ulaşmak konusunda zorladı. Örnekleme dâhil etmek istediğim ancak verilerine bir türlü ulaşamadığım kanallar olduğu gibi, ulaştığım haber görüntülerine de büyük bir emek sarf ederek, gözümde aşılmaz bir dağ haline gelen engelleri, birçok kişinin verdiği destekle aşmaya çalışarak ulaşabildim. Bu süreçte, kurumlarla ilişki kurarak bana destek veren, sonuca ulaşmasak da çabalarıyla onlara her zaman minnettar kalacağımı hissettiğim arkadaşlarıma ve hocalarıma sonsuz teşekkür ederim. Bu süreçte adını mutlaka anmam gereken, sonuçsuz kalsa da bütün bağlantılarımı sağlamaya çalışan, benimle birlikte çabalayan dayım Hakan Ünal'a müteşekkirim. Ben tezimi yazarken, tezimi yazmaktan çok kendimi veri kaynaklarına ulaşmaya adanmak zorunda kaldım. Sosyoloji formasyonuma rağmen, bir kurumun ne demek olduğunu en iyi bu süreçte yaşayarak/maruz kalarak öğrendim. Bir nokta geldiğinde bu tez artık yazılamaz duruma gelmişti. Oluşturduğum bütün birikimi bir kenara itip başka bir konuya geçmenin gerekliliğini içime sindirmeye çalışırken imdadıma Oğuz yetişti. Hem teknik bilgisi, hem ben artık çökmüşken bana verdiği gayret için, yaptığı deşifreler için, imkânsıza ulaşabilmeyi gösterdiği için, kısaca bu tez o olmadan yazılamayacağı için en büyük teşekkürü ona etmem gerekir.

Uzun bir soluk olan tez yazım sürecinde, hem verdiği moral destek hem de akademik güç için, aynı zamanda okuldaki varlığı için, arkadaşım Şimşek Santrafor Çağdaş'a özel olarak bir teşekkür sunmam gerek. Metnimi her zaman koşulsuz olarak, gönüllü bir

şekilde o okudu, düzeltti ve eleştirileriyle bana yol gösterdi. Aynı şekilde, hem dayanışma hem de sonsuz güzel muhabbet ve kahve keyfi sunmuş olan Gamze, Gülcan ve Tezcan'a teşekkür ederim.

Her omzum çöktüğünde beni düzelten, sancılı bütün süreçlerimde hayata karşı güçlendiren ve bana olan umudunu ve inancını hiç kaybetmeyen rol modelim, annem Sebahat Özbaş'a, hayatına ortak olmama izin verdiği, bütün tez sürecimde maddi ve manevi sunduğu sonsuz destek için ablam Rabia'ya, İngilizce konusunda her an imdadıma yetişen kurtarıcı Umut'a, hayatıma her zaman anlam katmış, girdiği her ortamı renklendiren, moral depom, küçük kardeşim Hatice'ye sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Olumlu bütün yanları yukarıda saydığım isimlere ait olan, olumsuz her kısmını ise yüklendiğim bu tezi, üç kızını okutmak için didinmiş ve hala okumaları için çaba gösteren canım babam Ömer Özbaş'a ve toplumun bütün muhafazakârlığı içerisinde bize her zaman aydınlık bir yol sunmuş olan rahmetli büyükbabam Mehmet Özbaş'a adıyorum.

Özgeçmiş

Züleyha ÖZBAŞ

Sinema ve Televizyon Anabilim Dalı

Yüksek Lisans

Eğitim

Lisans: 2004 Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü

Kişisel Bilgiler

Doğum Yeri ve Yılı: Ankara / 1982   **Cinsiyet:** Kadın   **Yabancı Dil:** İngilizce

İçindekiler

	Sayfa
Jüri ve Enstitü Onayı.....	ii
Öz.....	iii
Abstract.....	iv
Önsöz.....	v
Özgeçmiş.....	vii
1. Giriş.....	1
1.1. Araştırmanın Problemi.....	1
1.2. Araştırmanın Amacı.....	2
1.3. Araştırmanın Önemi.....	2
1.4. Araştırmanın Varsayımları.....	3
1.5. Araştırmanın Sınırlılıkları.....	4
2. Alanyazın.....	5
2.1. Milliyetçilik.....	5
2.1.1. Milliyetçiliğin yarattığı milletler.....	8
2.1.2. Geleneğin icadı.....	10
2.1.3. Hayal edilmiş cemaatler.....	13
2.1.4. Etnik kökenli modern oluşumlar.....	16
2.1.5. Banal milliyetçilik.....	19
2.1.5.1. Gündelik yaşamda yurdu dalgalandırma.....	22
2.1.6. Farklı milliyetçilikler ve melezleşme.....	24
2.1.7. Milli kimlik.....	28
2.2. Türkiye’de Milliyetçilik.....	35
2.2.1. Türk milliyetçiliğinin doğuşu.....	35
2.2.2. Osmanlı İmparatorluğu’ndan Türkiye Cumhuriyeti’ne milli kimlik inşası.....	39
2.2.3. 90’larda Türkiye’de milliyetçilik.....	45

2.2.4. 2000’lerde Türkiye’de milliyetçilik-AKP.....	50
2.2.5. Küreselleşme süreci ve milliyetçilik.....	59
2.2.6. Türkiye’de milliyetçilik türleri.....	61
2.2.6.1. Resmi milliyetçilik (Atatürk milliyetçiliği).....	63
2.2.6.2. Kemalist ulusçuluk.....	64
2.2.6.3. Liberal yeni-milliyetçilik.....	64
2.2.6.4. Türkçü radikal milliyetçilik.....	65
2.2.6.5. Gelenekselci- liberal Türkiye milliyetçiliği.....	66
2.2.6.6. İslamcılıktaki milliyetçilik.....	66
2.2.6.7. Ulusalçılık.....	74
2.3. Türkiye ve Orta Doğu.....	76
2.3.1. Türkiye-İsrail ilişkileri.....	76
2.3.2. Milliyetçi-muhafazakâr partilerin politikası: Yeni- Osmanlılık.....	80
2.4. Kitle İletişim Araştırmaları.....	86
2.4.1. Ekonomi-politik.....	88
2.4.2. Kültürel çalışmalar.....	91
2.5. Televizyon ve Televizyon Haberleri.....	94
2.5.1. Televizyon haberleri ve söylem.....	101
2.5.2. Türkiye televizyonlarının sahiplik yapısı.....	104
2.5.3. Televizyon haberleri ve milli kimlik.....	106
3. Yöntem.....	109
3.1. Çalışmanın Yöntemi	109
3.2. Evren ve Örneklem	121
4. Bulgular ve Yorum.....	122
4.1. Ana Haber Bültenlerinde Davos Krizi ile Milli Kimliğin Yeniden Üretimi.....	122
4.1.1. Olayın haber bültenlerindeki sunumuna genel bir bakış.....	122
4.1.2. Türkiye’de “nostaljik yeni”: Yeni Osmanlı/II. Osmanlı.....	135

4.1.3. Ordu-millet anlayışının yansımalar: Dünyayı fethetmek/ dünya lideri olmak.....	139
4.1.4. İçeride ve dışarıda dalgalanan bayraklar.....	144
4.1.5. “Gazze’deki Türkiye”: Genişleyen Misak-ı Milli hayali.....	146
4.1.6. Bir ‘öteki’ figürü olarak moderatör: “Ermeni moderatör Ignatius”.....	151
4.1.7. Ulus devletlerde aşkın bir özellik: “Milli menfaatler”.....	154
4.1.8. Müslüman Orta Doğu’nun yeni sözcüsü/temsilcisi/hâkimi Türkiye.....	159
4.1.9. Milliyetçi muhafazakâr ideolojilerde mazi kullanımı: Şanlı geçmişe geri dönüş.....	166
4.1.10. Milli kimlik inşa/yeniden inşa sürecinde tarih yazımı: Tarihi olay ve mit yaratımı.....	168
4.2. Ana Haber Bültenlerinde İç Grup/Dış Grup İlişkisi.....	170
4.2.1. Milliyetçi muhafazakârlıkta Batı’ya uyum istenci: İnşa edilen Türk kimliğinde onaylanma kaygısı.....	170
4.2.2. “Ermeni soykırımı” ile ilgili kaygılar.....	174
4.2.3. İnşa edilen Türk kimliğine ‘Komşu’nun onayı.....	176
4.3. Ana Haber Bültenlerinde “Biz” ve “Onlar” Tanımlamaları.....	177
4.4. Farklı Kanallar ve Farklı Medya Sahipliklerinin Milli Kimlik İnşası Sürecinde Söylemsel Olarak Gösterdikleri Benzerlikler/ Farklılıklar.....	178
5. Sonuç ve Öneriler.....	183
Ekler.....	187
Kaynakça.....	192

1. Giriş

1.1. Araştırmanın Problemi

Bu araştırmada, bir yeniden üretim süreci olan milliyetçilik incelenmeye çalışılacak, devlet söylemini ileten araç olan medyanın söylemi ve haberlerin içerdiği derecede popüler kültür malzemesi analiz edilecektir. Milliyetçilik, sadece elitlerin yönlendirdiği bir araç olarak algılanmamalı, bunun ötesinde gündelik yaşam pratiklerine sızan bir söylem olarak görülmelidir (Özkırımlı, 2002: 707) ve günümüzde gündelik hayatlara sızan söylemleri belirleyip üreten unsurlardan biri de kitle iletim araçlarıdır. Ulus inşası, sadece bir ulus-devlet kurulurken ortaya çıkmaz, kurulduktan sonra da milli kimlik inşası yeniden üretim süreçleriyle birlikte devam eder. Bir eklemleme aracı olarak iş gören milliyetçilik, Türkiye Cumhuriyeti'nde de aynı işlevi görmüş, kurulma sürecinde hem homojenleşme aracı olarak kullanılmış, hem de kurulmadan sonraki aşamada bir sürdürücü güç olarak varlığını korumuştur (Bora, 2002: 15). Medya bu süreçte önemli rol oynamaktadır. Özellikle televizyon, yurttaşlığın öğreticisi işlevine (Hartley, 2008:123) sahip olmakla birlikte, medya, ulusun ve yurttaşlığın sınırlarını belirlemesi, aidiyet hissini oluşturması, “öteki”ni üretip konumlandırması, yabancı düşmanlığını üretmesi ve aynı zamanda milliyetçiliği banal, gündelik hayata sızmış bir şekilde tekrar tekrar hatırlatması (Billig, 1995) dâhilinde milli kimliğin yeniden inşası sürecine önemli katkıda bulunmaktadır.

Araştırmada, 2009 yılının 29 Ocak günü yaşanan “Davos Krizi”, milli kimliği yeniden inşa etme süreci için örnek olay olarak ele alınmıştır. Türkiye Cumhuriyeti başbakanı Recep Tayyip Erdoğan'ın, İsrail Cumhurbaşkanı Şimon Peres'e ve oturumu yöneten moderatör David Ignatius'a tepki gösterip paneli terk etmesi, Türkiye'de hemen gündeme düşmüş, ana haber bültenleri uzunca bir süre olayı baş haber olarak vermişlerdir. Bütün bu haber gündeminde, haberlerde üretilen söylemin dış grup/iç grup algısını nasıl oluşturduğu, bir bütünleşme/ayrışma yaşatıp yaşatmadığı, bu haber üretim sürecinde milli kimliğin nasıl kurulduğu ve AKP iktidarının belirleyici özelliklerinin bu milli kimlik inşası sürecini nasıl etkilediği bu araştırmanın analiz konusudur ve bu araştırmada şu soru sorulmaktadır: “Ana haber bültenlerinde, Davos Krizi örnek olayı üzerinden milli kimlik nasıl yeniden inşa edilmiştir?”

1.2. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı, 30 Ocak–5 Şubat 2009 tarihleri arasında yayınlanan ana haber bültenlerinde üretilen haberleri, milliyetçi söylemler açısından çözümleyerek, milli kimliğin yeniden inşa süreci üzerine bir analiz ortaya koymaktır. Çalışmada, ezeli ve ebedi gibi algılanan ulus-devletin varlığını kitle iletişim araçları aracılığı ile nasıl sürdürdüğünü, haberlerin milliyetçi söylemlerden nasıl etkilendiği ve şekillendiğini, aynı zamanda, haberlerdeki söylemlerin milliyetçiliğin üretimini ve milli kimliğin inşasını nasıl üstlendiğini, bu süreçte kimliğin nasıl hatırlatıldığını çözümlemek amaçlanmaktadır.

Bu araştırmada yanıt aranacak sorular şunlardır:

1. Ana haber bültenleri “Davos Krizi” ile milli kimliği nasıl yeniden üretmektedir?
2. Ana haber bültenleri ‘biz-onlar’ ayrımını ve söylemini nasıl üretmektedir?
3. Ana haber bültenlerinde iç grup/dış grup nasıl bir ilişki içerisindedir?
4. Farklı kanallar ve farklı medya sahiplikleri milli kimlik inşası sürecinde söylemsel olarak nasıl bir benzerlik/farklılık göstermektedir?

1.3. Araştırmanın Önemi

İçinde yaşanan somut dünyanın anlaşılması gerekliliği, modern dünyanın bölümlenme şekli olan ulus-devletçiliği anlama bakımından bizi milliyetçiliğe götürmektedir. Milliyetçiliğin üretimi, gerek ulaştırılması en kolay araçlardan biri olduğu için, gerek hedef kitlesi geniş olduğu için, televizyon ortamında sıklıkla görülür. Özellikle ana haber bültenleri, boş zaman olarak adlandırılan, kişinin çalışması gereken zamanından arta kalan zamanı doldurduğu ve enformasyon açısından çoğu ulus-devlet üyesinin kullandığı haber alım kaynağı olduğu için, aynı zamanda kişinin dış dünyadan haber almasının yollarından biri olduğu için, aktardığı iletilerin çözümlenmesi önemlidir. Bu bağlamda, ana haber bültenlerinde, milliyetçilik ve milli kimlik inşası söylemini çözümlemek, ulus-devletin kurulmasının üzerinden yıllar geçmesine rağmen, hala bir ulus kimliğin yeniden inşasının neden olduğunu açıklamak önem kazanmaktadır. Siyasi

aktörlerin söylemlerinin yanında, medyanın bu söylemleri tekrar inşasını incelemek, haberin içeriğiyle beraber sunumunu incelemek, gerçekliği sorgulanan bir 'ürün' olan haberi araştırmak önemlidir. Çalışma için seçilen Davos Krizi örnek olayında, dış grup üyelerine karşı iç grubun ve liderinin nasıl bir tavır aldığı ve bu süreçte yaşananların ana haber bültenlerinde nasıl aktarıldığı, kimliğin bu yolla nasıl üretildiğini anlamlandırabilmek açısından önemlidir. Ama aynı zamanda, AKP hükümetiyle birlikte özel öneme sahip olan bir başka durum vardır. AKP hükümeti bir yeni-Osmanlılık akımı benimsemekte (Uzgel, 2009a), kendisini hem iç gruba hem dış gruba karşı Orta Doğu'nun -Osmanlı gibi- temsilcisi olarak hissetmektedir. Türkiye Cumhuriyeti'nde özellikle sağ hükümetlerin dış politika stratejilerinde sık sık ortaya çıkan ve AKP'nin de benimsediği yeni-Osmanlılık akımının, Davos Krizi'ne yansıyor yansımadağı ya da ne tür bir ilişki içerisinde olduğu, aynı zamanda bu süreçte inşa edilen milli kimliği nasıl etkilediği, önemlidir. Aynı şekilde, "Alçak Koltuk Krizi" ve "Mavi Marmara" olaylarında da yine İsrail'le karşılıklı bir diplomatik kriz içine girilmiştir; ancak, Davos Krizi'ni diğer iki olaydan ayıran en önemli özellik, hem devlet hem haber diliyle olayın bir 'fetih', devletin ve liderinin 'galip' olarak algılanmasıdır. Orta Doğu'yla ilişkili bir örnek olay olması, olay sonucu 'zafer' elde edilmesi ve bunun haber diliyle üretilmesi, bu örnek olayın incelenmesini önemli kılmaktadır.

1.4. Araştırmanın Varsayımları

Bu araştırmanın varsayımları şunlardır:

1. Türkiye Cumhuriyeti, ulus devletler dünyası içinde kurulmuş, devletin gelişme süreci içinde milliyetçilik ideolojilerinin önemli yer tuttuğu bir ulus devlettir.
2. Milliyetçilik, modern ve olumsal bir kavramdır.
3. Milliyetçiliğin, ulus devleti temel almış şekilde kurulan toplumsal yapı içinde ortadan kalkma ihtimali yoktur; çünkü bir ulus-devlette milliyetçilik kurucu güç olduğu kadar, aynı zamanda sürdürücü güçtür. Medya ürünleri genelinde ve ana haber bültenleri özelinde, Türk milliyetçilik türleri sürekli olarak medya söylemlerinde yer alır.
4. Milli kimlik, ulus devlet bir kere kurulduktan sonra da sürekli olarak yeniden üretim süreçleriyle tekrar tekrar inşa edilir.

5. Ana haber bültenleri bir kanaat önderidir ve toplumsal algıyı ve gündelik pratikleri, kullandığı dil ve inşa ettiği söylemle belirler; buna bağlı olarak, ‘verili’ gibi görünen milliyetçiliği, ‘ulus devlet’ algısını olması gereken gibi göstererek yeniden yeniden üretir.
6. Genelde haber medyası ve özelde ana haber bültenleri, gündelik yaşam içinde ulus devlet hatırlatıcısıdır, ‘boş zaman’da yayınlanarak, ‘ulus devlet’ üyelerinin algılarında, ulus devleti ve buna bağlı yaratılan milliyetçikleri normalize eder.
7. Farklı medya sahiplikleri, milliyetçilik ideolojisini yayma açısından da farklılık gösterirler.
8. Söylem analizi, toplumsal güç ve iktidar ilişkilerinin medya söyleminde kurulma biçimlerini anlamaya ve bu biçimlerin açığa çıkarılmasına yöneliktir.

1.5. Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu araştırma, medyadaki milliyetçilik söylemleri ve milli kimlik inşasını, sadece televizyon haberleriyle; televizyon haberlerini de ana haber bültenleriyle, bir örnek olayla ve haberlerin belirli bir zaman aralığının incelenmesiyle (30.01.2009-05.02.2009 tarihleriyle) sınırlandırmıştır. Aynı zamanda, dâhil olunan sınırlılıklar nedeniyle analiz sadece söylem analizi ile haber bültenleri incelenerek yapılmaktadır. Elbette, özelde haber bültenlerinin ve genelde haber medyası ürünlerinin etkisi, bireylerin algılayışı ve bireysel/toplumsal etkisi de incelenmesi gereken bir konudur; ancak, bu araştırma sadece haberin söylemine yoğunlaşacaktır. Kuşkusuz, örnek olaydaki haberlerin kişiler üzerinde yarattığı etki son derece önemlidir; ancak, başka bir metodolojinin konusudur.

2. Alanyazın

2.1. Milliyetçilik

Milliyetçilik, sosyal bilimlerdeki tanım sorunu dâhilinde, tek bir tanıma sahip olmayan, çok boyutlu bir kavramdır. Genel olarak kabul gören bir milliyetçilik tanımı bulunmamaktadır (Anderson, 2001:11). Milliyetçiliğin doğuşu/var oluşu hakkındaki kuramlar, eskiden beri var olan ya da modern yaşamla birlikte ortaya çıkanlar olmak üzere, iki zamansal kutupta gidip gelir. Milliyetçilik üzerine düşünceler ve milliyetçilik çalışmaları, daha çok 20. yüzyılda ağırlık kazanmıştır. 20. yüzyıl öncesinin eserleri, daha çok felsefi ve ahlaki kaygılarla üretilmiş; milliyetçilik çalışmaları, milliyetçiliğin iyi ve kötü yanlarını tartışmak üzerine kurulmuştur (Smith, 1983'den aktaran Özkırmı, 2008, s.29). Milleti ve buna bağlı olarak milliyetçiliği, doğrusal bir tarih akışı perspektifinde, geleneksel örgütlenmelerin yerine ikame edilebilecek daha 'ileri' örgütlenmeler olarak gören bu çalışmalar ertesinde, milliyetçiliğin akademik bir konu olarak, nesnel bir bakış açısıyla ele alınması, 1920'li yılları bulmuştur. (Özkırmı, 2008a:29-30). Tek başına milliyetçiliği konu edinen ilk çalışma, Meinecke tarafından 1907 yılında yazılmıştır. Birinci dünya savaşından sonra da, milliyetçilik, sistematik olarak incelenmeye başlanmıştır (Kerestecioğlu, 2008:310).

1918-1945 yılları arası, milliyetçiliğin sistematik olarak incelendiği ilk dönemdir. Carleton Hayes, Hans Kohn, Alfred Cobban, Louis Snyder gibi tarihçiler, ilk ürünlerini bu dönemde vermişler ve milleti 'verili' olarak algılamışlardır (Özkırmı, 2008a:59). Buna göre, millet, milliyetçilik gibi kavramlar toplumsallaşmanın meydana geldiği ilk andan beri bakidir.

1945 ve daha sonraki dönemde mevcut olan milliyetçilik araştırmaları ise, milliyetçiliğe modernleşme penceresinden bakan, 'geleneksel'/'modern' ayrımı yapan, toplumların gelişimini evrelere bölen araştırmalardır. Bu dönemdeki kuramların ortak noktası, milliyetçiliğin geçiş dönemi aracı olduğuna dair bir düşünce paylaşımlarıdır. Buna göre, milliyetçilik, geçiş dönemine özgü bir ideolojidir ve gelenekselden modern

döneme geçişte yaşanan sıkıntıları azaltmaya yaramaktadır. Bu anlamda, milliyetçilik işlevselci bir bakış açısıyla tanımlanmaktadır (Özkırmı, 2008a:63).

Bu dönemdeki araştırmalar, modernist bakış açılarıyla, yani milliyetçiliğın modern döneme ait olduğuna, verili, hazır olan bir yapı olmadığına dair düşünceler üreterek, milliyetçiliğın yaratılmış bir yapı olduğunu söyleyerek, yeni bir tartışma başlatmışlardır. Araştırma nesnesi milletin, milliyetin, neden ve nasıl ‘ortaya çıktığı’, bunu sağlayan toplumsal koşulların neler olduğu olmuştur. Bu bağlamda, milliyetçilik araştırmaları, milletlerin hazır/verili mi, yoksa sonradan üretilen topluluklar mı olduğu, ne zaman doğdukları, ne ölçüde modern oldukları ve farklı milliyetçilik türlerinin olup olmadığı konularında farklılaşmaktadırlar. Milliyetçiliği, eski etnik kimliklerin basit bir devamı olarak görenlerle, tamamıyla modern döneme ait olarak görenler arasında bir tartışma mevcuttur (Calhoun, 2007:10) .

Bu bağlamda, kuramlar genel olarak ikiye ayrılmaktadır: İlkçi ve modernist yaklaşımlar. Bu ikili sınıflandırmaya, son yıllarda etno-sembolcü olarak bir üçüncü kategori eklenmiştir (Özkırmı, 2008a:77).

İlkçi yaklaşımlar, kişilerin ait olduğu topluluğın önceden belirli olduğunu, kişilerin bir aileye doğduğu gibi, bir etnik topluluğa doğduğunu söylerler. Milletler ‘doğal’ sınırlardır. Bununla birlikte bazı ilkçi yaklaşımlar, milletin doğal olmadığını ancak bugünün milletlerinin yüzyıllardan beri var olduğunu, tarihlerinin çok eskiye gittiğini söylerler. ‘Eskilci’ adı verilen bu yaklaşıma göre, milletlere orta çağda hatta antik çağda bile rastlamak mümkündür. Milli özler yok edilemez; sadece, milletlerin büründükleri biçim değişebilir; bu yüzden, milletler uyandırılmalıdır; nesnenin var olması uyanmaya bağlanınca nesnenin varlığı kesinlik kazanmaktadır. Bununla birlikte, etnik bağlılıkların kökenini genetik özelliklerde ve içgüdülerde arayan ve etnik bağlılıklarda inancı ön plana çıkaran ilkçi yaklaşımlar da mevcuttur (Özkırmı, 2008a:85–94). Smith’e (2001b:23) göre, eskilciler ulusu, çok eski, organik, yerleşik, bölünmemiş, halka ait, atalara dayanan bir kültürel topluluk olarak görürken; modernistler ulusu, modern, yaratılmış, mekanik, bölünmüş, iletişime dayalı, seçkinler tarafından inşa edilmiş bir politik topluluk olarak görmektedirler.

Modernistler için ulus, teritoryalleştirilmiş bir politik topluluktur, modern ve yeni koşulların ürünüdür, üyeleri tarafından bilinçli ve kasten yaratılmıştır. Hedefleri için kitleleri etkilemeye çalışan seçkinler tarafından bilinçli olarak inşa edilmiştir. Ulus, birkaç sosyal gruba (bölgesel, sınıfsal, dinsel, cinsiyet olarak, vs.) bölünmüştür ve ulusun sahip olduğu milli birlik sosyal iletişimde ve yurttaşlıkta aranmalıdır (Smith, 2001b:22-23).

Milliyetçilik araştırmalarının bugün bulunduğu noktada, ilkçi yaklaşımların sahip olduğu milliyetçiliğin ‘verili’ olduğu düşüncesi yer kaplamamaktadır. Günümüzde, milletlerin tarihsel olarak inşa olmuş yapılar olduğuna dair ortak bir kanı mevcuttur. (E.Gökalp, 2007:282) Örneğin, Anderson (1995) için milliyetçilik modern bir üründür, iki yüzyıllık tarihsel gelişimin varisidir ve bu bağlamda, ulusların saptanabilir bir doğumları yoktur, eğer ölümleri gibi bir şey varsa bile hiçbir zaman doğal değildir.

Bir söylemsel oluşum, bilincimizi şekillendiren bir konuşma biçimi olarak da adlandırılan milliyetçilik, modern çağa özgü bir olgu olarak görülmektedir (Calhoun, 2007:4–10). Milliyetçilik için ortak bir ortaya çıkış tarihi yoktur; nitekim Greenfeld, İngiliz İç savaşına yol açan gerginliklerde; Anderson, Latin Amerika’daki bağımsızlık mücadelelerinde; Alter ve Best, Fransız devriminde; Breuily ve Kedourie, Alman Romantizminde, milliyetçiliğin ilklerini bulmaktadır (Calhoun, 2007:13-14). Calhoun (2007:14) ise, milliyetçiliğin söylemsel yapısının 18. yy.da Fransız İhtilali’nde ön planda olduğunu belirtir. Milliyetçilik, söylemsel bir yapıya sahiptir ve bu yapı gündelik pratikleri etkilemektedir.

Milliyetçilik, aynı zamanda bir ideoloji olarak görülmektedir. Kedourie’ye göre milliyetçilik, 19. yy. başlarında Avrupa’da üretilmiş bir doktrindir. Bu doktrin, insanlığın doğal olarak uluslara ayrıldığını, farklı karakteristikleri olduğunu ve tek meşru yönetim biçiminin ulusun kendi kendini yönettiği sistem olduğunu savunur (Kedourie, 1971:1). Ancak, ulus, “doğal” ya da “biyolojik” bir grup değildir. Ulus, tanımlanabilir ya da açıkça fark edilebilir bir varlık değildir, evrensel de değildir. Tarihin ve dünyanın belirli dönemleriyle sınırlıdır (Carr, 1990:45).

Smith, milliyetçilik çalışmalarındaki modernist paradigmayı 5 maddede toplamaktadır (Smith: 2001b:47-48):

1. Sosyoekonomik: Milliyetçilik ve milletler, endüstriyel kapitalizm, yerel eşitsizlik ve sınıf çatışması gibi yeni ekonomik ve sosyal faktörler tarafından türerler.
2. Sosyokültürel: Gellner tarafından ifade edilmektedir. Uluslar, okuryazar, uzmanlar ve standardize edilmiş, kitlesel ve zorunlu kamu eğitim sistemi tarafından desteklenen üst kültürün ifadesidir.
3. Politik: Milletler ve milliyetçilik, modern profesyonelleştirilmiş devletler tarafından doğrudan veya belirli devletlere karşı şekillendirilir. Modern devlet, sadece milletler ve milliyetçiliğin öngörücüsü değildir; toplumla ilişkisi, devlet egemenliğinin kaçınılmaz sonucu olan reintegratif (yeniden bütünleştirici) milliyetçiliğin potasını oluşturur.
4. İdeolojik: Milliyetçi ideolojinin, modernliğin yarı dini gücü ve imparatorlukları parçalamada ve daha önce var olmayan yeni uluslar yaratmadaki rolü üzerinde durulur.
5. Yapısalcı: Milletler ve milliyetçilik, modern olarak varsayılmasına rağmen onun toplumsal olarak yapılandırılmış karakteri vurgulanır.

Modernist kuramlarda, milletler ve milliyetçilik, kapitalizm ve sanayileşme, merkezi devletlerin kurulması, kentleşme, laiklik gibi modern süreçlerle beraber ve onların yaratımı olarak görülmektedir (Özkırımlı, 2008a:105). Milletler ancak milliyetçilik çağında bir zorunluluk haline gelmektedir, yani Gellner'ın dediği gibi; milliyetçilik milletleri yaratır, milletler milliyetçiliği değil (Gellner, 1992:105). Özellikle Gellner, Hobsbawm, Smith ve Anderson'un çalışmaları, milliyetçiliğin modernliği konusunda belirleyicidir.

2.1.1. Milliyetçiliğin yarattığı milletler

Gellner'a göre milliyetçilik, kültürle siyasal yönetimin birbiriyle çakışması, bir kültüre kendi siyasal çatısının sağlanmasıdır (Gellner, 1992:86). Temelde siyasal birim ile ulusal birimin çakışmasını öngören siyasal bir ilkedir. Yani, siyasal birimleri uluslar

oluşturmaktadır. Etnik sınırların, siyasal sınırların dışına taşmamasına azami dikkat edilir (Gellner, 1992:19-20). Kişiler, belirli milletlere ve bunun sonucunda da o milleti kontrol eden idari mekanizmaya bağlıdırlar. Öyle ki, milleti olmayan bir insan, bilinen kategorilere aykırı düşer ve tepki uyandırır; hâlbuki bir milletin üyesi olmak, insanlığın doğuşundan beri gelen ya da eski çağlardan beri var olan bir durum değildir; ancak, günümüzde zaruri bir hale gelmiştir (Gellner, 1992:27).

Gellner'a göre (1992:65), tarım toplumunda, nüfusun büyük çoğunluğu, gençlerini iş esnasında günlük yaşamın bir parçası olarak eğitmekte ve kendi kendilerini yeniden üreten birimler halinde yaşamaktayken; sanayi toplumunda, iş bölümü ve iş bölümünden kaynaklanan mevkilerin, statülerin aidiyeti daha karmaşıktır. Tarımsal toplumda, tarımla uğraşan birinin öğrendiği beceriler, endüstriyel toplumda, fabrikada çalışırken öğrenilmez; çalışmadan önce gidilen okulda öğrenilir ve bu okul ulusal olmak zorundadır (Szporluk, 1998:28). Modern toplum ise, istisnasız herkesin eğitim almasını öngörür, eğitim bir kural haline getirilir ve toplumsal hayat iş bölümüyle yaşanır. Bu yüzden, modern toplumda, bağımsız bir eğitim sistemi ve bu eğitim sisteminin yürütülmesi çok önemlidir. Modern toplumun yaşayışı ve sürdürülmesi ise, dışarıdan yürütülen bir eğitim sistemine dayalıdır. Bireyler, ait oldukları gruplar tarafından değil, uzmanlar tarafından eğitilmelidir; çünkü toplumun birimleri, kendi personelini yeniden üretebilme yeteneğine sahip değildir. Okuryazarlık, teknik beceri ve kavramlara hâkimiyet düzeyi çok yüksektir ve kişinin uygun iş bulabilmesi ve vatandaşlık haklarını etkin biçimde kullanabilmesi bunlara sahip olmasına bağlıdır; bu yüzden, akraba grupları ve yerel birimler bu olanakları sağlayamaz. Bu vasıfları, ancak modern ulusal eğitim sistemine benzeyen birimler sağlamalıdır (Gellner, 1992:65-71).

Gellner'a göre, modern toplumsal düzenin temelini taşıyan bir cellât değil, profesördür. Bireylerin iş bulabilmeleri, onur ve güvenlikleri aldıkları eğitime bağlıdır; öyle ki, bu eğitim ona bir kimlik kazandırmaktadır. Ve bu eğitim de, devlet dışında hiçbir örgütün üstlenemeyeceği kadar büyük ve pahalıdır. Bu durumda kültür, yaşam için gerekli kan olmaktadır, herkesin nefes alabildiği, konuşabildiği ve üretebildiği bir ortam olması için de herkes için aynı kültür olmalıdır. Yani türdeş ve bütüncül olmalıdır. Bu kültürün etkin biçimde kullanılmasını sağlayan ve verilen eğitimi garanti altına alan aygıt da,

devlettir. Geçmişte gevşek bir ilişki içerisinde bulunan devlet ile kültürün, artık birbirine yakınlaşması ve birbiriyle bağlantılı olması gerektiğini gösteren, yerel topluluk içinde toplumsallaşma zorunluluğudur ve ulusçuluk çağında yaşamamızın nedeni de budur (Gellner, 1992:71-78). Bu bağlamda, Gellner, milliyetçilik çağını sanayi toplumu düzeninin bir ürünü olarak görür, bir üst kültürü ve bunu üretecek eğitim sistemini kuramının temeline oturtur. Gellner'a göre ulusçuluk, derinliğine içselleştirilmiş, her biri devlet tarafından korunan, eğitime bağlı, üst kültürlerle dayanan, yeni biçim bir toplumsal örgütlenmenin, bir sonucudur (Gellner, 1992:93).

Gellner'a (1992:105) göre, milliyetçilik, milletlerin bir ürünü değildir; aksine milletleri meydana getiren milliyetçiliğin kendisidir. Bu bir üretim sürecidir ve bu sürece örnek olarak, İtalya'nın uluslaşma sürecinde, parlamentonun ilk oturumunda söylenen "İtalya'yı yarattık, şimdi de İtalyanları yaratmalıyız" söylemi verilebilir (Latham, 1970'den aktaran Hobsbawm, 2006a, s. 62). Milliyetçilik, bu üretim sürecinde kültürel unsurları kullanmaktadır ve milliyetçiliğin kullandığı kültürel parça ve yamalar, çoğu kez, yaratılmış tarihsel icatlardır(Gellner, 1992:106).

2.1.2. Geleneğin icadı

Hobsbawm milliyetçiliği, bir toplumsal mühendislik ürünü olarak görür ve 'icat edilmiş gelenek' kavramını ortaya atar. Hobsbawm'a (2006b:2) göre, eski gibi görünen geleneklerin kökenleri, sıklıkla oldukça yakın bir geçmişe dayanmakla beraber, bazen de, bu geleneklerin icat edilmiş oldukları da açıktır. 'İcat edilmiş gelenek', kabul görmüş kurallarca yönlendirilen, bir ritüel ya da sembolik bir özellik sergileyen, geçmişle doğal bir süreklilik gösterir şekilde tekrarlara dayanarak, belli değerler ve davranış normlarını aşılama çabasına çalışan, bir pratikler kümesidir (Hobsbawm, 2006b:2). Eski gelenekler, özgül ve toplumsal pratikleri birbirine sıkı sıkıya bağlarken, icat edilmiş gelenekler, aşıladıkları grup üyeliğinin değer, hak ve yükümlülükleri konusunda çok genel ve muğlâktır (Hobsbawm, 2006b:13). Geleneğin birçoğu, göründüklerinden daha eski değildir; bununla birlikte, kökenleri belirsiz olan mitler ve yarı-hakikatlerle yüklüdür ve geleneğin yeniden icadında ve bölgesel olarak geriye dönüp yeniden kendine yer bulmasında, medya önemli rol oynamaktadır- öyle ki medya ürünleri,

geleneklerin sembolik içeriklerini alma ve onları belirli bölgeler ve mekânlara yeniden dâhil etme kapasitesine sahiptir (Thompson, 2008:301-302).

Hobsbawm, icat edilmiş gelenekler ile ulus ve milliyetçilik arasında kuvvetli bir ilişki kurar; geleneğin icadına gerekli dikkat gösterilmeden, ulus fenomeni üzerinde yeterince durulamaz (Hobsbawm, 2006b:17-18). Şayet, icat edilmiş geleneklerin başlangıcı ve işlevi anlaşılırsa, ulusal gelenekler ve uluslar da açıklanabilir (Smith, 1998:117). Milli bilinç ise, icat edilmiş geleneklerin, yani törensel ya da sembolik nitelik taşıyan ve açıkça ya da örtülü bir şekilde kabul edilmiş bir dizi kuralları olan alışkanlıkların, en yaygın ve en somut örneğidir. Yeni geleneklerin icat edilmesi durumu, hızlı toplumsal değişim dönemlerinde ve özellikle ‘modern’ toplumlarda görülür (Özkırımlı, 2008a:147).

Avrupa ve Amerika’da en seri üretim gelenekler, 1870-1914 yılları arasında, I. Dünya savaşından 30-40 yıl önce yapılmıştır (Hobsbawm, 2006c:305). Bu dönemde, özellikle Avrupa ve Amerika’da, pek çok millet ‘yaratılmıştır’. Yani milliyetçilik, icat edilmiş bir gelenektir (Özkırımlı, 2008a:148). Milliyetçilik, milletlerden önce gelir; milletler, devletleri ve milliyetçiliği yaratmaz; gerçekte yaşanan, tam tersidir (Hobsbawm, 2006a:24).

Hobsbawm’a göre, insanlık tarihinin son iki yüzyılı, ‘millet’ terimini ve bu terimden türetilen sözcüklerin anlamlarını bilmeden kavranamaz (Hobsbawm, 2006a:14). Hobsbawm da, Gellner’in izinden giderek, milliyetçiliği “politik birim ile milli birimin uyumlu olması” gerektiğini savunan bir ilke olarak, tanımlamaktadır. Yine Gellner gibi, milletlerin yapay, icat hali ve toplum mühendisliği alanına vurgu yapmaktadır (Hobsbawm, 2006a:24-25). Hobsbawm’a göre millet; “özünde tepeden oluşturulmuş; ama ayrıca aşağıdan bir bakışla, yani, sıradan insanların mutlaka milli olması gerekmediği gibi, milliyetçiliği daha da az olan varsayımları, umutları, ihtiyaçları, özlemleri ve çıkarları temelinde analiz edilmedikçe, anlaşılamayan ikili bir olgudur” (Hobsbawm, 2006a:25). Bu yönden, Hobsbawm Gellner’dan ayrılmaktadır (Hobsbawm, 2006a:25).

Hobsbawm'a göre, Fransız devriminden 1918'e kadar olan dönem, milliyetçilik için doğuş ve şekillenme dönemidir; 1918-1950 arasında, milliyetçilik doruk noktasına ulaşır (Özkırıklı, 2008a:150). Milliyetçilik, 1870'lerden 1914'e kadar, hızlı bir yükseliş yaşamıştır ve bu yükseliş toplumsal ve politik değişimlerin bir ürünüdür. Modernitenin saldırısına uğrayan geleneksel grupların direnişi, gelişmiş ülkelerin şehirleşen toplumlarında hızla büyüyen geleneksel olmayan sınıfların ortaya çıkışı ve çeşitli halkların yeryüzündeki göç hareketleri ve oluşan diasporalar, bu dönemde milliyetçiliğin mevzi kazanmasının nedenidir (Hobsbawm, 2006a:133-134). Hobsbawm'a göre milliyetçiliğin gelişimi şu şekildedir:

Tablo 1. Hobsbawm'ın Milliyetçilik Gelişimi

	Ulus neyi temsil ediyor?	Ulus neye karşı duruyor?	Ulus dünyayla nasıl ilişki kuruyor?
1789-1848 Devrim çağı	Siyasi katılımın halka açılmasını	Eski rejimi sürdüren ve eski rejimden miras kalmış bütün imtiyazlara ve popüler demokrasinin tesisini önlemeye karşı	Örneği Fransız devrimine dayanarak temellendirilmiş şekilde
1848-1875 Sermaye çağı	Politik haklarda kısıtlı genişlemeyi	Aşağıdan gelen sosyal devrimlere ve yukarıdan gelen önceki yönetim şekline geri dönmek isteyen idareye karşı	Genel liberal kökleri temelinde enternasyonalizmle bağdaşarak
1875-1914 İmparatorluk çağı	Ulusal kendi kaderini tayine kuvvetli bir başlangıcı ve emperyal ulus devlet temelini	Ulus sınırları içerisindeki yabancıların (azınlıkların) varlığına ve etkisine karşı	Sıfır toplamı oyun olarak: Ulus devletler arasında emperyal rekabet ve milliyetçilikle enternasyonalizm arasındaki zıtlık artışı.

Kaynak: Chernilo, 2007:127.

2.1.3. Hayal edilmiş cemaatler

Milliyetçiliği ve milletleri, insanlığın doğuşuna değil de, modernizme içsel olgularla bağlayarak, açıklamaya çalışan diğer bir düşünür ise, Anderson' dur. Anderson' a göre, milletler 'hayali cemaatler'dir. Ulus, hayal edilmiş bir siyasal topluluktur; hayal edilmiştir, çünkü ulusun üyeleri diğer üyeleri tanımayacak, çoğu hakkında hiçbir şey bilmeyecek ve duymayacaktır; ancak yine de, her birinin zihninde toplamlarının hayali yaşamaya devam eder. Yüz yüze temasın yaşandığı ilkel köyler dışında, bütün cemaatler, hatta Anderson' a göre belki ilkel köyler bile, hayal edilmiştir (Anderson, 1995:20-21). Ulus, sınırlı, egemen ve cemaat olarak hayal edilir. Hiçbir ulus bütün insanlığı kapsamaz, belirli sınırları vardır; hiyerarşik hanedanların ve tanrı hâkimiyetinin aşınmakta olduğu bir dönemde oluştuğu için, temel yapısı egemen devlettir ve daima derin bir yoldaşlık ve kardeşlik içerir; bu yüzden, cemaat olarak tahayyül edilir; öyle ki, bu cemaattekilerin, kardeşlik tahayyülü sınırlı hayaller uğruna ölüme razı olmalarını mümkün kılan şey de, bu kardeşliktir (Anderson, 1995:21-22). Bu anlamda milliyet ve milliyetçilik, özel bir kültürel yapıdır (Özkırmı, 2008a:181).

Anderson, 18. Yüzyılın, Batı Avrupa'da hem milliyetçiliğin doğum çağı, hem de dinsel düşünce tarzlarının sönüş zamanı olduğunu söyler. Bu dinsel düşüncelerin geri çekilmesi, ortada boş kalan bir alan bırakır ve burası dünyevi bir tarzla, ulus düşüncesiyle ve milliyetçilikle doldurulur. Bu yüzden, Anderson'a göre milliyetçilik, bilinçli olarak benimsenen siyasal ideolojilerle bağlantı kurularak değil, kendisini önceleyen ve onlardan kaynaklanmış olduğu, büyük kültürel sistemlerle bağlantı kurularak, incelenmelidir (Anderson, 1995:25-26).

Dinsel cemaatleri hayal edilebilir kılan şey, kutsal dilleridir. Örneğin, birbirlerinin dillerini bilmeyen Müslümanlar, Kuran'ı okurken birleşirler ve ortak bir tahayyül içine girerler. Papalığın iktidarı ise, halk dili ile Latince arasında kurduğu aracılığı, dünya ile cennet arasında bir aracılık olarak yorumlatır ve bu sayede güç kazanır. Bu cemaatlerin iç tutarlılığı, Ortaçağ'ın sonlarından itibaren, gerek Avrupa dışı dünyaların keşfiyle, gerekse kutsal dilin itibar kaybetmesiyle, inişe geçmeye başlar (Anderson, 1995:29-32). 1640'tan sonra, Latince olarak yayımlanan kitap sayısının azalması ve halk dillerindeki

sayıların artmasıyla, yayıncılık, uluslararası kimliğe sahip olmaktan uzaklaşır. (The Coming of the Book'tan aktaran Anderson, 1995:33). Dinsel cemaatler gibi, hanedanlık mülkü de inişe geçmeye başlar; ancak, Anderson, ulus fikrinin gelişimini bu iki düşünüşe bağlamayı, onların yerini aldığını söylemeyi, sıg bir yaklaşım olarak görür. Çünkü ona göre, kutsal cemaatlerin, dil ve soyların gerilemesinin arkasında, dünyayı kavrama tarzında meydana gelen köklü bir değişim yatar; bu, ulusun tasavvur edilmesine en çok katkıda bulunur ki, bu değişim, zaman tasavvurlarındaki değişimdir. Avrupa'da, 18. yüzyılda ortaya çıkan iki tahayyül biçimi olan roman ve gazete de, ulusu tahayyül etme araçlarıdır (Anderson, 1995:37-39).

Bir ulusun yurttaşı, diğer yurttaşlardan ancak çok az bir kısmını bilebilir, herhangi bir anda ne yaptıklarını bilmemektedir; ancak, onların orada olduklarına, kendisiyle ortak ve eş zamanlı faaliyetler sürdürdüklerine emindir. Modern ulusları yaratan, bu tahayyüllerdir (Anderson, 1995:41). Aynı şekilde, romanlar gibi gazeteler de, benzer bir konumdadırlar. Öyle ki, Anderson gazete okumayı, tutarlı bir öykü kurma konusundaki bütün tasarılarını yitirmiş bir yazarın romanını okumaya benzetir. Gazetelerin birinci sayfasında konumlanan birbirinden bağımsız haberler, failleri birbirlerinden ve eylemlerinden haberdar olmaksızın meydana gelirler ve aralarında hayali bir bağ vardır. Bu hayali bağ, öncelikle takvim rastlantısıdır. Gazetenin üzerinde yer alan tarih esaslı bağlantıyı sağlamaktadır; buradaki zaman, homojendir ve daima ileriye gitmektedir. Eğer, bir haber yayımlandıktan sonra, bir daha o haberin yer aldığı ülkeyle ilgili haber çıkmazsa, okur, o ülkenin yeryüzünden silinip gittiğini düşünmez; çünkü, zaman ileri doğru ilerlemektedir ve o ülke de, gazetenin romansı biçimi nedeniyle rol sırasını beklerken, sessiz sedasız ilerlemekte olduğu konusunda okura garanti verir (Anderson, 1995:47-48). 18. Yüzyılda, bu tahayyül biçimi roman ve gazeteyken, günümüzde buna televizyon ve internet de eklenmiştir. Anderson gazetenin hayali cemaatlerin yaratılmasında önemli belirtir. Günümüzde ise, bu hayali cemaat oluşturma aracı olarak, televizyon haberleri de özel öneme sahiptir.

Anderson'a göre gazete, devasa ölçekte satılan ama popülerliği uçucu, ertesi gün popülerliği giden bir kitaptır. Bu durum, aynı zamanda kitlesel bir ayini de mümkün kılar. Eşzamanlı olarak tüketilmesi, bir kitlesel ayindir. Varlıklarından emin

olunmamakla birlikte, kimlikleri hakkında en ufak fikre sahip olunmayan milyonlarca kişinin, aynı ayını eş zamanlı olarak dile getirdiğine herkesin duyduğu güven tamdır; ayrıca bu ayın gün içinde aralıklarla tekrarlanır. Okur, kendi okuduğu gazeteyi başkasının da okuduğunu görmesiyle, hayali dünyasını daha da kuvvetlendirir. Böylece, modern ulusların ayırt ediciliği olan, topluluk içinde anonimleşmeye duyulan güven de tam hale gelir (Anderson, 1995: 49-51). Cemaatin hayal edilmesini sağlayan kaynak, modern iletişim teknolojilerinin gelişmesi ve yapısal dönüşümüyle birlikte değişmiştir. Gazete ve romanın yanı sıra, artık televizyon da, cemaatlerin hayal edilmesini sağlar. Hartley (2008), televizyonun, dünyanın şimdiye kadar gördüğü en büyük ‘hayali cemaatini’ yarattığını söyler.

Yeni ulusal toplulukların hayal edilebilirliğine en önemli etkide bulunan, yeni bir üretim ve tüketim ilişkileri sistemi, yani kapitalizm, bir iletişim teknolojisi, yani matbaa ve insanlığın mahkûm olduğu dilsel çeşitlilik arasındaki etkileşimdir (Anderson,1995:58). Değişen yayın dilleri ve bu dillerle yapılan kapitalist yayıncılık, birleşik bir mübadele ve iletişim alanı yaratmış, dile yeni bir sabitlik kazandırmış, millet kavramı için gerekli olan kadimlik, daimlik fikrine ön ayak olmuş ve eski idari halk dillerinden farklı bir iktidar dili yaratmıştır; yayın diline yakın olanlar iktidar kurma şansına sahip olmuştur. Bu üç yolla da, ulusal bilincin temelleri atılmıştır (Anderson, 1995:59–60). Ancak Anderson’a göre dilleri, bayraklar, ulusal giysiler, halk dansları gibi ulus olmanın bir amblemi olarak ele almak hatalı olur. Dillerin en önemli özelliği, hayali cemaatler türeterek tikel dayanışma grupları inşa edebilme yetenekleridir. Dil, bir dışarıda bırakma aracı değil, dışlayıcılığın tam tersine, temelde içeridir ve içericiliğini sınırlayan tek şey, bütün dilleri öğrenecek kadar uzun yaşayamayışımızdır. Milliyetçiliği icat eden belli bir dil değil, yayın dilidir (Anderson, 1995: 151-152). 20. yüzyılda iletişim teknolojisindeki gelişmeler, radyo ve televizyon, yayıncılığa da daha önceki yüzyıllardan fazla bir müttefik sağlar. Ayrıca, günümüzdeki milliyetçiliklerin önemli bir özelliği de, bir modele dayanıyor olmalarıdır; çünkü önlerinde belli bir insan deneyimi ve milliyetçilik modelleri mevcuttur, yani kopya edilmesi mümkündür. Bu birikim nedeniyle de, ulus fikri, hemen hemen bütün yayın dillerinde kendisine sağlam bir yer edinmiştir ve ulus olmak artık siyasal bilinçten neredeyse ayrılamamaktadır (Anderson, 1995:150-152).

Milliyetçiliğin, günümüzde mevcut bir deneyime ve modele dayanmasına ve gecikmiş milliyetçiliklerin bunu örnek alarak cemaatlerini kurmalarına, Chattarjee (2001:66), sömürge dünyasını temel alarak sorgular ve şu soruyu sorar: “eğer, dünyanın diğer yerlerindeki milliyetçilikler, kendi hayali cemaatlerini, Avrupa ve Amerika’nın kendilerine zaten sunduğu belli ‘modüler’ formlar arasından seçmek zorundalarsa, o zaman onlara hayal edecek ne kalıyor? Burada tarih, sömürge sonrası dünyadaki bizlerin, sadece modernitenin daimi tüketicileri olacağımızı emrediyor.” (Chattarjee, 2001:66). Chattarjee, Anderson’u ‘Batı’ özelinde haklı bulmakla beraber, bir zamanlar sömürgeleştirilen hayal etme özgürlüklerini istemektedir (Chattarjee, 2001:77).

Billig ise, uluslar tesis olduktan sonra, milliyetçiliğin banalleştiğini ve tahayyül edilen topluluğun yeniden üretilişinin artık hayal etme etkinliğiyle gerçekleşmediğini belirtir; bu bağlamda, Anderson’dan farklı düşünür. Kurulu ulus-devletlerde hayal gücü adetleşir ve bu nedenle söner. Bu yüzden, Billig’e göre ‘tahayyül edilen topluluk’ yanıltıcı bir kavramsallaştırma olabilir. Kurulu aşamadan sonra, topluluk ve mekânı pek de tahayyül ediliyor değildir; ancak, bu ikisinin yoklukları tahayyül edilemez hale gelmiştir. (Billig, 2002:93).

2.1.4. Etnik kökenli modern oluşumlar

Smith, milliyetçilik kavramının modern bir kavram olduğunu söyler (Smith, 2001b:5) Ancak, ulusların doğal olmadığını söylemekle birlikte, temelini modernizme değil, çok eski zamanlarda mevcut olan *ethnie*’lere dayandığını belirtir ve milliyetçiliğin etnik kökenler bağlamının dikkate alınmadan anlaşılamayacağını savunur. Milletlerin kökeni etnik temellerde aranmalıdır, çünkü günümüz milletlerinin çoğu etnik bir topluluğun devamıdır (Özkırımlı, 2008a:219).

Smith ‘millet’i bir anavatan, tarihi bir toprağı/ülkeyi kaplayan, ortak mitlere, paylaşılan bir tarihe, ortak halk kültürüne, ortak bir ekonomiye, bütün üyeleri için ortak yasal haklara ve ortak görevlere sahip olan, isimlendirilmiş insan topluluğu olarak tanımlamaktadır. Etnik bir topluluk, ‘*ethnie*’ ise bir anavatana bağlı olan, ortak soy mitine sahip olan, ortak anılara, ortak tarihe, ortak kültürün bir ya da birkaç özelliğine,

en azından seçkinler arasında birlik ve dayanışma duygusuna ve kolektif isme sahip insan topluluğudur (Smith, 1999:31-42; 2001b:13; 2002b:47-57). Millet, bir etnide olduğu gibi ortak anılara ve mitlere sahip bir topluluktur; ancak, etnide bir ülke ile olan bağ sadece tarihi ve sembolikken, millette bu bağ fiziki ve fiilidir, milletler ülkelere sahiptir. Milletler, her zaman için bazen yeniden işlenen etnik unsurlara gerek duymaktadırlar; ancak teritoryal bir yurda dair ortak mit ve anılar olmaksızın, milletler kavranamaz (Smith, 1999:70-71).

Smith (2002b:40) milliyetçilik kuramını, *ethnie*'leri baz alarak kurar ve insanlık tarihinin her döneminde, çok sayıda gerçek etnik topluluklarla karşı karşıya kalacağımızı söyler. Ulusların etnik kökenini savunurken de, ulusların etnik bir kökeni olduğunu ve modern ulusun, uygulamada, modern öncesi *ethnie*'nin çeşitli özelliklerini taşıdığını ve bu genel etnisite modeline bağlı olduğunu söylese de, milliyetçiliği modern bir olgu olarak gördüğünü söylemeyi ihmal etmez. '*Ethnie*' terimi, tarihsel topluluk bağlamında, kültürel farklılıklara yapılan vurguyu anlatmaktadır. Tarihsel bağlam ve kültürel özgülüğün algılanması, bir halkı diğerinden ayırır ve belli bir halka, hem kendilerinin hem de dışarıdakilerin gözünde tanımlanmış bir kimlik kazandırır (Smith, 2002b:41-46).

Smith, milliyetçiliğin aslında inandırıldığımız kadar modern olmadığını belirtir. Belirli sınırlar içinde, sürekli olarak yeniden inşa edilen uzun dönemli tarihsel süreçlerdir. Bu yüzden, tarihsel kökenleri ve kuşaklar boyu ilave edilenleri vardır. Ayrıca, uluslar etnik bir öze ihtiyaç duyarlar ve yoksa bunu 'yeniden icat ederler'; çünkü, kendi üyelerine ve dışarıdakilere ikna edici bir geçmiş yaratmaları gerekir. Üçüncü olarak, modern milliyetçilik demotik *ethnie*¹ tipinden etkilenip oluşur. Bununla birlikte, ulusların ihtiyacı olan bir anavatan vardır. Anavatan sadece üzerinde yaşanan, ihtiyaçların karşılandığı bir toprak parçası değil, aynı zamanda eskiden 'ataların' yaşadığı, şu anda yaşayanların da kalplerinde yaşayan tarihsel teritoryadır. Son olarak, uluslar kahramanlara ve altın çağlara gereksinim duyarlar. Yani uluslar, modern zamanların

---

¹ Demotik Ethnie: düşman veya yabancı karşısında topluluğu bir arada tutan etnik ilişkiye önem veren topluluktur. Dinsel birleşmeler, kültürel asimilasyonlar ve iç evliliklerle getirilen yasaklarla topluluğun sınırları keskinleştirilir (Smith, 2002b:117-118).

eskisinde kalan şeylere ihtiyaç duyarlar (Smith, 2002b:270-272). Yani Smith'e göre, eski etnisite modeli olmasa ve *ethnie* önceden var olmamış olsaydı, ne uluslar ne de milliyetçilik ortaya çıkıp varlığını sürdürebilirdi.

Smith milletin modern gibi görünür olmasıyla beraber, aynı zamanda köklerinin derinlerde olduğunu belirtir. Millet modern de olsa, olmazsa olmaz şartı, onun etnik ayırt edicilik vasfıdır:

Milletin sine qua non'u (olmazsa olmaz şartı) etnik ayırt edicilik vasfıdır ve bu müştereken paylaşılan soy mitleri, ortak tarihi bellek, eşsiz kültürel yapıcılar ve şayet seçilmişlik iddiası söz konusu değilse, bir farklılık duygusu anlamına gelir. Bütün bu unsurlar modern öncesi dönemlerde etnik topluluklara damgasını vurmuşlardır (Smith, 1999:114-115).

Smith bu etnik temelin, milleti öznel olarak coğrafi bakımdan konumlamının, belli bir toprak parçasında tarihinin ve yazgısının izlerini bırakmış bir topluluğun kuşakları arasında bağlar bulunduğunu varsayan etnik tarihin okunmasının, milletin antik olduğu anlamına gelmediğini belirtir; sadece öznel olarak pek çok millette modern öncesi unsurlar olduğunu gösterir (Smith, 1999:115-116).

Smith'e (2002a:36) göre, milletler ve milliyetçilikler, modern endüstriyel toplumsal örgütlenmenin gereksinimlerinden ve onun kitlesel okuryazarlık ile mobiliteye yönelik baskılarından türemiştir. Sanayi toplumu, elitler arasındaki güçlü bölünmenin ve tarımsal üretimin mevcut olduğu modern-öncesi yapılanmalardan farklı olarak, akışkan ve büyümeye eğilimli bir toplumdur. Ancak kökenleri çok daha eskiye, etnik kimliklere dayanır.

Günümüzde az sayıda akademisyen, milletlerin, başlangıcı olmayan bir geçmiş zamandan beri var olduğunu ve sonu olmayan bir geleceğe doğru gittiğini öne sürse de, bugün, milletlerin ve ulusların, tarihsel olarak yapılanmış yapılar olduğuna dair ortak bir görüş hâkimdir (E. Gökalp, 2007:282).

Ulus-devlet, modern siyasal sistemde temel devlet biçimi olmuştur. Avrupa'da özellikle 18. ve 19. Yüzyıllarda, dinin de birleştirici bir etkisinin kalmamasının etkisiyle, kişiler

devletin üstünlüğü ve dokunulmazlığına büyük bir inançla sarılmışlar ve ulus-devlet tüm uluslararası sistemde tek geçerli ve başat birim haline gelmiştir (Sander, 2008:144). 15. yy.a kadar, Avrupa insanı dindar olarak nitelenebilir, ancak 19. yy.da tümüyle 'yurtsever' hale gelmiştir (Sander, 2008:144). Bu süreçten sonra da, dünya siyasetinde, ulus-devlet sanki determinist bir yapı içinde, verili, doğal ve olması gereken gibi düşünölmeye başlanmıştır. Ülke, devlet dendiğinde kişiler, doğrudan ulus-devlet algılaması yapmaktadırlar. Öyle ki, çoğu kez sosyolojinin kendisini tanımladığı 'toplum' kavramının ulus-devlet imgesinden hareketle kurulduğu görölmektedir (Billig, 2002:66). Elias'a (1978'den aktaran Billig, 2002, s. 66) göre de birçok yirminci yüzyıl sosyologu, toplumdaki bahsederken, artık bir burjuva toplumundan ya da devletlerin ötesinde bir insan toplumundan değil, ideal bir ulus-devlet imgesinden bahsetmektedir.

2.1.5. Banal milliyetçilik

Banal milliyetçilik, milliyetçiliğin, genelde ya yeni devletler kurmak isteyenlerle ya da aşırı sağ siyasetle ilişkilendirilmesine (Billig, 2002:15) karşı çıkmaktadır. Milliyetçilik, hep merkez dışına yerleştirilmiştir, aşırıdır; kurulu demokrasilerdeki siyasal alanın dışında ya da sınırlarında yaşarlar. Kurulu devletlerin merkezinde yaşayanlara göre milliyetçilik, başkalarının özelliğidir (Billig, 2002:15), kendilerini milliyetçilik kavramı üzerinden tanımlamazlar. 'Bizler' milliyetçi değildir, milliyetçi olanlar 'onlar'dır. Ancak milliyetçilik terimi, ötekilerin ideolojisiyle sınırlandırılmaz. Çünkü milliyetçilik, kurulu ulus-devletlerin yeniden üretimini kapsayacak derecede geniştir (Billig, 2002:26). Kurulu devletlerde milliyetçiliğin, ötekilerin abartılı hali olarak algılanması gayet doğal görünür; bu görünüş, bizim kendi milliyetçiliğimizi unutmamızı sağlar. İdeoloji, insanlara dünyalarının tarihsel olarak inşa edilmiş olduğunu unutturur; bu yüzden milliyetçilik, milletler dünyasını, sanki dünyanın doğal hali buymuşçasına sunar (Billig, 2002:49). Bu anlamda milli kimlik, sadece sahip olunması doğal görünen bir şey değil, aynı zamanda hatırlanması da tabii görünen bir şeydir. Ancak, bu hatırlayış için devreye unutuş da girer, yani milliyetçilik ideolojisi bir hatırlama-unutma karşıtlığı içinde gider gelir. Bu diyalektik, kurulu milletlerde, milliyetçiliğin banal bir biçimde yeniden üretiminde önemlidir (Billig, 2002:50).

Renan' a (1995) göre unutmak, milletlerin kuruluşunda başat bir edimdir. Her milletin kendine ait bir geçmişi, kolektif bir hafızası vardır. Ama bu hatırlama aynı zamanda kolektif bir unutmadır da. Kadimliğini kutlayan bir millet, aynı zamanda tarihteki yeniliğini unuttur. Meydana gelmelerinde kullandıkları, oluşmalarını sağlayan şiddeti de unuttur. Renan'a göre, millet kurulduktan sonra devamlılığını kolektif hafıza kaybına borçludur (Billig, 2002:50). Unutma olmadan hatırlama olmaz, unutma ve hatırlama dinamik süreçlerdir ki, bunlar zaman içerisinde tartışılabilir, üretilebilir ve yeniden üretilebilir. Burada ne unutulduğu ve ne hatırlandığı, şartlarla, politik bağlamla ve beklentilerle alakalıdır (Çetin, 2004:358). Ancak Billig'e göre, bu diyalektiğin daha karmaşık bir yapısı vardır. Unutulan sadece geçmiş değildir, şimdi de unutulmaktadır. Kurulu devletlerde milli kimlik her an hafızalardadır, çünkü bu kimlik durmadan üretilir, hafızaya tekrar tekrar yerleştirilir, durmadan milletliği anımsatan, onu sürekli 'dalgalandıran' günlük rutinelere yerleştirilmiştir. Bu hatırlatmalar o kadar sıktır ve o kadar normal/olağan görünmektedir ki; işleyişi, düşünceli olmaktan çok düşüncesizcedir. Hatırlama, hatırlama olarak deneyimlenmediği için aslında unutma olarak kalmaktadır, unutulmaktadır (Billig, 2002:50). Billig, kamu binası önünde dalgalanan bayrağı, bu unutulmuş anımsamaya bir örnek olarak verir (Billig, 2002:50). Bu, milletliğin hatırlatıcılarından biridir ve bu hatırlatıcılar vatandaşlar günlük işlerinin peşinde koştururlarken, dikkat kaydı içine yerleşmezler. (Billig, 2002:50) Bu unutuş, 'bizim milliyetçiliğimiz'i unutturan ideolojik yapı içerisinde milliyetçilik artık milliyetçilik olarak görülmez, doğal yapı içinde karışır gider. Ama aynı zamanda, bu ortam içinde milliyetçilik, irrasyonel bir şey olarak nitelenerek, milliyetçilik ötekiler üzerine yansıtılır (Billig, 2002:51).

Eğer, milliyetçiliği ulus devletleri yaratan bir güç ya da kurulu devletlerin istikrarına karşı bir tehlike olarak ele alırsak, o halde ulus devlet kurulduktan sonra milliyetçiliğe ne olur? Billig (2002), 'ulus kurulduktan sonra, milliyetçilik nereye gider?' sorusuna yanıt arar ve cevabı, 'milliyetçilik, aslında hep olduğu yerdedir ama hayatını banal olarak sürdürür ve kişilerin dikkatini çekmeden üremeye, etkilemeye ve kontrol etmeye devam eder' şeklindedir. Milliyetçilik, milli devletlerin yeniden üretimini sağlar. Yani milliyetçiliğin yükselişi, çöküşü, ortadan kayboluşu gibi bir durum söz konusu değildir.

Milliyetçilik hep olduğu yerde durur ve gündelik hayatın pratikleri içine yerleşerek ulus devleti ayakta tutar.

Banal milliyetçiliği üreten araçlardan biri bayraktır. Billig, sallanan ve sallanmayan bayrak arasında bir ayrım yapar. Sallanan bayrak, heyecan sonucudur, coşkuludur, sallanmayan-selamlanmayan bayrak ise gündelik yaşamın bir parçası haline gelmiştir. Kamu binalarının önünde, televizyonda durağan şekilde var olan bayraklar selamlanmadan, dönülüp ikinci bir bakış atılmadan orada kalırlar. Sallanan bir bayrak karşısında esas duruşa geçilir ancak sallanmayan bayrağın yanından fark etmeden/ya da fark ettiğini fark etmeden geçilir. Bayrak direklerinde, kamu görevli uniformalarında bulunan bayraklar, sallanmazlar, selamlanmazlar. Billig'e göre bunlar 'düşüncesiz' bayraklardır ve bu düşüncesiz bayraklar, şu anda fark edilmeseler de, eğer bir gün varlıkları aniden kesilirse, fark edilebilirler. Çünkü gündelik pratik değişir ve ancak rutinin değişmesi sonucu insanlar rutini fark ederler. Dalgalandırma, rutininin getirdiği hatırlama, bilinçli bir edim değildir; anma törenindeki hatırlamalardan farklıdır. Çünkü 'düşüncesiz'dir, bilinçli olarak başka bir eylemle meşgul olurken bilinçaltına bu hatırlatmalar yerleşir (Billig, 2002:51-53). Bir ulus devlet kurulduktan sonra, eğer fazla bir iç tehditle karşı karşıya değilse, kurulum esnasında bilinçli olarak sergilenen milletliğin sembolleri ortadan kalkmazlar, ama ana vatanın ortamı tarafından emilirler. Yani durağan zamanlarda, sembolik 'düşüncelilikten' sembolik 'düşüncesizliğe' bir geçiş olur (Billig, 2002:53).

Bayraklarla birlikte ulusal marşlar, bozuk paralar ve banknotlar da sürekli olarak kişiye 'milliyetini' hatırlatırlar (Billig, 2002:54). Milletliğin bayrak ve ulusal marş gibi evrensel sembolleri vardır ve hem ulusal marş, hem bayrak, hem de diğer 'millet hatırlatıcıları' ulusu diğer uluslar arasında dalgalandırır (Billig, 2002: 102). Bu ulusal semboller, gelenekler, mitler vs. sadece yorumlandıklarında ya da onlara belirli bir anlam verildiğinde önem kazanırlar ve bu anlam söylem yoluyla yaratılır, sürdürülür, yaygınlaştırılır (Mole, 2007:277). 'Yurt' ya da 'toprak' da aynı şekilde gündelik olarak söylemler aracılığıyla bir hatırlatıcı işlevini üstlenir. Stereotipik ulusal imge olarak ücre taşra imgeleri, başkentin büyük kamu binaları kadar sık kullanılır. Merkezden uzak olsa da, merkezi bölgeler kadar, ulusun ayrılmaz parçasıdır (Billig, 2002:90).

Banal milliyetçilik bağlamında üretilen söylem, ‘bizler’ ile ‘onlar’, ‘bizim dünyamız’ ile ‘onların dünyası’ arasına mesafe koyar. ‘Bizler’, milliyetçiliğin olmadığı bir dünyaya aiddir. ‘Bizim’ milliyetçiliğimiz, milliyetçilik olarak nitelendirilmediğinden, rutin bir biçimde unutulur. Milliyetçilik, ötekilerin üzerine yansıtılır, milliyetçi olanlar ötekilerdir, ancak ‘yükselişe geçen milliyetçilik’, ‘geri dönen milliyetçilik’ sadece ‘onların’ değil, aynı zamanda bizim de milliyetçiliğimizdir (Billig, 2002:62).

Dünya artık, daha önceleri düşünülebilir olmayan bir şekilde, bir bütün olarak tahayyül edilmeye, bağımsız ulusların oluşturduğu doğal bir düzen olarak düşünölmeye başlanmıştır. Öyle ki, artık, ulusların ‘tabii’ düzeninin, uluslararası komplocular tarafından tehdit edildiği de tahayyül edilebilmektedir (Billig, 2002:100).

2.1.5.1. Gündelik yaşamda yurdu dalgalandırma

Kurulu demokratik uluslarda, yurt, bayrakla, marşla ya da bozuk parayla dalgalandırılarak, tekrar tekrar üretilir ve ‘bizler’ bu yüzden ulusal kimliğimizi unutmuyoruz. Aslında bir anlamda, kimliğimiz sürekli olarak dalgalandırılır. Ancak, bu sadece kamu binaları dışında asılı bayraklarla ya da gündelik hayatta temel kullanım araçlarından olan paraların üzerindeki ulusal amblemle üretilmez. ‘Ulusal kimliğimiz’, ‘millet olmamız’, ‘biz’ sözlü olarak dalgalandırılmalıdır. Bunun için yurttaşların görmesi ve duyması gereken banal sözcüklere ihtiyaç vardır (Billig, 2002:111). Rutin dil alışkanlıkları bu üretimde başat rol oynamaktadır. Bu rutin dil alışkanlıklarıyla, uluslar dünyası sanki dünyanın doğal haliymişçesine, günümüzün doğal bir ortamı olarak yeniden üretilir. Milliyetçilik, sadece ateşli ve coşkun milliyetçilik diliyle sınırlandırılmaz. Banal milliyetçilik, ulusları sorgusuz sualsiz kabullenen ve bu şekilde onları gelenek haline getiren ve gündelikleştirilen adi, rutin sözcükler üzerinden işler. Küçük ve önemsiz gibi görünen sözcükler, yurdun sabit ve sürekli bir şekilde işleyen hatırlatıcıları olur, ulusal kimliğimizi unutulmaz kılar (Billig, 2002: 111).

Siyasi söylem, ulusların günlük yeniden üretimlerinde önemlidir. Bu önem, siyasetçiler etkin kişiler olduğu için mevcut değildir. Siyasetçilerin önemli olmasının nedeni,

elektronik çağın tanınmış figürleri olmalarıdır (Billig, 2002:114). Medyanın figürleridirler ve çehreleri sürekli olarak gazetelerde ve televizyon ekranlarında görünür. Bu çehreler, 'sıradan' sözcüklerle 'bize', ülkeye, ulusa seslenir. 'Bizi' 'bize' över, ulusu yüceltir (Billig, 2002:115-116). Kampanya yürüten siyasetçiler, ulusumuz/ülkemiz/halkımız hakkında benzer söylemleri, banal söylemleri ifade ederler. Popülist vatanseverler, siyasi olarak sağ siyasette daha baskın bulunabilirler, fakat bir ulus devlet seçim formatında, sol dahi ulusu temsil etmeye isteklidir (Billig, 2002:122). Ulusal bağlam üzerinde oturan ve temsil pratiğinde kullanılan siyasi söylem, milletliği dalgalandırmaktadır ve bu dalgalandırma çağdaş siyasetin alışılmış ve 'normal' sayılan koşulların bir parçasıdır (Billig, 2002:117). Bu çağdaş söylem, yine banal bir nitelik olarak geçmişe daimi bir şekilde atıfta bulunmaktadır. Tarihi şan ve şerefi yeniden kazanma ya da kaybetme korkusu bu söylemde belirgindir (Billig, 2002:119). Türkiye özelinde bunun dayanağı, milli kimlikle alışveriş içinde olan beka kaygısı olabilir.

Bir kişi zamiri olan 'biz'in kullanımı ulusların ve ulusal kimliklerin söylemlerinde son derece önemlidir (de Cillia, Reisigl ve Wodak, 1999:163). İç ve dış zamirler, 'biz' ve 'onlar'ı ayıran bağları gösterir (Riggins, 1997'den aktaran Petersoo, 2007:420). 'Biz' üyeler ve üye olmayanlar, biz ve onlar arasındaki açık ayrımı belirtirken, aynı zamanda bu sınırı yaygın hale getirmektedir (Petersoo, 2007:420).

Deixis, bir çeşit retorik işaret etmedir (Billig, 2002:124). Cümlelerin, içinde söylendikleri bağlamın çeşitli yönlerine nasıl bağlı olduklarıyla ilgilidir. Linguistikte kişi ya da işaret zamirinin işlevine işaret ederken, medyada ya da politik söylemdeki *deixis*, ulusu hayal etmenin aracıdır (Madianou, 2007:99).

Dilsel *deixis*'in sözcükleri, 'biz', 'bu' ve 'burada'dır (Billig, 2002:112). Siyasetçiler bu *deixis*leri kullanarak, kendilerini dinlemek üzere toplanmış dinleyici topluluklarına hitap ederler; ancak, asıl hedefleri daha geniş bir dinleyici topluluğu tarafından duyulmaktır, bu yüzden onlara da hitap ederler (Brow ve Levinson, 1987'den aktaran Billig, 2002:118). *Deictic* ise 'ben', 'siz', 'biz', 'burası', 'şimdi' gibi söylendiği ana ve söylenen yere atıfta bulunan zamirlerdir. 'Ben' konuşmacıdır, 'siz' dinleyicilerdir ve 'biz' ise sıklıkla bir bütün oluşturduğu farz edilen konuşmacı ve dinleyiciler toplamıdır

(Billig, 2002:124). Eğer, ‘biz’ bir dinleyici topluluğuna atıfta bulunuyorsa ve dinleyici topluluğu fiziksel olarak konuşmanın yapıldığı yerde hazır bulunuyor değilse, o zaman topluluğun tahayyül edilmesi gerekir (Hartley, 1992’den aktaran Billig, 2002). Hava durumu da aynı şekilde yurt yapıcı deixis’tir (Billig, 2002:135). Örneğin Türkiye’deki televizyon kanalları ‘denizlerimizdeki rüzgâr’ diye bir tabir kullanır. İzleyici, ‘biz’, bu tabirle Türkiye karasularından bahsedildiğini anlarız.

Billig (2002), hiçbir genel seçim, uluslararası zirvenin ya da kraliyet kutlamasının olmadığı bir günü örneklem olarak, banal milliyetçiliği incelemek amacıyla söylem analizi yapmış ve araştırmasının sonucunda, gazetelerin, ulusun bir kamu binası önündeki bayrağın dalgalanması gibi, milliyetçiliği dalgalandırdığını saptamıştır. Uluslar, başkentler tarafından temsil edilen aktörler olarak takdim edilmiş; ‘bütün umutlar kırıldı’ gibi umutların kime ait olduğu (bizim, hepimizin, evrensel umudumuz), ‘paramız’ kelimesinde olduğu gibi aidiyetin kime ait olduğu belirtilen cümleler sarf edilmiş; *deixisler*, *deicticler* kullanılarak gündelik anlam pratikleri yeniden üretilmiştir (Billig, 2002:131-133). Haberlerde ve yorumlarda ulusal bir ‘biz’e atıfta bulunulur, ulusa mensup fertler olarak okurlara hitap edilmesine rağmen, bu ‘biz’ *deixisi*, gazeteyi okumayanları, okuru olmayanları da kapsamaktadır. Billig, *deixis*’i sadece ‘bu’, ‘burası’, ‘şimdi’, ‘biz’ gibi sözcüklerle sınırlamaz; ulus, hava durumu ve yurt haberleri de evrenin merkezini ulusal sınırlar içine çeken, yurt-yapımı *deixisler*dir (Billig, 2002:134). Okurlar, başlık ya da ilk paragrafın aksi yönde uyarılmadıkça hikâyenin yurttan geçtiğini varsayarlar (Billig, 2002:135).

2.1.6. Farklı milliyetçilikler ve melezleşme

1918-1945 yılları arasında, genelde milliyetçilik tipolojilerini belirleme eğilimi mevcuttur. Snyder, Hayes, Kohn, Connor, Ignatieff gibi düşünürler, bu yıllarda, milliyetçiliğin ideal tiplerini belirlemeye yönelmişlerdir (Smith, 2001a:42-45; Billig, 2002:60-69). Bu tipolojilerden en belirgin olan, etkili hale gelen Hans Kohn’un Batı milliyetçiliği- Doğu milliyetçiliği ayrımıdır (Özkırmılı, 2008a:60). Kohn’un ayrımında Doğu milliyetçiliği; İngiltere, Fransa, Amerika ve Hollanda gibi ülkeleri içerir ve milliyetçiliğin akılcı, isteğe bağlı olarak oluşmuş kısmını yansıtır, iyimser ve çoğuldur.

Oysa organik Doğu milliyetçiliği, Almanya, İtalya, Doğu Avrupa ve Asya'da ortaya çıkar (Smith, 1998:16; 2001a:42). Akıl dışıdır ve ayrımın ortaya atıldığı dönemde etkili olan faşist düzenin temelinde yatar. Doğu/Batı ayrımı ile milliyetçilik bir anlamda iyi/kötü olarak sınıflandırılmıştır. İyi milliyetçilik, Batı ülkelerinin milliyetçiliğidir, akliseldir, olması gerektir; kötü milliyetçilik ise, Doğuya (ve batının doğusuna, Doğu Avrupa'ya) aittir, fevridir, akıldışı olanın temelindedir. Milliyetçiliği, bu Doğu/Batı karşıtlığı şeklinde ayırmak, siyasi ya da sivil milliyetçilikle, kültürel ya da etnik milliyetçilik arasındaki ayrımla aynı kökten gelmektedir. Birincisinde, ulusun mensupları vatandaşlar olarak sahip oldukları siyasi kimliklerle tanımlanır, ikinci durumda ise, ulusal kimlik siyasi vatandaşlıktan ayrı ve üstün görülen etnik veya kültürel kıstaslara göre belirlenir (Calhoun, 2007:123). Calhoun'a göre, sosyal bilimciler bazen 'iyi' milliyetçilik yani vatanseverlikle, 'kötü' milliyetçilik yani şovenizmi farklı toplumsal olgularmış gibi çözülemeye kalkarlar (Calhoun, 2007:4). Smith de milliyetçiliğin 'civic' olanına iyilik, 'ethnic' olanına kötülük bahsetmiştir (Ersanlı, 2001:118). Teritoryal (civic) uluslar, temelini teritoryadan alan, içte ve dışta sınırlandırılması vatandaş topluluğunun tanımlanması için hayati olan yasalar topluluğudur. Vatandaşlık, ortak kültür sınırları, dil ve kültürel homojenlik bu tipin önemli özellikleridir. Etnik uluslar ise temelini etnik bağlardan alan, geçmiş bağları, soy ve kütük iddiasında olan, teritoryalde başat olan "yasalar" yerine gelenek, görenek ve lehçeleri koyup bunları standartlaştıran, yerliliğe dayalı uluslardır (Smith, 2002: 177-181).

Bu tarz yaklaşımlar, ikisinin arasındaki benzerlikleri gizlemektedir. Ulusal kimliğin ve sadakatin, olumlu ve olumsuz göstergelerini şekillendiren, aynı ortak milliyetçi söylemdir. (Calhoun, 2007:4). Kitlesele milliyetçilik hareketleri akıl dışıdır, ancak vatanseverlik sağlıklı bir gereksinim olarak sunulur. Bizim milliyetçiliğimiz milliyetçilik gibi değildir, çünkü milliyetçilik akıl dışı ve tehlikelidir. Bizimkisi milliyetçilik değil vatanseverliktir, faydalı ve gereklidir. (Billig, 2002:68-69) Akademik ve siyasal düzlemde başvuru olan bu ayrım, ırkçılığa açık, etnik, dini veya kültürel bir biricikliği vurgulayan özcü milliyetçilik ile vatandaşlık bağı esasına dayalı milliyetçilik arasındaki ayrımdır ve "ılımlı" ve "aşırı" milliyetçilik arasındaki ayrım da bununla büyük ölçüde örtüşmektedir (Bora, 2009:19).

Milliyetçiliğin iki yüzü olduğunu, birbirinden tamamen bağımsız olduğunu ve dahası birbirine tam zıt değer yargıları içerdiğini söylemek, milliyetçi düşüncenin sınırlarının anlaşılmasına, ne aşamada iyi ne aşamada kötü olduğunu, birbirine evrilip evrilmediğinin, aralarında çok kalın çizgili bir sınırın olup olmadığının düşünülmesine engeldir. Hemen her milliyetçi ideoloji, bu iki anlayış arasında bir yerde durur, bu konum tarihsel olarak değişebildiği gibi, kimi zaman bir milliyetçi ideoloji bu iki uç arasında git-gel halinde kendini yeniden üretir² (Bora, 2009:19).

19. yüzyılın ikinci yarısında, başka bir melezleşme daha olmuştur. Bu milliyetçilik türleri üzerinde değil, milliyetçilik ve muhafazakârlık arasındadır. Bu dönem milliyetçilik ve muhafazakârlığın eklemlendiği bir dönemdir. Muhafazakârlık, öncelikli olarak modernleşmenin seyrine bağlı olarak sürekli değişen bir ruh hali, duyuş ve düşünüşdür (Bora, 1997:6, Bora, 1999:8). Eski ve yerleşik olanın, geleneksel ve kutsalın sürekliliğini modern koşullarda da sağlamaya çalışmanın iradesine sahip olan muhafazakârlık, kapitalist modernleşme sürecinin çözülmeye uğrattığı, toplumsal, siyasal ve kültürel yapıların ve bu yapılara yüklenen anlam ve değerlerin kaybına ve çözümüne gösterilen tepkiye dayanır. Bir seferlik bir süreç olmadığı, sürekli değişiyor olduğu için modernleşmenin her yeni evresiyle birlikte yenilenmiştir (Bora, 1997:6-7). Muhafazakârlıkta üç temel değer din, devlet ve otoritedir (Greiffenhagen'den 1961 aktaran Bora 1997:9). Aynı şekilde Cemaat veya Millet, Gelenek ve Tarih de muhafazakârlıkta önemlidir. Muhafazakârlık, dini modern bir müdahaleden geçirerek, onu yeniden biçimlendirmek ister ve dine, toplumun düzeni ve istikrarı ve otorite için yüksek değer atfeder. Muhafazakârlığın milliyetçi kolunun, değer hiyerarşisi bağlamında millet-otorite ve devlet üçlüsü önemlidir. Muhafazakârlıkta, millet, cemaate yüklenen anlamın bir başka anlatım biçimidir; millet de, cemaat gibi kutsal bir tarihsel bağı temsil eder, aynı zamanda modern süreçle birlikte çözülmeye uğrayan toplumsal ilişkilere karşı bir emniyet işlevi görür. Toplum, bireyden daha önceliklidir ve devlet, toplumun istikrarının ve bütünlüğünün ve aynı zamanda geleneğin korunması için bir teminat olması bakımından, değerlidir. Bu bağlamda, milliyetçilikle muhafazakârlığın

---

² Bora (2009:19) bu ayrımı Türkiye'de resmi milliyetçilik ve Türkçü-Turancı akımda bulur. Sivil ve medeni bir milliyetçilik olduğu iddiasında bulunan resmi milliyetçilik/Atatürk milliyetçiliği ile bunun karşı kutbunda bulunan ve ırkçı bir milliyetçilik göstergesi sayılan Türkçü-Turancı akım arasındaki ideolojik ortaklık, bu ayrımın aslında idealist bir ayrım olduğunu ve somut milliyetçiliğe tam oturmadığını göstermektedir.

geçişkenliği, birbirine dönüşmesi ve birbirinden destek alması görülebilmektedir. Milliyetçiliğin anlamlandırılmasında, yurttaşların katılımı esasına dayanan iradi tasarım ile, bir cemaate doğuştan aidiyete bağlanan kader ortaklığı ideolojisi arasındaki gerilimde, ikinci kutbun belirginleşerek, milli devlete hâkim olması sonucunda, milliyetçilikle muhafazakârlığın eklemlendiği görülmüştür. Milliyetçilikle muhafazakârlığın eklemlenmesinden sonra devlet, milli devlet milletin cisimleşmiş bir hali olarak değer kazanmıştır. Batı dışı dünyanın muhafazakârlığında, geleneği korumak adına verilen tepki, genellikle dini reform arayışıyla birleşerek, dini söylemi ve zihniyeti modernleştirmiş, bu modernleşme bir ön-milliyetçilik işlevi görmüş, aynı zamanda milliyetçilikle dini ideoloji arasında kalıcı bir etkileşim başlatmıştır. Muhafazakâr düşünce biçiminde otorite önemli bir yer tutmaktadır. Devlet ve millet, “geleneğin nakledicisi” olmasıyla birlikte bu otoriteyi cisimleştirmesiyle önemlidir (Bora, 1997:9-16, Bora, 1999:60-63). Otorite ve devlet üzerinde aynı dili kullanan milliyetçilik ve muhafazakârlık, aynı şekilde “komünizm heyulası” (Bora, 1997:14) bağlamında da aynı dili kullanmış, Türk fikir hayatında iç içe geçmişliğinin örnekleri görülen milliyetçilik ve muhafazakârlık ortak düşmana karşı savaşmışlardır. Türk-İslam sentezi bu savaşta ortak bir düşünce ve fikir ortamı olmuş, Türk milliyetçiliği ve muhafazakârlığı bu izde gelişmiştir.

Milliyetçilik muhafazakârlık eklemlenmesinin Türkiye’deki ayağı ise 1950-1960’lı yıllarda başlamıştır. Din-devlet-millet kavramları “birbirinden türeyen yüce değerler olarak kaynaşıp topaklaşmaktadır” (Bora, 1999:126). Aslında bir anlamda, Türk-İslam-Batı sentezi yapılmış ve 1980 darbesiyle ve 12 Eylül cuntasıyla birlikte bu üçlü kavram egemen ideoloji haline getirilmiştir. Arkasından ise Özal gelerek, piyasa ilişkilerini rahatlatmış (Bora, 1999: 128), hâkim paradigma ve piyasa ilişkileri eklemlenerek din ve ekonomik girişimcilik arasında kurulan setler yıkılmıştır. AKP dönemindeki ekonomik girişimcilikte ve bu girişimin aktörlerinde, bu durumun yansıması görülebilir. AKP’nin üzerine oturduğu siyasi İslam geleneği ve liberalizmle muhafazakârlığı eklemlene çabası, AKP iktidarının ANAP’ın ve üzerine oturduğu siyasi geleneğin devamı olarak görülmesine neden olmaktadır (Taşkın, 2007: 392). Muhafazakârlık da, ileride bahsedilecek olan milliyetçiliğin tek bir tipte olmayışı gibi, tek bir kalıpta görünür hale gelmemektedir. Farklı akımlar/görüşler/siyasal partiler

muhafazakârlığı farklı türde okumaktadır, bu yüzden muhafazakârlık tek bir biçimde değil birden fazla biçimde görünmektedir. Muhafazakârlığın farklı biçimleri milliyetçiliğin farklı biçimleriyle etkileşime girmekte, bu yüzden de Türkiye Cumhuriyeti'nin politik ve gündelik yaşamında birden fazla milliyetçilik ve muhafazakârlık tipi oluşmakta, keskin sınırlarla ayrılabilirdiği gibi, daha ziyade geçişken ve birbirine evrilebilir hale gelebilmektedir. Farklı gruplarda farklı muhafazakârlık anlayışlarının görüldüğü gibi, aynı zamanda tek bir grup içinde de birden fazla muhafazakârlık biçimleri ortaya çıkabilmektedir. 1908'den sonra yayılan akımlardan olan, Türkçülük ve İslamcılığın düşünürlerinin belirlediği “sentez”le birlikte, İslamcılar ve Türkçüler arasında oluşmuş geçişkenlik (Çetinsaya, 1999;2005) ve İslamcılık, muhafazakârlık ve milliyetçiliğin iç içeliği ve tarihsel gidişatı, ilerleyen bölümlerde Türkiye’de milliyetçilik ve muhafazakârlığın seyri konusundaki tarihsel ve kuramsal analizlerle derinleştirilecektir.

2.1.7. Milli kimlik

Kimlik, bireyin inşa sürecine aktif olarak katıldığı sembolik bir projedir. Birey, sembolik malzemelerden kim olduğuna dair en iyi açıklamayı yapan malzemeyi alarak, kendisini inşa eder (Thompson, 2008: 318). Bu inşa sürecinde, kimliğin bir Öteki’ye ihtiyacı vardır. Hall’a (1998b:41) göre, kimlik kendini ‘öteki’ne göre bilmektir. Kimlik daima kendi olumlusunu, sadece olumsuzun dar bakışıyla tesis edebilen, aykırı bir karşıtlıklar kümesi üreten, yapılanmış bir temsildir: “Tüm dünyayı dolaşırsın: Senin dışındaki herkesin ne olduğunu öğrendiğinde sen onların olmadığıysın demektir” (S.Hall, 1998b:41).

Milli kimlikler tamamen dirençli, değişmez ve durağan değildirler, tersine tutarsız, kırılğan, savunmasız ve dinamikler (de Cillia, Reisigl ve Wodak, 1999:154). Hall da (1998a: 71) aynı duruma vurgu yaparak, milli kimliğin iki temel özelliğini belirler. Öncelikle milli kimlik daima bir oluşum içindedir. Yeniden inşası ve tanımlamaları asla bitmemektedir. İkinci olarak, kimlik özdeşleşme sürecini ifade eder, bu özdeşleşme, yapısı itibariyle daima belirsizliklerle dolu olarak ve sürekli ‘ben’ ve ‘öteki’ arasında çatlaklar yaratarak, inşa edilmektedir. Kimlik, sürekli olarak öteki üzerinden kurgulanır

ve inşa edilir. Aslında, öteki bir nevi tamamlayıcıdır, benim olmadığım ya da benim olduğumun olmadığıdır: “Kişinin içindekine ait olan Ötekidir. Kişinin durduğu yerden bilebileceği yalnızca ötekidir. Ben, ötekinin bakışında yazılıdır.” (S.Hall, 1998a:71). Kimlik bir süreç, anlatı ve söylem olarak daima Öteki’nin konumundan anlatılır (S.Hall, 1998a:2).

Milli kimlik, kendi kimliğinin var olabilmesi için Öteki’ne ihtiyaç duyar ancak Öteki aynı zamanda bir milli kimliği en çok kaygılandırır. Yabancıların yaşam dünyasının sınırları içinde bitmesi ve gitmeyi reddetmeleri (Bauman, 2003: 86), bir milli kimlik için en büyük tehdidi oluşturmaktadır. Bütün diğer toplumsal gruplar gibi, modern ulus devletler de, dostları ve düşmanları kolektifleştirir. Ama aynı zamanda, yabancıları bertaraf etme gibi, bir yeni ve özel işlev de edinmiştir. Ulusal devletin dostları ‘yerliler’dir. Etnik, dinsel, dilsel ve kültürel homojenliği över ve dayatır. Sürekli bir ‘ortak’lık vurgusu yaparak, ortak tarihsel bellekler inşa eder, ortak miras ve ortak gelenek yaratır. Bu ortak geleneğin içine çekilmeyen inatçı bellekler değersizleştirilmeye çalışılır. Ortak misyon ve ortak kader duygusuna katılmayan herkese düşmanlık beslenir ve sürekli olarak tekbiçimliliğe teşvik edilir (Bauman, 2003: 88). Ne kadar çok çeşitli milliyetçilik türü olursa olsun, bütün milliyetçilik türleri ‘türdeşleştirme’ konusunda ortak bir görüşe sahiptir. Milli kimliği inşa süreci de tam bu amaca hizmet eder. Bütün bu türdeşleştirme faaliyetinde, ortak anılar, bellekler, tarihler tekrar üretilir ve hatırlanır.

Hall’un kimlik tanımında olduğu gibi, milli kimlik de geçmişin güçlü yönlendirmeci örgütlenmelerini, geçmişin izlerini taşımaktadır. Geçmiş her zaman yeniden anlatılmakta, keşfedilmekte ve üretilmektedir. Geçmiş sürekli yeniden yaratılmaktadır. Geçmiş gerçek bir olgu olarak değil, tarih, bellek, arzu vasıtasıyla gidilir (S.Hall, 1998a:83). Milli kimlik de geçmişini, tarihini tekrar tekrar yeniden yaratmakta, sürekli olarak kurgulamaktadır. Hatırlatıcılarla, dalgalandırılan bayraklarla, mitlerle ve bunları aktaran kitle iletişimiyle, sürekli olarak yeniden kurgulanmakta, kendisini tanımlayabilmek için Ötekini inşa etmekte ve kendisini Ötekinin gözünden görmeye çabalamaktadır. Milli kimliğin de, kendini inşa edebilmek için, “ötekinin iğne deliğinden geçmesi” (S.Hall, 1998b:41) gerekmektedir.

‘Onlar’ olmaksızın bir ‘biz’ olamaz. Ulusal topluluğun tahayyülü, ancak başka ulusal toplulukların varlığının tahayyülüyle, mümkün olur (Billig, 2002:94). Billig’e göre, milliyetçiler, uluslararası bir dünyada yaşamaktadırlar ve ideolojileri de uluslararası bir ideolojidir. Diğer ulusların dünyası sürekli olarak izleniyor olmasaydı, milliyetçiler kendi uluslarının milletliğin evrensel kodlarının gereklerini yerine getirdiğini iddia edemezlerdi. Yabancılar hakkındaki stereotipik yargılar bu yüzden önemlidir. Bilinçler dış dünyaya kapanmaz, yabancılara ve stereotiplere karşı obsesif bir ilgi vardır (Billig, 2002:95-96).

Billig, ‘onlar’ın’ bizim gözümüzde ne olduğu, nasıl ilişkiler içerisine girebileceğimizi şu şekilde açıklar:

...Yabancı uluslar da “bizimki” gibidirler ancak hiçbir zaman tam olarak aynı değillerdir. “Onlarda” kendimizi tanıyabiliriz ya da yine ‘onlarda’ ‘kendimizi’ tanımayı başaramayabiliriz. Müttefik olabiliriz; böylelikle ‘onlar’ ‘siz’e dönüşür: yahut düşman olabiliriz. Ayrıca kendi aramızda müttefiklerimizin değeri hakkında tartışabiliriz. Onları hususiyetimizi tehdit etmekle ya da “bizim” gibi gerçek ve sorumlu bir ulusun hareket ettiği gibi hareket edememekle itham edebiliriz. Ve “onların” “bizi” tehdit etmekle “millet olma” fikrinin kendisini tehdit etmekte olduklarını iddia edebiliriz. “Onları” lanetlerken “hepimiz” –tüm uluslar- adına konuştuğumuzu iddia edebiliriz (Billig, 2002:103).

Temelde, çok basit olarak ulus inşası, bir devletin teritoryasında yaşayan insanların, devlete sadık yurttaşlar olma sürecidir (Bloom, 1990:55). Kitle, bir kez ulus-devlet kimliğini sahiplendikten sonra, aile ve diğer sosyal gruplar, yeni jenerasyonlara aynı kimliği edindirerek, sosyalizasyon eğilimine girerler (Bloom, 1990:71).

Smith, milli kimliği, ulusların farklı mirasını oluşturan değerler, semboller, anılar, mitler ve gelenekler örüntüsünün, süreğen yeniden üretim ve yeniden yorumlanması ve bireylerin bu örüntü ve miraslarla ve bunların kültürel unsurlarıyla tanımlanmaları olarak açıklamaktadır (Smith, 2001b:18). Bu milli unsurlar, ‘hiçbir yer’den ortaya çıkmış değildir ve bir boşluk içinde işlemez, bundan ziyade üretilir, yeniden üretilir ve aktörler tarafından somut/kurumlaşmış şartlarda yeniden yayılır (de Cillia, Reisigl ve Wodak, 1999:155).

Milli kimliğin başlıca özellikleri, tarihi bir toprak/ülke, ortak mitler ve tarihi bellek, ortak bir kitlesel kamu kültürü, topluluktaki bütün üyeler için geçerli ortak yasal haklar ve görevler ve ortak ekonomidir (Smith, 1999:31-32).

Ulusal kimlik, ulus-devletler dünyasında günlük olarak yaşanan bir yaşam biçimidir. Önemli kutlamalar, milli bayramlar haricindeki günlerde, ulusal kimlik bireylerin kafasında gömülü kalmaz, sürekli olarak milletliğin dalgalandırılan işaretleriyle karşı karşıya kalır (Billig, 2002:85). Aynı zamanda, milliyetçi söylem de, bize bizim kim olduğumuzu hatırlatırken, bununla eş zamanlı olarak, bize kim olmadığımızı da söyler (Madianou, 2007:100).

Milli kimlik, bugün fertlerin paylaştığı kolektif kimlikler arasında, belki de en kapsamlı ve temelli olanıdır (Smith, 1999:221). Milliyetçilik çağında, diğer kolektif kimlik türleri (sınıf, cinsiyet, ırk, din gibi) milli kimlikle örtüşebilir veya birleşebilir, ancak “yönünü etkileyebilmiş olsalar da, altını oymakta nadiren başarılı olmuşlardır” (Smith, 1999:221). Milli kimlik, bugün diğer tüm kolektif kültürel kimliklerden daha etkilidir ve bu kimlik tipi muhtemelen daha uzun süre, hatta başka diğer kimlik biçimleri ortaya çıktığında bile, öneminden bir şey kaybetmeyecek görünmektedir (Smith, 1999:270). Milli kimlik tanımlamaları, topluma kim ait kim değil, norm nedir ve ‘öteki’ kimdir duygusu sağlar. Bu tanımlamalar, toplumla ilgili olan, üretimi artırma, gençleri yetiştirme, halkın yetenek ve alışkanlıklarını koruma ve onlara değer verme gibi, diğer süreçleri güçlendirir ve beslerler (Price, 1995: 42).

Milli kimlik ve milliyetçiliğin, modern dünyada bu kadar başat bir konumda yer almasının ilk nedeni, küresel bir özellik sergilemesidir. Yeryüzünde etnik ve milli çatışmaların yaşanmadığı, seçilmiş halkı için milli bağımsızlık isteyen hareketlerin doğuşuna tanık olunmadığı hiçbir yer olmadığı için, milliyetçi hayal, dünyanın dört bir yanındaki halklarca devralınmıştır. Aynı zamanda, milli kimlik kaplayıcıdır, bireylerin ve toplulukların yaşamını kaplamaktadır. Dil, hukuk, kurumlar, seremoniler, gurur verici olaylar, mitler, değerler, anılar kişilerin yaşamını kapsar, sınırları ve dışarıdakileri belirler. Üçüncü olarak da, milli kimlik, soyut ve sayısız bileşim gösteren, çok boyutlu

bir yapıdır. Diğer ideolojilerle rahatça iç içe geçebilir, onların önüne geçebilir (Smith, 1999:221-223).

Smith'e göre (1999), milli kimliğin bazı işlevleri vardır ve bu işlevler, dışsal ve içsel olarak ikiye ayrılır. Dışsal işlevler teritoryal, ekonomik ve siyasiydir. Milletler, öncelikle yaşayacakları bir mekân bularak orayı kutsallaştırırlar, ekonomik olarak bu teritorya üzerinde hâkimiyet kurarlar ve siyasi olarak her türlü seçimlerini, milli kimlik ve milli çıkarlar ölçütüne göre yaparlar. Aynı zamanda, milli kimliğin en belirgin işlevi, millete özgü kişilik ve değerleri tanımlayarak, gelenek ve adetlerini yansıtan, ortak yasal hakların ve yasal kurum ve görevlerinin meşrulaştırıcılığıdır. Milli kimlik, toplumsal düzen ve dayanışmanın meşruiyeti için, temel müracaat noktasıdır. İçsel işlevler ise, fertlerin toplumsallaştırılmasıdır; ortak kimlik ve aidiyet duygusu için de, milli kimlik işlevseldir; bayrak, para, marş gibi sembollerle topluluk üyelerine ortak mirasları ve kültürel yakınlıkları hatırlatılır, ortak kimlik ve aidiyet duyguları güçlendirilir. Aynı zamanda milli kimlik, modern dünyada kişinin kim olduğunu keşfettiği bir araçtır (Smith, 1999:34-36). Hall'a (1998b) göre milli kimlik aslında küreselleşmeyle birlikte baskı altındadır. Ona göre, ulusal oluşum, ulusal ekonomi ve bunların temsil edildiği ulusal kültürel kimlik baskı altındadır; çünkü ekonomik gerileme söz konusudur, çokuluslu şirketler kök salmaya başlamıştır, küresel ekoloji sınırları belirsizleştirmiştir. Aynı zamanda, ulusüstü örgütlerin egemenliği değişikliğe işaret etmektedir. Küreselleşme nedeniyle erozyona giren bu yapılar, aslında karmaşık ve tehlikeli bir an yaratırlar. Çünkü iktidar varlıkları, yükselirken olduğu kadar, düşerken de tehlikelidir. Yükselirken herkesi yutan iktidar, düşerken de herkesi kendisiyle birlikte aşağı çekmeye eğilimlidir:

Dolayısıyla, ulus-devletin düşüşünden ya da erozyonundan söz ettiğimde, ulus-devletin tarih sahnesine veda ettiğini sanmayın sakın. “Üzgünüm buraya kadarmış. Size yaptığım tüm kötülükler –milliyetçilik, şovenizm, gaddar savaşlar, ırkçılık- için kusuruma bakmayın. Hepsi için özür dilerim. Gidebilir miyim şimdi?” Böyle geri çekilmez ulus-devlet. Savunmacı dışlamacılığın daha derin bir çukuruna dalar.” (S.Hall, 1998b:46)

Hall, ulus-devletler gerilese bile, geriye kalanın milli kimliğin saldırgan ırkçılık tarafından yönlendirilen savunmacı ve tehlikeli bir biçimi olduğunu söyler. Küreselleşme ilerledikçe, ulus-devletin hem üstüne çıkılmakta hem de altına

inilmektedir. Aynı anda, hem küresel hem de yerel olunmaktadır. Bu da kendisini özellikle küresel kitle kültüründe gösterir (S.Hall, 1998b:47). Özkırmılı ise, milliyetçiliğin bu küreselleşme süreci içinde, gerileme ya da yok olma gibi bir ihtimali olan söylem olmadığını belirtir. Çünkü milliyetçilik, modern koşulların bir ürünü olsa bile, zaman içerisinde, sanki kendisine aitmiş gibi bir görüntü kazanmıştır; bu yüzden de “post-modern” bir çağda yok olacak bir söylem değildir (Özkırmılı, 2009:707).

Milli kimlik üretim sürecinde ‘mit’lerin de önemli bir yeri vardır. Mitler ve bellek, kültürel kimliğin yaratılması, doğrulanması ve korunmasında kritik bir rol oynar (Çetin, 2004:348). Friedman (1992)’ın belirttiği gibi, “tarihin söylemi kadar, mit de bir kimlik söylemidir ve yapılandırılmış bir şimdiye, anlamlı bir geçmişin katkısından oluşur” (aktaran Çetin, 2004:348). Kritik dönüşümler ve kimlik krizleri dönemlerinde, geçmişe referans vermek ve mitlerin kullanımı daha belirgin olmaktadır (Çetin, 2004:348).

Smith de, bugün, milli kimliğin bileşenlerinin nasıl değiştiğinin farkında olduğunu söyler; fakat bu, ona göre, tıpkı ortak geleneklerdeki yeni anlayışların teşvik edilmesi gibi, her dönemde ortaya çıkan bir süreçtir (Smith, 2001b:20). Bu etno sembolik yeniden inşa süreci, önceden var olan değerler, semboller, anılar gibi yapıları, aynı zamanda, her jenerasyon tarafından eklenen yeni kültürel öğeleri yeniden seçmeyi, yeniden birleştirmeyi ve yeniden düzenlemeyi içermektedir (Smith, 2001b:20). Bu yüzden, milli kimliğin “güçlü” görüntüsü belki diğer dönemlerde, jenerasyonlarda, yerini milli kimliğin daha açık, pragmatik ve çıkarıcı versiyonuna terk edecektir (Smith, 2001b:20)

Modern ulus-devletler dünyasında, milliyetçilik ve milli kimlik sürekli olarak yeniden inşa edilmektedir. Milliyetçilik üzerine yapılan ilk çalışmalarda, milliyetçilik ve milli kimlik, verili/doğal bir anlayışla ele alınmış, ancak daha sonra yapılan çalışmalarda, milliyetçilik ve milli kimliğin aslında sanayi devriminin ve devrimle birlikte gelen modern toplumsal ve siyasal koşulların etkisiyle oluşan bir yapılanma olduğuna ve ezeli ve ebedi bir kimliğinin olmadığı, bir modern ürün olduğuna dair kuramlar üretilmiştir. Milliyetçilik, temelde söylemsel bir oluşumdur ve bu söylemsel oluşumun sürekli yeniden üretilmesiyle birlikte, varlığını idame ettirmektedir. Bu bağlamda milliyetçilik,

aslında sadece devletler ya da siyasetler bazında yeniden üretilen bir söylem değil, bunu da kapsayan ancak gündelik yaşamın derinlerine inen, gündelik yaşama dair pratikleri de üreten bir söylem alanıdır. Milliyetçilik tekil değildir, tek bir biçiminden söz edilemez; farklı görünüşleri, farklı toplumsal koşullarda ortaya çıkan farklı biçimleri vardır. Hiçbir zaman, kategorik olarak kesin bir şekilde ayrımlanamayan milliyetçilikler, farklı koşullarda iç içe geçmekte, hatta birbirlerine dönüşebilmektedirler. İlk milliyetçilik çalışmaları, milliyetçiliği iyi/kötü, doğu/batı, akılcı/şovenist gibi ikiye ayırarak tanımlamışlar; birine iyi özellikleri, diğerine kötü özellikleri atfetmişlerdir. Ancak bütün milliyetçiliklerde, ikisinin özellikleri de görülebilmektedir. Milliyetçilik sadece “faşizme”, “doğu”ya ait bir kavram değildir; tam tersine, ilk ulus devletleri üreten “Batılı” devletlerde de hâkim bir söylemdir. Bu devletlerin stabil bir halde olması, “Doğu”da olduğu gibi çatışmaların olmaması, milliyetçilik söyleminden sıyrıldığını göstermez. Aksine milliyetçilik söylemi, sadece kriz anlarında, çatışma durumlarında ortaya çıkan bir söylem değildir; sabit durumlarda, olağan günlerde de, sürekli olarak, yeniden hatırlatılarak işleyen bir mekanizmadır. Milliyetçilik durağan günlerde de, banal hatırlatıcılarla, ulus-devlet üyelerine kendini sürekli olarak hatırlatır ve süreğenliğini sağlar. Kitle iletişim araçları, sınırları hatırlatan ve sürekli tekrar çizen haber programları, bu hatırlatıcıların en önemlilerindedir ve gündelik yaşama nüfuz etmesi ve söylemler inşa etmesi bakımından önemlidir. Milletlerin verili/özcü gibi algılanmasında da, bu araçlar yoluyla milliyetçiliğin ve milli kimliğin üretimi ve yeniden üretimi ve fark edilmeden gündelik hayata sızması, kurgulaması, gündelik hayat içinde “icat edilmiş”lerin bu pratikler içine sinmesi yatmaktadır. Bu kuramsal kısımdan sonra, haber bültenlerinde yeniden üretilen milliyetçilik söylemlerinin daha iyi açıklanabilmesi için, Türk milliyetçiliğinin doğuşu, gelişmesi ve Türkiye Cumhuriyeti tarihi içerisindeki görünüşleri ve söylemleri betimlenmeye çalışılacaktır.

2.2. Türkiye’de Milliyetçilik

2.2.1. Türk milliyetçiliğinin doğuşu

Lewis’e göre, 15. yüzyılın ilk yarısında, Türk milli bilinci denilebilecek bir bilincin ortaya çıkışının pek çok işaretine rastlanmaktadır (Lewis, 2009:14). Ancak, Türk milliyetçiliğinin esas doğuşu ve tarihine tesir edişi, Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulmasından önceki döneme, Osmanlı’nın son dönemindeki ıslahat ve reform hareketleriyle bezeli fikir hareketlerine tekabül eder. Avrupa’da gelişen ve 19. yüzyılda milliyetçi hareketlerin doğuşuna yol açan millet fikri, Avrupa’da yaşayan Türk aydınları tarafından da fark edilir ve Osmanlı devletine geleneksel İslami yapıdan farklı bir biçim vermeye çalışan Osmanlı aydınlarının dikkatini çeker. Avrupa’da gelişen ve 19. yüzyılda milliyetçi hareketlerin doğuşuna yol açan millet fikri, Avrupa’da yaşayan eğitilmiş Türkler tarafından fark edilmiştir (Kushner, 2004:22).

II. Abdülhamit dönemi, padişahın çok kritik bir dönemde tahta çıkması nedeni ile milli şuuru hem yıpratmış hem de hızlandırmıştır ve milliyetçilik özellikle azınlıklarda gelişmeye başlamıştır (Kushner, 2004:17-18). Abdülhamit devri Türk aydınları için de milliyetçilik fikrinin gelişimi açısından önemlidir, ülke içinde İslam birliği gibi Türk birliği fikri de kendi başına bir ölkü haline gelmiştir (Kushner, 2004:92). II. Abdülhamit devri, “milliyetçilik” adı verilen akımın Türkiye’de şekillenmeye başladığı bir devirdir (Mardin, 2007a:94).

1865–1871 yıllarında uyumlu ve faal bir şekilde çalışan, Tanzimat’a karşı bürokrasinin içinden doğan bir muhalefet hareketi olan Genç Osmanlılar, Müslüman Osmanlılara ilk defa liberalizm ve milliyetçilik hareketini tanıtan ve bu fikirleri İslamiyet’le uzlaştırmaya çalışarak Müslüman bir toplum içinde benimsenmesini kolaylaştırmaya çalışan gruptur (Zürcher, 2005:20-25). Genç Osmanlılar’dan sonra yeniden örgütlenen ilk muhalefet grubu İttihat-ı Osmanî Cemiyetidir ve daha sonra İttihat ve Terakki Cemiyeti adını alarak 1894-1896 yılları arasında hızla büyümeye başlamıştır (Zürcher, 2005:32-34).

19. yüzyıldaki Osmanlı savaşları, kaybedilen topraklar, savaşların ardından gelen nüfus hareketleri (Kırım’dan, Volga-Ural bölgesinden ve Kafkaslardan), Rusya’nın Orta

Asya'daki ilerleyişi, Osmanlı devletinin Türk kimliğine olan hassasiyetini artırmıştır (Göçek, 2009:66). Rusya'da yeni oluşan aydın göçmenlerin imparatorluğa sığınmasıyla, Osmanlının imparatorluk dışında yaşayan Türklerle dostluğu artmış (Kushner, 2004:29), aynı şekilde Balkanlardan gelişen göç hareketleri de aynı görevi üstlenmiş (Kushner, 2004:66), bu hareketler sonucunda aynı dil, din, etnik kimlik sahibi insanların mecburen yan yana gelmesi Türk milliyetçiliğini etkilemiştir (Göçek, 2009:66). Osmanlıcılık yerini Pantürkizm'e bırakırken, kültürel ve ekonomik alanlardaki Türkleştirme politikaları imparatorluk etrafında yeşermeye başlamıştır (Göçek, 2009:66). Pantürkizm, 19. yüzyılın ikinci yarısında, Avrupa'da milliyetçilik nedeniyle doğan Pan (birlik) hareketinin bir sonucudur (Kushner, 2004:24).

Aynı zamanda, ekonomik gelişmeler de, bu süreç içinde sosyolojik bir belirleyiciliğe sahiptir. Avrupa'nın Osmanlı azınlıkları ile ekonomik ilişkiler içine girmeleri, Türklerin değişen ekonomik yapı içinde kendilerine azınlıklar kadar yer bulamamaları, Türk milliyetçiliğinin pekişmesine yol açmış; aynı şekilde, Avrupa tarafından kullanılan azınlıklar üzerindeki Osmanlı hâkimiyetini de darbelemiştir. 20. yüzyılın başında, Osmanlı devleti iktidarında söz sahibi olan İttihatçılar, bu değişen ekonomik yapıyla ve bu yapı içinde Osmanlı devletinin ve Türklerin yer alamamasıyla ilgili olarak ve yabancı yatırım ve hâkimiyetlerine karşı çözümü, milli bir iktisat ve gelişkin bir Türk burjuvazisi yaratmak ve geliştirmekte bulmuştur (Göçek, 2009:66-68). Devletin gayrimüslimlerin kopuşunu engelleme çabası, yapılan reformlar, aslında toplum içinde kutuplaşmaya neden olmuş; Müslüman Türkler için doğal kabul edilen üstün sosyal hakların artık eşit bir şekilde paylaşılacak olması tepkiler doğurmuştur. Devlet teorik olarak eşitlik vaat etmiş, ancak bunu uygulamaya koyamamış; her iki kutupta da hoşnutsuzluklar meydana gelmiş ve Müslümanlarla gayrimüslimler arasındaki ilişkiler çatışmalara varacak şekilde gerilemiştir. Aynı şekilde, Müslümanlar arasında da, İslamcılar ve Osmanlıcılar şeklinde gruplar oluşması toplumu bütünüyle yormuş ve Türk unsurunun devlet ve toplum içindeki üstün konumu daha sık gündeme gelmiştir (Göçek, 2009:68-69). Hıristiyan azınlıklar da ıslahatları tamamen desteklememiş; çünkü Müslümanlarla yasal eşitlik, kendi otonomluklarını ve askerlikten muaflıklarını tehdit etmiştir (Zürcher, 2005:20).

Osmanlıcılıktan öte Türkçülüğün devreye girişi, devletin ve kurumlarının tarihi yorumlamasında da fark edilebilir. Geleneksel Osmanlı tarihi, Türklerin İslamiyet’i kabul etmelerinden önceki tarihe özel bir ilgi göstermezken, 19. yüzyıl ortalarına doğru bu anlayış değişir. İslamiyet’i kabul etmeden önce de bir Türk ulusunun var olduğu ve tarihsel olarak bulunduğu durum ortaya çıkarılmaya çalışılır ve bu, okullarda okutulan kitaplar gibi devletin resmi kurumlarına yansıtılır. Tarih biliminde girilen bu yeni yol, tüm Anadolu’nun ırk olarak Türk soyundan geldiği şeklinde bir iddia oluşturmuştur (Göçek, 2009:71) ve Türkiye Cumhuriyeti resmi tarih yazımının temellerini atmıştır.

Dil konusundaki tutumlarda meydana gelen değişiklikler de milliyetçiliği beslemiş ve ondan beslenmiştir. Osmanlıcanın Türkçe, Arapça ve Farsçadan meydana geldiği ve diğer dillerin etkisinden kurtarılarak saf Türkçe haline getirilmesi gibi bir anlayış hâkim olmuştur. Namık Kemal, Yusuf Akçura, Ziya Gökalp gibi aydınların düşünceleri doğrultusunda, Osmanlı Türkleri yeni bir milli kimlik edinmeye başlamıştır (Göçek, 2009:72). Rus bölgesinden Osmanlı’ya gelen en etkili Türk aydını olan Yusuf Akçura (Kushner, 2004:34), Osmanlı milleti yaratmak (Osmanlıcılık), bütün İslam ülkelerini siyaseten birleştirmek (İslamcılık) ve ırka dayanan siyasi bir Türk milleti teşkil etmek (Türkçülük) üzere üç siyaset tarzı belirler ve bu üç akımdan hangisinin en uygun olduğunu sorgularken (Akçura, 1987:20-36); yine Türk milliyetçiliğinin önde gelen düşünürlerinden Ziya Gökalp, Türkçülüğü betimleyerek, toplumsal inancımızın birinci ilkesinin, “Türk ulusundanım, İslam inandaşlarımdanım, Batı uygarlığımdanım” (Z. Gökalp, 2001:60) şeklinde olması gerektiğini belirtmektedir.

Kurulan legal ve gizli dernekler de ulusal kimliğin yayılmasında etkili olmuşlardır. Bu örgütler arasında ulusal kimliğin şekillenmesinde ve etkililiğinde en önemli olan, 1889 yılında bir gizli örgüt olarak kurulup yirmi yıl içinde yasallaşarak siyasi iktidarı ele geçiren, İttihat ve Terakki Cemiyeti’dir (Göçek, 2009:74-75). 1908’de, reformlar sayesinde Batılı kurumlarda eğitim almış genç subaylar, yönetimi ele geçirdiklerinde³, o

---

³ Batının Osmanlıyı paylaşma konusunda anlaşmaya vardıkları söylentisinin yayılması sonucunda, imparatorlukta anayasal parlamenter bir rejimin yabancı müdahalesini önleyeceğine inanan İttihat ve Terakki Cemiyeti harekete geçmiş ve Sultan Abdülhamit bu durum karşısında meşrutiyeti ilan etmiştir (Zürcher, 2005:74-75). Böylelikle 1908-1918 yılları arasında süren Jön Türk dönemi başlamıştır.

döneme kadar kültürel olarak mevcut olmuş milliyetçiliği, etnik Türk milliyetçi öğelere ağırlık vererek siyasileştirmişlerdir (Göçek, 2009:70).

Zürcher'e (2005) göre, İttihat ve Terakki Cemiyeti, Genç Osmanlıların getirdiği liberalizm ve milliyetçilik akımının etkisiyle, fikri olarak grubun muhalefet yapısına benzer bir şekilde konumlanmıştır. İyi tanımlanmış bir ideolojisi olmayan, imparatorluğu kurtarmayı, reform yapmayı amaçlayan (Ahmad, 2010:63) ve Abdülhamit döneminin koşullarıyla şekillenen grubun faaliyetlerinde ve etkinliklerinde inişler çıkışlar olmuş, tutuklamalar, sürgünler, padişah tarafından yerine getirilmeyen vaatler, başarıya ulaşmayan darbeler yaşanmıştır. İttihat ve Terakki cemiyeti, gerek sürgünler gerek iktidardan kaçışlar nedeniyle, hem yurtdışında hem yurtiçinde konumlanmıştır; ancak, iki grup arasındaki paralellik sınırlıdır ve 1908 devrimi, yurtdışındaki grupların dolaylı katkıları göz ardı edilmemekle beraber, imparatorluk içinde çalışan grupların faaliyetlerinin sonucudur. 1908 devrimini yapan cemiyetin büyük çoğunluğu Müslüman Türklerden oluşmaktadır ve amacı sadece Osmanlı devletini güçlendirmek değildir; aynı zamanda, bu mücadeleyi Türk milliyetçiliğinin ana hedefleri için bir araç olarak görmektedir (Zürcher, 2005:44-46).

1910'lu yılların başından itibaren, Anadolu'nun etnik yapısında da değişme olmuş, 1915-1923 yılları arasında Hıristiyan nüfus ciddi bir biçimde azalmıştır. 1912'deki Balkan Savaşı yenilgisinin ardından, Anadolu'daki Rum köylerine yönelik saldırılar artmış, birçok Hıristiyan ülke dışına kaçmıştır. 1915'te Ermeni nüfusunun önemli bir kesiminin öldürülmesine veya hastalık ve açlık sonucu ölmesine yol açan tehcir yaşanmış, Ermeni nüfusun yarısı ile üçte ikisi arasında bir kesimi tehcir esnasında ya öldürülmüş ya da zorla göç esnasında yaşadıkları kötü koşullar, hastalıklar ve açlık gibi etmenler yüzünden hayatını kaybetmiş, ölümden kurtulanlar ise başka ülkelere gitmişlerdir. Batı Anadolu'daki işgalin sona ermesiyle, Anadolu'daki Rum nüfusunun büyük bölümü mübadeleyle topraklarının dışına çıkarılmış, 1913 yılında nüfusun beşte biri Hıristiyanken, 1923'ün sonunda bu oran 40'ta bire düşmüştür (Keyder, 2004:80-104). Bu bağlamda, Türk milliyetçiliklerinin etnik milliyetçilik tarafının olduğu da görülmektedir. Keyder'e göre (2004:90) "Ermeni kırımlarının, Rumların ölümlerinin ve nüfus mübadelesinin hatıralarını bütünüyle bastırmayı (ve unutturmayı) tercih eden

cumhuriyetçiler, icat edilmiş bir milliyetçilik versiyonunu sunan yapay bir tarih kurmayı” seçmiştir. Nüfus mübadelesi ve Ermeni tehciri, etnik olarak ‘temizlenmiş’ bir coğrafyanın yaratılmasını sağlamış, bu zorunlu nüfus hareketlerinin sonucu olarak, görece homojen bir nüfus temelinde bir ulus devlet kurulmuştur (Keyder, 2004:97). 1890’lı yıllardan sonra Osmanlı İmparatorluğu’nun eğilimi, ayrılmak isteyen ulusu bastırmak iken, Ermenilerle ilgili süreçte pan-İslamist bir ideoloji temelinde İslami bir ırkçılık öne çıkmış, Ermeniler aleyhine ırkçı bir söylem geliştirilmiştir. Balkan Savaşının kaybedilmesiyle birlikte, bir tek Anadolu toprağına sahip olunduğunu fark eden İttihat ve Terakkiciler, Anadolu’nun Türk olmayan unsurlardan temizlenmesi gerektiğini düşünüp, bunu devleti kurtarmanın tek çaresi olarak görmüşlerdir (Akçam, 2009:61-62). 1915’te yaşanan Ermeni tehciri bu sürecin bir ürünüdür. Türkiye Cumhuriyeti coğrafyasında yaşamış olan, Türk olmayan nüfusun mevcudiyetini yok sayma çabası, Keyder’e göre, Renan’ın “kolektif unutma”sını hatırlatmaktadır. Nüfus değişimleri, hâkim milliyetçilik ideolojisinin oluşmasında belirleyici olmuştur (Keyder, 2004:114-117).

2.2.2. Osmanlı İmparatorluğu’ndan Türkiye Cumhuriyeti’ne milli kimlik inşası

1918-1923 döneminde, Büyük Millet Meclisi etrafında örgütlenen milliyetçilerin ortak düşüncesi, yabancı egemenliği ile işgallerine karşı çıkmaktır ve bu örgütlenen kitlenin tamamının ortak amacının bir ulus-devlet kurmak olduğu söylenememekle birlikte, yeni cumhuriyet bir ulus devlet olarak kurulmuş ve Türk milliyetçiliği devletin temel ilkelerinden biri olarak tanımlanmıştır (Göktürk, 2009:113-114). Türkiye Cumhuriyeti’nin kurucu ideolojisi, yukarıdan aşağıya modernleştirici milliyetçilik şeklindedir; ulus tablosunu devlet çizmekte, sürekli olarak birlik ve beraberliğe vurgu yapılmakta, bu süreçte halk pasif ve sessiz bırakılmaktadır (Keyder, 2004:111-112). Bu dönemde, milli kimlik inşası sürecinin öğelerini de içeren Türk milliyetçiliği, 1930’lu yıllarda ivmesini artırmıştır. Çok partili yönetime geçişten sonra açılan partilerin kapatılarak tekrar tek partili bir devlet haline dönülmesi, Türkiye’yi daha otoriter ve milliyetçi olmaya yönlendirmiştir (Çağaptay, 2009:245). 1930’lardaki Türk milliyetçiliği, genel olarak, ulus kimliği kurmak amacıyla yapılan bilimsel araştırmalar,

kongreler gibi, savaş zamanından sonraki kültürel hayata yansıyan değişik eylemleri içermektedir.

Milli Mücadele'den itibaren ordu, Türk milliyetçiliğinin yeniden üretiminde önemli bir rol üstlenmiştir. İslami aidiyetin yeni milli devletin düşünce sistemine aktarılması sürecinde, savaş, mili seferberlik ve askeri pratik kurucu bir öneme sahiptir. Milli mücadele dönemi milliyetçiliğinde İslami motif önemlidir. 'Cihat', 'şehitlik' gibi kutsallık atfedilen kavramlar, askeri pratik içinde vatan savunması ve milli istiklal gibi hedeflere tahsis edilmiş, kolektif coşkular, kayıplar, yaslar bu pratikten doğmuş ve bu pratikle estetize edilmiştir (Bora, 2004:164).

Türk milliyetçiliği 1930'lu yıllarda ivmesini artırmıştır. Çok partili yönetime geçişten sonra açılan partilerin kapatılarak tekrar tek partili bir devlet haline dönülmesi, Türkiye'yi daha otoriter ve milliyetçi olmaya yönlendirmiştir (Çağaptay, 2009:245). 1930'lardaki Türk milliyetçiliği, genel olarak ulus kimliği kurmak amacıyla yapılan bilimsel araştırmalar, kongreler gibi kültürel hayatla ilintilidir. 1930'lardaki Türk milliyetçiliği baştan sona 'laik'tir. O dönemde yerleştirilmeye çalışılan imajlar, "ıcat edilen gelenek"ler genellikle İslamiyet'e geçmeden önceki başarıların imajlarıdır, seçkinler çocuklarına Orta Asya başarı imajlarının isimleri olan Cengiz, Mete gibi "putperest" görülen isimleri koymaya başlamışlar; Orta Asya kökeni miti, Cumhuriyetçi rejimin üst sınıfında önemli bir rol oynamaya başlamıştır. Latin alfabesinin kabulü, dilin Arapça ve Farsça kelimelerden arındırılma çabası yine bu laik çabanın bir ürünüdür (Mardin, 2007b:231-232).

Esasında, Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılma ve yeni bir ülkenin sınırlarını inşa etme sürecinden sonra, ülkede zaten o süreçte kurulmuş olan ulus bilinci kuvvetlendirilmeye, bu yönde adımlar atılmaya başlanmıştır. Örneğin, Türk Ocakları, Türk halkının tarihini ve kültürünü araştırmak için kurulan bir kurumdur ve İttihat ve Terakki dönemi Türkçülüğünü, Cumhuriyet devrine aksettiren en önemli Türkçü ideoloji merkezlerinden biridir (Maksudyan, 2005:42-43). Ocağın genel amacı, ulusal eğitimin geliştirilmesi, bilimsel, toplumsal ve iktisadi düzeyinin yükseltilmesi yoluyla, Türk dilinin ve ırkının mükemmelleştirilmesi olarak belirtilir (Özdoğan, 2001:78). Bu

dönemdeki ocak, Türk birliğine özel vurgu yaparken; aynı zamanda imparatorluğun azınlıklarını, kavmiyet iddiasında bulunmadıkları sürece, Türk olarak kabul etmeye hazırdır (Üstel, 2009:264). Ocak, II. Meşrutiyet dönemi içinde kurulmuş olmakla birlikte, cumhuriyet döneminde rejime dışarıdan destek verir; özellikle ülkenin doğusunu, Türkçe konuşmayan kesimi gözaltında tutar ve ‘Vatandaş, Türkçe konuş’ kampanyasını ülkenin ücra köşelerine taşır (Üstel, 2009:264-266). “Vatandaş, Türkçe Konuş” kampanyası bu dönemdeki milli kimlik inşa çabalarından birisidir. 14 Ocak 1928’de, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi öğrenci birliği tarafından “Vatandaş, Türkçe konuş!” isimli bir kampanya başlatılmış (Aslan, 2007:250) ve kampanya giderek yayılmaya başlamıştır. Kampanyanın ana amacı, Türkçe olmayan dillerin kamusal alandaki varlığını yok etmektir ve kampanya Türkiye Cumhuriyeti’nin erken dönemdeki Türkleştirme girişimlerinin en önemlilerinden birisidir. Bu kampanya, devletin sadece kendi başına bir kimliği tanımlamadığının, milli devletin dışındaki sosyal aktörlerin, bu kimliğin devletle olan birliğinin yaratım ve yayılmasına katkıda bulunduğunun bir göstergesidir (Aslan, 2007:246). 1931’de, kültürel hayatı tek merkezde toplama çabası ve bazı ocak üyelerinin iktidarla zaman zaman ters düşmesi gibi nedenlerle kapatılan Türk Ocakları (Üstel, 1997:401-404), 1950-60 yılları arasında tekrar açılır ve CHP’nin karşısında DP’nin yanında konumlanır (Üstel, 2009:266). Milliyetçi-muhafazakâr bir görüşe sahip olan ocak, 80 sonrasında yeniden açılır ve 90’larda merkez sağ partilerin Türkçü-milliyetçi ve milliyetçi-muhafazakâr kanatlarının en geniş şekilde temsil edildiği bir yapı haline gelmiştir (Üstel, 2009:267).

Yeni kurulmuş Cumhuriyetin, bir milli kimlik ve ideoloji kurma zorunluluğuna tabii olması, onun laiklikle sıkı bağı olan ırk ve kültüre eğilmesine, döneme hâkim pozitivist paradigmanın etkisiyle bilime yönelmesine ve ırk ve kültürün modern milli kimliği tanımlayan ‘bilimsel araştırma birimleri’ olarak kabul edilmesine neden olmuştur. (Maksudyan, 2005:73). 1930’lardaki Türk tarihçiliği, ulus devlet ve kimlik inşasının araçlarından olmuştur. Türk Ocaklarıyla birlikte Türklüğü geliştirmek ve yaymak amacıyla konumlandırılmış iki yapı daha önem kazanmaktadır. “Türk Tarih Tezi” ve “Güneş-Dil Teorisi”, milli kimlik inşa sürecinde, iktidarla ilişkisi olan akademik toplantılarda, üstün bir tarih ve dil olarak ortaya sunulmuştur. Türk Tarih Tezi, mitik bir geçmişe dek uzanan kesintisiz bir etnik tarih inşasını kullanmakta ve bu etnik tarihi

Anadolu'dan değil de farklı bir coğrafya'dan, Orta Asya'dan başlatmaktadır (Keyder, 2004:114). 1929-1932 yıllarında şekillenen tez, Birinci Türk Tarih Kongresi'nde sunulmuş, tarih tezi resmi bir şekilde daha geniş alanlara tanıtılmış ve çağdaş tarih ders kitaplarının bu teze göre geliştirilmesi amaçlandırılmıştır (Ersanlı, 2003:139). Türk Tarih Teziyle birlikte, Türk halkının Osmanlı ve İslamiyet öncesi şanlı bir tarihe sahip oluşunu kanıtlama ve bugünkü Batı uluslarıyla aynı uygarlığı paylaştığını savunma amacı gerçekleşmiştir (Özdoğan, 2001:44). Birinci Tarih Kongresi'nden sonra yapılan Türk Dil Kurultayı'nda ise, Türk dilinin tarih öncesine giden bir uzun tarihi olduğunu açıklamak amaçlanmıştır. Güneş-Dil Teorisi'nde, dil sorunu 'laik' bir şekilde çözülmeye çalışılmış, dilin Arapça ve Farsça gibi yabancı sözcüklerden kurtarılması amaçlanmış, başka dillere kaynaklık ettiği kanıtlanmaya çalışılmıştır (Ersanlı, 2003:196-209). Cumhuriyetin ilk yıllarındaki yaşanan bu milli kimlik inşa süreci, aynı zamanda yine pozitif bilimler kullanılarak yaratılmaya çalışılan bir 'türdeşleştirme'⁴dir. Bu türdeşleştirme faaliyeti milliyetçilik açısından son derece önemlidir. Çünkü "devletin yarattığı homojenlik, milliyetçi ideolojinin pratiğidir" (Bauman, 2003:89). Türk Tarih Tezi ve Güneş-Dil Teorisi bu türdeşleştirme çabalarının ürünlerindedir.

Cumhuriyet döneminde, Türkçülük Türk milliyetçiliğine dönüşmüştür; ancak daha sonra Türkçülük, Cumhuriyet yurttaşları arasında etnik temelde ayırım yaptığı gibi, Türklüğü dil temelinde tanımlayarak, bu kimliğin bütün Türk kökenli toplulukları içine alan bir kimlik olduğu görüşünü benimsemiştir (Özdoğan, 2001: 23). Türk milliyetçiliğinin kaynağını Türkçülük oluşturur; ancak, ulusal devletin kurulmasıyla birlikte, Türk milliyetçiliği daha geniş bir kavram olarak yerini almıştır, bu nedenle Türkçülük Türk milliyetçiliğinin ayrı bir koludur ve kendisini milliyetçilikten ayrı bir akım olarak konumlandırmıştır. (Özdoğan, 2001:24) İlerleyen bölümlerde bahsedileceği gibi kendisini bir parti tabanında da (MHP/MÇP) tanımlamıştır.

Türkçülük ve Türk milliyetçiliği arasında bir çekişme mevcuttur ve bu çekişme Türkçülüğün, iktidarın kültürel ve toplumsal alandaki kimi değişikliklerine Batı

---

⁴ Hall'a (2008:21) göre türdeşleştirme, insanları ortak bir kalıba sokmak için toplumsal farklılıkları silme yollarıdır ve her milletin bir devleti, her devletin bir milleti olma ekseninde ilerler. Gönüllü asimilasyonlar, farklılıklara yönelik kısıtlamalar, nüfus transferi uygulamaları, etnik temizlik, soykırım gibi süreçler türdeşleştirme şekilleridir (Hall, 2008: 21).

eğilimleri nedeniyle muhalefet etmelerinden ve CHP'nin Anadolu köylüsüne yönelik tavırlarını eleştirmelerinden kaynaklanmaktadır (Özdoğan, 2001:39). Aralarındaki bu karşıt ilişkiye rağmen, Türkçülük Kemalist ulusçuluktan oldukça beslenmiş; aynı şekilde, eski Türklerin yüceliği anlayışı ve birçok turan simgesi Mustafa Kemal'in başkanlık ettiği kültürel ve eğitsel ulusçuluk programında yerini almıştır (Özdoğan, 2001:40). Bununla birlikte, Turancılık ve Türkçülük hiçbir zaman Kemalist rejimin resmi ideolojisi olmamıştır (Arslan, 2009:411).

1950-60'lı yıllar iktidarın değişmesiyle birlikte Türk milliyetçiliği için bir ara dönem sayılabilir. Yalnız bu ara dönem, milliyetçiliğin bir siyasi özne olarak ortaya çıkmamasını nitelemektedir (Bora, 2009:21); yoksa bu dönem cumhuriyet tarihi açısından çok önemli bir olaya tanıklık etmiş, 1955'te 6-7 Eylül olayları olarak adlandırılacak, dini kimlikleri de içeren, milliyetçi bir olay yaşanmıştır. Ulus devlet kuruluş sürecinde, İstanbul harici yerlerde, Türk olmayan nüfusun azalması için faaliyetlerde bulunulmuştur; ancak, 1950'lerde İstanbul'da, hala özellikle ticaret ve sanayide egemen konumları olan Rum, Ermeni ve Yahudi nüfusu mevcuttur (Keyder, 2004:85) ve 6-7 Eylül olaylarında, İstanbul'da yaşayan bu gayri Müslim azınlıklar hedef olarak gösterilmiştir⁵. Çok partili demokrasiye geçilmesiyle birlikte, 1930'larda milliyetçiliğe hâkim olan 'laik' durum değişmiş, gelenekselcilik Türk milliyetçiliğine arka plan olmaya başlamıştır. Atatürk hala asıl kahramandır; ancak, Sultan II. Mehmed, 'İstanbul Fatih'i' ön plana çıkmış, Osmanlı hatırlanmaya başlanmıştır. Zamanla bu eğilim, Osmanlı kültürünün ve bu kültürde İslam'ın yerinin yeniden tespitine varmıştır. Bu bağlamda, 1960larda, akademisyenler ve politikacılar laiklik, Marksizm, sosyalizm, 'komünist tehlike' gibi düşünce akımlarıyla mücadele etmek amacıyla, Türk-İslam sentezine yönelmiş ve bu sentezin geliştirilmesi gerektiğini düşünmeye başlamışlardır (Mardin, 2007b:231-232).

---

⁵ 6 Eylül 1955 akşamında, hükümet yanlısı bir gazetede Yunanistan tarafından Selanik'teki Atatürk'ün evinin bombalandığı haberine dayanarak, İstanbul'daki Rum ve diğer gayri Müslim nüfusu hedef alan bir isyan meydana gelmiştir. 'Kıbrıs Türklerindir, Türklerin kalacak' diye bağırarak binlerce insan, ulaşabildikleri bütün gayri Müslim azınlıklara, dükkânlarına, evlerine, kiliselere, sinagoglara ve mezarlıklara saldırmaya başlamışlardır. Resmi rakamlara göre, biri rahip üç kişi öldürülmüş, bilinmeyen sayıdaki kadın tecavüze uğramış ve yüzlerce insan yaralanmıştır (Kuyucu, 2005:361-362).

Demokrat Partiyle birlikte, tek parti döneminde ideolojik bir kullanım içerisinde olan popülist milliyetçilik de, Türk siyasetinde kalıcı bir yer edinmiştir. “Milli hâkimiyet”, “milli irade” gibi söylemlerle milliyetçi ideolojinin meşruiyeti yeniden üretilmiş, muhalif görüşler milliliğin karşısında konumlandırılmış, aynı zamanda klientalist bir “hizmet” söylemi açığa çıkmıştır. 1960’taki darbeyle birlikte ve bu darbenin ardından gelen diğer darbelerle de popülist milliyetçilik yerleşik bir hal almış, “milli çıkarlar”, “milli birlik”, “iç düşmanlar” gibi milliyetçi referanslar darbelerin söylemini oluşturmuştur (Bora ve Canefe, 2009:640-648).

1960-1980 döneminde ise, milliyetçilik müstakil bir siyasi kimlik olarak ayrışır (Bora, 2009: 21). 1969’da Türkeş ve arkadaşlarının mensup olduğu CMKP’nin (Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi) adı MHP (Milliyetçi Hareket Partisi) yapılarak, milliyetçilik açık bir isimle siyasileşir (Bora ve Can, 2009:55). Bu dönemde MHP, anti-komünizmi kendisine misyon edinir, üniversitelerde köy ve taşra gençliği tarafından tabanı oluşturulan ölkü ocakları kurulur, hareket kitleselleşir (Bora ve Can, 2004:56-60).

12 Eylül döneminde, resmi ideoloji olarak Atatürkçülüğün toplumsal, siyasal ve kültürel hayattaki egemenliğinin düzeyi, daha önceki darbelerle kıyaslanamayacak şekilde artmış, bir totaliterlik düzeyine ulaşmış ve bütün kamusal pratiklerle gündelik hayatın her alanını “Atatürkçü” bir şekilde düzenlemeyi vaaz eden bir söylem devreye girmiştir (Bora ve Can, 2009:147). 1982 anayasasında, milliyetçilik kendine “Atatürk’ün belirlediği milliyetçilik anlayışı” olarak yer bulmuştur (Koçak, 2009:43). Dönemde, gündelik hayatın hemen her alanına sinen ordu, milliyetçilik ideolojisini sürekli olarak yeniden üretmiştir-ki ordu, Milli Mücadele’den itibaren milliyetçiliğin yeniden üretiminde, seçkinlerden halka aktarımında ve popüler yeniden üretiminde önemli bir rol üstlenmiştir (Bora, 2004:164).

Türkiye Cumhuriyeti, hem modern milli devlet olarak inşa edilen bir yapıdır hem de Osmanlı devletinin modern milli devlet yapısına değişme çabasıyla kurulmuş olmasından dolayı, ikili bir karaktere sahiptir. Bu ikili kimlik, Türk milli kimliği üzerinde başat etki sahibidir. Devletin bekası sorunsalı, Osmanlı elitinden Cumhuriyet’in kurucu elitine geçmiştir. (Bora, 1995:245). ‘Devletin bekası’ sorunu

Türkiye’de başlı başına bir amaçtır; tehdit yönelimi, tehdit yöneldiği inancı, özellikle ‘Kürt’ ekseninde bu olayların ele alınması, gündemde her zaman başat sıradadır. Türk milliyetçiliğinin, Kürt milli hareketi karşısındaki duruşu, klasik anlamda bir ırkçılık olmasından ziyade, bahsedilen beka sorunudur (Bora,1995:133). Türk milliyetçiliği, ‘beka davası’ gözeterek, kuşatılmışlık kaygısı hissederek savunmacı bir karakterde oluşmuştur. Çöken bir imparatorluktan geriye kalması, imparatorluk bünyesinde kurulan diğer milliyetçiliklere göre gecikmiş olma hissi, ona refleksif bir savunma misyonu yüklemiştir. Yüzyıllarca batı tarafından ‘aşağı’ olarak görülme ve bunun getirdiği kompleks, bu beka sendromunu ve bu sendromun içinde yaşanan gerilimi karakteristikleştirmiştir. Resmi milliyetçiliğin, üzerinde mutabakat sağlanmış bir milli kimlik tasavvuru oluşturamayışı da, bu beka tehdidini üreterek ‘dış’ ve ‘iç’ düşman kavramlarının yerleşebileceği boşluklar yaratmıştır (Bora, 1995:136–137).

Yeni bir cumhuriyet kurulduktan sonra ve ileriki yıllarında, çok çeşitli milliyetçilik akımları ortaya çıkmış ve destekçi bulmuştur; ancak, bu milliyetçilik türlerini ne tek çatı altında toplamak ne de tamamen birbirlerinden ayırmak mümkündür. Örneğin, Kemalizm ve ırkçılık aynı ideolojik söylem olmamakla birlikte, Kemalist siyasetin, özellikle 30’lu ve 40’lı yıllarda, ırkçı bir milliyetçilikten tamamen muaf olduğu iddia edilemez (Arslan, 2009:411). Bu bakımdan, Türkiye Cumhuriyeti’nde tek bir milliyetçilik biçiminden söz edilemez. Milliyetçiliğin farklı görünüşleri, veçheleri vardır; farklı milliyetçilikler bazı bakımdan birbiriyle uyumluyken bazı yönlerden de ayrılmaktadır. Bu anlamda bir iç içe geçmişlik de mevcuttur. Milliyetçilik türleri hem birbirinden farklıdır hem de birçok özellikleri ortak alanlarındadır. İlerleyen bölümlerde farklı milliyetçilik türleri üzerinde durulacaktır.

2.2.3. 90’larda Türkiye’de milliyetçilik

90’lı yıllarda Türk milliyetçiliği, hem siyasal hem de gündelik pratiklerde, aynı zamanda popüler kültür alanında etkisini yükseltmiş, farklı milliyetçilik söylemleri birbirleriyle etkileşime geçip ivme kazanmış ve Batıcı milliyetçilikle birlikte radikal bir milliyetçilik söylemi de güç kazanmıştır (E. Gökalp, 2004:91). Sovyetler Birliği’nin dağılması ve bünyesindeki Türk ülkelerinin bağımsızlaşması, dünyada etno-kültürel

aidiyetlere dayalı kimlik siyasetinin dinamizm kazanması ve Kürt sorunu, Türk milliyetçiliğinin değişik yönlerine ivme vermiştir (Bora, 2009:21). Bora ve Can (2004) 1990'lı yılları Türkiye'de milliyetçiliğin "yeni bir bahar" yaşadığı dönem olarak tanımlar. Özellikle MHP, dönemin havasıyla hem şekillenir hem bu havanın oluşumuna katkıda bulunur; ama aynı zamanda, bu şekillenme sadece MHP'ye özel bir şey değil, diğer bütün milliyetçilik türlerinin, birbiriyle bazen iç içe geçip bazen ayrıışan milliyetçilik çeşitlerinin de yeniden biçimlenmesinde özel bir öneme sahiptir (Bora ve Can, 2004:12). Dönem, 24 Ocak kararlarıyla uygulanmaya başlanan neo-liberalizmin, ülke ekonomisine ve gündelik pratiklere yansımaya başladığı bir dönemdir. 24 Ocak 1982 yılında yürürlüğe konan 24 Ocak kararları adı altındaki neo-liberal program, yoğun bir ideolojik kampanyayla halk kitlelerine ve kamuoyuna sunulmuştur. Model, geniş anlamdaki burjuvazi ve emekçi sınıflar arasındaki temel çelişkiyi, sistemli olarak emek aleyhinde denetlemeye ve düzenlemeye kalkışmıştır (Boratav, 2004:147-150). Bu burjuva ideolojisi, önceki dönemlerle karşılaştırılmayacak şekilde, toplum hayatına girmiştir ve büyük sermayenin daha fazla etkisi ve denetimi altına giren yayın organları, TV ve radyo, bu ideolojik tavırların yerleşmesinde kilit roller oynamışlardır (Boratav, 2004:156-157). 1980-83 dönüşümüyle, ekonomi dünya pazarlarına açılmış, bu açılım 1989-90'larda tamamlanmıştır ve Türkiye ekonomisi 1990'lı yıllarda tamamen dışa açık bir ekonomi konumuna girmiştir (Yeldan, 2006:25). 1989 sonrasında, uluslararası sermaye hareketleri üzerindeki kontrollerin kaldırılması ile tamamlanan serbestleştirme süreci, yurt içinde yeni popülizm dalgasının finansmanına olanak sağlamıştır (Yeldan, 2006:55).

1980 darbesiyle iktidara gelen askeri rejim, 24 Ocak kararları ile, iş gücü piyasasını ekonomi dışı, askeri ve yasal yöntemlerle disiplin altına almıştır. Askeri rejimden daha sonra gelen ANAP, Özal iktidarı, halk sınıflarına yönelik olarak "çarpık" bir popülizmin uygulandığı yıllardır. Özellikle, kentli yoksul kitlelerin sermayenin programına ve ideolojisine teslim olabilecek kalabalık gruplar haline gelmesi ana hedefdir. Bu yoksul kitlenin kente yerleşmesindeki kent belediyesi eli (gecekondular, imar izinler ve rantlar) devreye girmiş ve genel özellikleri "kentli, gecekondu, yoksul ve tüketici" haline getirilmiştir (Boratav, 2004:152-153).

Boratav 1980 darbesi sonrasında ideolojik çerçevesini şu şekilde özetler:

[...]Türk-İslam sentezi” ile her türlü tarih perspektifinden arındırılmış içeriksiz bir “Atatürkçülük” karması bu resmi ideolojinin genel çerçevesini oluşturdu. Askeri ve sivil bürokrasi doğrudan doğruya bu ideolojik tavrın taşıyıcısı olmakla görevlendirildiler. İlk ve orta eğitim ile YÖK denetimi altındaki yüksek eğitim, genç kuşakların “anti-komünizm”, “milli bütünlük”, ülkeyi parçalamak isteyen zararlı ve yıkıcı ideolojiler gibi temalar aracılığıyla tekdüze bir biçimde yetişmesi için kullanıldı. Bu kuşaklarda her türlü eleştirici, ilerici ve radikal düşünce insafsızca mahkûm edildi (Boratav, 2004:157).

Bahsedilen ekonomik koşullar ve darbe sonrası şekillenen toplumsal-kültürel hayat, milliyetçilik ideolojisinde de yansımaları bulmuştur. Türkçülük canlanmış, ayrıca daha kalıcı ve derin etkileri olan piyasa/tüketim ve medya/eğlence kültürü içinde yeniden üretilen popüler, sıradan milliyetçilik gelişmiştir (Bora, 2009:21).

Dönem, şehirli modernist eliti, tüketim/reklam mitolojisini ve medyayı “yeni-milliyetçilik” unsurlarının sardığı (Bora ve Can, 2004:249), “pop çağı” kültürünün hemen tüm unsurlarını benzeştirdiği ama birleştiremediği bir dönemdir (Kozanoğlu, 1995:130). Bahsedilen yeni-milliyetçilik, Türkiye’nin “ileri ülke” olması emelini güden modernist ve kimi yönleriyle batıcı Kemalist milliyetçiliğin globalleşme çağındaki mutasyonudur (Bora ve Can, 2004:250). Modernleşmeye ve Batılılaşmaya çalışılırken, aynı zamanda Doğululuğa ve yerelliğe sığınılırken, bu esnada milliyetçilik rüzgârı giderek hızını artırmaya devam etmektedir (Kozanoğlu, 1995:135) Bora ve Can (2004:250) bu “globalleşmeci yeni-milliyetçiliği” şu şekilde açıklamaktadır:

Globalleşmeci yeni-milliyetçilik, piyasa ekonomisine, demokrasiye, insan haklarına bağlılık şiarlarını kullanır, ancak bu şiarları milliyetçi bir söylemle eklemler. Bu şiarları –her durumda ulus-devletsel olması gerekmezsin-ulusal çıkarın gereği olarak –sinizmden ve riyakârlıktan da hiç kaçınmadan-araçsallaştırılması itibarıyla milliyetçidir. Ve ulusal kimliği, tarihsel-kültürel müktesebatı bakımından bu global değerlere özel bir yakınlık taşıyor olmakla yüceltmesi itibarıyla milliyetçidir. Globalleşmenin hiyerarşik dünyasındaki konumunu güvence almaya kaygısı, milliyetçi zihniyet kalıbını yaygınlaştıran bu rekabetçi damarı güçlendirir ve belirli bir nüfus ve/veya coğrafya içinde (burada ulus-devlet sınırlarına sadakat göstermeyen ya da onun altını oyan nüfus ve coğrafya kurguları mümkündür) refahı güvencelemeye dayalı dışlayıcı bir *refah şovenizmi* motifini besler. Nitekim globalleşmeci milliyetçilik bir üst-orta sınıf ideolojisi olarak gelişmiştir (Bora ve Can, 2004:250).

90'larda Türkiye'de de bu globalleşmeci milliyetçilik açık biçimde sergilenmiştir. Bu yeni-milliyetçilikte, cumhuriyetin muasır medeniyetler seviyesine geldiği, "ileri ülkeler" halkasına katıldığı, Batılı bir ülke olduğu kanaati vardır (Bora ve Can, 2004:251). Bahsedilen yeni-milliyetçiliğin yaygınlaşmasında anaakım medyanın kilit bir önemi vardır. Özellikle, 1990'larda kurulan özel kanallar ve haftalık dergiler aracılığıyla, üst-orta sınıf şehirli ve gençlik kültürünün modern görünümünü estetize eden, efsaneleştiren medyanın, Türkiye'nin genç Türklerinin yaşama tarzlarından övgüyle bahsetmesi, modernist bir milli mefahire kaynaklık etmiştir. Yumul'a göre (2000'den aktaran Bora ve Can, 2004, s. 252) sınıfsal olarak da kendilerinden olmayanları dışlayan bu milliyetçilik tipi, 90'ların sonuna doğru eleştirel bir yaklaşımla 'Beyaz Türk milliyetçiliği' olarak adlandırılmıştır. Aynı zamanda bu dönemde ülkücü hareket, iyi eğitim verilen ortaokul ve liselerde, şehirli muhitlerde küçümsenmeyecek bir taban bulmuştur (Bora ve Can, 2004:260).

1990'larda kendisini ülkücü olarak tanımlayan ancak ocaklarda eğitime gitmeyen ve ocaklara düzenli devam etmeyen, ocaklarla yakın temasta bulunmayan ama ülkücü/MHP simgelerini takınarak, bozkurt işareti yaparak ülkücü kimliği takınan genç bir sempati kitlesi oluşmuştur (Bora ve Can, 2004:255). Pop-ülkücülük olarak adlandırılacak bu gevşek dokulu sempatzanlık ilişkisi, ülkücü kitle gösterilerinde yer almak, gecelerde, eğlencelerde, maçlarda ülkücü tezahüratlarda bulunmak gibi, bu sempati kitlesi için risk taşımayan, hobi-vari bir etkinlik haline gelmiştir (Bora ve Can, 2004:256). Kozanoğlu da bu dönemin milliyetçilik rüzgârının nasıl bir gündelik yaşam pratiği haline geldiğini şöyle ifade eder:

[...] televizyon kanallarındaki klip programlarına faksla Türk bayrakları geçiliyor ve çoğu sunucu da yıllardır bayrak görmemişçesine heyecanlı bir "havada" kısa nutuklar çekiyordu [...] Bu ortamda ay-yıldızlı kolyeler moda olacak ve bazı gazeteler-tabii ki- çekilişsiz kurasız ay-yıldızlı kolye dağıtacaklardı. Otoparklarda, sahiplerine sorulmadan, arabaların plakalarına Türk bayrağı çıkartmaları yapıştırılıyordu [...] Bu modanın ötesinde ve üzerinde, genel milliyetçilik söylemi de iyi prim yapmaya başlamıştı (Kozanoğlu, 1995:135-136).

Bu dönemde, Kürt meselesi de bir asayiş meselesinin ya da politik kutuplaşmanın çok ötesine geçmiş, ülkede bir iç savaşı düşündürmeye başlamıştır (Bora ve Can, 2004:161). Popüler milliyetçiliğin bu dönemdeki yükselişi, Kürt hareketinin yükselişiyle birlikte siyasal İslam'ın nüfuzundan da etkilenmiştir; öyle ki, bunlar milli birliğe ve teritoryal bütünlüğe tehdit olarak algılanmıştır (Bulut, 2006:125). Bu dönemde ülkücüler asker cenazelerinde, asker uğurlamalarında boy göstermişler, gösteriler düzenlemişlerdir (Bora ve Can, 2004:104-106). Aynı zamanda ortaya çıkan Türkçülük, kendini başka milletlerin milliyetçiliğiyle eşdeğer olmayan, kıyas kabul etmeyen özel ve gerçek milliyetçilik olarak takdim eder. Buna göre Türk milliyetçiliği, modern çağın milliyetçiliğinden çok daha eskiye gider, bu anlayışa göre Türkler milliyetçiliği devlet felsefesinin temeli yapan en eski millettir, hatta milliyetçiliğin mucididir (Bora ve Can, 2004:163). Tezgâhlarda satılan, üzerlerinde üç hilal, uluyan kurt gibi ikonların olduğu bileklikler, alınlıklar, rozetler, kolyeler vb.nin, 1995 Temmuz'unda bir MHP kampanyası olarak ortaya atılan “ya sev ya terk et” sloganı ve kampanyasının, ülkücü grupların başlattığı ve daha sonra resmileşen milli maçlardan önce İstiklal Marşı'nın çalınması ve saygı duruşunda bulunulmasının ve satışlarında patlama yaşanan Türkes, Abdullah Çatlı gibi kimliklerin poster ve kartlarının, hem ülkücü tabanda hem de pop-ülkücü çevrelerde rağbet görmesi (Bora ve Can, 2004:261-265,316), bu yeni milliyetçilik çağında, hem milliyetçiliğin dönüşümünün hem de etki alanının genişlemesinin önemli göstergeleri olmuştur. Milliyetçilik (özellikle MHP milliyetçiliği) o kadar gündelik yaşama vakıf olmuştur ki, statlardan sokaktaki futbol konvoylarına, asker uğurlama törenlerinden konserlere, çoğu zaman eğlenceli bir biçimde dışa vurulan bir milliyetçilik halini almıştır (Kozanoğlu, 1995:140). İstiklal Marşı'nın çalınma sıklığı artmıştır, hatta pop konserlerinden ya da moda gösterilerinden önce bile ulusal marş çalınır olmuştur (Bulut, 2006:129). Bu dönemde özellikle MHP, yani ülkücü hareket, bir üst kimlik yaratmaya başlamış ve giderek merkeze yaklaşmıştır; öyle ki, Türkes'i metheden yazı dizileri Sabah, Hürriyet gibi merkezdeki anaakım gazetelerde kendilerine yer bulmuştur (Kozanoğlu, 1995:138–139). 90'lardaki popüler milliyetçilik; a) milli birliğe ve teritoryal bütünlüğe, cumhuriyet projesine, Kemalizm prensiplerine ve güçlü Türk devleti idealine verilen önem, b) milliyetçi söylemin kabulü ve anlamlılığı (kurucu değerlere karşı yapılma olasılığı olan komplolar

ve tehlikeler), c) milli sembollerde ve konuşma ve düşünme yollarında görülen sosyal gramer, arasındaki korelasyonla anlaşılabilir (Bulut, 2006:130).

1991-2003 dönemi, MHP'nin marjinallikten merkeze geçtiği, büyük oy oranına eriştiği ve bir anlamda milliyetçiliğin "yeni bir bahar" yaşadığı bir dönemdir (Bora ve Can, 2004:11-12).

2.2.4. 2000'lerde Türkiye'de milliyetçilik

2000'li yıllar, 90'lı yıllardaki kaotik, ivmeli ve etkili milliyetçilik döneminden sonra, milli kimliğin yeni bir inşa sürecine girdiği, milliyetçi reaksiyonların 90'lı yıllardaki gibi artış gösterdiği; ancak, aynı zamanda farklılaştığı, partiler arası milliyetçilik farklılığının daha da belirsiz hale geldiği ve yeni milliyetçilik türlerinin ağırlık kazandığı bir dönem olmuştur. Toplum ve devlet için "öteki" olan gruplarla ve 90'ların en belirgin sorunu olan Kürt sorunuyla devlet siyaseti arasındaki ilişkiyi açılım siyasetleriyle birlikte bertaraf etmek isteyen AKP hükümeti etkisindeki Türkiye, milliyetçi ruh halini bu yıllarda da muhafaza etmiştir. '2002'den itibaren tek başına iktidar olan ve milliyetçilik, muhafazakârlık ve İslamcılığın aynı zamanda da neo-liberal politikaların bir eklemelenmesi olan AKP'yi ve bu dönemde şekillenen toplumsalla birlikte milliyetçiliğin nasıl bir seyir izlediğini anlamak için öncelikle AKP'nin oluşum sürecine göz atmak gerekmektedir.

Cumhuriyet'in izlediği politikalara karşı gelişen İslami oluşumlar, Demokrat Parti dönemiyle birlikte İslami söylemlerini daha rahatça ifade etmişler, 1960 ihtilalinde Adalet Partisi (AP) etrafında toplanmışlardır (Yavuz, 2005:591-592). Daha sonra, AP'nin izlediği ekonomik politikalar nedeniyle, küçük ve bağımsız esnaf, zanaatkâr ve çiftçinin zora düşmesiyle ayrışma yaşanmış ve ilk İslami siyasi parti Milli Nizam Partisi (MNP) ve 1971'de kapatılmasıyla Milli Selamet Partisi (MSP) kurulmuştur (Yavuz, 2005:592). MSP, esas olarak, Nakşibendîliğin İskender Paşa Cemaatiyle Nurcu kadroların ittifakıdır (Çakır, 1990:217). Milli Görüş hareketi, İslamcı söyleminin yanı sıra milliyetçi öğeler taşımaktadır; Erbakan Türkiye'yi bölgesel güç yapma ideali peşinde koşmakta ve "yeniden büyük Türkiye" sloganını kullanmaktadır (Uzgel,

2009b:13). Hem muhafazakâr hem İslamcı hem de milliyetçi olan Refah Partisi, 1995 seçimlerinde TBMM'ye birinci parti olarak girmiş; ancak 28 Şubat sürecinde kapatılmış, daha sonra kurulan Fazilet Partisi kendi içinde ayrışmalar yaşamış ve Milli Görüş hareketi, Saadet Partisi ve Adalet ve Kalkınma Partisi şeklinde ikiye bölünmüştür (Yavuz, 2005:600-601). İslamcı Hareketin, 12 Eylül rejiminin İslamcı kesimle kurduğu ittifak ve Özal döneminin neo liberal ekonomik politikaları sayesinde yeni fırsat alanları sahibi olmaya başlamasıyla birlikte, Anadolu'da yeni ekonomik açılıma dayanabilen ve bunu fırsata dönüştürebilen yeni bir sınıf oluşmuş ve tarikat-cemaat bağlantılarını kullanan ve yükselmekte olan bu yeni sınıf, alternatif sermaye birikim süreci geliştirmiştir. Devlet ekonomiden çekilirken bıraktığı boşluğu doldurmaya çalışan bu yeni İslamcı kesim, aynı zamanda yeni bir İslamcı entelektüel tipi, eğitim kurumları ve medya oluşturmaya başlamış, süreç MÜSİAD'ın kurulmasına ve ortak çıkarların kurumsal olarak savunulması aşamasına geçmiştir (Uzgel, 2009b:16-17). 1990'da kurulan MÜSİAD (Müstakil Sanayici ve İşadamları Derneği) Nakşibendî şeyhlerinin, cemaatlerine bağlı girişimcilerin, kazanç peşinde koşmanın dinsel pratik açısından namaz kılma ve oruç tutmaya eş değer olduğunu ileri süren söylemleriyle (öyle ki Gümüşhanevi Nakşibendiliğin şeyhi Mehmet Zahit Kotku bir sufi deyim olan 'bir lokma bir hırka'ya 'bir mazda'yı eklemiştir (Yavuz, 2008:134,192)) birlikte, İslami sermayenin görünür bir hale gelmesine vesile olmuştur. 28 Şubat süreci, Refah Partisi'nin yanı sıra, bu yeni sermaye çevresine de darbe vurmuş ve sermaye kendisine, kendisinin küresel sistemle bütünleşmesini kolaylaştıracak, devlet aygıtıyla daha az sorunlu ve Batı sistemini karşısına almayan bir siyasal hareket arayışına girmiştir (Uzgel, 2009b:17-18) ve 2001 yılında Adalet ve Kalkınma Partisi kurulmuştur.

Yıldırım (2009:70), AKP'nin bir hegemonya projesi olarak, iktidardaki blokların partilerinin temsil yeteneklerini giderek yitirdikleri bir ortamda, uluslararası ölçekte "ABD emperyalizminin" 11 Eylül sonrası Orta Doğu tasarımlarında üstleneceği aktif rolle bağlantılı olarak, egemen sınıflar açısından kriz için bir "organik çözüm" olarak doğduğunu belirtir. Yıldırım'a (2009:71) göre, katıldığı her seçimden oylarını artırarak çıkan AKP, Türkiye'nin hemen her bölgesinden oy almış, bu haliyle etnik ve sınıfsal bölünmeyi açacak ve iktidarın sınıf karakterini bağımlı sınıflar nezdinde silikleştirmeyi mümkün kılacak doğrultuda, popülizmin tüm aygıtlarından yararlanmıştı. Neo-

liberalizm, neo-liberalizmin genişlettiği yoksul kesimler üzerinde, “yoksullukla mücadele” yolunu, yeni dağıtım politikalarıyla birlikte bulmuştur (Yıldırım, 2009:71). Dünyadaki diğer örnekleri gibi, AKP de bir yandan neo-liberalizmin temel politikalarını sürdürüp piyasalaşmayı derinleştirirken, diğer yandan yoksul ve güvencesiz kesimlerle popülist bir ilişki içine girmiş, bununla birlikte katıldığı seçimlerden oy oranını yükselterek çıkmıştır (Yıldırım, 2009:79). Seçim öncesi yapılan, erzak, kömür, beyaz eşya yardımları, sağlık, eğitim gibi AKP politikaları, bu iktidara gelme/iktidarı sürdürme aracı olarak da kullanılan popülist ilişkiye örnek verilebilir. AKP de, söylemlerini ve ideolojileri ürettiği önceki milliyetçi ve muhafazakar siyasi partiler gibi, popülist milliyetçiliği toplumla ilişkilerinde sıklıkla kullanarak halka yaklaşmaktadır. Sadece sağ partilere ait olmayan, solda da kendisine sıklıkla alan açan milliyetçi popülizm, Türk siyasi hayatı boyunca sol ile sağ, aynı zamanda siyasetle askeri zümreyi birbirine yakınlaştıran zorunlu bir öge olmuştur (Bora ve Canefe, 2009:662).

2006 yılında yapılan bir milliyetçilik araştırması⁶, (“Tempo dergisi”, 2006) 2000’li yıllarda milliyetçiliğin belirgin bir derecede gündelik hayatı şekillendiren etkenlerden olduğunu, İslam ve Türklüğün iç içe geçtiğini göstermektedir. Avrupa’da aşırı sağ partilerin oylarında artış olan bir dönemde, hem muhafazakârlık hem de milliyetçilik açısından Türkiye’de de bir yükseliş olduğu görülmektedir. “Türk olmaktan ne derece gurur duyuyorsunuz” sorusuna “gurur duyuyorum” cevabı % 53,3 oranındayken, “çok gurur duyuyorum” cevabı %30,4 oranındadır. Katılımcıların 1 ve 10 arasında değişen bir ölçekte kendilerini Türk milliyetçiliği konusunda değerlendirmeleri istendiğinde, “tamamen milliyetçiyim” diyenlerin oranı %32,3 ile en yüksek oran olmuştur. Katılımcıların %69,5’i “Müslüman olmayan Türk olmaz” derken, Türklükle bağdaşmayacak özellikler sorulduğunda ilk iki sırayı %45,1 oranıyla “Dinsiz olmak”, % 38,1 oranında da “Yahudi ya da Hıristiyan olmak” almıştır. Bu bağlamda, Türklükle Müslümanlığın ne kadar birbirine yakın algılandığı görülmektedir. Osmanlı İmparatorluğu’nun Türk devletleri arasındaki en başarılı devlet olarak görülmesi de (% 74,6) Osmanlı Devleti’nin şanlı/ihtişamlı bir dönem olarak adlandırıldığını

---

⁶ Tempo dergisinde yayınlanan araştırma Tempo dergisi için İstanbul Bilgi Üniversitesi ve Infakto Research Workshop tarafından gerçekleştirilmiş, araştırmanın yöneticiliğini Umut Özkırmımlı yapmıştır. 18-28 Şubat 2006 tarihleri arasında yapılan araştırma Türkiye genelinde 15 ilin kent ve kırsal bölgelerinde, 800 kişilik bir örneklem üzerinde yüz yüze görüşmeyle gerçekleştirilmiştir.

göstermektedir. % 56,7 Türkiye Cumhuriyeti'ni Osmanlı İmparatorluğu'nun devamı olarak görürken, % 71,8 Osmanlı dönemini Türklerin ileri gittiği bir dönem olarak görmektedir. Katılımcıların kendilerini niteleyen sıfatları seçimlerinde de ilk üç sırayı % 50,4'le vatansever, % 41,9'la Türkiyeli, % 36,7 ile milliyetçi almıştır.

2000'li yıllar, yapılmaya çalışılan açılımlarla birlikte, (Kürt açılımı, Ermeni açılımı, Roman açılımı vb.) aynı zamanda ötekini dışlamanın da özelliklerini taşıyan toplumsal olaylara şahitlik etmiştir. 90'larda ekonomik sıkıntıların ve politik ortamın sonucu olarak yaşanan göçlerin sonuçları 2000'li yıllarda da devam etmiş; devlet söyleminin ötesinde, toplumsal yaşama ve gündelik pratiklere sirayet eden sıradan faşizm örnekleri verilmiştir. Selendi'de Çingenele karşı yapılan ayrımcılık⁷, Hrant Dink'in öldürülüşü, Kürtlere karşı yapılan linç görünümlü davranışlar bu dönemin hatırlanması gereken olaylarındandır. 2008'de Altınova'da, 2009'da Bayramiç'te Kürt göçmenlerin uğradıkları saldırı ve Kürt açılımı sonrası Habur'dan giriş ertesi DTP'lilerin İzmir'de yaşadıkları taşlı saldırı, 2000'li yıllarda Kürtlerin devlet kademelerinde ve resmi ideoloji düzeyinde tanınmasıyla birlikte, toplumsal düzeyde bu tanımın farklı yaşandığını, dışlayıcı söylem ve pratikleri içeren bir Kürt algısı ortaya çıktığını göstermektedir (Saraçoğlu, 2011:8). Batı şehir ve kasabalarında yaşanan linç görünümlü saldırılar, bazı marjinal siyasi grupların Kürtlere yönelik açık ırkçı temsilleri ve internet forumlarında Kürtlere yönelik ırkçı söylemler, Kürtlerin toplumsal algılanışını belirtir nitelikteki olaylardır (Saraçoğlu, 2011:8-9). Ergenekon davası ve Kürt açılımı tartışmalarının keskinleştiği bir dönemde, Kasım 2009'da İzmir'de DTP konvoyunun taşlanması olayı sonrasında, bu ötekileştirme sürecini Saraçoğlu (2011), inkâr etme ya da tanımamadan ziyade, Türk milliyetçiliği ile söylemsel ve sembolik olarak etkileşime girebilen, ondan belirli öğeleri alıp kendisine eklemleyen “tanıyarak dışlama” olarak adlandırır. Geleneksel asimilasyoncu “tanımama” üzerinden yükselen devlet söyleminden farklı olarak, Kürtler 2000'li yıllarda ayrı bir halk olarak tanınmakta, Kürtler cahil, bölücü, kent hayatını mahveden, haksız kazanç sağlayan, işgalci gibi olumsuz özelliklerle anlamlandırılmakta ve bu anlamlar gündelik hayatta karşılaşılan Kürt göçmenlerle yüzeysel ilişkilerden ve deneyimlerden çıkarsanmaktadır (Saraçoğlu, 2011:36,170).

⁷ <http://bianet.org/bianet/insan-haklari/119309-manisada-ayrimcilik-romanlara-irkci-saldiriya-donustu>

Milliyetçilik, Türkiye’de özellikle milli eğitim sistemi ve siyasal parti sistemi nedeniyle dirençli bir haldedir. Artan bir güvensizlik duygusu, diğer milliyetçiliklere karşı savunma refleksi, Orta Doğu’daki Amerika politikalarına karşı yükselen karşıtlık ve AKP’nin sessiz değişimi, milliyetçiliğin yükselişe geçişine katkıda bulunmuştur. Milli eğitim sistemi ve siyasal parti sistemi nedeniyle zaten dirençli bir halde olan milliyetçiliğin, 2000’li yıllarda Kıbrıs ve Kürt sorunu gibi geleneksel odak noktalarını, Orta Doğu’daki Amerika politikaları ve AB-Türkiye ilişkileri tamamlamaktadır (Grigoriadis, 2006:5).

2000’li yıllar, aynı zamanda milliyetçiliğin geniş bir yelpaze içine seyredişinin belirginleştiği bir dönem olmuştur. Partiler arasında, milliyetçi olmak ya da olmamak arasında bir çizginin sınırın olmaması, Türk siyasal hayatında belirgin bir özelliktir; öyle ki, sağ ve sol partiler arasında bile bu ayırım kesin olarak gözlemlenemez. Örneğin, popülist milliyetçiliğin sağ milliyetçi muhafazakar partilerde yeri mevcutken, aynı zamanda Ecevit’in “içeriye halkçılık, dışarıya milliyetçilik” söylemi de milliyetçi popülizme önemli bir örnek olarak (Bora ve Canefe, 2009:649), sağ ve sol arasındaki milliyetçilik ayrıştırmasının ne denli zor olduğunu yansıtmaktadır. Bu bağlamda Türk siyasetinde milliyetçilik, partinin kendisiyle ilgili milliyetçi olduğuna dair bir iddiası bulunmasa bile, çoğu zaman gözlemlenebilir durumdadır. 2006’da yapılan araştırmada, katılımcıların %41,9’u MHP’yi en milliyetçi parti olarak görürlerken, şu anki siyasal liderlerden en çok Recep Tayyip Erdoğan’ı (%40,4) milliyetçi olarak saymaları, hem partiler arasındaki milliyetçiliğe olan eğilimin birbirine geçmişliğini hem de İslamcılık-muhafazakârlık-milliyetçilik arasındaki ilişkiyi sergilemektedir. Türk milliyetçiliği 1980’lerden beri önemli dönüşümler geçirmiştir. 2000’lerde Avrupa Birliği ve Türkiye arasındaki ilişkiler gelişirken, yeni bir dizi Türk milliyetçiliği ortaya çıkmış, paradoksal bir şekilde Kemalizm ve Batı karşıtlığı karışımı askeri kademelerde kendisine destek bulmuş, Türkiye’nin reform sürecine ilave engeller ortaya çıkmış ve demokratik rejim için tehdit oluşturmuştur. Ulusalcılık olarak bilinen, “Türkiye’de milliyetçilik türleri” bölümünde kısaca bahsedilen bu yeni milliyetçilik, Kemalist bürokrasinin anti demokratik öğeleriyle birlikte, geleneksel siyasal İslam’ın batı karşıtı tutumlarını birleştirmektedir. Bu sentez, Türkiye’nin Avrupa Birliği karşıtı ittifakının yaygın

özelliği haline gelmiştir. Bunun izleri, Türkiye'nin gündemini 2000'li yıllarda oldukça meşgul eden ve belirleyen, aynı zamanda yeni milliyetçi hareketin gücünü ispatlayan Ergenekon vakasında bulunabilir. Vakanın tarihsel kökenleri, Türkiye Cumhuriyeti'nde tarihsel olarak gelişmiş, hem sol hem sağ eylem ve düşünüşte bulunabilir. Solda, sol-milliyetçi olarak tanımlanabilen Yön Hareketi ile İşçi partisinin bir kademesinden ortaya çıkan Milli Demokratik Devrim hareketi bu bağlamda anılabilir. Sağda ise, milliyetçi muhafazakâr yapı ve özelinde Aydınlar Ocağı önemlidir. Soğuk savaşın bitişi, bu iki grup, solcu ve sağcı gruplar arasındaki temel anlaşmazlığı silmiş; Yön ve Aydınlar Ocağı neredeyse bütün anahtar politik başlıklar hakkında, Kıbrıs sorunu, Kürt sorunu, siyasette ve toplumda İslam'ın rolü, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne katılım isteği ve ABD ile ilişkiler ile ilgili genel bir ifade geliştirmişlerdir. Herhangi bir reform teşebbüsünü, Türkiye'yi yıkmak amacıyla Batının düzenlediği bir komplo olarak gördükleri için, solcu ve sağcı milliyetçiler arasındaki ayrım, öneminin büyük bir kısmını yitirmektedir (Grigoriadis ve Özer, 2010:101-104).

Ulusalçılık tohumları, 1990larda şehrin seçkinleri ve medya arasında ortaya çıkmış, 2000'lerde bu düşüncelerin yayılması "pop-milliyetçilik" in yükselmesiyle kolaylaşmıştır. Bu ruhun araçsallaştırılması, 2007'de İstanbul, Ankara, İzmir ve diğer büyük şehirlerde yapılan cumhuriyet mitingleriyle, hükümet karşıtı organizasyonlarla zirveye çıkmıştır. Sonuçta, milliyetçi kuruluşlar kendi temel özelliklerini sürdürmekle birlikte, 90'lardan beri geniş ve daha çeşitli bir kitleye hitap etmişler, pop-milliyetçilik bu aşama için önemli bir araç olmuştur. 1990'larda genç, eğitimsiz sempatizanların desteklediği pop-milliyetçiliğin meydan okumasıyla karşı karşıya kalan milliyetçi yapılanmalardaki geleneksel liderler, pop milliyetçilerin birleşme ve homojenlik eksikliğine, tamamen milli ve ahlaki değerlerle bütünleşmemelerine, İslam'a karşı duyarsız olmalarına rağmen, bu potansiyel sempatizanları reddetmeyi düşünmemişlerdir. Pop-milliyetçiler, eski jenerasyonun aksine, ülkü ocaklarına katılmamalarına rağmen, MHP'nin sembollerini partiye üye olmadıkları halde kullanmaktadırlar ve milliyetçi kuruluşlar kurallarını gevşeterek bu yeni taraftarlarıyla ilişkiye geçmişlerdir. Hareket, hem gecekondu mahallelerinde hem de kentin orta ve orta-üst sınıflarında yaygınlaşmış ve popüler hale gelmiştir. Hala Türk-İslam sentezi, Pantürkizm gibi değerlere temelden bağlı olmalarına rağmen, daha az muhafazakâr ve

daha çok esnek bir yapı sergileyen görüntüleri de daha geniş bir kitleye ulaşmalarına zemin kazandırmaktadır (Grigoriadis ve Özer, 2010:107).

Sol ve sağ unsurların bu birleşiminden doğan, adını mitolojik olarak Türk ulusunun doğduğu yerden alan Ergenekon; hem milliyetçiler hem ulusalcılar tarafından, emekli asker ve polisler, entelektüeller, hukuk adamları gibi kişiler tarafından takip edilmektedir. Ergenekon ve ulusalcı hareket arasında doğrudan bir ilişki kanıtlanmamışsa da, Ergenekon ulusalcı aktörlerin önemli bir rol oynadığı ideolojik ortamın bir ürünüdür. Bütün ulusalcı birlikler/kuruluşlar Ergenekon'a dâhil değildir; ama aynı zamanda Ergenekon sanıklarının büyük çoğunluğu ulusalcı hareketlerde lider figürdür. Ergenekon sanıklarının listesi, Türkiye'nin politik spektrumu içerisinde soldan sağa kadar geniş bir yelpaze içerisinde bulunmaktadır (Grigoriadis ve Özer, 2010:108). Bunlarla birlikte belirtmek gerekir ki, Ergenekon davaları süreci Türk siyasi hayatının karanlık dönemlerini aydınatabilecekken –Kuddusi Okkır, Türkan Saylan, İlhan Selçuk tutuklamaları gibi vb.- bazı sanıklarla ilgili olarak da ciddi insan hakları ihlalleri yapıldığı bir vaka haline gelmiştir (Grigoriadis ve Özer, 2010:110-111) ve son dönemdeki gazeteci tutuklamalarıyla bu tartışmalar büyümüştür.

2000'li yıllar 301. maddeden açılan davalar nedeniyle de anılmalıdır. 301. maddeye dayanarak “Türk milletinin aşağılanması” ile ilgili birçok dava açılmış, Büyük Hukukçular Birliği ve lideri Kemal Kerinçsiz tarafından, liberal entelektüellere ve azınlıklara karşı yapılmış yeni bir milliyetçi harekete öncülük edilmiştir. Orhan Pamuk, Hrant Dink, Elif Şafak gibi isimler bu maddeden dolayı yargılanmış, akademik organizasyonlar ve Ekümenik Patrik bu birliğin hedefi haline gelmiştir (Grigoriadis, 2006:14). Ancak, 2000'lerin milliyetçiliğinin en görünür kısmı belki de, 19 Ocak 2007'de işlenen Hrant Dink cinayeti olmuştur. Derin devlet, Ergenekon ve milliyetçiliğin kesişiminin görülebileceği, “milli hassasiyet”lerin sıklıkla vurgulandığı bu suikast, 2000'lerde Türkiye'de milliyetçiliğin hala ne derece etkili olduğunun bir göstergesidir.

2000'li yıllarda, bayrak üzerinden ilerleyen bir milliyetçi yükseliş de gözlemlenmiştir. 2005 yılında Mersin'de Türk bayrağının yakılmasıyla başlayan kriz ve bu olayın video

kaydının tekrar tekrar medyada sunulması, popüler bir reaksiyona zemin hazırlamış, izleyen günlerde Türk bayrağı apartmanlarda, arabalarda ve kamu binalarında dalgalandırılmıştır (Bora, 2006:7; Grigoriadis, 2006:13) 2006 yılında yapılan milliyetçilik araştırmasında en çok tepki duyulan eylem olarak %81,3 ile “Türk bayrağının yakılması”nın en üst sırayı alması, bayrak, semboller ve milliyetçilik ilişkisini, bayrak ve bayrak kullanımının milli kimlik inşa sürecindeki önemini ortaya koymaktadır. Kamu binalarında fark etmeden dalgalanan ve banal milliyetçilik örneği olarak hatırlatıcılık işlevi sunan milli bayraklar, 2000’li yıllarda Türkiye’deki kampanyasıyla, bayrağın banal hatırlatıcılığının ötesinde, Türkiye için ateşli milliyetçilik ögesi olarak konumlandığını da göstermektedir. Aynı şekilde, popüler kültür alanında da milliyetçi ürünler ortaya konmuş, diğer dönemlerden farklı olarak bu ürünler birçok kişiye ulaşmıştır. Şu Çılgın Türkler, Metal Fırtına, Kurtlar Vadisi Irak gibi anti-Amerikancı ürünler, yeni (Amerika, Kürtler⁸) ve eski (Ermenistan, Yunanistan) düşmanları mağlup eden, başarıyla bağımsızlığını geri kazanan bir milliyetçi destan yaratmıştır (Grigoriadis, 2006:14). Milliyetçi semboller ve popüler kültür karşılıklı olarak birbirlerinden yarar sağlamıştır. Kurtlar Vadisi dizisi ve milliyetçilik arasındaki ilişki birçok araştırmaya konu olmakla birlikte, yapılan milliyetçilik araştırmasında Kurtlar Vadisi dizisinin izlenme oranının %56.2, Kurtlar Vadisi Irak filminin izlenme oranının %24 olması (“Tempo dergisi”, 2006) aynı zamanda bu filmin yüksek tirajı⁹ (aynı zamanda 2006 yılının en çok izlenen Türk filmi olmuştur)-Türkiye’de sinemaya gitme oranları da göz önünde bulundurulduğunda-popüler kültür ve milliyetçilik arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktadır.

AKP hükümeti dış siyasette bir yeni-Osmanlıcı politika benimsemekte, özellikle Müslüman Orta Doğu’nun yeni lideri rolüne oynayarak, Osmanlı mirası üzerinden bir milli kimlik üretmektedir. İlk bakışta milliyetçi bir parti ve iktidar olmadığını ima etmekle birlikte, özellikle Kürt açılımı, Ermeni açılımı gibi Türkiye Cumhuriyeti içerisinde ötekileştirilen gruplarla ilgili hazırlanan projelerle önceki iktidarlardan milliyetçilik boyutunda farklılaştığına dair söylemler üretmiştir. Ancak AKP’nin Türk-

---

⁸ 2006’da yapılan araştırmaya göre katılımcılar en yüksek oranda (%35,6) ABD’yi ülke güvenliği için tehdit görürken Irak’ta kurulacak bağımsız bir Türk devletini ikinci sıraya (%25,8), Yunanistan’ı da 3. Sıraya (%9,5) almaktadırlar (“Tempo dergisi”, 2006)

⁹ <http://www.boxofficeturkiye.com/karsilastirma/?karsi=41>

İslam sentezini benimsemiş, milliyetçi muhafazakâr genleri olan bir parti ve iktidar olduğu söylenebilir. Parti programında¹⁰ milli değerlere, kültürel değerlere, genel ahlaka vurgu yapması, Türk-İslam sentezi bağlamında bir gösterge sayılabilir. Aynı şekilde, parti programındaki jeopolitik konumun potansiyeline, bu konumun rasyonel bir şekilde kullanılması gerekliliğine, bölgesinde istikrar unsuru ya da kriz anlarında çözüm bulucu unsur olduğuna yapılan vurgu, Osmanlı'nın mirasçısı olarak görülen Türkiye Cumhuriyeti'nin bölgesinde lider olduğuna dair yapılan milliyetçi vurgulara bir örnektir.

İleride daha geniş bir şekilde bahsedilecek olan İslamcılıktaki milliyetçilikte, temelde din kardeşliği gözetildiği için (Bora, 1995:124-127) Kürt sorunu bir sorun olarak görülmemektedir. Ancak “milli hassasiyetler”in bir set olarak yükselmesi, her milliyetçilikte olduğu gibi burada da mevcuttur. AKP'nin yaptığı Kürt Açılımı ve daha sonra meydana gelen “iki dillilik”¹¹ tartışması buna örnek verilebilir. İslamcılıktaki milliyetçilikte kilit nokta “milli” olandır. Milli olana zeval gelmedikçe, milliyetçilikten söz edilmemekte; ancak milli olana bir tehlike olduğu düşünüldüğünde, milliyetçi söylemden çok da uzaklaşmamaktadır. Milli menfaatlerin söz konusu olduğu noktada, hem AKP hem onun öncülleri milliyetçi tavırlar sergilemişlerdir. İslamcılıktaki milliyetçilik, temelde gayrimüslim topluluklara ve Batı'ya karşı ortaya çıkmaktadır. AKP, diğer İslamcı diye adlandırılacak partilere göre Batı'ya daha yakındır; çünkü yine İslamcı partilerde olan kalkınma ve gelişme amacı gütmekte, bu bağlamda Batı'ya yakın durmaktadır. Milli kimliği ise Orta Doğu ve İsrail ile sorun yaşayarak kurmakta, ötekileştirmeyi buradan başlatmaktadır. Hem yeni-Osmanlıcılık ve bölgenin lideri olma isteği, hem de Müslüman Filistin'e karşı İsrail'in yürüttüğü saldırı AKP'yi bölgeye yakın hale getirmekte ve milliyetçi söylemler üretmesine neden olmaktadır. Batı'ya karşı kazanılan zaferler, Türk'ün “artık” dünyaya göstermesi gereken, ancak önceki politikacıların eksikliği yüzünden gösteremediği gücü İslamcı milliyetçilik özelliği göstermekte, Osmanlı'dan devralınan mirası koruma kaygısı ve milli sınırların ve dinin dışında kalanı ötekileştirme belirgin bir hale gelmektedir. Çalışmanın araştırma kısmında bu konunun derinine inilecek, AKP'nin milliyetçi ve yeni-Osmanlıcı çizgisi daha belirgin hale getirilecektir.

¹⁰ Parti programına http://www.akparti.org.tr/parti-programi_79.html adresinden erişilebilir.

¹¹ <http://www.ntvmsnbc.com/id/25161304> , <http://www.ntvmsnbc.com/id/25164502>

2.2.5. Küreselleşme süreci ve milliyetçilik

Günümüz dünyasını anlamlandırmak için sıklıkla kullanılan küreselleşme, dünya toplumunun artan karşılıklı bağımlılığını anlatan (Giddens, 2000:67) ve modern bir devrimci gelişme olarak değil, tekrarlayan ve evrimsel bir süreç olarak görülmesi gereken (Hutchinson, 2008:82) genel bir terimdir. Küreselleşme süreci ve bu süreçte ulus-devletlerin niteliği ve devamlılığı ile ilgili olarak, genellikle dünyanın ulus-devletler yapısının son bulduğu/bulacağı, küreselleşme, çok uluslu şirketler, sermaye ve neoliberal politikalar nedeniyle ulus-devlet yapılarının uluslararasılık içerisinde eriyeceği şeklinde genel ve yaygın bir görüş mevcuttur. Buna göre, milletlerin oluşturduğu yapı sekteye uğrayacak, milletler üstü sermaye şirketleri sayesinde milletlerin ve milliyetçiliğin etkinliği kaybolacaktır.

Milli devletlerin temel iktisadi düşüncesini oluşturan kapitalizm, yapısı gereği küresel bir vasfa bürünmüş, birey ve toplumun ilişkilerinden doğal kaynaklara kadar pek çok unsur, kapitalizmin kâr birikimine dönüştürülen alanlar haline gelmiştir (Habermas, 1998:10). Kapitalizm, yapısı gereği küresel bir özellik taşısa da, hala milli ekonomiler ve milli sistemler mevcuttur; kapitalizmin uluslararası kuruluşları da (IMF, WTO vb.) belirli bir milletin sermayesidir (Habermas, 1998:10). Habermas'a (1998:13-14) göre, uluslararası göçün yoğun bir şekilde artışı, göç alan ülkelerin etnik yapılarının ve milliliklerinin değişmeye başlaması, insanların milli devletler içerisinde yaşadıkları hak ihlallerini dile getirmeye başlaması, milletlerin kişilerin sahip olması gereken asgari hizmetleri (eğitim, sağlık vb) karşılayamaması, bu bağlamda yaşanan meşruiyet krizi ve bilgi yapılarında yaşanan gelişmeler, ulus devletleri bir kriz ve çıkmaz içerisine sokmuştur. Merkezi devletlerin sistemlerinin devamı ve istikrarı için, göç, meşruiyet yitimi ve bilgi yapılarındaki değişim sonucunda yıpranan milli devletlerin krizden çıkarılması için, yeni bir kavramsallaştırma sürecine girmeleri gerekmektedir (Habermas, 1998:18-19). Bu bağlamda ulus devletler dönüşüm geçirmekte, ulus-devlet sistemi de bu dönüşümle birlikte kırılmaktadır. Habermas, süreç başlamış olsa bile milli devletlerin kısa vadede ortadan kalkmayacağını, uzun vadede ise milli devletlerde yapısal bir değişiklik yaşanacağını söylemektedir. Ona göre bu değişimde devlet ya da

millet kavramlarından birisinden vazgeçilecek, kapitalist sistemin yaşaması için devlet olmazsa olmaz bir kurum olduğundan, değişmesi gereken millet olacaktır. Millet kavramında yaşanacak bir dönüşüm, devlet kurumunu da etkileyecek ve devletler bu süreçte yeniden yapılanacaklardır. Habermas, bunun bir işareti olarak Avrupa'daki devletlerin ortak para birimine geçmelerini örnek verir (Habermas, 1998:19-20). Ulus-ötesi siyasal kurumlar mevcuttur; hatta uluslararası düzeyde etkili konumdadır. Göçmenler arasında ulus-öteciliğin yükselişi, uluslararası insan hakları hukuku, uluslararası dayanışma ağları, Dünya Bankası, Avrupa Birliği gibi uluslararası kurum ve kuruluşlar, çoğunlukla ulus-devletleri sarsan, yeni bir siyasal düzenin kurulmasına yönelten yapılanmalar olarak düşünülmektedir (Kymlicka, 2008:163).

Bununla birlikte, günümüz koşulları göz önüne alındığında, meşruiyet krizleri yaşasalar bile ulus-devletlerin yok olduğuna dair herhangi bir ibare bulunmamaktadır. Ticaret ve iletişim küreselleşmektedir; ancak, bu küreselleşme aslında milliyetçilikleri teşvik etmekte ve millet oluşumuna katkıda bulunmaktadır (Hutchinson'dan aktaran Kymlicka, 2008:163). Hutchinson'a (2008:78) göre, küreselleşme etnik kimlik ve millet oluşumunu aşındırmaktansa canlandırmakta, dinsel canlanma millet oluşumunun altını oyduğu kadar ona katkı da yapabilmektedir. Uluslararası ortam karşısında ulus-devletin stratejileri ve formu değişmektedir. Devletler egemenlik haklarını birleştirmekte, egemenliği sınırlandıran uluslararası kurumlar ve doktrinler gelişmekte, demokrasi ve insan hakları konusundaki eğilimler etnik-dinsel hareketleri görünür kılmaktadır. Ancak, ulus-ötesi yapılar karşısında millet ilkesinin geçersiz hale geldiğinin yaygın olarak düşünülmesine karşılık, başlıca dünya aktörleri hala ulus-devletler ya da ulus-devlet aygıtlarıdır (Hutchinson, 2008:98). Milli kimlik kısmında da değinildiği gibi, Hall'a (1998b) göre küreselleşme şu anki yapılanma üzerinde baskı kursa da, bu küreselleşme sürecinde ulus-devlet "tarih sahnesine veda etmez, ortada saldırgan bir ırkçılık tarafından yönlendirilen bir milli kimlik biçimi kalır".

Küreselleşme süreciyle birlikte, ortak pazarın ve ortak çıkarların meydana getirdiği sınırların yok olması sürecine girilmesi ve böylece milli devletlerin sınırlarının belirsizleşeceği düşüncesi günümüzde hem Batı'da hem Batı dışında çok geçerli gibi görünmemektedir. Zenofobinin, ötekileştirmenin, "yabancı düşmanlığının" ve ırkçılığın

bariz biçimleriyle karşı karşıya gelinmekte¹², bununla birlikte kimlik bilinciyle birlikte belirli bir ulus devlet çatısı altında yaşayan azınlık grupları, kendi ulus devletlerini yaratma süreci isteğine girebilmektedirler. Hepsinin ötesinde, gündelik hayatın en derinlerine kadar girmiş olan banal milliyetçilik görünmez bir şekilde ilerleyerek, kullandığı hatırlatıcılarla ulus devleti tekrar tekrar hatırlatmakta, küreselleşmeyle birlikte git gide yok olacağı düşünülen milli devletler ve milliyetçilik varlığını korumaktadır.

2.2.6. Türkiye’de milliyetçilik türleri

Milliyetçilik, farklı ayrımlara tabi tutulsa da genel olarak batı/doğu milliyetçiliği ayrımı yaygındır. Bu anlamda Bora (1995:74) milliyetçiliğin Türkiye’deki ikili karakter yapısına dikkat çeker. Türk milliyetçiliğinde, yurttaşlık hukukunun baskın olduğu Batılı milliyetçilik etmenleri ile, etnik kültürel bilincin ve tarihsel mitolojinin ağır bastığı Doğulu milliyetçilik etmenleri arasında bir gerilim mevcuttur.

Bahsedilen tarihsel mitoloji, ulus-devlet inşası için gerekli bir öge olduğundan, Türkiye Cumhuriyeti inşa sürecinde de kendine sabit ve sağlam bir yer edinmiş, aydınlanmacı ideallerin görüldüğü evrede bile bu mitsel ve kutsallaştırıcı düşüncenin etkisi güçlü bir durum seyreylemiştir (Bora, 2006:43). Bu mitosun çekirdeği devlettir. Türklüğün tarih içindeki tözü, töre, ezelden gelip ebede giden bir varlık şeklinde tahayyül edilen Türk devletinde cisimleşir. Türk devleti bu inşa süreciyle, başka devlet yapılarıyla karşılaştırılması pek anlamlı olmayan, devlet yapılarını tahlil etmeye yarayan genel kavramların bu devleti tahlil etmede yetersiz kalacağı, biricik bir vaka gibi düşünülür (Bora, 2006:44). Milli devlet inşa sürecinde başlayan ve günümüze süregelen Türk devleti mitosuna, bir medeniyet ölçüsü olarak devlet kuruculuğu, bütün kurulan Türk devletleri arasında devamlılığı sağlamayı, kutsal devleti, milli devleti, merkezîyetçi ve güçlü devleti, ‘dünyaya medeniyet götüren’ ordu-millet/ordu-devleti, nitelikli devlet

---

¹² Avrupa özelinden bakılacak olursa, kıtada sağ siyasetin yükselişe geçmesinin yanı sıra, son yıllarda bu bağlamda yaşanan en dikkat çekici gelişme Fransa’nın Çingeneleri sınır dışı etmesidir. <http://www.haberturk.com/dunya/haber/543845-fransa-cingeneleri-sinirdisi-ediyor>, <http://www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?aType=RadikalDetayV3&ArticleID=1014637&Date=20.02.2011&CategoryID=81>

adamlarını, demokratik/halkçı/sosyal devleti, evrensellik, örfi hukuku ortaya çıkaran pratiklik ve realistliği içerir (Bora, 2006:45-62). Bu ‘Türk devleti mitosu’ Türk devletinin objektif ve normatif değerlerin üzerinde yer alan, kendi kendini meşrulaştırmaya muktedir bir üstün varlık olarak tahayyül edildiğini göstermektedir (Bora, 2006:63).

Kemalist milliyetçilik, ırk-odaklı ve kaybettiği toprakları geri isteme amacına yönelik bir doğrultuda yorumlanabildiği gibi, yurttaşlık odaklı ve barışçı doğrultuda da yorumlanmıştır (Bora, 1995:74). Türk milliyetçiliğinde ‘beka’ önemli bir sorunsaldır. Bu beka sendromu, Türkiye Cumhuriyetinin varlığına iç ve dış mihraklarca tehlike yöneldiği düşüncesine dayanır. Batılı milliyetçiliğin zemini, 80’ler boyunca toplumsal yapının içine geçen kapitalistleşme ve modernleşmeye dayanır. Kapitalist dünyanın tektipleştirici kültürüyle milliyetçi tasavvuru ekonomist bir yapıyla şekillendirir. Türk milliyetçiliğinin Doğulu karakteri ise modernleşmenin ve aşırı Batılılaşmanın ahlaki kaygılar duymasıyla milli bir muhafazakârlığa bürünmüştür. Ayrıca, Orta Doğu’da ve Orta Asya’da beklenen hâkimiyetin kurulamayışı, komplo düşüncelerine dayandırılmakta ve ananevi beka sorunsalı, Kürt meselesinin tırmanmasıyla yoğun bir algı sorununa yol açmakta, gerilere itilmiş olan Türkçü ideolojinin yeniden doğmasına neden olmaktadır (Bora, 1995:71-81). Batılı milliyetçilik Doğulu milliyetçiliğe evrilmeye hazırdır. Bu anlamda birini ‘iyi’, diğerini ‘kötü’ olarak nitelemek yanlış olacaktır, çünkü her milliyetçilik ya da ulusalcılık, değişen miktarlarda ve farklı biçimlerde, hem doğulu hem de batılı milliyetçiliğe atfedilen özellikleri bünyesinde barındırır (E. Gökalp, 2004:285). Dolayısıyla birbirinden kategorik olarak farklı iki evrensel milliyetçilik tipinden değil, milliyetçiliğin evrensel olarak geçerli olan ikili karakterinden bahsetmek ve bu ikiliğin oluşturduğu gerilim üzerinde durmak daha mantıklıdır (E. Gökalp, 2004:286). Sadece farklı gruplar ve siyasal partiler farklı milliyetçilik anlayışlarını desteklemezler, aynı zamanda tek bir parti içinde de geniş milliyetçilik anlayışları çeşitliliği görülebilmektedir (Hendrich, 2006:149).

Bora, Türkiye’de doğu-batı milliyetçiliğinden farklı olarak bir sınıflama yapar. Türkiye’deki mevcut milliyetçilik/ulusalcılık tiplerini Resmi milliyetçilik(Atatürk milliyetçiliği), Kemalist ulusçuluk, liberal ‘yeni-milliyetçilik’, Türkçü radikal

milliyetçilik, İslamcılıktaki milliyetçilik ve gelenekselci-liberal Türkiye milliyetçiliği olarak sınıflara ayırır (1995:101-127). Aslında milliyetçilik sanki tek bir türü/veçhesi var olan bir yapıymış gibi görülmekte, homojen, kendi içinde çelişkiler, farklılıklar barındırmayan bütünlüklü ve tek bir yapı gibi algılanmaktadır. Bu bakış açısına göre tek bir milliyetçilik türü vardır; o da devletin belirleyip topluma dayattığı milliyetçiliktir. Ancak bütün bu toplumsal çeşitlilik içerisinde tek bir milliyetçilik anlayışı beklenmemelidir. Tek bir milliyetçilik yoktur, milliyetçilikler vardır ve bu milliyetçilik türleri sürekli bir çatışma ve pazarlık hali içerisinde. Kimi zaman milliyetçiliğin bir türü hâkimken, kimi zaman diğeri egemendir (Özkırımlı, 2009:708). Hatta “milliyetçi muhafazakârların, Kemalizm’in siyaset kültürüyle ve hatta ideolojik öncülleriyle kolaylıkla uzlaşabileceklerine dair sembolik değeri yüksek duruşları, anti-komünizmlerinde belirginleşir” (Taşkın, 2007:62). Bu bağlamda, çoğu zaman egemen milliyetçilik türleri birbirlerinden ayırtılamamakta, iç içe geçmiş olduğu da görülebilmektedir.

2.2.6.1. Resmi milliyetçilik (Atatürk milliyetçiliği)

Atatürk milliyetçiliği, Türkiye'nin resmi milliyetçiliğidir. Resmi yorumu, vatandaşlık esasına dayalı milliyetçilik doğrultusundadır; ancak, zamansal olarak, etnisist, özcü ve saldırgan bir milliyetçilik diline dönüşebilmektedir. Resmi milliyetçilik, ırkçı-etnik köken gözetken kesim ile Kemalist kesim arasında boşlukların bulunup kendilerine uygun söylemlerin üretilebileceği ve bu ikilik nedeniyle politik ve ideolojik manevra alanının genişletilebileceği bir haldedir. Bu resmi milliyetçiliğin üretilmesinde ordu, temel bir rol üstlenmektedir. Hem kurucu kimliği hem Mustafa Kemal'in misyonuyla özdeşleşmesi nedeniyle, üzerine orduların teyakkuz ve tehdit kavramlarına yakınlığını ekleyerek, kendisini milliyetçiliğin gerçek sahibi sayar. Resmi milliyetçiliğin dili, fazlasıyla katı, soğuk ve basmakalıptır. İstiklal marşı, Atatürk resmi, bayrak, ay-yıldız gibi milli devlet sembelleri kamusal hayatta aşırı kullanılmaktadır. Üstelik bu her zaman devlet zoruyla değil, sivil toplumun isteğiyle de olmaktadır (Bora, 1995:101-105). 1980'lerde de 12 Eylül cuntasıyla birlikte Atatürkçülük resmi ideoloji olarak güçlendirilmiş, askeri cuntaya yeni bir Atatürkçülük kılavuzu sunulmuştur (Taşkın, 2007:154). Dini ve milli kimliğin bir arada olduğu bu kılavuz, 1980'ler sonrasında

günümüze kadar yaşanan siyasetin ve gündelik yaşamın milliyetçi-muhafazakâr temellerini betimlemekte, gündelik yaşam ve siyasal hayat, dönemin sunduğu dini ve milli kimliği içeren Atatürkçülük tarafından sınırlandırılmaktadır.

2.2.6.2. *Kemalist ulusçuluk*

Bora'ya (1995) göre Kemalist ulusçuluk, Abdülhamit döneminin 'üç tarz-ı siyaset'¹³in harmanlanmasına dayalı emperyal milliyetçiliği ile, Ziya Gökalp'in Türklüğü esas, İslamı tali konuma yerleştiren Türk ulusçuluğundan farklı bir yönelime sahiptir; Türk ulusunu, Türk kavmine bağlılık temelinde tanımlar (Yıldız, 2001:19). Kemalist ulusçuluk, genelde İslamcılığın karşısına çıkan laisist bir tepkidir. Resmi milliyetçiliğin girdiği aşırı tezahürat eğiliminde Atatürk motifinin yaygınlaşması, Kemalizmi milliyetçilik üzerinden sunma umudunu ortaya çıkarmıştır. Resmi milliyetçiliğin, sol iddialı bir versiyonudur ve bu sol iddia, Türk milliyetçiliğinin toprak, vatan, vatandaşlık bağına dayalı tarafını sahiplenmesinden kaynaklanır. Kemalist ulusçuluk söylemi, resmi Atatürk milliyetçiliğinin bu kolunu etnisist-özcü kolundan yalıtarak ele alır. 60'larda ve 70'lerde Kemalist ulusçuluğun ana ilkesi ve sol olma iddiasının da temel dayanağı, antiemperyalizm ve bağımsızlıkçılıktır, artık ana ilke ve sol olma iddiasının temel dayanağı laikliktir. Kemalist ulusçuluk söylemi milliyetçiliği, laikleşme-modernleşme sürecinin taşıyıcısı olarak adlandırmaktadır (Bora, 1995:106-109). Yıldız'a göre ise Kemalist ulusçuluk, ırkçı değil, etnisisttir. Yani, etno-seküler açıdan farklı kalanlar ve kalmakta ısrar edenlere karşı da ayırımcıdır. Ulusal topluluğu, etnik topluluk temelinde tanımlar, etnik farklılıkları tanımayı reddeder. Ulusal kimlik, etno-kültürel farklılıklar ve bunlara dayalı taleplerden bağımsız olarak inşa edilmeye çalışılmıştır (Yıldız, 2001:18).

2.2.6.3. *Liberal yeni-milliyetçilik*

Liberal yeni-milliyetçilik ise, resmi milliyetçiliğin modernist batılılaşmacı damarındandır. Modernleşmeyi iktisat teorisiyle anlamlandırarak, modernleşme sürecinin kalkınmacı-gelişmeci boyutunu ön plana çıkarır. Bu söylem, milli kimliği

---

¹³ Yusuf Akçura'nın tanımıdır. 19. Yüzyılın ikinci yarısında, ülkeyi kurtarma amacına dönük üç eğilimi, (Osmanlılık, İslamcılık ve Türkçülük) tanımlar (Akçura, 1987).

Batı'nın düzeyine erişme isteği ve yeteneği bağlamında tanımlar. Bora'ya göre liberal milliyetçi söylemin en önemli taşıyıcısı büyük sermayeyle bütünleşmiş olan medyadır. Ekonomi de bu söylem içinde ayrıcalıklı bir yere sahiptir. Ekonomik hareketlilik ve gelişmişlik, milli gururu en fazla memnun eden şeylerin başında gelmektedir. Türk insanının ekonominin serbestleşmesiyle açığa çıkan girişim enerjisi, girişimde bulunma çabası, değerli bir milli özellik olarak yüceltilir. Liberal milliyetçiliğin asıl amacı ve gurur kaynağı, yerli piyasanın global piyasaya eklenme ve dünya piyasalarıyla aynılaştırma düzeyidir ve bu düzey kendisini en iyi tüketim alanında gösterir. Batı 'gibi' olmak temel amaçtır. Türkiye'nin reklamı, tanıtımı, markalarının dünya markası olması bu anlamda çok önemlidir. Sonuçta da ülke markalaşır ve piyasa söylemi geliştirilir. Biz geliştirmekteyiz ve dünyaya açık hale gelerek, hayattan zevk almayı öğrenerek bilgisayar ve İngilizce gibi muasır medeniyet deyince akla ilk gelen bilgi toplumu donanımlarına hâkim olarak 'yeni Türk' kimliğine sahip olmak olması gereken olarak gösterilir.

Bu söylemin milli kahraman figürü ise gençliktir. Bu şehirli ve üst ve orta sınıf gençliği, modern hayatın tüketicisidir, 'yeni' ve o 'utanılacak şey'lerden sıyrılmış bir haldedir, dış görünüşü Batılıyı andırır; bu anlamda bu milliyetçilik söylemi, batıdaki kültürel farklılığın veya kültürel ırkçılığın yerli üretimidir. Bu durum, tüketim kültürü ekseninde cereyan eden milliyetçilik söylemi, popüler kültür ve kitle kültürünü de destekler. Kompleksiz, biçimci olmayan, popülizmden ve köylülükten kopmuş gibi görünen bu milliyetçilik, özcü anlayıştan uzaklığını da anayasal vatandaşlık ve Türkiye milliyetçiliği terimini destekleyerek göstermeye çalışır. Bora'ya göre liberal yeni-milliyetçilik dili, henüz eklenmemiş, gevşek bir söylemle kendini ifade edebildiği için, diğer milliyetçilik söylemlerinin tahakkümüne açıktır. Ancak medyadan aldığı destek, medyatik etkinliği ve geniş yayılımı süreç içinde baskın hale gelme olasılığını artırmaktadır. (Bora, 1995:109-120)

2.2.6.4. Türkçü radikal milliyetçilik

Türkçü radikal milliyetçilik ise Kohn'un doğu/batı milliyetçiliği ayrımındaki doğu milliyetçiliğinin bir ürünü, daha şovenist ve daha uç niteliğidir. Bora'ya göre 'faşist bir

ideoloji'dir. Vatan olarak bütün Türklerin yaşam alanını kapsama çabalarından dolayı, resmi milliyetçiliğin vatancı/Anadolucu çizgisinden ayrı bir düşünce yapısı vardır. Ezeli-ebedi milli varlık tahayyülü bu milliyetçilik anlayışını özcü bir çizgiye taşımaktadır. MHP ve ülkücü hareket Türkiye'de önemli temsilcisidir. MHP ve ülkücü hareket 90'larda hem Pan-türkizmin eski savunucusu sıfatıyla, hem de Kürt bölücülüğü olasılığıyla devlete maddi ve manevi destek vermesiyle, resmi milliyetçilikle ilişkisini onarıp daha merkeze yaklaşmıştır. Ülkücü-Türkçü simgelerin poplaşması ve ülkücü hareketin gençlik tabanında modernleşmesi, bu milliyetçilik söyleminin liberal milliyetçilikle yakınlaşmasına yol açmıştır (Bora, 1995:120-124).

2.2.6.5. Gelenekselci-liberal Türkiye milliyetçiliği

Gelenekselci-liberal Türkiye milliyetçiliği ise, Osmanlı milliyetçiliğinin, İslami öze dönüşü modernleşme arayışına dayanan düşünsel mirasına bağlanabilecek özellikler içerir. Anadolucu milliyetçilerin vatan ve Anadolu mistisizmi yeniden üretilir. Kimlik/fark etmenlerini kurucu olarak görerek, insan hakları, demokrasi, çoğulculuk, hukuk devleti gibi liberal ve 'Batı' değerleri, geleneğimizin mirasından üretilmesi kaydıyla benimsenir, cumhuriyetçi milliyetçilik yeniden üretilir. Bora, bu milliyetçiliği 'sağ yurtseverlik' olarak tanımlar (Bora, 1995).

2.2.6.6. İslamcılıktaki milliyetçilik

Osmanlı'nın son dönemindeki siyasal düşünce akımlarında, milliyetçilik ve İslamcılık iç içe geçmişse de, milliyetçiliğin baskınlığı belirleyicidir. Milliyetçilik, İslamcılığı bir zihniyet kalıbı olarak belirlemektedir. Osmanlı aydınları, öznesini dini kimliğin belirlediği bir milliyetçiliğe eğilim göstermişler, İslam cemaatineyse 'modern millet' olarak bakmaya başlamışlardır. İslamcılığın ayrılmaya başladığı evrede 'İslam milleti' kavramına dayalı milliyetçilik projesi, Türk kimliğine dayalı milliyetçilik projesine karşı 'doğru milliyetçilik' olarak savunulmuştur (Bora, 1996:19). 1908'den sonra birçok politik, sosyal ve kültürel akım ortaya çıkmaya ve yayılmaya başlamıştır. Bu akımlardan olan Türkçülük ve İslamcılık'ın düşünürleri 1912-1913'e kadar aynı bakış açısını paylaşırlarken, daha sonra iki düşünce arasında, imparatorluğun politik şartlarını farklı şekilde algılamalarından dolayı tartışmalar oluşmuş ancak hiçbir zaman bir düşmanlığa ya da birbirini tümünden reddetmeye dönüşmemiştir. 1908 ve 1912 arasında

Türkçülüğün düşünürleri din ve milliyetçilik arasında bir karşıtlık belirtmekten kaçınmışlar, kolaylıkla “sentez”i benimsemişler (Çetinsaya, 1999:353-354), farklılık önceliklerde olmuştur. Türkçüler, Türklüğü birinci İslam’ı ikinci sırada değerlendirmişler; İslamcılar ise İslamcılığı ilk sıraya almışlardır. Ortak olan noktaları İslam’ın modernist bir İslam olmasıdır (Çetinsaya, 1999:353-354; 2005:420). Türkçüler Türk milliyetçiliği içinde İslam’a özel bir yer vermişler ve 1908-1912 yılları arasında modernist İslamcılar ve Türk milliyetçileri arasında bir ittifak yaşanmıştır (Çetinsaya, 1999:356).

Abdülhamid döneminde, İslamcılık bir ön-milliyetçilik evresi ve İslamcı politik bilinçlilikten etno-milliyetçiliğe yönelen bir süreç olarak kabul edilmiştir. İslam milli bilincin yerleşmesinde önemli bir rol oynamıştır (Çetinsaya, 1999:353). O dönemde vatan ve millet kavramları üzerinde İslami vurgunun artması ve pan-İslamizm politikası İslamcılığın milliyetçi bir kalıba dökülmesini hızlandıran etmenlerden olmuştur (Bora, 1996:19). Birinci Dünya Savaşı sonrasında yükselen batı emperyalizmine karşı milliyetçilik ve İslam’ın birlikte kuvvetli bir şekilde durması gerektiği fikri, bahsi geçen iki ideolojinin düşünürleri için ortaktır (Çetinsaya, 2005:432). Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra ise, İslamcılık ve İslam milleti düşüncesi önemini yitirmiş, *İslamla takviye edilmiş bir milliyetçilik* düşüncesi önem kazanmıştır (Çetinsaya, 1999:361).

Osmanlı’nın son dönemiyle cumhuriyetin kuruluş dönemine geçişte etkileri bulunan düşünürlerin düşünsel kimlikleri de, İslamcılıkla milliyetçilik arasındaki geçişliliğin bir göstergesidir. Türkçülerin önemli bir bölümü, önceden İslamcı bir düşünüş karakterine sahiptir. Milli mücadelede de İslami kimlik önemli rol oynamış; aynı zamanda Misak-ı Milli’de ve Lozan antlaşmasında kullanılan kimlik, “Osmanlı İslam çoğunluk” olmuştur. Cumhuriyet dönemindeki milli kimlik inşasında, din asli kimlik unsurlarından sayılmamış; yeni Türk kimliğinin hem vatandaşlık temeli hem de 1930’larda yükselen ırkçı tarafı dine bir tali öge olarak bakmıştır. Ancak yine de Türkiye Cumhuriyeti dini tamamen dışlamamış; Kemalizm’in savunucuları tarafından, çağdışı bir unsur olarak değil de, modernleştirilmesi gereken bir unsur olarak görülmüştür. Bu modernleştirme “İslam’ı millileştirme” gayreti olarak ortaya çıkmıştır (Bora, 1996:20). İslam, Arap ve Acem etkilerinden arındırılmaya çalışılmış; Türklerin İslam’ın en seçkin mensubu

oldukları, hatta Türkler olmasaydı İslam'ın belki ayakta bile kalamayacağı yolunda söylemler üretilmiştir. Bu görüş hemen tüm milliyetçilik türlerine hâkim olan görüştür ve 1940'ların sonlarında biçimlenmeye başlayan milliyetçi muhafazakâr görüşün temelinde yer alır. Aynı dönemde, anti-komünizm İslamcı muhafazakârlığın ve devlet muhafazakârlığının ortak düşmanı olarak belirmiş, İslamcılık modernizme ve laisizme olan tepkilerini anti-komünizme yansıtmış, bu sayede devlet politikasıyla ortak bir zemine oturmuştur. Muhafazakârlık olarak İslamcılık, devlet muhafazakârlığının simbiyotik ilişki kurabileceği bir oluşum olagelmiş; bu iki tarafın birbirine yakınlaşmasını ve İslamcılığın muhafazakârlık olarak kurulmasını pekiştiren güç, milliyetçi-muhafazakâr söylem olmuş; bu söylem de merkez sağ popülizmine olanak sağlayarak yerleşikleşmiştir. Milliyetçi-muhafazakârlık, dini, milletin temel bir unsuru olarak meşrulaştırmasına yaramış; milliyetçiliği de geleneğimizi ve aslımızı koruyan bir değer olarak ortaya koymuştur (Bora, 1997:21, Bora, 1999:83).

Türkiye Cumhuriyetinin kuruluş döneminde Kemalist seçkinler, 'Türk Ulusu'nu Osmanlı'nın küllerinden inşa etmeye girişmişlerdir. Milliyetçi muhafazakârlarca inşa biçimi sorgulanmamış, Kemalist seçkinlerin yöneldiği uygarlık projesi sorunsallaştırılmıştır. Söylemlerinin temelini de batılılaşmanın bizi köklerimizden kopardığı tezi üzerinde inşa etmişlerdir (Taşkın, 2007:57). Kemalist kurucuların bir beka kaygısı yaşamaları, rejimin ne olursa olsun korunması gerektiği görüşleri nedeniyle, ilk dönemde statüko değişimini talep eden çevreler çıktıysa da, çok partili döneme geçişle birlikte bu görüş bir kitlelilik kazanamamış; ama, o günden günümüze merkez sağın şekillenmesinde büyük etki oluşturmuştur (Taşkın, 2007:59). Kemalizm'in korkularına rağmen, milliyetçi muhafazakârlık kendisine yer edinmiş ve milli kimlik inşa söylemlerinde kendisine sıklıkla yer bulmuştur. Türkiye Cumhuriyeti tarihinde genellikle merkez sağ hükümetlerinin iktidarda olduğu temel alınır, milliyetçi muhafazakâr söyleminin egemen söylem olmasa dahi sürekli olarak egemen söyleme eklenildiği tahmin edilebilir. Muhafazakârlık aynı zamanda Türk modernleşmesini de etkilemiş, modernleşme bu muhafazakârlık temelinde olmuştur. Modernleşme sürecindeki hâkim çizgi, Ziya Gökalp'in (2001) medeniyet-hars ayrımıyla şekillenmiştir. Türk modernleşmesinin sahip olduğu aşkınlık ve kutsallık anlayışının ve

özcü bakış açısının ağırlık merkezi ise milli kimlikte bulunabilir (Bora, 1997:16; 1999: 72).

Cumhuriyet Türkiye'si, hem İslam dünyasından kopma hem de o dünyaya rehberlik etme arzusundadır. İslam dünyasına hâkim, seçkin millet olma bilinci, Cumhuriyet Türkiye'sinin dünyaya bakışında etkilidir (Bora, 1996:21). Türk milliyetçiliğinin ilk yıllarında Türkçülük ve İslamcılık birbiriyle iç içe geçmiş, iki düşünce sistemi için de birbirini reddeden nadir bölümler olsa da, genel itibariyle İslam ve milliyetçilik arasında bir uyuma ulaşılmıştır. Nadir olarak görülen reddetmeler de, ideolojik değil politik tartışmalara dayanmaktadır. 1925-1945 arası Kemalist periyottan sonra, Türk-İslam sentezi politik liberalleşmeyle birlikte tekrar ortaya çıkmış ve Türk siyasetine etki etmeye başlamıştır (Çetinsaya, 1999:376).

1940'lardan itibaren din ve milliyetçilikle ilgili yeni bir döneme girilmiştir. Din, milli ahlakın resmi bir gerekliliği olarak kurumlaşmaya ve milli kimliğin asli unsurları arasında görülmeye başlanmıştır (Bora, 1996:21). Bu alan milliyetçi muhafazakârlığın 'anayurdu' olmuştur. 1945'te çok partili hayata geçilmesi ve Kemalist milliyetçiliğin etkisinin azalmasıyla birlikte, İslamcı ve Türkçü aydınlar tekrar yayın hayatına başlamış ve işbirliğine giderek milliyetçi-muhafazakâr ya da milliyetçi-mukaddesatçı düşünüş temelinde birleşmişlerdir. Bu dönemde, İslamcılık'ın milliyetçilikle ilgili problemleri bitmiş, Türkçülerin de dinin toplumsal rolü hakkındaki inançları kuvvetlenmiş, üstelik iki görüşü de rejim önünde meşru konuma getirecek "komünist tehlike" ortaya çıkmış ve iki görüşün birlikte hareket edip yakınlaşmasına yol açmıştır. Bu kuşağı etkileyen, 1940 sonrası İslamcılığı ve Türkçülüğü belirleyen en önemli iki düşünür, Necip Fazıl ve Nurettin Topçu'dur; ki aynı isimler 1960/70'lerde de Türk sağını oluşturan kadroların fikirlerinin beslendiği köklerdir. Necip Fazıl için "gerçek milliyetçilik" İslami milliyetçilik veya İslam'a tabi milliyetçiliktir. İlk kuruluşunda MSP'yi destekleyip daha sonra MHP'yi desteklemeye başlayan Necip Fazıl için "Türk, Müslüman olduktan sonra Türk'tür". Topçu ise, "soydan ve vatandan ayrı bir İslamcılığa" karşı olduğu gibi, "vatan toprağından kaçan Turancılığa" da karşıdır (Çetinsaya, 2005:437-442). Anadolu milliyetçiliğinin öncülerinden olan Topçu için milli bağ ile dini bağ iç içedir (Bora, 1999:90).

1940'ların sonu 1950'lerin başında yeni bir politik ve sosyal düzen içerisinde "milliyetçi-muhafazakâr" ya da "milliyetçi-mukaddesatçı" başlığı altında, İslamcıların ve Türkçülerin bileşeni olarak, aynı düzlemde çalışan ve düşünen yeni bir entelektüel grup ortaya çıkmıştır. Kemalist milliyetçiliğin yıllar süren baskınlığı nedeniyle güçsüzleşmiş bu düşünürlere göre, İslamcılık ve milliyetçilik arasında bir çelişki yoktur ve ikisi de "doğru" bir milliyetçilik için gereklidir. Türkler için din ve milliyetin bütünleşik olduğu ve dini zorunlulukların aynı zamanda milli zorunluluk olduğu konusunda hemfikir olan bu gruba göre, seküler politikaların bozduğu gençlik ahlakını kurtarmak ve ortaya çıkan "komünist tehdit"i bastırmak için, bu jenerasyonu İslam'la barıştırmak elzemdir (Çetinsaya, 1999:368-369). 1960'ların ikinci yarısında, daha önce aynı partide (Demokrat Parti/Adalet Partisi) kendisini temsil eden Türkçülük ve İslamcılık iki ayrı parti halinde örgütlense de, iki akım da aynı tabana hitap etmiştir (Çetinsaya, 2005:447). Türk-İslam sentezi Demokrat Parti döneminde bir politik görüş olarak gelişmiştir (Çetinsaya, 1999:369). Dönemde güçlenen milliyetçi muhafazakârlık ve Türk-İslam sentezi, 12 Eylül rejiminde ve ANAP döneminde milli birlik ve beraberlik ideolojisinin önemli bir parçası haline gelmiştir (Bora, 1996:21).

Kökenleri 1860'ların sonu, 1870'lerin başına kadar giden Türk-İslam sentezi, Genç Osmanlıların, Müslümanların gayri Müslimlerin hatırına ihmal edildiği ve imparatorlukta Türk ve gayri Müslim bileşenleri arasında eşitsizlik yaratıldığı düşüncelerinden kök almıştır. Temel olarak, aslında modern İslamcılığın öncüleri onlardır. Türk entelektüel hayatı içinde ilk kez, İslam ve milliyetçiliği bir ideoloji ve kimlik olarak o dönemde tartışmaya başlamışlardır (Çetinsaya, 1999:351-352). Cumhuriyet Türkiye'sinde ise Türk-İslam sentezini geliştiren zemin, imam hatip okulları ve ülkücü gençlik hareketidir (Çetinsaya, 1999:370)-ki bu da yine İslamcılık ve milliyetçiliğin iç içe geçtiğini, benzer kaynaklardan beslenip dağıldığını belirtmektedir. Türk İslam sentezi, Kemalizm gibi, Türk kültürünün gözden düşürülme girişimlerine tepki olarak bir tarih yazımı okulu yaratmış ve Kemalizmin önemli unsurlarını devralmıştır. Nitekim Kemalizm ve Türk İslam sentezi, Türk milliyetçiliğinin iki ayrı vechesidir. Türk İslam sentezinde İslam, Türk ulusuna gerçek kimliğini veren bir öğe olarak görülmekte; ama, aynı zamanda Türk ulusunun da İslam'ı kurtardığı ve rahat

ettirdiği söylenmektedir. İslami aidiyet Türklüğe anlamını vermekte, ancak Türk kimliği üzerinde bir yitime de yol açmamaktadır (Copeaux, 2000:307-309). Bu ikilik ve karşılıklı beslenme durumu, İslam ve milli kimlik üzerine kurulan hemen tüm ideolojilerin temelinde yer alan bir düşünüş biçimidir.

1960'tan sonra darbeyle gelen yeni ortam içinde, özellikle 1960'ların ikinci yarısında, Türkçüler ve İslamcılar arasında kısmi bir ayrışma başlamıştır. Bir kısım İslamcılar, İslam dünyasındaki yeni hareketlerden etkilenmişlerdir. Aynı dönemde, milliyetçi çevreler de İslam'ı tartışmaya başlamışlar ve tartışmalar sonucunda İslam'ın milliyetçiliği bütünleyen bir taraf olduğuna dair bir görüşe varmışlardır. Türkeş de İslam ve Türkçülüğü ayrı görmeyi, hem Türk milliyetçiliği hem de İslam için zararlı görür; 9 ışık doktrinindeki Ahlakçılık maddesinde İslamcılığa atıflar yapılır (Çetinsaya, 1999:371). İslamcılık ve Türkçülüğün yakınlaştığı bu dönemde, Necip Fazıl da MHP'ye destek vermiş ve MHP'de Türk-İslam sentezi etkin bir şekilde yerleşmiştir. Ülkücü hareket geleneği içinde “Tanrı Dağı kadar Türk, Hira Dağı kadar Müslüman” şiarı önemli bir yer kaplamıştır.

Aydınlar Ocağı da, İslamcılıktaki milliyetçilik içerisinde anılması gereken bir oluşumdur. 1970'te kurulan Aydınlar Ocağı, İslamcıları ve Türkçüleri birleştirmek için bir girişimdir. Temel korkuları sosyalizmin etkisinin genişlemesi olan ocak üyeleri için din elzemdir ve İslam milli kültürün temelidir. Ocağın Türk-İslam sentezi doktrini, 1980 darbesinde siyasal elit tarafından 80'lerdeki sosyal ve kültürel problemlerin bir çaresi olarak görülür ve kurumsallaştırılır (Çetinsaya, 1999:374). Aydınlar Ocağı solun giderek artan entelektüel ve kültürel hegemonyasından rahatsız olan bir karşı kuşağın oluşturduğu, sola tepkiselliği var olan ama solun örgütlenme yöntemlerini içselleştiren bir örgütlenmedir (Taşkın, 2004:389). Soğuk savaş döneminde birlikte var olan İslamcı ve Türkçü kanatlar, radikal İslami hareketlerin güç kazanması ve siyasal İslam'ı temsil eden partilerin iktidarda etkin hale gelmeleriyle birlikte ayrışmalar yaşamış; Türkçü kanat MHP eğilimine girerek, Cumhuriyetçi muhafazakârlığın Atatürkçü milliyetçilik tarifiyle yakınlaşmış, İslamcı kimliklerin ise milli sınırları aşan İslami tahayyülleri kavramaları kolaylaşmıştır (Taşkın, 2004:401).

1980 sonrası Özal'ın temsil ettiği milliyetçi-muhafazakâr kitleler, Özal'ın sosyo-ekonomik politikaları sonucu kültürel ve zihni bir değişime de maruz kalmıştır (Çetinsaya, 2005:448). Çoğu aynı kaynaklardan beslenen Türkçülerle İslamcılar, aynı çatı altında toplanmaya başlamıştır ve Özal sonrasında yine siyasetin içinde olan pek çok kişinin de yine aynı geçmişi ve birikimi paylaştığı bilinmektedir (Akgün ve Çalış, 2009:597). Bununla birlikte, 1980'li yıllarda Anavatan Partisiyle popülist milliyetçilikte yüceltilen sessiz çoğunluk olgusu, 'orta direk' söylemiyle idolleştirilmiştir. Bu dönemdeki Özalcı milli-popülizm, milleti, katı bir değerler programı taşıyıcısı olmasının ötesinde, daha pragmatik olmasıyla yüceltmıştır (Bora ve Canefe, 2009:660-661).

Yakın dönemde, Refah Partisi(RP)'nde de milliyetçilik/millilik/İslamcılık'ın iç içe geçtiği görünmektedir. Refah Partisi, her ne kadar 80'lerde İslamcılık millilikten ayırt edilmeye çalışılsa da, milliyetçi muhafazakâr düşünceden kopmamıştır (Bora, 1996:22). Öncelikle Refah Partisi'nin "adil düzen" imgesi milli-popülizm örneğidir (Bora ve Canefe, 2009:660). Bununla birlikte, 1990'larda kısmi olarak dağılan Sovyetlerle birlikte bağımsızlaşan Türk devletleri yüzünden, kısmi olarak da Türk politikasında kitle partisi olması nedeniyle, RP milliyetçiliğin varlığına daha çok vurgu yapmaya başlamıştır (Çetinsaya, 1999:375). RP'nin İslamcılığı aslında bir milliyetçilik de içermektedir. Milli görüşün İslami karakteri, önemli ölçüde Anadolu geleneği ve tecrübesinden gelmektedir; yani RP'nin İslamcılığı Türkiye merkezli bir İslamcılıktır. RP'nin bu milliyetçiliği, İslam ülkelerinin liderliği rolünde belirginleşir (Dağı, 1998:84). RP'nin hem İslamcılıktaki milliyetçilik hem de yeni-Osmanlılık düşüncesinin bir uzantısı olan Batı karşıtlığı, dış politika söyleminde belirgin ve anılması gereken bir politikadır. Aslında Osmanlı'nın son dönemi ve Türkiye Cumhuriyetinin ilk yılları da dâhil olmak üzere, bütün proto-İslamcılık biçimlerinde Batı karşıtlığı, Batının medeniyetini alıp kültürünü almamak gibi politikalar görülmekte; aynı zamanda, ilerleyen yıllarda da İslamcılık farklı biçimlerde de olsa Batı karşıtlığına sahip olmakta, hatta Batının tekniğini de reddetme biçimine bürünebilmektedir (Yılmaz, 2005:609). Kendinden olmayanı tehlikeli olarak görme, komplo düşüncelerine kapılma ve buna karşı teyakkuzda olma hali, milliyetçi söylemlerin üretimini ve yeniden üretimini oluşturdukları algılardır.

İslamcılarla Türkçüler arasındaki en önemli kırılma noktası, uluslararası ilişkiler alanında görülmektedir. Soğuk savaş sonrası dönemde İslamcılar, ümmetçilik anlayışıyla Filistin, Bosna, Çeçenistan gibi bölgelere yönelirken, Türkçüler, Turan özlemleri ve ‘esir Türkler’ söyleminin etkisiyle Türk dünyasına yönelmişlerdir (Akgün ve Çalış, 2009:598). Aynı şekilde, yine dış politika üzerindeki bir başka farklılık, İslamcıların global bir içerikle dış politikaya bakması; Türkçülerin ise, milli menfaat temelinde ulusalcı bir bakışla, daha sınırları savunmaya yönelik bir politika izlemeleridir (Akgün ve Çalış, 2009:599). Özal ve Refah Partisi döneminde Balkanlara yönelme, AKP döneminde yerini Orta Doğu’ya bırakmış; milli menfaatlerle Osmanlı mirası bir potada eritmeye çalışılmıştır. AKP, Orta Doğu’ya yakınlaşmakta ancak yine de temel motivasyonu ulus devletler için aşkın bir özellik olan ‘milli menfaatler’in gözetilmesi olmaktadır. AKP, İslamcılık düşüncesinden ümmetçilik, Müslümanların çıkarı gibi konularda uzaklaşmakta, daha çok devletin çıkarını gözeterek sağ ve muhafazakâr bir tarafa yaklaşmaktadır (Yılmaz, 2005:613).

Siyasi söylemlerde olduğu kadar İslami romanlarda da bu iki düşünce birbiriyle harmanlanmıştır. Romanlarda özenilen karakterin ilk özelliği Müslümanlık, ikinci özelliği ise Türklüktür. Türklük, Müslümanlık kimliğinin içerisine zenginleştirici bir unsur olarak değil, Müslümanlığın yanında onu güçlendirici ve tamamlayıcı bir “aidiyet adresi” olarak kurgulanmaktadır (Çalışkan, 1996:93). İslamcılık ve milliyetçilik söylemlerinde de, milliyetçilik ve İslamcılık arasındaki ilişki basitçe ikisinin toplamı değil, milliyetçiliğin dini düşünceye biçim vermesinden doğan bir problemdir. (Bora, 1996:25). İki ideoloji, önem sırası değişse de sürekli birbirini tamamlamakta ve biçimlendirmektedir.

İslamcı söylem, kendi milletini doğuştan kutlu bir topluluk olarak yüceltmeye yatkın bir söylemdir. İslami millet kavramı da seküler temelde kutsalı dışlayarak oluşturulmuş ‘ulus’ kavramından ayırt edilmekte, ‘doğru’ meşruiyet kaynaklarına dayanan, organik, ‘kendiliğinden’, ‘zaten’ var olan bir topluluk olarak görülmektedir. Bir topluluğun biricik ve seçilmiş olduğunun belirtilmesi, milliyetçiliğin başlıca özelliğidir. İslami milletin daima bir şanlı tarihe atıfla ele alınması da, kutsallığı, milliyetçilikte olduğu

gibi eninde sonunda belirli bir tarih ve coğrafya mirasının kendi özel varlığına atfetmektedir (Bora, 1996:24-25). İslamcılıktaki milliyetçiliğin görüldüğü bir nokta da, öteki ve yabancı sayılana karşı düşmanlık üretme potansiyeli, ezeli ve ebedi düşmanlar olarak görülen, ‘Sırp’, ‘Yunan’, ‘Ermeni’, ‘Yahudi’, ‘Rus’ karşısındaki tepkilerdir; İslamcı hareket aslında reddettiğini söylediği ırkçılığın örneklerini taşımaktadır. Batı’ya duyulan öfkeyle ve bu öfkeyi içeren “gâvur” nitelemesi, İslamcılığın düşman algısını Türk milliyetçiliğinin düşman algısının ilerisine taşıyabilmektedir. Aynı zamanda, anti-semitizm de İslamcı ırkçılığın en ileri örneklerindedir. İslamcılığı, Atatürkçülükten Türkçülüğe kadar her çeşit milliyetçilikle yan yana getiren özellik, Türkiye üzerinde ve Türkiye aleyhinde kurulan komplolar düşüncesidir (Bora, 1996:22-23). İslamcılıktaki milliyetçilik söylemi, diğer milliyetçi söylemlerden farklı olarak, Kürt sorunu bağlamında İslam dinine mensup oldukları için- görülmez, daha ziyade yabancı düşmanlığı ve yabancı korkusu olarak gayrimüslim toplumlar ve batı karşısında ortaya çıkar ve kendisini gösterir. Kalkınma ve gelişme amacı da bu düşünce sistemini diğer milliyetçi söylemlerle aynı düzleme getirir. Müslüman teknokratik elit ve Müslüman burjuvazi ‘milli kalkınma davasının’ sıkı müritlerindedir (Bora, 1995:124-127).

Kimliklerin çoğullaşıp birbirine geçtiği bu globalleşme döneminde ise, dini ideoloji ve milliyetçilik, insanlara belirgin kimlikler sunarak ve bu sayede yükselmektedirler (Bora, 1996:23-25).

Bora’nın bu ayrımına Özkırımlı (2008b:50) bir yenisini daha ekler:

2.2.6.7. Ulusalçılık

AKP iktidarında özellikle daha çok bahsedilmeye başlanan bu milliyetçilik türü, bugün kendisini geçmişte vatansever, yurtsever ya da ulusçu olarak tanımlayanlar tarafından tercih edilmektedir. Bu akım daha çok yukarıda bahsedilen “Kemalist ulusçuluk”, “liberal milliyetçilik” ve “resmi milliyetçiliğin” birleşerek sentez oluşturduğu noktada ortaya çıkmıştır. Sentezde, Kemalist milliyetçiliğin sol ve anti-emperyalist kısmı kaybolarak yerini laiklik ve batı karşıtlığı alırken, liberal milliyetçilik ekonomik başarıya endeksli batıcı yönünü kaybetmiştir. Ulusalçılığa göre, yabancılar zamanında işgal yoluyla alamadıklarını şimdi özelleştirmeye, para vererek almakta, Türkiye’nin

değerleri elden çıkarılmaktadır (Özkırımlı, 2008b:50-52). 1990'ların sonlarından beri sol ve sağ elementleri birleştiren bu yeni Türk milliyetçiliği, ulusalcılık, Kemalist Ortodoksluğuna rağmen batı karşıtı bir retorikle hareket etmektedir. Sürekli olarak ülkenin parçalanma korkusu ve Batı devletlerine, uluslararası organizasyonlara ve Türkiye'nin komşularına karşı güvensizlik mevcuttur. Komplo teorileri ulusalcı yayınlarda önemli yer kaplar. Bütün büyük güçler, iç ve dış düşmanları kullanarak Türkiye'yi bölme planları yapmakla suçlanırlar. Kıbrıs sorununda olduğu kadar Kürt, Alevi ve diğer azınlıkların hakları konusundaki ısrarı sonucu Avrupa Birliği, Orta Doğu'daki siyasi ve askeri baskınlığı sonucu ABD, Türkiye'nin bütünlüğünün bozulmasında baş aktörler olarak görülür. Ulusalcılar, TSK ile ABD arasındaki herhangi bir işbirliğine karşı çıkarlar. Bir soyutlanma politikasını desteklemeleri ve dış politikadaki herhangi bir resmi değişime karşı çıkmalarıyla birlikte İran, Rusya, Çin gibi ülkelerle geliştirilecek özel bağlantıları desteklerler. Ulusalcı kuruluşlar, dış politikada liberal bir görüşe sahip olan herhangi birini vatan haini, ülkeyi ve ideallerini satan olarak suçlamaya eğilimlidirler ve Türkiye'nin yalnız daha iyi olacağını, batıyla herhangi bir ittifakın, gücünü ve istikrarını yıkacağını iddia ederler (Grigoriadis ve Özer, 2010:105-106). Ulusalcılık özellikle cumhuriyet mitinglerinde kendini gerçekleştirmiştir.

Bunlar ışığında milliyetçilik, Doğu/Batı, şovenist/vatansever, iyi/kötü olarak ayırmak yerine, farklı birçok şekilde sınıflandırılabilir. Sınıfların arası kesin duvarlarla örülü değildir, kesin ilkelerle belirlenmez; zemin kaygandır, geçişler kolaydır, öyle ki fark edilmez. Bu yüzden milliyetçilik iki tipte bir olgu değil, ikili karaktere sahip bir olgudur (E. Gökalp, 2004). Milliyetçilik ve ırkçılık arasındaki bağ bir sapma sorunu değildir; ırkçılık, milliyetçiliğin sapmış hali olarak görülemez, aralarında bir eklemlenme ilişkisi, bir tarihsel eklemlenme sorunu vardır. Milliyetçilik ve ırkçılık arasındaki belirlenimde her zaman karşılıklılık mevcuttur (Balibar, 1995:70). Modern toplumların tarihsel hafızasının en kalıcı biçimlerinden birini temsil eden ırkçılığın (Balibar, 1995:60) tek nedeni milliyetçilik değilse de ortaya çıkışının belirleyici koşuludur (Balibar, 1995:50) Bu bağlamda yapılan milliyetçilik ayrımlarında da 'melezleşmeler' yaygındır ve sol ve sağ olarak bilinen konular milliyetçilik temelinde yan yana gelebilir (Bora, 1995:128-129), hatta birbirinden rol çalabilir. Siyasi

düzlemde bağımsız olarak bu yakınlaşma gündelik hayat pratiklerinde de görülmektedir. Heavy metalci gençlerde ay-yıldızlı takılar kullanırken, bozkurt imgesi taşıyan takılar -siyasi olarak aktif olmasa da, o tarz düşünmediğini iddia etse de- herkes tarafından taşınabilmektedir. Böylece ikili bir süreç başlar: Milliyetçi teşhircilik bir yandan gündelik ve kamusal alanda hâkimiyet kurar, diğer yandan poplaşarak ehlileşir, normalleşir (Bora, 1995:129).

2.3. Türkiye ve Orta Doğu

Türkiye'nin AKP dönemindeki milli kimlik anlayışı için, Türkiye ve Orta Doğu arasındaki ilişkilere bakmak gereklidir. Milliyetçi-muhafazakâr diğer partiler gibi, AKP'nin de, sahip olduğu Osmanlı mirasına sahip çıkma arzusu, Orta Doğu'daki güç dengeleri içerisinde bulunma, hatta bu dengeleri belirleme isteği ve Müslüman Orta Doğu'nun liderliği iddiası, Orta Doğu'daki diğer bir güç olan İsrail'le ilişkileri ve AKP'nin dış politikasını önemli kılmaktadır. Çalışmanın bu bölümünde, Türkiye Cumhuriyeti'nin İsrail'le inişli çıkışlı olan ancak hiçbir zaman milli menfaatler söylemini ötelemeyen ilişkisi ve AKP'nin dış politikasında belirleyici olan yeni-Osmanlılık eğilimi betimlenmeye çalışılacaktır.

2.3.1. Türkiye-İsrail ilişkileri

Türkiye'nin 2000'lerdeki Orta Doğu politikasını belirleyen başlıca etmen, ABD'nin Orta Doğu politikasıdır (Yeşilyurt ve Develioğlu, 2009:384). 11 Eylül 2001 olayları, ABD'nin Orta Doğu politikasındaki değişimin zorunluluğunu göstermiştir. Bu değişimle uzlaşmaz rejimler ortadan kaldırılacak, petrol kaynakları güvence altına alınacak, neo-liberal dönüşüme direnen siyasal rejimlere karşı caydırıcı olunacaktır. Bu politikayla 2001 yılında Afganistan, 2003 yılında Irak işgal edilmiş, Suriye ve İran'a karşı tehditkâr bir söylem benimsenmiş, NATO'nun Orta Doğu'daki faaliyet alanı genişletilmiş, İsrail'in Filistin ve komşu Arap Devletlerine karşı saldırgan politikalarına göz yumulmuştur (Yeşilyurt ve Develioğlu, 2009:388-399).

Türkiye'nin İsrail ile ilişkileri büyük ölçüde Genişletilmiş Orta Doğu ve Kuzey Afrika Girişimi'ne bağlıdır. Genişletilmiş Orta Doğu ve Kuzey Afrika Girişimi (BOP), Batının,

bölgedeki kronik sorunlardan etkilenmemek için, demokrasi, özgürlük, insan hakları gibi değerleri teşvik ederek devletin, toplumun ve ekonominin neo-liberal dönüşümünü sağlaması projesidir (Yeşilyurt ve Develioğlu, 2009:389-390) ve Türkiye'nin bu proje içinde etkin rol alması istenmektedir. Özellikle İsrail ile iyi ilişkiler kurmak BOP'a katılım için ABD'nin koymuş olduğu en önemli şarttır (Yeşilyurt ve Develioğlu, 2009:392). Bu süreç, AKP iktidarında iyi idare edilmiş, iki ülke arasında çeşitli anlaşmalar imzalanmıştır. İsrail'den uçak alınmış, uçak modernizasyonu, füze alımı ve askeri personel değişim alanlarında İsrail ile anlaşma yapılmıştır. Nisan 2005'te İsrail, Türkiye ve Filistin özel sektörleri arasında ilişki düzenleyen 'Ankara Forumu'nun ilk toplantısı yapılmış, bu toplantıda İsrail'in arzuları doğrultusunda, İsrail'in Gazze'den çekilmesine müteakip Erez'deki sanayi bölgesinin iyileştirilmesine yönelik "Barış için Sanayi Projesi" de gündeme gelmiştir. Aynı zamanda, Türkiye-İsrail arasında petrol, gaz, su, fiber optik kablo ve elektrik hattı taşıyacak Akdeniz Boru Hattı projesi görüşmeleri yine bu toplantıda yapılmıştır. AKP iktidarı, dönem dönem Davos Krizi, büyükelçi krizi, mavi Marmara gibi çıkışlar ve uluslararası sorunlar yaşasa da, İsrail ile ilişkisini ve işbirliğini bozmamayı tercih etmiştir. Ocak 2006'da, üst düzey Hamas yetkilileri Ankara'yı ziyaret etmiş olmasına rağmen seçim ertesinde Türkiye Filistin'e yapacağı 1 milyon dolarlık yardımı Hamas'a değil de El Fetih'e yapacağını açıklamış; Hamas'ın Gazze'yi ele geçirmesinin ardından "Barış için Sanayi Projesi" İsrail'in isteğiyle Gazze'den Batı Şeria'ya kaydırılmıştır. Aynı zamanda, İsrail'in Gazze ve Lübnan'a yaptığı saldırılar Erdoğan tarafından sert bir dille eleştirilmiş; buna rağmen, Türkiye İsrail'in isteklerine uyumlu bir şekilde Güney Lübnan'da görev yapmak üzere UNIFIL'e 1000 asker göndermeye karar vermiştir (Yeşilyurt ve Develioğlu, 2009:393-394). Aralık 2008'de, Erdoğan, İsrail'in Gazze'ye yönelik yaptığı saldırıları sert demeçlerle cevaplamış, ancak muhalefetin İsrail ile ilişkileri askıya alma konusundaki taleplerini, "bakkal yönetmediklerini" söyleyerek geri çevirmiştir. Ocak 2009'daki Davos Krizi'nden sonra, Erdoğan basın açıklaması yaparak tepkisinin moderatöre olduğunu söylemiş, İsrail de ilişkilerin bozulmayacağı yönünde demeçler vermiştir (Yeşilyurt ve Develioğlu, 2009:393-394). Mavi Marmara baskınından sonra da yine sert demeçler verilmiş ancak eyleme geçirilen herhangi bir davranış olmamıştır¹⁴. Bu

---

¹⁴<http://www.cnnturk.com/2010/turkiye/06/01/kalan.4.heron.teslimatinda.sikinti.yok/578462.0/>;
<http://bianet.org/bianet/siyaset/122431-turkiye-ile-israilin-askeri-ortakligi>

durum, iki ülke uluslararası alanda ne yaşarsa yaşasın, askeri ortaklık ve ilişkiler anlamında kesintisiz bir uyumun güdüldüğünü göstermektedir.

Daha önceki yıllarda, Batının Orta Doğu'daki sözcüsü konumunda bir politika üreten Türkiye, 1960'lı yıllardan itibaren Orta Doğu ile ilişkilerinde önemli değişiklikler yaşamış, özellikle Arap devletleriyle daha eşitlikçi ve karşılıklı saygı güden bir bölge politikasına geçmeye çalışmıştır (Fırat ve Kürkçüoğlu, 2001:784). 1967 Arap-İsrail savaşı öncesi, sonrası ve savaş sırasında Türkiye; Kıbrıs meselesinde Araplardan destek almak, muhafazakâr seçmen kitlesine Araplardan yana tavır alarak sahip olmak, sol akımların ABD müttefiki İsrail'e duyduğu antipati ve petrol sorunu nedeniyle, açık bir şekilde Araplardan yana tavır sergilemiştir. Bu savaşta Araplardan yana tavır almak, Türkiye-İsrail ilişkilerinde bir durgunlaşma getirdiyse de, iki ülkenin birbirlerine karşı politikasında radikal bir değişiklik olmamıştır. Aynı şekilde, 1973 Arap-İsrail savaşında Türkiye tarafsızlığını ilan etmekle birlikte, uygulamada Arapların yanında yer almış, Arap ülkelerine askeri malzeme taşıyan SSCB uçaklarının Türk hava sahasını kullanmasına izin vermiş, İsrail'e destek veren ABD'nin İncirlik üssünü kullanmasını engellemiştir (Erhan ve Kürkçüoğlu, 2001:796-799). Türkiye Filistin ile olan ilişkilerinde de aynı politikayı izlemiş; bir yandan Filistin'i savunurken, diğer yandan İsrail ile diplomatik ve ekonomik ilişkileri kesmemiştir.

Türkiye, 1970'lerde Filistin Kurtuluş Örgütü (FKÖ) ile yakın ilişkiler kurmuş ve FKÖ'yü Filistin halkının tek meşru temsilcisi olarak kabul ederek 1975'te FKÖ'yü tanımıştır. Bu süreç, 1973 Arap-İsrail savaşında Arapların yanında bir tavır takınmayla bir araya gelerek, İsrail ile ilişkilerin gerilmesine neden olmuştur (Erhan ve Kürkçüoğlu, 2001:800). Aynı soğuk ilişkiler, 1980'ler boyunca da İsrail'in bölgedeki tek taraflı eylemleri ve Filistinlilerin 1987'de başlattığı İntifada hareketinin Türk kamuoyunda yakından takip edilmesi nedeniyle devam etmiştir (Erhan ve Kürkçüoğlu, 2002a:149). 1982'de İsrail'in Lübnan'ı işgal etmesi Ankara'da tepkiyle karşılanmış, ancak iki ülke arasında başka bir ilişki kurulmasına da vesile olmuştur; şöyle ki, 1970lerin başından itibaren Türkiye'ye karşı eylemlere girişen Ermenistan kurtuluşu için Ermeni gizli ordusu (ASALA) ve Ermeni Soykırımını Adalet Komandoları (JCGA) adlı örgütlerin merkezleri Lübnan'da bulunmaktadır ve Lübnan'ın işgali sırasında İsrail

Ankara'ya bu kampları birlikte yok etmeye yönelik bir öneri sunmuş, Ankara'nın olumlu yanıtı üzerine de Türk görevlilerin katıldığı operasyonlarla örgütlerin kampları tahrip edilmiş ve çok sayıda militan öldürülmüştür (Tavlaş'dan akt. Erhan ve Kürkçüoğlu, 2002a, s. 150-151). İki ülke arasındaki ticari ve askeri işbirliği, askeri malzeme alışverişleri ve hava sahası kullanımları mevcuttur (Chomsky, 2003:426).

1987'de Filistin'de başlayan İntifada, Orta Doğu'da yeni bir dönemi başlatmıştır. 1987'de bir İsrail kamyonunun çarpması sonucu 4 Filistinlinin ölmesiyle birlikte Filistinliler birleşerek direnişe geçmişler, Batı Şeria ve Gazze bölgesinde ayaklanmışlar, böylece Filistin sorunu dünya gündemine oturmuştur. Sürecin sonunda, 1988 yılında, Arafat başkanlığındaki Filistin Ulusal Konseyi, Filistin devletinin kurulduğunu açıklamış ve Türkiye bu yeni devleti tanımıştır (Erhan ve Kürkçüoğlu, 2002a:151).

AKP, Türkiye'de 1980'lerde Özal'ın iktidarıyla başlayan ve 1990'larda kesintiye uğrayan dönüşümü¹⁵ gerçekleştirme süreci ile Orta Doğu'da ABD'nin başlatmak istediği İslamcı hareketleri sistem içine çekme projesinin kesişme noktasında ortaya çıkmıştır (Uzgel, 2009b:38). Chomsky'ye (2003:425) göre ABD'nin, dünyanın en önemli enerji rezervleri üzerinde stratejik bir güç kaynağı ve dünya tarihindeki en büyük maddi ödüllerden biri üzerindeki hâkimiyetini garantiye almak gibi uzun vadeli, değişmez bir hedefi vardır. AKP'nin, ABD tarafından Orta Doğu projelerine yönelik olarak desteklendiği, sıklıkla kaynaklarda belirtilmektedir. Türkiye, özellikle 1960'lı yıllardan itibaren çok yönlü dış politika sürecine geçmesiyle birlikte, Orta Doğu ile daha yakın bağlar kurmuş; özellikle 1967 ve 1973 Arap-İsrail savaşları sırasında, Arapların yanında yer almış, ABD'nin İncirlik'i kullanmasına izin vermemiştir (Uzgel, 2009a:360).

Türkiye, İsrail ile özellikle askeri alanda anlaşmalar, bilgi, eğitim transferleri, ortak tatbikatlar, ayrıca ekonomik ve ticari ilişkiler içerisindedir (Erhan ve Kürkçüoğlu, 2002b:572). İki ülke sürekli olarak ilişkilerini dengede tutmak istemektedir; zaman zaman askeri ve diplomatik ilişkiler gerilese de iki ülke arasında ilişkiler çıkar temelinde sürmektedir. Türkiye zaman zaman Arap dünyasına yakınlaşmış ancak dış

---

¹⁵ Bahsedilen dönüşüm için bkz. Uzgel, (2009b) Neo-liberal Dönüşümün Yeni Aktörü.

politikada İsrail ile ilişkileri hiçbir zaman kesmemiştir. Araştırmada incelenecek olan vakada, Davos Krizi'nde de İsrail'in karşısında yer alınmış, ancak olay nedeniyle ekonomik ve askeri ilişkiler son bulmamıştır. Yeni-Osmanlılık politikası temelinde Orta Doğu'yla yakınlaşma çabası esnasında, 'Türkiye'nin milli menfaatleri' hiçbir zaman göz ardı edilmemektedir. İslamcılık, milliyetçilik, millilik, yeni-Osmanlılık iç içe geçmekte, ancak son tahlilde "milli menfaatler" belirleyici olmaktadır.

2.3.2. Milliyetçi-muhafazakâr partilerin politikası: Yeni-Osmanlılık

AKP hükümeti ile ilgili olarak, dış politikanın, özellikle Orta Doğu için bir "yumuşak güç" etkisi gösterdiği ya da zaman zaman "yeni-Osmanlılık" olarak yorumlandığı görülmektedir (Uzgel, 2009a:358). Osmanlılık, imparatorluk dâhilinde yaşayan farklı dinsel ve etnik grupları, tek bir "Osmanlı milleti" olarak kabul eden ve bu grupları ortak imparatorluk ideali içinde birleştirmeye çalışan yaklaşımdır (Somel, 2001:88). Bu ideoloji, Osmanlı İmparatorluğu'nda cemaat ve milliyet farklılıklarını aşarak, Osmanlıda yaşayan bütün topluluklara hitap eden ilk yaklaşımdır ve ideolojinin günümüz siyasal hayatına kadar gelen önemli etkileri mevcuttur (Somel, 2001:115-116). Genel olarak, Osmanlılık konusunda üç farklı eğilimden bahsedilebilir. İlk eğilim, Osmanlı hanedanlarını özleyenler ve geri getirmek isteyenlerden oluşmaktadır. İkinci eğilim, milliyetçi muhafazakâr ideolojiye sahip olanlar tarafından mazi olarak görülen Osmanlı geçmişini ve mirasını yüceltenler tarafından oluşturulur. Üçüncü eğilim ise, soğuk savaş döneminin sona ermesinin ardından iç ve dış sorunlara bir çözüm önerisi olarak Pax-Ottomana (Osmanlı Barışı) veya yeni-Osmanlılık modelini öne sürenlerin eğilimidir (Çetinsaya, 2004:361). Sovyetler Birliği'nin parçalanması ve Balkanlarda çıkan savaş sırasında, 1990'ların başlarında ortaya çıkan yeni-Osmanlılık düşüncesi iç politika önerisi olmaktan ziyade bir dış politika önerisi olarak ortaya sürülmüş, 'tarihle ve coğrafyayla barışmak' sloganından hareket ederek, Türkiye'nin emperyal bir vizyona sahip olması, bunun gereklerinin yerine getirilmesi, uluslararası yaşananlardan kaynaklanan 'fırsatların değerlendirilmesi' istenmiştir (Çetinsaya, 2004:378).

Osmanlı, aslında bir anlamda modern Türkiye'nin "ötekisi"dir (Çalış, 2001:15). Cumhuriyetin kuruluş yıllarında, devletin Osmanlı'dan ayrı kurgulanması gerektiği düşünülmüş, geçmişten ve eskiden olduğundan farklı oluş halinin sürekli olarak üzerinde durulmuştur. Atatürk'ün "yeni Türkiye'nin eski Türkiye ile hiçbir alakası yoktur. Osmanlı hükümeti tarihe geçmiştir, şimdi yeni bir Türkiye doğmuştur" (Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Söylev ve Demeçler'den akt. Çalış, 2001, s. 78) şeklindeki sözleri de bu bağlamda anlamlıdır.

Milli kimlik inşa sürecindeki Osmanlı'dan kopma çabasından sonra, ileriki yıllarda Osmanlı'nın referans verildiği yeni görüşler ortaya çıkmaya başlamıştır. Örneğin, 1960'lı ve 70'li yıllarda Özal'ın da içinde bulunduğu bir grup tarafından oluşturulan *Aydınlar Ocağı* buna örnektir. Ocak, Türk-İslam sentezini kendisine temel alır, Türkiye'de politika üretiminde İslami tonu ağır bir milliyetçiliğin hâkim olması gerektiğini söyler ve dinle milliyetçiliği bir arada oluşturan bir sentezi önerir (Çalış, 2001:109). Türkçülükleri, merkezin değerlerine karşı periferinin kültürel değerlerini vurgulamaları ve anti-komünist düşünceleriyle tanınan bir grup öğretim görevlisi tarafından kurulan ve Türk-İslam sentezinin en önemli taşıyıcılarından biri olan Ocak, 1970'lerin ortalarına doğru İslam'la barışan bir çizgide yol almış, Türklerin İslamiyet'i kendi istekleriyle kabul ettiklerini, İslam'ın bayrağını üç kıtada dalgalandırdıklarını, kültürel özelliği olan laikliği İslamiyet'e kazandırdıklarını vurgulayarak kendi özgün Türkçü tarih tezleriyle Osmanlı geçmişini barıştırmayı hedeflemiştir (Alper ve Göral, 2004:583).

Yeni-Osmanlıcılık, Özal dönemiyle birlikte ağırlığını göstermektedir. Çalış'a göre yeni-Osmanlıcılık eğilimi, Türkiye'nin gündemine, 1980'lerin sonlarına doğru, Kürt sorunu ve Balkanlardaki sorunlar-Bulgaristan'daki Türklerin sorunları-nedeniyle girmiştir. Özal, Kürt sorununda, Türkiye'yi ABD'nin olduğu gibi bir eritme potası (melting pot) olarak düşünmüş, yeni kimlik ve aidiyet formlarının tartışılması gerektiğini belirtmiş ve bu bağlamda da değişik kimlikleri kapsayacak bir üst aidiyet formu aramış ve Osmanlıcığa giden bir çizgi takip etmiştir (Çalış, 2001:115). Özal'a göre, Türkiye Adriyatik'ten Çin Seddi'ne kadar olan bölgede, Balkanlardan Orta Asya'ya uzanan coğrafya üzerinde bir güç ve nüfuz aktörü olmaya adaydır (Çetinsaya, 2004:378).

Türkiye bölgenin lider ve güçlü ülkesidir ve bu bölgelerin liderliğine hiçbir ülke Türkiye kadar yakın ve hak sahibi değildir (Çetinsaya, 2004:379). Özal'a göre, Balkanlardaki çözüm Osmanlı modeli ve barışıdır (Çetinsaya, 2004:379). Özal dönemindeki politikalarda geleneksel İslami ve Türkçü motifler, liberal ve modern motiflere eklenmiş, daha görünür bir hal almıştır (Çalış, 2001:110). Aslında 1980 darbesiyle birlikte, sosyal ve politik yaşamda, aynı zamanda bu yaşamı üreten bir mekanizma olan milli eğitim sisteminde, Türk İslam sentezi ağırlığı artmaya başlamıştır. Ders kitaplarında, aslında Atatürk'ün ölümünden itibaren başlayan bir evrim, Müslüman değerlerini ve geçmişini daha çok kapsayan bir tarih yazımı oluşmaya, 1930'larda biçimlendirilmiş bir ideoloji ile birlikte Türk İslam sentezi alana hâkim olmaya başlamıştır (Copeaux, 2000:54-56). Türk İslam sentezinde, Türk kimliğini İslam aracılığıyla tanımlayan milliyetçi bir ideoloji söz konusudur (Copeaux, 2000:57). Türk-İslam sentezi Osmanlı geçmişini Türk unsurunun hâkimiyetine indirgemekte ve İslam öncesi ve sonrası tarihe de milliyetçi geçmişe dönük bir bakışla eski anlamlar yüklemektedir (Taşkın, 2004:385). Osmanlı nostaljisi, Türk İslam sentezinin benimsendiği düşünce şekillerinde önemli yer kaplamaktadır. Osmanlı nostaljisi, İslamcılığı çoğu kez milliyetçi-muhafazakâr ideolojinin kaynaklarına geri götürmekte, oradan da milliyetçilikle birleştirmekte ve "Müslüman Türk"ün cihan hâkimiyeti ideolojisine yönlendirmektedir (Bora, 1996:23).

Özal'la birlikte, bir İslami form taşıyan Refah Partisi (RP), partinin öncülleri ve daha sonra izinden gidenleri de Osmanlı'yı temel alan politikalar üretmiştir. RP'nin öncülü olan MNP kuruluş beyannamesinde hem Osmanlı'yı baz almış aynı zamanda da milliliğe vurgu yapmıştır:

Bugün; bundan bin sene önce şahlanıp haçlı ordularını göğsünde söndüren, beş yüz sene önce gemileri karadan yürüten, dört yüz sene önce Viyana kapılarını zorlayan, yarım asır önce Çanakkale ve İstiklal Harbimizin şaheserlerini meydana getiren milli ruh yeniden şahlanıyor, coşuyor ve Milli Nizam Partisi'ni kuruyor (Sevilgen, 1980'den aktaran Çakır, 1990, s. 215).

Dağı'ya (1998:84-85) göre, "RP'nin İslam birliği söylemi, romantik bir ümmet anlayışından çok, övgüyle bahsedilen 'ulu hakan' II. Abdülhamit'in pan-İslamizmi gibi siyasal bir pragmatizmi ve uluslararası siyasal konjoktüre bir tepkiyi yansıtır". II.

Abdülhamit'in pan-İslamizm politikasıyla, RP'nin pan-İslamizm'i Batı'ya karşı dayanılacak ve Batı'ya karşı kullanılacak güç bloğu arayışında birbirine çok benzemektedir. RP'nin amacı, Türkiye'yi lider yapacak, 'yeniden büyük Türkiye'yi mümkün kılacak ve Batı'ya karşı Türkiye'yi güçlendirecek bir İslam birliği olmuştur. Bu bağlamda RP Osmanlı mirasından etkilenmiş, dış politikada Osmanlı Devleti'nin ihyasını savunan görüşler benimsemiştir (Dağı, 1998:85-88). RP kongresinde ortaya atılan "yeniden büyük Türkiye" ilkesi İslam'ın bir yeni-Osmanlıcı hâkimiyet ideolojisidir (Bora, 1996:23)

RP'nin söylemlerindeki, Arap ülkelerinin baskıcı ve ehliyetsiz yöneticilerinin elinde olduğu, Türkiye'nin ekonomisinin dinamizminin Türkiye'nin İslam dünyasına göre üstünlüğünün bir dayanağı olduğu gibi bir yaklaşım, bütünüyle, erken dönem cumhuriyette Türkiye'nin "şark milletlerinin rehberi ve mürşidi" olarak görülmesi geleneğinin bir devamı gibi görülebilir (Bora, 1996:23-24). Bu söylem sadece RP özelinde değil, RP'nin öncülleri ve devamı olan siyasi partilerde, Türk-İslam sentezini temel alan bütün düşünce sistemlerinde görülmekte; İslam dünyasının yöneticilerinin ehil olmadığına, ancak Türkiye Cumhuriyeti'nin İslam dünyasına yakışır nitelikte bir lider olduğuna dair düşünceler benimsenmektedir.

RP kendi kimliğini temelde batı karşıtlığı üzerinde kurmuştur, bütün olumsuzlukların kaynağı olarak da batıyı görmüştür. Türkiye'yi tarihsel, coğrafi ve kültürel olarak Batılı görmemiştir; RP'ye göre Türkiye İslam dünyasına aittir (Dağı, 1998:23-24). Batıyla ilgili olarak bir teknoloji-kültür ayrışması koyar ve batıdan alınması gerekenin sadece teknoloji olduğunu savunur (Dağı, 1998:56). Aynı şekilde, AKP hükümetinde etkileri ciddi şekilde hissedilen Fethullah Gülen'in de Batı'yla olması gereken ilişkiyi teknoloji bağlamında açıklayan söylemleri vardır. 1990larda, elitist, pragmatik ve milliyetçi bir Nurculuk yorumuyla İslamcı akım içinde Milli Görüş çizgisine rakip güç olarak beliren Gülen cemaatinin lideri Fethullah Gülen, bilim ve teknoloji alanında "batıyla bütünleşmeye direnmenin bizi çağ dışına iteceğini" belirtmiştir (Bora, 2002:263). RP'nin bahsi geçen Batı karşıtlığı özde tarihseldir, İslam tarihinin ve özellikle Osmanlı İmparatorluğunun Batıyla çatışmalarını özellikle gözetir (Dağı, 1998:66). Batı'yla ilgili algıda Osmanlı tarihi hep canlı tutulmaktadır.

Erbakan'ın söyleminde, 'tarih boyunca olduğu gibi, kurulacak yeni dünyanın da öncüsünün Türkiye olacağı' düşüncesi önemli yer kaplar (Dağı, 1998:77). Milliyetçi-muhafazakâr ve İslamcı ideolojilerde, maziye, Osmanlı'yla/Müslüman-Türk'le ilgili özde bir güç ve ihtişam imgesinin beslenmesi için başvuran, açık bir araçsalcı tutum yaygındır (Bora ve Onaran, 2004:257). Ergil de (2010:31) Gülen'in yaygın okullarını temel alarak, onun Osmanlı tecrübesinden önemli ders çıkardığını söyler. Gülen' e göre, Osmanlı örneği Türk Müslümanlığının parlak bir dönemi olarak ve İslam'ın çok kültürlülük konusuyla barışık olduğunu göstermesi açısından çok önemlidir (Ergil, 2010:58,101). Gülen, ABD'nin Orta Doğu ile ilgili projelerine dair görüşlerini de Osmanlı ve Türk kimliği üzerine kurgulamaktadır. Büyük Orta Doğu Projesinin özellikle Türkiye'ye danışılmadan yapılmasını olumsuz bulur ve Türkiye'nin bu süreçte önemli bir aktör olduğunu ve bunu kullanması gerektiğini belirtir. Tüm bu söylemi de Osmanlı tarihi, Osmanlı döneminde Orta Doğu'da birlikte yaşayan halklar, Müslüman bir geçmiş/ şanlı bir geçmiş/Avrupa'nın yarısına kadar hükmetmiş millet söylemleri üzerinde kurgulamaktadır. Türkiye bölgede önemli bir aktördür ve hem 'şanlı geçmiş'i hem de Müslüman kimliği, bölge için önemli referans kaynaklarıdır (Ergil, 2010:257-258)

90'larda Yugoslavya'nın dağılmasıyla birlikte, Türkiye'nin Balkanlar üzerindeki söylemlerinde kendisini gösteren yeni-Osmanlılık düşüncesi, 2000'lerde AKP iktidarıyla birlikte Orta doğu üzerinde söylem üretmeye devam etmiştir. Türkiye'nin dış politikasında AKP hükümetiyle birlikte Orta Doğu ağırlığının arttığı aşikârdır; öyle ki, öncesinde büyükelçilik ve Başbakanlık danışmanlığı da yapmış olan AKP Hükümeti Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu, "Stratejik Derinlik" isimli kitabında Orta Doğu politikasının nasıl bir çizgi izlemesi gerektiğini, Osmanlı mirasını temel alarak açıklamıştır (Yeşilyurt ve Develioğlu: 2009:381-382). Davutoğlu (2009:85) "yeni-Osmanlılık"ı Özal devrinde yükselen bir akım olarak tanımlar. Ona göre yeni-Osmanlılık "Osmanlılık"a benzer bir şekilde, devleti uluslararası konjonktüre uyum sağlayacak şekilde yapılandırmaya çalışan, devletin bütünlüğünü tehdit eder şekilde yükselen milliyetçi akımlara karşı yeni bir siyasi kimlik oluşturmaya çabalayan, Batılı

değerlerle geleneksel değerler arasında uyum kurmaya çalışan, AB sistemine entegre olma çabası içine giren ve ABD ile uyumlu stratejik arayışlar için olan bir yaklaşımdır.

Davutoğlu'na (2009:331) göre, Türkiye Osmanlı'nın mirasçısıdır ve hem jeopolitik hem jeokültürel olarak bölge üzerinde etkin olmalı, bir söz hakkı edinmelidir. Davutoğlu Türkiye'nin Orta Doğu'da gütmesi gereken politikayı şu şekilde açıklar:

Bölgenin zengin jeokültürel haritasını beş asır kalıcı bir düzen altında siyasi riski asgariye indirerek korumayı başaran Osmanlı tarihi mirasına sahip olan Türkiye'nin bu mirası stratejik bir dayanak olarak kullanabilmesi, sadece Türkiye'nin bölge politikaları açısından değil, bölgede adil ve kalıcı bir düzen kurabilmek açısından da büyük önem taşımaktadır. Türkiye bu jeokültürel parçalanmanın bir tarafı hatta bir mağduru gibi davrandıkça bu mirası hakkınca değerlendiremez. Öte yandan Türkiye artık bölgeye sırtını dönerek yahut bölgede küresel aktörlerin tavırlarına bağımlı edilgen bir tavır takınarak derin perspektifli bir bölge stratejisi geliştiremez. Şu çok açık bir gerçektir ki, bölgenin hiçbir siyasi problemi Türkiye'nin miras edindiği, ama hakkını da hiçbir zaman yeterince veremediği, Osmanlı arşivleri olmadan anlaşılabilir ve hukuki bir zeminde tartışılmaz[...] Türkiye'nin bütün bu tarihi mirasa rağmen Orta Doğu barış sürecinde etkin bir aktör gibi görülmemesi ve görüşlerinin dikkate alınmaması, biraz da Türkiye'nin bölgenin jeokültürel dokusuna ve bu dokunun parçalanmasından kaynaklanan problemlerine yeterince önem vermeyişindedir (Davutoğlu, 2009:331).

Davutoğlu, Soğuk Savaş döneminde oluşan uluslararası ilişkiler ortamı içerisinde Türkiye'nin ulusal çıkarları için büyük güç olması gerektiğini ve bunun için Osmanlı'ya benzer bir şekilde etki alanı oluşturması gerektiğini düşünmektedir (Güler, 2008:9). Temelde zaten yeni-Osmanlılık'ta belirgin olan, Osmanlı'nın tarihi mirasına yapılan atıflar, "akılcı" davranma isteği, İslam Dünyası'nın yegâne temsilcisi olma iddiası, "elindeki fırsatları kullanma" gerekliliği ve milliyetçiliğe içkin söylemler ve mitler, ezeli ve ebedilik, Davutoğlu'nun söyleminde de belirgindir.

Türkiye'nin her vesile ile zikredile geldiği gibi Doğu ile Batı, Asya ile Avrupa arasında kültürel, siyasi ve ekonomik bir köprü rolünü oynayabilmesi için her iki taraf nezdinde de özgüvene dayalı güçlü bir aidiyet hissi, istikrarlı bir tavır, psikolojik reflekslerden uzak ağırbaşlı ve rasyonel bir duruş belirlemesi gerekir[...] Türkiye'nin tarihi ve coğrafi derinliği, kültürel etkileşimin arttığı, otantik medeniyetlerin canlanma sürecine girdiği bir dönemde olağanüstü stratejik/kültürel imkânlar sunmaktadır. Önümüzdeki yüzyıl kendi yerel kültür parametrelerini evrensel değerler haline dönüştürebilen toplumlara sadece itibar değil, önemli bir stratejik açılım imkânı da verecektir. Kadim insanlık birikiminin en önemli

unsurlarını bünyesinde barındıran, İslam medeniyet birikiminin en rafine kültürel mirasına sahip olan, Batılılaşma sürecinde ciddi bir medeniyetlerarası etkileşim alanı oluşturan Türkiye bu konumunu kalıcı bir medeniyet açılımına öncülük edecek şekilde kullanılmalıdır (Davutoğlu, 2009:262).

Davutoğlu için Türkiye bir periferi değil, merkez ülke olarak görülmelidir. Bu merkez olma tahayyülü, güçlü, atılgan bir ülke imgesi, diğer milletlerde olmayan bir kültüre sahip olunduğunun ve diğer milletlerden farklılığının sürekli altının çizilmesi ve her fırsatta yapılan Osmanlı'nın kültürel ve toplumsal değerlerine vurgu, hem yeni-Osmanlılık hem de milliyetçilik açısından üzerinde anlam üretilen ortak alanlardır. Davutoğlu için Türkiye'nin, "20. Yüzyılın konjonktürel şartları içinde ortaya çıkan sıradan ulus-devletlerden ayıran tarihi miras farkı da içe kapanmayı imkânsız hale getirmektedir" (Davutoğlu, 2009:556). Yeni-Osmanlılık'a göre, Türkiye sahip olduğu mirası göz önünde bulundurarak politikalar üretmeli ve artık bir "aktör" olarak sahneye çıkmalıdır. Bu bağlamda Türk-İslam sentezini benimsemiş diğer hükümetlerin Misak-ı Milli sınırları dışındaki (Balkanlar ve Kafkaslar gibi) eylemleriyle birlikte AKP'nin izlediği Orta Doğu politikaları daha anlamlı hale gelmektedir.

2.4. Kitle İletişim Araştırmaları

I. Dünya savaşı öncesi, savaş yılları ve sonrasında ortak ideallere ve bir ulusal topluluğa bağlı olma yönündeki aidiyet fikrini güçlendirmede iletişimin ve kitle iletişim araçlarının önemi anlaşılmıştır (Çelenk, 2005:34). Kökenleri 19. yüzyıla kadar giden ve ilk araştırmaları yüzyılın sonlarında ortaya çıkan kitle iletişim araştırmalarının kuramsallaşması 1940-1960 yılları arasında olmuştur. İlk araştırmalar 19. yüzyılın toplumsal hareketlerinden, okuryazarlığın artmasından, günlük gazetelerin dikkat çekmesinden, aynı zamanda dönemin bilimsel eğilimlerinden, psikoloji, sosyal-psikoloji, sosyoloji, siyaset bilimi gibi bilimlerin yaklaşımlarından etkilenmiştir. 19. yüzyılın sonları ve 20. yüzyılın başlarındaki bilimsel, ekonomik ve toplumsal koşullar da iletişim araştırmaları üzerinde etkili olmuştur. Hâkim paradigmanın pozitivism olması, Comte'un, Durkheim'in, Spencer'in etkin bilimsel kuramları, sanayi devrimi sonrası toplumsal, ekonomik koşullar, dünya savaşları, işçi hareketleri ve kitlelere dair düşünceler kitle iletişim araştırmalarını belirlemiştir. 1940'larda döneme hakim olan ana

akım iletişim araştırmaları genellikle izleyiciyi pasif bir konumda gören, “propaganda”, “uyaran-tepki”, “taşıma kemeri”, “hipodermik iğne”, “sihirli mermi” gibi bireylerarası farklılıkları gözetmeyen ve her iletinin aynı tür tepkiyi yaratacağını ileri süren kuramlardır (Lang, 1989:27; Erdoğan ve Alemdar, 2005:34-59). Amerika’da hâkim olan bu gelenekle birlikte Avrupa’da, dünya savaşının yaşandığı, faşizmin etkin olduğu ve aydınların kitle toplumu üzerinde düşünmeye başladığı coğrafyada eleştirel teori ortaya çıkmış, “Frankfurt Okulu”nun çalışmaları doğmuştur. Okulun üyelerinin, propaganda analizleri, medyanın ekonomik politiği, aynı zamanda ideoloji ve kültür endüstrisi üzerinde yaptıkları çalışmalar kitle iletişim araştırmalarında önemli yer kaplamaktadır (Kejanlıoğlu, 2005:276). Anaakım paradigmada merkezi inceleme konusu medyanın ‘etkileri’ ve bu etkilerin izlerkitlenin davranışlarından saptanabileceğidir. Pozitivist, ampirik ve davranışsalcı olan bu anaakım iletişim araştırmalarının berisinde ise, modern medyanın modern toplumları bir kitle toplumu haline getirdiğini varsayan daha az bilimsel ve daha az ampirik Avrupalı bir düşünce geleneği mevcuttur. Bu geleneğe en keskin felsefi gelişkinliği Frankfurt Okulu kazandırmıştır (S.Hall, 1994a:58-59). Avrupalı yaklaşım, tarihsel ve felsefi bakımdan kapsamlı ve spekülatifken, Amerikan yaklaşımı ampirik, davranışsalcı ve bilimcidir (S.Hall, 1994a: 60). 1950’lerde ise pozitivist deneycilik alana hakim olmuş, sosyal psikolojik yaklaşımlarla birlikte “etki” kavramı ve etki araştırmaları alana yön vermiş, davranışçı kuram ve işlevselcilik, laboratuvar ve saha araştırmaları çalışmalara yön vermiştir (Erdoğan ve Alemdar, 2005:77-98). Zigzaglar çizen bir gelişim dizgesine sahip olan kitle iletişim araştırmaları, kitle iletişiminin bir bilimsel uzmanlık alanı olarak ortaya çıkışından bu yana en az üç evreye ayrılabilir ve ikinci ve üçüncü evre arasında, 1940’lardan 1960’lara kadar alanda hakim olan anaakım paradigmayla ilgili bir kopuş yaşanmış, anaakım paradigma gerilerken alternatif bir eleştirel paradigma ortaya çıkmıştır (S.Hall, 1994a:57). 1960’lı yıllarda Amerikan sosyoloji biliminde işlevselcilik önemini yitirmeye başlamış, bu durum kitle iletişim araştırmalarına da yansımıştır. Bu dönemde ana akımda, kitle iletişim araştırmalarının dayandığı modellerin ve kuramın sınırlılığı ortaya çıkar ve çalışmalar tıkanır. Neo-marksist çalışmaların yaygınlaşması kitle iletişim araştırmalarında ana akımdan bir kopuş gerçekleştirmiş ve eleştirel yaklaşımlar ortaya çıkmıştır. Bu paradigma değişikliğinin

merkezinde ideolojinin, dilin öneminin, göstergenin ve söylemin yeniden keşfi yer almaktadır (S.Hall, 1994a:101).

Kitle iletişimi, tarihsel olarak simgesel biçimlerin sabitlemesi, yeniden üretiminin (çok sayıda kopya ve çok sayıda alıcıyla) yeni olanaklarını kullanmaya çalışan kurumların gelişmesi aracılığıyla ortaya çıkmış bir fenomenler ve süreçler alanıdır. Biçimlerin yeniden üretimi kurumlar tarafından denetlenir, çünkü bu biçimler bir ekonomik kıymete tabidir, değiş-tokuş amacıyla yeniden üretilmiştir ve bu bağlamda simgesel mallar metalaşmıştır (Thompson, 1990:212) . Kitle iletişiminin temelde 5 özelliğinden söz edilebilir: Kitle iletişimi üretim ve dağıtımın teknik ve kuramsal araçlarını içerir, yani kitle iletişiminin gelişimi medya endüstrilerinden ayrılamaz. İkinci özellik metalaşmadır, medya kurumlarının ürettiği nesnelere ekonomik değerlendirme sürecine maruz kalan sembolik biçimlerdir ve bu sembolik biçimler metalaşır. Sembolik biçimlerin üretimi ve alımlanması arasındaki kopuş üçüncü özelliktir. Sembolik mallar bir bağlam içinde üretilir ancak çok daha farklı bağlamlar dâhilindeki alıcıya yayılır ve bu nedenle alımlamada belirsizlikler yaşanır. Sembolik biçimler zaman ve mekânda genişler, üreten ve alımlayan arasında zaman ve mekân bakımından bir dağılıma söz konusudur. Son olarak kitle iletişimi, sembolik biçimlerin kamusal dolaşımını kapsar. Medya ürünleri çok geniş kapsamda alıcıya, alımlayıcılar çoğulluğuna ulaşmaktadır (Thompson, 2008:50-55). Sembolik biçimlerin üretiminin kuramsal olarak incelenme gelişimi doğrusal bir çizgi izlememektedir.

Günümüzde eleştirel iletişim çalışmaları genellikle iki yaklaşımın belirleyiciliği dâhilindedir. Ekonomi-politik yaklaşım ve Kültürel Çalışmalar Okulu olarak anılan bu iki yaklaşım açıklanmaya çalışılacak, analiz kısmında her iki yaklaşımın belirleyiciliği de gözetilecektir.

2.4.1. Ekonomi-politik yaklaşım

Metodolojik farklılıklar dâhilinde bir ayrıma sahip gibi görünen anaakım ve eleştirel yaklaşımlar, esasında, medyanın analizinde ve davranışsal bir perspektiften ideolojik bir perspektife doğru kayışta farklılaşmaktadır (S.Hall, 1994a: 57). Bu eleştirel

yaklaşımlardan biri, iletişimde “ekonomi politik” yaklaşımdır. İletişimde ekonomi politik yaklaşım en geniş anlamda kapitalizm ve iletişim ile ilgilenmektedir (Wasko, 2006:189) Görece daha geleneksel Marksist bir yaklaşımı benimseyen ekonomi-politikçiler, Marksist alt yapı/üst yapı kavramlarını kullanarak ideolojinin ekonomik altyapı tarafından belirlenen bir üstyapı kurumu olduğunu belirtirler (Shoemaker ve Reese, 2002:141). Ekonomi politik deyince sıklıkla medya araçlarının sahiplik yapısı anlaşılrsa da, yaklaşım aynı zamanda sermaye hareketlerini, devletin rolünü ve ideolojik yeniden üretim yaratan bu sürecin etkilerini analiz etmektedir (Wasko, 2006:189).

İletişimi toplumsal bağlamında analiz edebilmek için bir üretim ve yeniden üretim sistemi olarak kapitalizmin evrimini ve bu sistem içinde iletişimin rolünü anlamak gerekir. Bu süreçte, siyasi oluşumlardaki iletişim endüstrileri ve diğer endüstriler arasındaki ilişki ve gerçek iktidar yapıları açığa çıkartılır (Wasko, 2006: 192). Kapitalist toplumda kitle iletişim medyası kültürel meta formlarından birisidir, kâr elde etme amacı ve piyasa rekabetine bağlılığı olan kitle iletişim medyası, büyük iş çevresinin ve reklamcıların kontrolüne boyun eğerek izleyicinin beğenilerine hizmet eder (Fung, 2006:47). Golding ve Murdock’a (2002:65-66) göre eleştirel ekonomi politik, anaakım ekonomi biliminden, bütüncü olması, tarihsel olması, kapitalist teşebbüs ile devlet müdahalesi arasındaki dengeyle ilgilenmesi ve adalet, eşitlik, kamu yararı gibi temel ahlaki ilkeleri gözeterek verimlilik gibi konuların ötesine geçmesi bağlamında ayrılmaktadır. Eleştirel ekonomi politik, ekonomik örgütlenme ile siyasal, toplumsal ve kültürel yaşam arasındaki etkileşimle ilgilenir. Ekonomik dinamiklerin kamusal kültürel anlatımın yayılma alanı ve çeşitliliği ile bu çeşitlilikten farklı toplumsal grupların yararlanabilirliği üzerindeki etkisini önemsemektedir.

Yaklaşımına göre, bir toplumun yayıncılık sistemini anlamak için o toplumun ekonomik sistemi anlaşılmalı, sistemin yapısı ve politikalarının nasıl bir tarihsel süreçten geçtiği ve bir bütün olarak toplumun sosyal, siyasal ve ekonomik bağlamının nasıl olduğu belirlenmelidir (Wasko, 2006:189).

Hall, ekonomi-politik yaklaşımı, “anlam” ile ilgili herhangi bir çabası olmadığı, ideolojinin toplumsal öznelere nasıl inşa ettiğini ve onları toplumsal ve siyasal

pratiklerle nasıl konumlandığına dair bir açıklama çabası olmadığını ileri sürerek eleştirir, aynı zamanda ekonomi-politik yaklaşımın “komplocu ve sınıf-temelli görüşünü” yetersiz bulur (S.Hall, 1989:122).

Eleştirel ekonomi politik; medyanın gelişmesinin, şirket menziline gelişmesinin, metalaştırmanın ve devlet ve hükümet müdahalesinin değişen rolünün tarihsel süreçlerini inceleyerek “iletişimsel etkinliğin maddi ve simgesel kaynakların eşit olmayan paylaşımı tarafından yapılandırılma tarzlarıyla ilgilenir” (Golding ve Murdock, 2002:67-70). Aynı zamanda, üretimin ekonomik dinamiklerinin belirli kültürel formları diğerlerinin üstüne çıkararak, kamusal söylemi nasıl yapılandığına açıklamaya çalışır (Golding ve Murdock, 2002:86). Kapitalist bir toplumda, üretim araçlarını elinde bulunduran sınıf, iletişim kurumlarını “kendi çıkarlarını ilerletmek ve kendi güç ve ayrıcalıklarını pekiştirmek için bir araç olarak kullanırlar” (Erdoğan ve Alemdar, 2005:279). Böyle bir güç ilişkisinin yer aldığı toplumda, aynı zamanda kültürel üretimde bir türdeşleşme söz konusudur; çünkü;

Kültürel üretim, şirketin farklı medya çıkarları arasındaki kesişmeleri kullanan görevdeşlikler (*‘synergies’*) çevresinde inşa edilen ticari stratejilerce de güçlü bir biçimde etkilenmektedir. Şirketin gazeteleri, kendi televizyon istasyonlarına bedava reklam olanağı verebilirler ya da plak ve kitap bölümleri film bölümünün pazara sürdüğü yeni bir filmle bağlantılı ürünler çıkartabilirler. Bunun etkisi, dolaşımdaki kültürel malların çeşitliliğini azaltmak şeklinde ortaya çıkmaktadır. Basit nicel anlamda, dolaşımda daha fazla meta olmasına karşın, bunların aynı temel temaların ve imgelerin deşışkeleri olmaları daha mümkündür (Golding ve Murdock, 2002: 79).

Bu türdeşleşmenin de ötesinde, neo-liberal politikalarla medyanın şekillendiğı bir ortamda siyaset de medyayla karşılıklı bir ilişki ağı içerisinde yürümektedir. Örneğin Türkiye’de gazete sahipliğı, devletle iş yapmanın etkin bir yoludur. Kamu ihaleleri, yatırım imkânları ya da özelleştirilecek bir devlet bankası sıklıkla medyanın politik desteğinin pazarlık konusu olabilmektedir (Adaklı, 2001:156). Devlet özelleştirme yolunu açarken, medya bu doğrultuda kendisini destekleyen grubun siyasi savunmacısı haline gelebilir, medya devlet ilişkisi karşılıklı çıkarlar boyutunda yürüyebilir. Bu yüzden eleştirel ekonomi politik yaklaşım, iletişim süreçlerinin temelinde yatan ekonomik amaçları ortaya koymaya, medya alanındaki mülkiyet ilişkilerini ve kontrolü

açığa çıkartmaya çalışmakta ve “kültürel üretim ve dağıtım üzerinde kontrol uygulayan güçler sathındaki değişimlerin kamusal alanı nasıl sınırladığı ya da özgürleştirdiği” şeklinde bir temel soru sormaktadır (Adaklı, 2001:152-153). Araştırmanın nesnesi olan haberin üretim sürecinde de aynı şekilde üretim süreçleri, sahiplik ilişkileri ve kontrolü son derece belirleyicidir. Haberi yayına hazırlayan kişiler var olan genel ideoloji alanına dahil oldukları gibi, çoğunlukla kurumun ve kurumun sahibinin de ideolojisinin etkisi altındadırlar. Haberi toplayan, yorumlayan, izleyen kişilerin de içinde buldukları ideoloji haberin oluşturulduğu tüm süreci etkilemektedir (Orhon, 2004:39).

Ekonomi politik yaklaşımla birlikte, anaakım iletişim kuramlarının temel metodolojilerine ve paradigmalarına karşı çıkan ve yeni tezler sunan Kültürel çalışmalar yaklaşımı ise, ekonomi politik yaklaşımdan farklı olarak anlam inşası üzerinde durmaktadır.

2.4.2. Kültürel çalışmalar

Kitle iletişim araştırmalarının büyük ölçüde etki araştırmaları etrafında dönmesi, iletişimin bireyler üzerindeki zararlı etkileri bağlamında incelenmesi, toplumsal ve kültürel bağların, bağlamın göz önünde bulundurulmaması geleneksel araştırmaların yolunu tıkamış ve yeni kuramlara yönlendirmiştir. Geleneksel araştırmaların kendini sorgulamasıyla ortaya çıkan, kullanımlar ve doyumlar yaklaşımı ve ekme (yetiştirme) kuramı geleneksel yaklaşımı revize etse de, bir anlamda geleneğin devamını sağlamıştır (Tudor, 1995:398-398). Bu geleneğin eksik bıraktığı noktaların üzerinde duran, toplum/birey, ideoloji/özne, metin/okur kavramlarına merkezi önem atfeden Kültürel Çalışmalar 1960’lı yıllarda ayrı bir çapraz disipliner alan olarak ortaya çıkmıştır (Tudor, 1995:411-413). Birmingham Üniversitesi Çağdaş Kültür Çalışmaları Merkezi tarafından Kültürel incelemeler yönelimli çalışmalar başlamıştır. Kültürel çalışmalar, en temel ve geniş tanım olarak anlamın inşasıyla ilgilenmektedir. İdeoloji, hegemonya, rıza gibi kavramlarla ilgilenir ve “kültür ve güç ilişkilerini anlama girişimi içinde olan bir dizi yaklaşımdan ibarettir” (Grossberg, 1999:240). Kültürel Çalışmalar bağlamsal olarak üç düzeyde tanımlanabilmektedir. İlk olarak, kültürel çalışmalara göre kültürün tek bir tanımı yoktur. İkinci olarak, kültür ve güç arasındaki ilişki önemsenmektedir ve son

olarak da kültürel metin ötekiyle ilişkilendirilmiş anlamın bir örneği ya da temeli değil, üzerinde çeşitli güçlerin eklemlendiği bir tanımlamalar ve etkiler alanıdır (Grossberg, 1999:244). Bahsi geçen iktidar, güç ve kültür arasındaki ilişkide kültürel çalışmaların en önemli referans kaynaklarından ikisi Gramsci ve Althusser'dir. Gramsci (2007) hegemonya kavramını kullanarak egemen sınıfın diğer sınıflar üzerinde hegemonya kurmasında rıza üretimine temel bir önem atfetmekte, üzerinde baskı uygulanan sınıfın bu baskıya rıza göstermesini esas kabul etmektedir. Hall'a (1994a:97) göre, hegemonya belli oluşumların egemenliklerini ideolojik zorla değil kültürel önderlikle sağladığını ima ederek, bir toplumdaki temel ekonomik süreçlerde üstünlüğü olan egemen sınıfın ittifakının, o toplumun hayat tarzını, adetlerini, anlayışlarını, biçimini, kültür ve medeniyet düzeylerini, yaşamın başat toplumsal ve üretim sisteminin gelişimini ve genişlemesini destekleyen bir yönde dönüştürüp yeniden biçimlendirebilecek bir şekilde, toplum üzerindeki üstünlüğünü geliştirip yaydığı bütün süreçleri içermektedir. Hall, Gramsci'nin en önemli katkısı olarak buradaki en önemli noktanın, "hegemonyanın, bir ölçüde hukuksal ve meşru zorun yanı sıra ilke olarak, hegemonya içinde tabi durumdaki sınıfların ve toplumsal grupların aktif rızanın kazanılması yoluyla başarıldığının belirtilmesi" (S.Hall, 1994a:97) olduğunu söyler. Hegemonya, devletin baskıcı yönünün, ideoloji yoluyla işleyen yasa, polis ve ordunun yanı sıra, üst yapılara ait unsurlar (aile, eğitim sistemi, dini kurumlar, medya ve kültürel kurumlar) aracılığıyla da başarılıdır (S.Hall, 1994b:191). Medya, devletin ideolojik aygıtlarından biri olarak rıza ve uzlaşım üretmektedir.

Kültürel Çalışmaları etkileyen bir diğer düşünür olan Althusser'e (2006:67-69) göre ise, devletin ideolojik aygıtları ve devletin baskı aygıtlarından oluşan tüm devlet aygıtları, hem ideoloji hem de baskı kullanarak işler. Devletin baskı aygıtı (ordu, asker, polis) ağırlıklı olarak baskıya önem vererek işlemesine karşılık, devletin ideolojik aygıtları (aile, eğitim, din, hukuk, siyaset, haberleşme ve kültürel DİA'lar) önceliği ideolojiye vererek işler ve egemen sınıfın ideolojisini yansıtır, üretim ilişkilerinin yeniden üretimini hedef belirler.

Kültürel Çalışmaların önemli temsilcilerinden olan Hall'un tezi, medya mesajlarının gerçeklik algısını şekillendiren inançlar ve pratikler hakkındaki önvarsayımlarla

eklemlenmesiyle ilişkilidir. Bunun ötesinde bu önvarsayımlar hegemonya üretiminde iş görmektedirler (Rojek, 2002:93). Hall'un argümanının etkisi, iletişimdeki şeffaflığa dair davranışçı iddiayı ve medya araştırmalarındaki objektifliği devirmek ve bunları medya üzerine tamamen politize bir yaklaşımla yer değiştirmektir (Rojek, 2002:93). Hall (1994b:201), modern medyanın büyük kültürel işlevlerini 3 başlık altında toplar. Yirminci yüzyıl ileri kapitalizmde kültürel alanda tayin edici bir işlev üstlenen ve geleneksel kültürel kanallardan daha büyük bir alanı hâkimiyeti altına alan kitle iletişim araçları, grupların ve sınıfların diğer grup ve sınıflara dair bir anlam, pratik ve değer imgesi inşa etmesinden ve bölük pörçük parçalardan bütün bir toplumsal totalite kurgulanması için, imge, düşünce ve temsiller sağlamaktan giderek daha sorumlu bir hale gelir. Modern medyanın ilk kültürel işlevi, başkalarının dünyasını algılayarak bizim dünyamızla birlikte kavranabilir bir bütünün dünyası ve yaşanan totalite algılamamız; bu sayede hayali olarak yeniden inşa ettiğimiz toplumsal bilginin, toplumsal imgenin inşasıdır. Bu medya sayesinde oluşan hayali inşa, çalışmanın ilk kısımlarında bahsedildiği gibi Anderson (1995) tarafından da dile getirilmiş ve eşanlı olarak tüketilen basının ulus kurgusunda önemli bir yeri olduğunu belirtmiştir. Hall'un belirttiği ikinci kültürel işlev, hayat örüntülerinin yeniden oluşturulmasıyla yaratılan çoğulluğu yansıtmak ve bu çoğullukta nesneleştirilen hayat tarzları ve ideolojilerin sabit bir dökümünü sağlamaktır. Üniter bir ideolojik söylem olmadığı için, üniter bir yönetici sınıfından çok daha fazla sayıda yaşam biçiminin, medya tarafından seçmecî olarak temsil edilmesi ve sınıflandırılması gerekmektedir. Her bölgenin kuralları tesis edilir, bazı gerçeklikler içeriye alınır, bazıları dışarıda bırakılır, bölgelerin sınırlarını işaretleyen kodlar ve haritalar önerilir; bu sayede, medya dünya hakkında daha fazla şey bilinmesine yardım etmenin ötesinde, dünyayı anlamlı kılmaya yardım eden sorunlu olay ve ilişkiler açıklayıcı bağlamlara tayin edilir. Son olarak medya, seçmecî olarak temsil ettiklerini ve sınıflandırdıklarını örgütlemekte, düzenlemekte ve bir araya getirmektedir. Ne derece bölük pörçüklük olursa olsun, hayali bir tutunum ve birliklerin inşa edilmesi, öbür seslerin ve azınlık düşüncelerinin, karşıt görüşlerin bir köşeye iliştilmesi, bir yer sağlanması gerekmektedir. Bu çok katlılık içinde uzlaşım üretilir, meşruluk inşa edilir (S.Hall, 1994b:200-203).

Hall, metinlerin gerçekleşmesinde teknik altyapı, bilgi erevesi ve üretim ilişkilerinin birleşimlerinin etkili olduğunu düşünmektedir. Bir oyuncu bir duyguyu iletmek, bir yönetmen toplumsal olaylar hakkında söz söylemek ister. Bu iletişimsel etkinlikler dilin ve kültürün ortak anlayışına dayanmaktadır. Bu yüzden metin, üretici ve alıcı arasındaki ortak dilsel söylem alanını temsil eder (Davis, 2004:63).

İngiliz Kültürel alışmaları, liberal çoğulculuk ve Marksizm arasındaki “hesaplaşma” ve başat toplum modelinin temel bir eleştirisinin icrasıdır (Hardt, 1989:52). Kültürel alışmalar, iletişimi içinde buldukları tarihsel süreçlerle birlikte anlamaya çalışır. Bu yaklaşım ana akım medya araştırmaları geleneği için farklıdır; çünkü ana akımda kültür; medya, medya içerikleri ve izleyicilere etkisi hakkındaki ampirik araştırmalarla analiz edilmektedir (Hardt, 1989:56).

2.5. Televizyon ve televizyon haberleri

Yirminci yüzyılda ortaya çıkan ve toplumsal, kültürel ve politik hayat üzerinde baskın bir Şekilde etkili olan kitle iletişim araçları, günümüzde de hem ideolojilerin üretilmesinde, kimliklerin inşa edilmesinde hem de bu bağlamda toplumsal ilişkiler ağının ve gündelik hayatların Şekillenmesinde son derece önemlidir. Haber bültenlerindeki milli kimlik inşasını analiz edebilmek için de kitle iletişim araçlarından olan ve 20. yüzyılın ortalarında, modern yaşam koşulları içerisinde kendisine sağlam bir yer edinen televizyonu ve televizyon haberlerini eleştirel bağlamda incelemek önemli olacaktır.

1930’lu yıllarda kullanım alanına giren televizyon, gazetede olduğu gibi okuma yazma gerektirmemesiyle ve radyonun aksine bir görüntü içerdiği için daha eğlenceli ve inandırıcı bir forma dönüşmesiyle, kısa zamanda gündelik hayatın içine nüfuz etmiştir. Modern bireylerin boş zamanını doldurma aracı olan televizyon, diğer kitle iletişim araçları gibi iletişim araştırmaları içerisinde yerini almıştır. Öncelikle etki araştırmaları, izleyici araştırmaları gibi diğer kitle iletişim araştırmalarının sahip olduğu kuramsal tarihi izlemiş, daha sonra da daha eleştirel bir yaklaşımla karşılaşmıştır. Bir temsil aracı, anlamı üreten ve ileten bir süreç olan televizyona dair yapılan araştırmalarda, kitle

iletişim alanının bütününe benzer bir şekilde ana akım olarak adlandırılan, ampirik araştırmaların yapıldığı ve kitle iletişim modellerinin geliştirildiği birinci dönemle, neo-Marksist bir toplum görüşünden beslenen eleştirel düşüncenin hakim olduğu ikinci dönem şeklinde bir ayrıma gidilebilir. Ana akım gelenek, Chicago Okulu sosyolojisinin davranışçı çözümleme geleneğini ve bu geleneğin inişe geçmesinden sonra 1950 ve 1960'lı yıllarda kitle iletişim modellerinin geliştirildiği dönemi kapsamaktadır. İzleyici ve etki araştırmaları, izleyicinin kültürel, sınıfsal vb. farklılıkları gözetimeksizin homojen bir grup olarak ele alınması ve izleyicilerin aynı biçimde maruz kaldığı üzerine inşa etme çabası, dönemin belirleyici özellikleri arasındadır. 1970'lerin sonunda, izleyici araştırmaları televizyon çalışmalarında hâkimiyetini sürdürmüş ancak artan oranda metin ve bağlam ön plana çıkmaya başlamıştır. Televizyon programları, gizledikleri ideoloji ya da anlamları açığa çıkarmak üzere deşifre edilen birer metin olarak ele alınmaya başlamıştır (Çelenk, 2005:36-51). Toplumsal belirleyiciler ve geleneğin içine girdiği açmaz sonucunda düşüğe geçen ana akım ampirik araştırmalardan sonra, Frankfurt Okulu'yla birlikte bir eleştirel gelenek başlamış, daha sonra da Stuart Hall'un yönetimindeki Birmingham Üniversitesi Çağdaş Kültür Çalışmaları Merkezi tarafından, Kültürel incelemeler yönelimli, metin, bağlam, ideoloji, hegemonya gibi kavramları gözetten çalışmalar yapılmıştır. Televizyon çalışmalarında, bir yandan dilbilim ve göstergebilimin etkisi altında televizyon metinlerini çözümleyen yapısalcı analizler, diğer yandan toplumsal ve kültürel yapıların farklılığını gözetten ve farklı izleme ve anlamlandırma pratikleri üzerinde duran etnografik çalışmalar yapılmıştır (Çelenk, 2005:67).

Eleştirel bir bakış açısının kendisine ciddi bir analiz alanı bulduğu televizyonla ilgili genellikle "eğlenceli" ve "kitle"yi eğlendirmeye yönelik –dizi kuşakları gibi- programların gündelik hayatın içine yerleşerek kişilerin yaşamlarını ve düşünce şekillerini basitleştirdiğine dair genel bir algı olsa da, Postman'a (2010:26) göre televizyon en saçma ve en tehlikeli haline kendisini önemli kültürel konuşmaların taşıyıcısı olarak sunduğu zaman ulaşmaktadır. Ona göre televizyon "en yararlı hizmeti saçma sapan eğlence programları yayımladığı zaman, en kötü hizmeti ise ciddi söylem alanlarını (haber, politika, bilim, eğitim, ticaret, din) birleştirip onları eğlence paketlerine dönüştürdüğü zaman vermektedir." (Postman, 2010:177). Televizyon, her

şeyden önce ‘gerçeklik’le ilgili olarak sıkıntıdadır. Var olan gerçekliği aktarıp aktarmadığı, gerçekliği nasıl temsil ettiği ve bu temsille ideoloji arasındaki ilişki, ilk televizyon araştırmalarının ardından eleştirel yaklaşımın ilgi alanı olmuştur. Baudrillard, televizyonun “ilke gereği” izleyene dünyadan söz etmek için mevcut olduğunu ve yerini olaya bırakması gerektiğini, ancak son dönemlerde bu ilkenin mevcut olmadığını ve kendisini olayın yerine koyduğunu söyler (Baudrillard, 2001:139).

Televizyonun etki alanının genişliği ve gündelik ve kamusal yaşam üzerindeki etkisi, yeni dünya düzeninde belirleyicilerden birinin de televizyon olduğunu göstermektedir. Fiske’ye (2002:31) göre temsil kuramları, televizyon kamerası ve mikrofonunun gerçekliği kaydetmediğini, onu sadece kodladığını ve bu kodlamanın ideolojik temelli bir gerçeklik duygusu ürettiğini vurgular. Televizyon aracılığıyla izlerkitleye sunulan bu kodlamalar, yeniden sunulan bir gerçeklik değil, ideolojidir. Televizyonun görselliği sayesinde doğruluk iddiası gerçeğin nesnelliği içinde konumlanmaya çalışır ama aslında ürettiği her doğru gerçeklik değil ideolojidir. Fiske bu duruma örnek olarak endüstriyel sistemi verir. Ona göre, endüstriyel sistem ekonomik alanda ne yapıyorsa, televizyon da göstergebilimsel alanda onu yapmaktadır. Endüstriyel sistem nasıl ki kapitalizmi yeniden üretiyorsa, televizyon da telegörsel üretimi sırasında nesnel gerçekliği değil kapitalizmi yeniden üretir ve bu üretim maddi değil ideolojik bir yeniden üretimdir (Fiske, 2002:31). Bir kültür sözlü iletişimden yazılıya, basılı yayınlardan televizyona kaydıkça, hakikatle ilgili fikirleri de değişir. Hakikat, zamanın kendisi gibi, insanın kendi icat ettiği iletişim teknikleri hakkında ve bu teknikler aracılığıyla kendisiyle yaptığı bir konuşmanın ürünüdür. Televizyonun yarattığı epistemoloji basılı yayınların yarattığının gerisindedir ve bu gelişme tehlike ve anlamsızlığı egemen kılar. İletişim tarihinde her yeni düşünme teknolojisi yenisinden yararlanmak üzere eskisinden vazgeçer ve medyadaki bu değişim, bazen yok ettiğinden daha fazla şey yaratır bazen de tam tersi olur (Postman, 2010:34-39).

Aslında, televizyonun anlamlandırma gücünün büyük bir kısmı görsel ve belgesel karakterinden kaynaklanmaktadır. Televizyonun önermeleri, söylemin ‘gerçek’e yani sözle görmenin kanıtlarına dayandırılarak alttan alta desteklenmektedir. Bu ‘kanıt’ da

televizyonun söylediğinin sanki doğalmış gibi algılanmasına neden olur. Ancak televizyon söylemi ‘doğal’ değil, ‘doğallaştırılmış’tır. Doğaya dayanmaz ama kendi hakikatinin garantisi olarak doğayı üreten bir söylemdir (S.Hall, 1994:83). Örneğin, televizyondaki haber üretim süreci aslında kendi doğası itibariyle bir kurgu işlemidir ve bu yüzden doğal değil doğallaştırılmıştır:

Bir olayın diğer bir olaya karşı seçilmesi, seçilen olayda yer verilen bakış açıları, bakış açısına uygun olarak görsel ve işitsel bilgilerin toplanması, toplanan tüm parçaların belli bir süreç sonunda birleştirilmesi, birleştirmenin yanında diğer çeşitli öğelerle tamamlanması ve tamamlanmış haberin haber bülteninde belli bir sıra içinde sunulması tamamen bir düzenleme ve kurgulamadır (Orhon, 2004:63).

Bütün bu sıralama ve tercih işlemleri, haber kaynağı ve aktarıcı arasına giren teknolojik ve ideolojik belirleyiciler ve kaynağı aktarıcının özellikleri, en nesnel olma iddiasında bulunan haberlerin aslında birer kurgulama olduğunu göstermektedir.

İletişim medyasının gelişmesi, iktidarı yeni tarzlarda görünür kılmakla beraber, aynı zamanda büyük boyutta görünür hale getirmiştir (Thompson, 2008:17). Kültür içindeki teknolojik gelişmelerin yarattığı iletişim araçları değişimi bir ideolojik dönüşüme yol açmaktadır öyle ki televizyon oya gereksinmeden, gerilla direnişiyle karşılaşmadan bir kültür devrimi yapmakta, ilerlemenin kaçınılmazlığına inanan halk tarafından bu devrim onaylanmaktadır. Bu düzende de etkili bir ideoloji vardır (Postman, 2010:175).

Televizyonun gündelik yaşamı belirlediği ve bu yaşamdan belirlendiği modern çağın dünyasında, aslında olaylar bir anda görüş alanına girip kaybolmaktadır. Postman (2010:91) bu duruma “ce-ee” adını verir. Bu dünya aslında tipografi ve fotoğrafının bulunduğu zaman ortaya çıkmıştır, ancak hiçbir zaman televizyon bulunana kadar gerçek anlamda yaşanmaya başlamamıştır. Postman bu etkili aracın etki alanını ve yaygınlığını şu şekilde açıklar:

Televizyon yeni epistemolojinin kumanda merkezidir. En ufak çocuklar dahi televizyon izlemekten men edilmezler. En berbat yoksulluk bile televizyondan vazgeçmeyi gerektirmez. En yüce eğitim sistemi bile televizyonun belirleyiciliğinden kurtulamaz. Ve en önemlisi, kamuoyunu ilgilendiren hiçbir konu (politika, haber, eğitim, din, bilim, spor) televizyonun ilgi alanının dışında kalmaz. Yani halkın bu konuları kavrayış

biçimi tamamen televizyonun yönelimleriyle şekillenmektedir (Postman, 2010:91).

Çağımızda televizyon kültürü yapısal değişikliğe uğratarak bir gösteri sahnesi yaratmıştır (Postman, 2010:93). Guy Debord'un (2010) televizyonun gündelik pratiklere bu kadar yansımından çok önce, aslında bir kapitalizm eleştirisi yaparken dediği gibi; modern üretim koşullarının hâkimiyetinde olan tüm toplumların yaşamı aslında 'gösterilerin' uçsuz bucaksız birikimidir. Bu yaşamda dolaysızca yaşanmış olan her şey, yerini bir temsile bırakarak uzaklaşmıştır. Kapitalist üretim ilişkilerinin belirlediği bir toplumda, yaşam da bir gösteri halini almaktadır.

Bu bağlamda televizyonla ilgili kapitalist üretim ilişkileri ağları, Marksist ve neo-Marksist eğilimler, üretim ve tüketim ilişkileri, aynı zamanda anlam, temsil inşaları ve ideolojik belirleyiciler de önemli yer tutmaktadır. Hall'a göre kitle iletişim aracı olan televizyonun iletişimsel süreci Marksist terimler ve üretim ilişkileriyle açıklanabilir. Üretim pratik ve ağlarıyla düzenlenmiş ilişkileri ve teknik içyapılarıyla yayıncılığın kurumsal yapılarına program üretimi için ihtiyaç duyulur. Bu süreci tanımlamak için Hall, Marksist literatürdeki "emek süreci" kavramını kullanır. Ona göre bu konumda üretim iletiyi oluşturur. Döngü de iletiden, bu üretimden başlar. Ve bu üretim süreci söylemsel yönü olmaksızın var olamaz, üretim süreci anlamlar ve düşüncelerle biçimlenir. Bilgi, teknik beceriler, profesyonel ideolojiler, kurumsal bilgi, tanımlar ve varsayımlar, izleyiciler hakkındaki varsayımlar gibi öğeler, bahsedilen üretilen yapı ile birlikte programın oluşunu biçimlendirir. Aynı zamanda televizyonun üretilen yapıları, televizyon söylemini kurmasına rağmen kapalı bir yapı oluşturmaz. Bu üretilen yapılar, konuları, yaklaşımı, gündemleri, olayları, çalışanları, izleyici imgeleri ve durumun tanımlarını ayrıksı bir yere sahip geniş sosyo-kültürel ve politik yapıdaki diğer kaynaklardan ve söylemsel biçimlerden elde ederler. Süreçteki dolaşım ve alımlama, televizyondaki üretim sürecinin 'anları'dır ve bir grup geribildirim sayesinde üretim sürecinde yeniden birleşirler. Televizyondaki iletinin tüketim ve alımlanması üretim sürecinin bir anı olsa da, alımlanma daha baskındır; çünkü iletinin gerçekleşimi için bir ayrılma noktasıdır. Televizyonun üretimi ve alımlanması bu yüzden benzer değil ama ilintilidir; iletişimsel sürecin toplumsal ilişkileri tarafından kurulan bütünlük içerisinde ikisi ayrılmış anlardır (S.Hall, 2003: 311-312).

Hall, yeni bir iletişim teorisi önermek için medya mesajlarının nasıl üretildiği, dolaştırıldığı ve tüketildiğine dair çoğu geleneksel görüşe meydan okur ve kitle iletişim modelinin 3 bileşenine karşı çıkar. Anlamın basitçe düzenlenmediği ya da gönderici tarafından determine edilmediği, mesajın hiçbir zaman saydam olmadığı ve alıcının anlamı pasif bir şekilde alımlayan olmadığına dair bir tartışma üretir. Örneğin, sığınmacılarla ilgili bir belgesel duygudaşlık yaratmayı amaçlasa da, alıcının bunu duygudaşlık hissederek alımlayacağına dair bir garanti sunamaz (Procter, 2004: 59).

Televizyon haberciliğine gelindiğinde ise yine bir tarihsel ilerleme söz konusudur; ilk habercilik gazeteler üzerinden yürüse de, habercilik artık sadece yazılı basının tekelinde değildir, radyolar ve televizyon kanalları bugün daha yaygın bir kullanım ve tüketim içindedir. Bir anlamda, televizyon ve radyo gazetesinin yerini almıştır (İnal, 1996:19).

Haber, farklı iletişim araçlarının ortak paydası olmakla birlikte, tüm medya türleri içinde özel bir konuma sahiptir. Diğer türlerden, edebi metinlerden ve medya metinlerinden farklıdır. Haber dili ve söylemi profesyonel ilkelere dayanması gereken tek metindir. Edebi metinlerin ve medya metinlerinin üretimi belli dönemsel uzlaşımına dayansa bile, kültürel ve tarihsel koşullar içinde özgün bireysel yaratıcılığa her zaman yer verir. Oysa sadece haber metinlerinde metni yazan kişinin uyması gereken ilkeler belirlenmiştir ve belli bir miktar yaratıcılığa dayansa da bu ilkelere uyulmadığı takdirde etik ihlal ortaya çıkar (İnal, 1996:23-24). Televizyon haberleri çevremizdeki dünyayı ve olayları anlamamızın en hâkim ve en üstün yoludur (Lin ve Hauptmann, 2008: 112). Ulaşılabilirliği ve etkisi çok geniş bir alana yayılmaktadır. Bourdieu (1997:50), televizyon haberleri için; “akşam sekiz haberleri için Fransa’nın bütün sabah ve akşam gazetelerinin toplam okurlarından daha fazla sayıdaki insanı ekran başına toplayabilir” yorumunu yapar. Bu durum televizyon haberlerinin, ürettiği anlam ve kurduğu yeniden üretim stratejilerinin etkinliğini göstermektedir.

Görsel haberlerin yazılı basına göre daha çok kişiye ulaşmasının ve etki alanının genişliğinin belli başlı bazı nedenleri vardır. Garnham (1983, 1990’dan akt. İnal, 1996, s. 20) yazılı basından görsel basına kayan talebin içinde oluştuğu ekonomik koşulların önemini vurgularken üç unsura değinir. Bunlar; tüketim zamanı, tüketimin mali yönü ve

tüketim için yeterli kültürel donanımdır. Görsel medya metinlerinin tüketimi için gereken zaman daha azdır. Kişi televizyon izlerken bütün dikkatini vermek zorunda değildir, başka bir işle uğraşması da olanaklıdır. Bir anlamda görsel medya gündelik yaşamın yerini almaz, gündelik yaşama eşlik eder. Ayrıca görsel medyaya bir kez sahip olunduktan sonra ek bir ekonomik bedel gerektirmez, her gün alınması gereken bir gazete gibi değildir. Tüketim için yeterli kültürel donanım ise az bir dikkatle sahip olunacak bir şeydir. İlk haberin bir kısmı kaçırılsa bile sonraki kısımları yakalanabilir. Türkiye'deki okuma yazma oranı ve okuma alışkanlıkları da dikkate alındığında, görsel medyanın dilinin kültürel donanıma daha uygun olduğu görülecektir. 90 sonrasında özel kanalların yayına başlamasıyla birlikte televizyona olan talepteki yükseliş (İnal, 1996:19-20) de bu bağlamda açıklanabilir.

Televizyon haberciliğinin temel özelliklerinden birisi canlı yayın yapabilme yeteneğidir. Canlı yayın ilgiyi ve habere olan güveni sağlamada önemli bir araçtır. Diğer haber aktarım aracı olan gazeteye göre daha hızlı aktarım yapabilmekte, haberi anında ulaştırabilmektedir. Sürenin sınırlı olması, böylece görüntüye bağımlı olma, izleyicinin gazetedeakinin aksine haber seçme şansının olmaması, sürekliliğinin olmaması, geriye dönülebilmesi televizyon haberinin özelliklerindedir. Aynı zamanda televizyon haberinde izlerin okuma yazma bilme zorunluluğu ortadan kalkmakta, böylece televizyon daha rahat ve daha geniş kitlelere hitap eden bir kitle iletişim aracı olabilmektedir. Televizyon haberi diğer haber türlerine göre daha 'canlı'dır, sesin sahibi görüldüğü için daha insani görünmektedir. Böylece daha gerçekçilik kazandığı düşünülebilir ancak televizyon haberi için yapılan çekimlerde kameranın oluşu gündelik yaşamın olağan seyrini ve olayların gerçekliğini bozabilmektedir. En önemlisi, dünyanın her yerinde televizyon 'ruhsatlı bir teknoloji'dir, denetime tabidir. Televizyon bir kontrol ve egemenlik aracıdır ve aynı zamanda televizyonun biçimi içinde bulunduğu toplumun sosyoekonomik, kültürel ve politik görünümünü yansıtır. Televizyonun taşıdığı potansiyelin farkında olan iktidarlar ve egemenlik araçları bu denetimi de ellerinde bulundururlar (Parsa, 1993:23-27).

Günümüzde hemen her eve girmiş olan ve gündelik söylemde etkisi bulunan televizyon, haber bültenlerinin dilini kullanarak, söylem inşa ederek, hem egemenliği iktidarın

elinde tutmasını sağlamakta hem de kişilerin gündelik yaşamlarını belirlemektedir. Gündelik yaşamın sınırlarını çizen, kimlikleri belirleyen ve ötekinin ne olduğuna dair anlamlar üreten televizyon haberleri bu süreci dili kullanarak ve söyleminin içerisinde anlamlarını örtük hale getirerek yapmaktadır.

2.5.1. Televizyon haberleri ve söylem

Nesnel gerçekliği yansıtır gibi görünen ancak sürekli olarak anlam ve temsil sistemleri inşa eden, bunu da benimsediği ideolojik belirleyicilerle yapan televizyon haberleri, günün en çok ekran karşısında vakit geçirilebileceği anda yayınlanmaktadır. Modern bireyin işinden evine dönüp boş zamana sahip olduğu anda devreye giren ana haber bültenleri kişiyi kendisine ait olan/olmayan bütün dünyadan haberdar ederek onun sınırlarını çizer, nasıl düşüneceğini söyler, fikirlerini yeniden üretir. Buradaki yeniden üretim sürecindeki kilit kavram “söylem”dir. Van Dijk’a göre söylem, “ideolojilerin yeniden üretiminde ve günlük ifadelerde vazgeçilmez bir rol oynar” (Van Dijk, 2003:13). Söylemler temelde sabitlemiş toplumsal yaşamın farklı temsilleridir; farklı olarak konumlandırılmış aktörler, toplumsal yaşamı değişik şekil ve söylemlerde görür ve temsil ederler (Fairclough, 2003b:175). Söylem dünyamıza ait temsilleri yaratırken; bize, bizim dünyamıza, kimliğimize ve toplumsal ilişkilerimize atfedilen anlamlar tarafından yapılandırılmış gerçekliği yansıtmaktadır (Joye, 2010:590).

Söylem toplumsal iktidarın idamesini sağlamaktadır. Toplumsal iktidar, sınıflar, gruplar ve diğer toplumsal oluşumlar ya da toplumun üyeleri arasındaki ilişkilerin bir niteliğidir. Toplumsal iktidarı açıklamak amacıyla A ve B grupları örnek olarak ele alındığında; A ve B grupları arasındaki ilişkide, A grubu veya A grubunun üyeleri, B grubu veya B grubunun üyeleri üzerinde toplumsal kontrol uyguladığı zaman, A grubu B grubunun üzerinde iktidar yaratmış olur. A grubunun B grubu üzerinde bir iktidar kurması B’nin eylem özgürlüğünü sınırlandırmaktadır. A’nın B üzerindeki kontrolü arzular, istekler, planlar, inançlar gibi bilişsel durumlar üzerinde olmalıdır. Bu kurulan toplumsal iktidar genellikle dolaylı yollardan yapılmakta, insanların zihnine işlemektedir. Bu iktidar için, A’nın eşitsiz olarak dağıtılmış mülkiyet, statü, rütbe, otorite, bilgi gibi ya da sadece başat ya da dominant grup üyesi olmak gibi kaynaklara ihtiyacı vardır. Aynı zamanda

A'nın B üzerinde kontrol uygulayabilmesi için B'nin A'nın isteklerini, ihtiyaçlarını, tercihlerini ve niyetlerini bilmesi gereklidir. Bu bilgi doğrudan iletişimden ayrı olarak, kültürel inançlardan, normlardan ve değerlerden, ideolojik bir çerçevede paylaşılan ortak görüşlerden ya da A'nın toplumsal eylemlerini gözlemden edinilebilir. Toplumsal iktidarın idamesi bir ideolojik çerçeve gerektirir; bu ideolojik çerçeve iletişim ve söylem aracılığıyla edinilmiş, onaylanmış ve değiştirilmiştir (Van Dijk, 1989:19-21).

Söylemin aslında diyalektik bir süreci vardır. Söylem yapılar tarafından biçimlendirilir; ancak aynı zamanda, kendisini biçimlendiren bu yapıların biçimlendirilmesine, yeniden biçimlendirilmesine, yeniden üretimine ve dönüşümüne katkıda bulunmaktadır. Bu yapılar doğrudan doğruya söylemsel ideolojik bir doğaya sahip olmanın yanı sıra, politik ve ekonomik yapılar, pazardaki ilişkiler, cinsiyet ilişkileri ve sivil toplum kurumlarındaki ilişkiler gibi dolayımlanmış bir biçim de içerir. (Fairclough, 2003a: 159) Fairclough'a göre söylem, yapılarla ilişkisinde yalnızca temsili değil, aynı zamanda bir bileşendir; ideoloji maddi etkilere sahiptir, söylem toplumsal dünyayı dolduran ilişkilerin, özne¹⁶ ve nesnelere yaratılmasına ve yeniden yaratılmasına katkıda bulunur (Fairclough, 2003a:159). Gerek sosyal gerekse beşeri bilimlerin iletişim sürecini tanımlarken üzerinde durdukları üç unsur, mesaj, kodlayıcılar ve toplumsal yapıdır; yani söylem, öznellik ve bağlam özellikle önemlidir (İnal, 1996: 76).

Söylem vasıtasıyla sosyal aktörler birbirini etkileyen çeşitli sosyal gruplar arasında kişilerarası ilişkiler oluştururlar. Aynı zamanda, söylemsel eylemler birkaç yoldan toplumsal olarak oluşturucudur. Öncelikle, belirli sosyal şartların oluşumunda, üretiminde ya da inşasında kararlı bir rol oynarlar. Bu nedenle söylemler milli kimlik inşasına hizmet edebilirler. İkincisi, belirli bir sosyal statükoyu ebedileştirebilir, yeniden üretebilir veya doğrulayabilirler (milli kimlik bununla da ilişkilidir). Üçüncüsü, statüko dönüşümünde araçsal olmasıdır (milli kimliğin bununla da ilişkisi vardır). Son olarak

---

¹⁶ Fairclough burada Althusser'in tanımladığı öznenen bahseder. Althusser'e göre özne, ideolojiyle ilişkilidir, ideoloji ancak somut özneler için vardır ve ideolojinin bu hedefi ancak özne sayesinde mümkün kılınabilir. Diğer bir deyişle özne kategorisi her tür ideoloji somut özneler kurma işlevine sahip olduğu sürece, her tür ideolojinin kurucusudur. Ve her tür ideoloji somut bireylere somut özneler olarak seslenir. Seslenen birey sese doğru dönüp baktığında seslenenin kendisini hedeflediğini ve kendisine seslenildiğini anlamış bulunur ve özne olur (Althusser, 2006: 96-100).

söylemsel pratikler statükoyu parçalamada ve hatta yıkmada etkili olabilmektedir (milli kimlikler bununla da ilişkilidir) (de Cillia, Reisigl ve Wodak, 1999:157).

Televizyon özelinde yayın yapıları, üretimin kurumsal-toplumsal ilişkileri, üretimin gerçekleştirilebilmesi için dilin söylemsel kurallarına uymak zorundadır. Bu durum, söylem ve dilin resmi kurallarının baskın olduğu daha farklılaşmış bir anı başlatır. İleti, bir etkiye sahip olmadan, bir gereksinimi tatmin etmeden ya da kullanıma sokmadan önce anlamlı bir söylem olarak ayırt edilmeli ve uygun bir şekilde kodaçımına uğratılmalıdır. Bu anlam süreci oldukça karmaşık algısal, bilişsel, duygusal, ideolojik ya da davranışsal sonuçlarıyla birlikte, bir etkiye, eğlendirme, bilgi verme, ikna etme özelliğine sahip olan kodaçımlanmış anlam kümesidir. Belirgin bir anda yapı bu kodu kullanarak bir anlam üretir ve bir diğer anda ileti kodaçımı aracılığıyla toplumsal pratiklerin yapısına yayılır. Ve bütün bu süreç basit davranışçı terimlerle açıklanamaz (S.Hall, 2003: 312). ‘Etkili iletişim’in amacı izleyicinin ‘yeğlenen okumayı kazanması’ ve hegemonik çerçeve içinde kodaçımı yapmasıdır. Üstelik bu kodaçımları hegemonik bir çerçeve içinde yapılanmadığında da, kodaçımlarının büyük bir kısmı karşı-hegemonik yoldan açılmanmaktan ziyade, başat kodlar içerisindeki müzakereleri kodaçımına yöneleceklerdir (S.Hall, 1994b: 206). İzleyici kendisini farklı olarak konumlandırabilecek, ama konumlandığı alan daha geniş bir şekilde kapsanacaktır.

İlgin’a göre söylemler birbirleriyle ilişkili olarak akış içinde, ileri ve geri göndermeler ile çoğulcu dizgeler oluştururlar ve bu oluşum karmaşık yapıda sürekli ve sonsuz bir biçimde yeniden üretilmektedir. Bu bağlamda, bir söylem hem farklı hem de tek anlamlandırılabilir ve bu da yine söylemle gerçekleşmektedir. Üretimde kaynak olan özne, söylemin ulaşacağı özneler göre kendi anlamlandırma dizgesini anlamlandırma nesnesi olarak somutlaştırdıktan sonra, alıcı konumundaki özneler algıladıkları söylemi belli kaynaktan gelen dizge olarak çözümler ve anlamlandırır (İlgin, 2003, 290).

Söylemsel oluşumlar, kitle medyası için temel ham maddeleri sağlarlar ancak bu ham halleriyle medya içinde görünmezler. Medya içindeki görüntüleri kültürel biçimlerin içerisine yerleştirilir; bir reklama, bir diziyeye, bir haber metnine dönüştürülür. Bu süreç

içerisinde söylemsel oluşumlar medya kurumlarının, üreticilerin, türlerin estetik gerekliliklerinin biçimlerine göre düzenlenip yeniden yaratılırlar, diğer bir deyişle iletişim sistemleri bir aktarım sistemi değildir, olanı aktarmaz, bir tercüme veya dönüştürme sistemidir (Murdock, 1991:444)

Hall'a göre, televizyonun iletişim sürecinde iletinin söylemsel biçimi iletişimsel alışverişte ayrıcalıklı bir yere sahiptir; bu iletileri kodlama ve kodaçım anları, iletişimsel süreçteki görece özerklikleriyle belirgin anlardır. Olaylar ham halleriyle değil, telegörsel söylemin işitsel-görsel biçimleriyle gösterilebilir, çünkü olaylar kendi başına anlam iletmezler. İleti biçimine, simgesel alışveriş tarzına dönüşmek ve o biçimden çıkmak keyfi olarak ilgilenilebilecek ya da görmezden gelinebilecek rastgele bir an değildir. İleti biçimi belirgin bir andır; fakat, bir düzeyde sadece iletişim sisteminin yüzeysel hareketlerini içerirken, bir başka düzeyde bir bütün olarak iletişimsel sürecin toplumsal ilişkilerle bütünleştirilmesini gerektirir (S.Hall, 2003, 310-311).

Televizyon iletişim sürecinde sürekli olarak anlamlar inşa etmektedir. Söylem içinde anlam üzerinde egemenlik kurmak için girişilen mücadele sonucunda amaç ideolojik göstergeye sınıflarüstü bir karakter vermek, ortaya çıkan toplumsal değer yargıları arasındaki mücadeleyi bastırmak ya da söndürmek ve göstergelyi tek vurgulu hale getirmektir (Volosinov, 1973'ten aktaran Hall. 1994a, s.87).

Televizyonda anlamın inşasının belirleyicilerinden birisi de medyanın sahiplik yapısıdır. Televizyonun iletişim sürecindeki anlam inşasında ideolojik göstergeleri besleyen sahiplik yapısı incelenmeden, televizyon ve söylemiyle ilgili çalışmaların bir yanı eksik kalmaktadır. Bu bağlamda, bundan sonraki bölümde Türkiye televizyonlarının sahiplik yapısından bahsedilecektir.

2.5.2. Türkiye televizyonlarının sahiplik yapısı

1980'lerde Batı'da yaşanan ekonomik dönüşüm, medyayı daha liberal bir anlayışa götürmüştür. Türkiye de 1990'larda medyadaki bu dönüşümden etkilenmiş, özel kanallar yaygınlaşmış, haber görsel medyada satılan bir metaya dönüşmüştür (İnal,

1996:115). Türkiye’de 1980’li yıllarda başlayan neo-liberal politikaların da etkisiyle yayıncılıktaki başat yönelim tecimselleşme olmuştur (Kejanlıoğlu, 2004:205). Özel kanalların kurulmasıyla birlikte, televizyon yayıncılığı tecimselleşmiş, reklam potansiyelinden en büyük payı alabilmek için kanallar medya program türlerinde ve içeriklerinde değişikliğe gitmiş; aynı şekilde haber de pazar içinde bir değişim değeri taşıyan metaya dönüşerek televizyon haberlerinde magazinelleşme başlamıştır (Ergül, 2000:168-169). 1987-1991 yılları arasındaki üç ANAP hükümeti döneminde, özel yapımlar nedeniyle TRT’nin harcamaları artmış, çeşitli özel kuruluşlar tecimsel yayın hazırlıklarına hız vermiş, tecimsel bir televizyon kanalı uydudan yayın yapmaya başlamış ve reklam sektörünün gelişimi hızlanmıştır. Şirket grupları 1980’lerin ikinci yarısında özel radyo ve televizyon yayıncılığı hazırlıklarına başlamışlardır. Aynı şekilde 1987-1991 döneminde TRT’de yayımlanan özel yapım oranı artmış, sponsorlu programlara önem verilmiş, rekabetle birlikte yeni kanallar açılmıştır (Kejanlıoğlu, 2004:277-283). Medya sektöründeki yoğunlaşma 1990’lardan itibaren yükselişe geçmiş, gazeteci ailelerin söz sahibi olduğu geleneksel medya sahipliği, yerini medya dışı sektördeki büyük sermaye gruplarının egemen olduğu yeni medya sahipliklerine bırakmıştır. Yeni iletişim teknolojilerinin yükselişiyle oluşan küresel ölçekli dönüşümlerle birlikte, şirket evlilikleri, çapraz sahiplikler farklı bir iletişim ortamı yaratmış ve kitle iletişim endüstrisi ekonomik, politik ve kültürel ortamın başat unsuru haline gelmiştir (Adaklı, 2001:145-146)

Dünya ölçeğinde medya endüstrileri 1960’lardan itibaren büyük bir pazar payını ele geçirirken, iç siyasi ve ekonomik dönüşümlerle birlikte Türkiye de 1980’lerde aynı durumla karşılaşmıştır. Sahipliklerin başladığı ilk dönemde Cem Uzan ve Ahmet Özal Star 1’i, Erol Aksoy Show TV’yi, Cine 5’i, Enver Ören TGRT’yi, Doğuş ve Doğan Holding’ler birlikte Kanal D’yi, Dinç Bilgin ise ATV’yi kurmuştur. Günümüze kadar bu sahiplikler sürekli el değiştirmiştir. Üstelik medya sahipliği yapısını kesin bir biçimde analiz etmek de çok olanaklı değildir. Medya gruplarının sürekli el değiştirmesi, şirket evlilikleri, taşeron şirketler kurma ve bütün bunların şeffaflık ilkesinden uzak gerçekleşmesi nedeniyle, medya sahipliği yapısı tam olarak ortaya konamamaktadır (Adaklı, 2001:157-162).

Çalışmanın örnek olayının yaşandığı dönemde de sahiplikler el değiştirmiştir. AKP iktidarıyla birlikte girilen dönemde medya sermayesi değişmiştir. AKP iktidara geldiğinde Türk medyasında hâkim gruplar Doğan, Çukurova, Uzan, Sabah, İhlâs ve Doğuş iken, daha sonra Uzan şirketlerine ve Ciner kontrolündeki ATV- Sabah şirketlerine el konulmasıyla birlikte sahiplik yapılarında da ciddi dönüşümler yaşanmıştır (Adaklı, 2009: 560-561). Aynı zamanda Doğan grubu ve AKP arasında da vergi borçları ve “Deniz Feneri” haberleriyle gerilimler yaşanmış ve sürekli olarak bu gerilim gelgitler şeklinde sürmüştür.

Davos Krizi'nin gerçekleştiği dönemde TRT başbakanlığa, NTV Doğuş Holding'e, Kanal D Doğan Holding'e, Show TV Çukurova grubuna, ATV ise Çalık Holding'e aittir. Doğan Holding ve Çukurova grubunun AKP hükümetiyle nispeten gerilimli bir ilişkisi vardır. NTV *quality television* denilen nitelikli yayıncılığın temsilciliği haline gelmiş bir kanalken (Adaklı, 2009:585), ATV'nin ait olduğu Çalık Holding AKP hükümetine ve Recep Tayyip Erdoğan'a yakınlığı ile bilinmektedir. Krizin gerçekleştiği dönemde, Gülen cemaatine yakın olan Zaman gazetesinin imtiyaz sahibi Ali Akbulut Ahmet Çalık'ın eniştesi, holdingin genel müdürü Berat Albayrak ise Erdoğan'ın damadıdır (Adaklı, 2009: 581-582). Kanalların sahiplik yapısı da kuşkusuz haber inşa süreçlerini, haber üretimlerini, anlam inşalarını ve kanallara yapılacak ideolojik okumayı farklılaştırmaktadır.

2.5.3. Televizyon haberleri ve milli kimlik

Televizyon haberleri ürettiği söylemle hem gündelik hayatı hem de bu pratik içerisindeki kişilerin kimliklerini sürekli olarak yeniden üretmektedir. Televizyon dünyanın şimdiye kadar en büyük “hayali cemaat”ini yaratmanın yanı sıra, yüzyıl boyunca yurttaşlığı öğreten bir eğitmen olarak işlevlendirilmiştir (Hartley, 2008:123). Haber medyası toplumsal olayları izlere yansıtan araçlar değil, toplumsal güç ve iktidarın kurulduğu ve inşa edildiği araçlardır. “Günlük pratikler, zamansal ve mekânsal sınırlamalara karşı haber üretimi, profesyonel ideolojinin sınırlarını çizdiği “gerçeklik” sorunsalı içinde kalmakta ve kapitalist ekonomi içinde kar eden kuruluşlar olarak haber medyası, toplumda dördüncü güç olmak yerine, var olan güç/iktidar ilişkilerinin

sürdürülmesinde güç/iktidar sahibi kişi ve kurumlara bağımlı bir konumda kalmaktadır.” (İnal, 1996:75).

Milliyetçilik söylemleri rutin olarak, kitle medyasının izleyicileri dünyayı ulusal kavramlarla görmelerini ve kendi vatandaşlıkları hakkında “ulusalca” düşüncelerini sağlar. Medyanın, vatandaşlığı yeniden üretmesindeki ve desteklemesindeki rol çok önemlidir (Rosie, Petersoo, MacInness, Condor and Kennedy, 2006: 328). Televizyon haberleri, talk showlar, spor programları, “biz ve onlar” kimlikleri arasındaki gerilime gereğinden fazla dikkat gösteren araçlar haline gelmiştir. “Ne olduğumu nasıl bilebilirim?”, televizyon çoğu zaman bu soruyu negatif olarak yöneltmiştir. “Bizim” milli kimliğimiz, “onlar”ın kimliğine karşıt/zıt olarak genellikle bir çatışma içerisinde pekiştirilir. “Biz” zıtlıkla tanımlanır. “biz, diğerleri ne değilse oyuz” denir (Hartley, 2008:169). Çünkü modernitede kimlik toplumsaldır ve Öteki bağlantılıdır, Öteki kimliğin kurucu unsurlarındandır (Kellner, 1992:187)

Medya yurttaşlığın gündelik olarak yeniden üretiminde en önemli rolü oynamaktadır ve bunu anayurt ve ulus inşaları dehisleri kullanarak, yurttaşlığın sıradan işaretlerini dalgalandırarak ve politikacıların ve diğerlerinin milliyetçi söylemlerini bildirerek yapar (Yumul ve Özkırmı, 2000:801). Genel ulus fikri yeterince banal kaldığı müddetçe, her milli kimlik gündelik olarak, semiyotik materyallerle yeniden yaratılmalıdır (Law, 2001:314). Ancak bu yaratım süreci, medyada anlamın üretilmesi saf linguistik süreçlerle anlaşılabilir, çünkü anlamın var olan bileşenleri tam anlamıyla sözel değildir. Bununla birlikte, dilsel süreç televizyon gibi görsel medyaya baskın bir şekilde dâhildir (Hartley ve Montgomery, 1985:233). Medya metinden farklı bir şeydir; medya, metin ve dinleyiciler, tarihsel, politik ve ekonomik bağlamlar arasındaki ilişkidir (Madianou, 2007:115).

Bourdieu, Türkiye ve Yunanistan arasında yaşanan Kardak Krizi’ni “izleyici sayısını artırmak uğruna girilen sayısız rekabetin yol açtığı tehlikelerin en mükemmel örneği” olarak tanımlar. Kardak kayalıklarıyla ilgili özel bir televizyonun savaş çılgınlıkları yükseltmesi, Yunanistan ve Türkiye televizyon ve gazetelerinin, milliyetçiliğin en hararetli kısmının görülebileceği söylemler içeren, bir kavga üretmesi sonucu

oluşabilecek bir savaş kıl payı önlenmiştir. Yabancı düşmanlığı ve milliyetçilik patlamalarındaki yenilik, belki de modern kitle iletişim araçlarının ilkel tutkuları sonuna kadar sömürme imkânı sağlamalarında yatmaktadır (Bourdieu, 1997:13-14).

Modern zamanın köşe taşı kimlik olmuş gibi görünmektedir. Kültürel kimlik sorunsalı, gündelik söylemlerde ve sosyal teoride merkez olmaya başlamıştır (Van den Bulck, 2001:53). Milli kimlik ve medya arasında da açık bir ilişki vardır. Medya gelişirken, bireylerin yer ve geçmiş algısını değiştirmekle birlikte, aidiyet duygularını da etkilemektedir. Bu aidiyet duygusu ortak zaman, mekân, tarih ve yer hissetmekle beslenir. Ancak iletişim medyası geliştikçe, geçmiş duygusu dolayımlanmış sembolik biçimlere bağlı hale geldikçe, dünya içinde ait olunan yer duygusu medya tarafından beslendikçe, aidiyet bağı hissedilen grup ve cemaatlere yönelik duygular da değişmektedir. Kısaca, birey kendisini medya sayesinde inşa edilen gruplara ait hissetmeye başlar (Thompson, 2008:61). Televizyon, kimliği politik arenadan kültürel arenaya çıkartmıştır (Hartley, 2008:169).

Kimliğin inşa yollarından birisi de kitle iletişim iletilerini alımlamaktır. Kimlik inşa süreci, dolayımlanmış sembolik materyaller tarafından beslenmektedir (Thompson, 2008:313). Medya iletilerini alan birey, onları rutin bir şekilde yaşantılarına katarak dolaylı olarak bir benlik inşa sürecine girer. Medya ürünlerinin anlamlarıyla kimlik oluşturma süreci, ani, bir kerelik ve tüm olaylar için geçerli değildir. Yavaş yavaş, fark edilmeden ortaya çıkar. Bu süreç, bazı iletilerin alıkonulduğu, bazılarının unutulduğu, bir kısmının da bireyin yoğun imaj akışı içerisinde kaybolması nedeniyle hafızasından akıp gittiği bir süreçtir (Thompson, 2008: 73-74). Medyanın gelişmesiyle birlikte, kimlik inşa süreci dolayımlı formlara, yani basılı ve elektronik medyaya bırakılmış; bu dolayımlı formlar yerel olmayan başka bilgilere de açık olduğu için, benliğin örgütlenmesi zenginleşip hızlanmıştır (Thompson, 2008: 319-320).

3. Yöntem

3.1. Çalışmanın Yöntemi

Davos Krizi'nin haber programlarındaki sunumu ve bu programlardaki milli kimlik inşasının inceleneceği bu araştırmada, yöntem olarak Eleştirel Söylem Analizi seçilmiştir. Eleştirel söylem analizi dili bir söylem olarak çözümler, izleyiciye ulaşan bütün metnin içerisinde yer alan açık ve gizli anlamları, kurgulanan hayat biçimlerini ve haberlerin içine sinen ideolojiyi açıklamaya çalışır.

1970'lerde, dilin toplumda güç ilişkileri inşa etmedeki rolünü fark eden yeni bir söylem ve metin analizi formu ortaya çıkmıştır (Wodak, 2001:5). Eleştirel söylem analizinin temelini oluşturan eleştirel dilbilim 1970'lerde East Anglia üniversitesinde bir grup dilbilimci tarafından geliştirilmiştir (Fairclough, 1995:27, Wodak ve Meyer, 2001:3). Eleştirel dilbilimciler, politik ve ideolojik bir süreç içinde dilbilimsel metin analizini dilin işlevinin toplumsal teorisi ile birleştirmeye çalışmışlardır (Fairclough, 1992:25-26). Söylem analizi ise 1960–1970 yılları arasında, antropoloji, etnografi, bilişsel-sosyal psikoloji ve metin ve konuşma yapısı, fonksiyonu, süreci çalışan diğer sosyal bilimler gibi disiplinler içinde yeni bir transdisipliner (disiplinlerötesi) çalışma alanı olarak ortaya çıkmıştır (Van Dijk, 1991). İnşa edilen anlamları ve ideolojileri açığa çıkaran eleştirel söylem analizi, hem dil hem de göstergesel biçimleri içeren söylem ve toplumsal pratiklerin diğer öğeleri arasındaki diyalektik ilişkinin çözümlenmesidir (Fairclough, 2003b: 174).

Eleştirel analiz, söylemin dilbilimsel görünümüne yöneldiğinde bu analiz eleştirel dilbilim ya da eleştirel dilbilim analizi olarak adlandırılmaktadır. Eleştirel söylem analizi ise sadece basitçe dilbilimsel değildir, diğer çalışma alanlarının büyük etkisi içinde olduğu ve onlardan yararlandığı için eleştirel söylem çalışmaları olarak adlandırılmaktadır (Bloor ve Bloor, 2007:2). Eleştirel söylem analizi dilbilimden yararlı olsa da ondan büyük oranda farklılaştığı yerler mevcuttur. Dilbilimsel çözümlemede cümleciklere çok fazla odaklanılır, metnin bütünüyle ilgili daha üst düzey

bir dikkate başvurulmamaktadır. Çözümlemenin odak noktası metin ve metnin üretim pratikleridir, fakat metin izleyicinin/okuyucunun yorumlama pratikleri göz önünde bulundurulmadan analiz edilir. Sosyo-kültürel pratik açısından, medyanın ideolojik üretimdeki rolüne, medya pratikleri ve söylemin çeşitliliği ve değişimi olduğundan daha az gösteren monolitik bir bakışı vardır (Fairclough, 1995:27-28). Dilbilimin amaçları ve hedefleri eleştirel söylem analizinin amaçlarından farklıdır. Dilbilimciler genelde söylemin ve dilin nasıl 'çalıştığı' ile ilgilidir ve genel ilgileri 'dil'e dairdir. Eleştirel söylem analizi ise dilin ve söylemin toplumsal hedefleri başarmak için nasıl kullanıldığıyla ve bu kullanımın toplumsal muhafaza ve değişimde nasıl gerçekleştiğiyle ilgilenmektedir (Bloor ve Bloor, 2007:2). Eleştirel söylem analizi ve diğer dilbilimsel yaklaşımlar arasındaki fark, eleştirel söylem analizinin genel prensipleri göz önünde bulundurularak da anlaşılabilir. Eleştirel söylem analizinin ilgi alanına giren problemler diğer yöntemlerin problemlerinden farklıdır; eleştirel söylem analizi farklı araştırma soruları sorar ve çalışmalarında toplumsal ayrımcılığa maruz kalan grupların savunmacılığı rolünü üstlenir (Meyer, 2001:15).

Eleştirel dilbilim ve eleştirel söylem analizinin kapsadığı temel varsayımlardan bazıları şunlardır:

1. Dil bir toplumsal olgudur.
2. Sadece bireyler değil, aynı zamanda kurumlar ve sosyal yapılar, dille sistematik bir şekilde ifade edilen özel anlamlara ve değerlere sahiptir.
3. İletişimde metinler, dilin anlamlı birimleridir.
4. Alıcılar metinle ilişkilerinde sadece pasif birer alıcı değildirler.
5. Bilimin dili, kurumların dili vb. arasında benzerlikler vardır (Kress, 1989'dan akt. Wodak, 2001, s. 6).

Diğer söylem analizi paradigmalarından farklı bir şekilde eleştirel dilbilim ve eleştirel söylem analizi, araştırma amacı olarak sadece sözlü ve yazılı metinler üzerine odaklanmaz. Üç kavram; iktidar, tarih ve ideoloji kavramları, eleştirel söylem analizinin içerisinde olmak zorundadır (Wodak, 2001:3).

Eleştirel söylem analizinin önemli bir özelliği tek bir kuramsal temele dayanmaması, bir multidisiplinerlik özelliğine sahip olmasıdır. Medya çalışmaları multidisipliner bir alandır ve farklı disiplinler kendi kavramları ile birlikte çalışırlar (Garrett ve Bell, 1998:2). Eleştirel söylem analizi de, antropoloji, sosyoloji, etnografi ve etnometodoloji gibi ve insan davranışı ve bilişi üzerinde yoğunlaşan bilişsel ve sosyal psikoloji gibi, toplumsal grup ve yapılar üzerinde çalışan diğer disiplinlerle ortak ilgi ve çalışma alanlarına sahiptir. Aynı zamanda edebiyat kuramı, dil ve iletişim felsefesinden de ağırlıklı olarak yararlanmaktadır (Bloor ve Bloor, 2007:2). Eleştirel söylem analizinin kuramsal arka planı da eklektiktir, büyük kuramlardan dilbilimsel teorilere kadar geniş bir çeşitlilikten etkilenmiştir (Meyer, 2001:30). Bu bağlamda eleştirel söylem analizinin önemli bir özelliği interdisiplinerlik iddiası ve oldukça farklı bir perspektifte yapılan araştırma nesnesinin tanımı, aynı zamanda analiz ve veri toplamadaki sürekli geribildirimlerdir. Metin analizindeki diğer dilbilimsel yöntemlerle karşılaştırıldığında, eleştirel söylem analizi sosyolojik ve sosyal psikolojik perspektiflere daha yakındır (Meyer, 2001:16).

Eleştirel söylem çözümlemesi dili bir söylem olarak çözümler, dil ise diğerleriyle diyalektik olarak bağlantılanmış bir toplumsal süreç ögesi, söylemin eleştirel bir çözümlemesidir. Eleştirel söylem çözümlemesi, söylemle ilgili diğer eleştirel yaklaşımlardan sözlü, yazılı ve çok medyalyı metinler bağlamında ayrılır ve metinleri maddi üretimin ve toplumsal yaşamın yeniden üretiminin bir anı olarak ele alır ve metinlerdeki toplumsal çalışmayı maddeci toplumsal eleştirinin ana odağı olarak çözümler (Fairclough, 2003b: 188-189)

Eleştirel söylem analizi temelde ideoloji, güç ve söylem ilişkisini tanımlamayı amaçlamaktadır. Analizde özellikle iktidarın, mücadelenin mevkisi olarak, aynı zamanda dilin şeffaflaştığı bir mevki olarak kitle iletişimin dili incelenmiştir (Wodak, 2001:6). Eleştirel teori geleneği içerisindeki eleştirel söylem analizi, toplumsal eşitsizlik ve dengesizliklerin söylemsel görünümünü görünür ve açık hale getirmeyi amaçlar. Çoğunlukla vakalarını temel sosyal haklardan mahrum olanlardan edinmekte ve toplumdaki eşitsizlikleri güçlendirmeyi ya da sabitlemeyi amaçlayan seçkinlerin kullandığı dilbilimsel anlamları göstermeyi denemektedir. (Meyer, 2001:30). Eleştirel

söylem analizinin, toplumda konuşma yollarının temelini oluşturan eşitsiz güç ilişkilerini keşfetmek ve tanıklık etmekle ilgilenen ve aynı zamanda söylemin iktidarı üretme ve meydan okumadaki rolünü ortaya çıkartan belirgin bir sosyopolitik gündemi vardır (Garrett ve Bell, 1998:6). Analizin önemli bir hedefi, dominant grupların değerlerini, inançlarını ve ideolojilerini pekiştirirken, dominant olmayan grupları marjinalize eden metinlerin içerisindeki örtük görüş ve anlamları açığa çıkarmaktır (Ricento, 2003:615). Eleştirel söylem analizi temelde, dille ortaya konmuş olan iktidarın, ayrımcılığın, güç ve kontrolün, opak ve şeffaf yapısal ilişkilerinin analizine ilgi duyulması şeklinde tanımlanabilir. Başka bir deyişle, eleştirel söylem analizi, dil kullanımı ve söylem tarafından belirtilmiş, işaret edilmiş, oluşturulmuş, kurulmuş, meşrulaştırılmış toplumsal eşitsizliği eleştirel bir şekilde incelemeyi amaçlamaktadır (Wodak, 2001:2).

Fairclough'a göre (1995:55) dil kullanımı;

1. toplumsal kimlikleri

2. toplumsal ilişkileri

3. bilgi ve inanç sistemlerini oluşturmaktadır. Her metin, toplumu ve kültürü şekillendirmeye kendi küçük katkısını yapar; bunun ötesinde dil kullanımı, var olan toplumsal kimlikleri, ilişkileri, inanç ve bilgi sistemlerini üretir, sürdürür ve dönüştürür.

Fairclough, söylem kavramını kullanırken dil kullanımını, 'bireysel eylem' anlamından ziyade bir 'toplumsal pratik biçimi' olarak kullanmaktadır. Bunun çeşitli çıkarımları vardır. Öncelikle söylemin bir etki şekli olduğunu, aynı şekilde bir temsil şekli olduğunu ifade etmektedir. İkinci olarak söylem ve toplumsal yapı arasında diyalektik bir ilişki olduğunu belirtmektedir. Bir taraftan söylem, en geniş anlamda ve en bütün düzeylerde, toplumsal yapı tarafından şekillendirilir. Diğer taraftan söylem toplumsal olarak kurucudur, toplumsal yapının yapılaşmasına doğrudan ya da dolaylı olarak katkıda bulunur. Söylem, sadece dünyayı temsil etmekle kalmayan, aynı zamanda dünyayı anlamlı kılan, oluşturan ve inşa eden bir pratiktir (Fairclough, 1992:63-64). Fairclough'a göre söylem bir döngü içinde oluşmakta, hem yapıyı inşa etmekte hem de yapı tarafından inşa edilmektedir. Dil, toplumsal ve tarihsel olarak yerleşmiştir ve toplumsalla diyalektik bir ilişki içindedir. Diyalektik ilişkiden kasıt, dilin toplumsal

olarak şekillenmesi fakat aynı zamanda toplumsalı şekillendirmesidir. Eleştirel söylem analizi, birini diğerine tercih etmekten ziyade, dilin bu iki kullanımındaki, toplumsal olarak şekillenmesi ve toplumsalı şekillendirmesi arasındaki gerilimi keşfeder (Fairclough, 1995:55).

Söylemin iktidar tarafından yapılandırıldığı göz önünde bulundurulduğunda, her söylem tarihsel olarak üretilmiş ve yorumlanmıştır ve bu iktidar yapıları, güçlü grupların ideolojileri tarafından meşrulaştırılmıştır. Eleştirel söylem analizi, toplumsal gelenekler olarak görülen baskıları ve eşitsiz güç ilişkilerine direnç olasılığını analiz etmeyi olanaklı kılar. Bu bakış açısına göre egemen yapılar, gelenekleri sağlamlaştırır ve onları doğallaştırır, yani anlam üretiminde ideoloji ve gücün etkisi gizlenmiştir, sabit ve doğal bir form kazanmış, ‘verili’ olarak ele alınmıştır. (Wodak, 2001:3)

Bir politik pratik olarak söylem, güç ilişkilerini ve güç ilişkilerinin elde edilip, sağlandığı kolektif birimleri (sınıflar/gruplar/topluluklar) inşa eder, sürdürür ve değiştirir. Bir ideolojik pratik olarak söylem, dünyaya dair anlamları, güç ilişkileri içindeki farklı pozisyonlardan inşa eder, doğallaştırır, sürdürür ve değiştirir. Bunların da vurguladığı gibi, politik ve ideolojik pratikler birbirinden bağımsız değildir; çünkü ideoloji güç ve güç mücadelesi boyutu olarak güç ilişkilerinden üretilmiş anlamlardır. Bu yüzden politik pratik bir üst kategoridir. Ayrıca, politik pratik olarak söylem sadece bir güç mücadelesi alanı değil, aynı zamanda iktidar mücadelesinde bir çıkar, bir menfaattir. Söylem pratiği belirli güç ilişkileri ve ideolojileri doğallaştıran geleneklerden yararlanır ve bu gelenekler güç mücadelesinin odak noktasını oluştururlar (Fairclough, 1992:67).

Eleştirel söylem analizine göre, bütün söylemler tarihseldir ve sadece bağlamları dâhilinde anlaşılabilir. Buna uygun olarak eleştirel söylem analizi kültür, toplum, ideoloji gibi faktörlere gönderme yapar. Ne olursa olsun eleştirel söylem analizi için bağlam kavramı çok önemlidir. Çünkü açık bir şekilde sosyal psikolojik, politik ve ideolojik bileşenler içermekte ve böylece bir interdisipliner prosedürü varsaymaktadır. (Meyer, 2001:15) Bunun ötesinde, eleştirel söylem analizi metinlerarası ilişkiyi de analiz eder, bu diğer metodlarda uygulanan bir şey değildir. (Meyer, 2001:15).

Eleştirel söylem analizinde sadece bağlamlarından koparılmış cümleleri irdelemek analizi eksik kılmaktadır. Fairclough'a göre;

Sözcüksel anlamlar tabi ki önemlidir, ancak varsayımlar, gönderimler, metaforlar ve tutarlılık, anlamın tüm yönleri aynı şekilde önem taşır. Örneğin, metinlerin tutarlı yorumlarına metindeki ipuçlarını temel alan yorumcularla ve metni yorumlanabilir kılan (içselleştirilmiş ideolojik ve söylemsel yapıları da içeren) kaynaklarla ulaşılır. Tutarlılık öznelerin söylemde ideolojik oluşturulması ve yeniden-oluşturulması için temel etkindir: bir metnin iyice ayrılmış ve açık olmayan bir biçimde bağlantılandırılmış öğeleri anlaşılabilir kılmak için öznenin bunları otomatik olarak bir araya getirme 'yeteneği'nde olduğunu varsayar. Böyle bir özneyi varsayarken, bir metin böyle bir öznenin oluşturulmasına da katkıda bulunur. (Fairclough; 2003a, 160-161)

Bağlam kavramından, dil ve toplum arasındaki ilişkiyle ilgili varsayıma ilişkin ileri derece farklılık ortaya çıkar. Eleştirel söylem analizi bu ilişkiyi basit bir determinizmle ele almaz, bir dolayımama fikrine başvurur. Dil ve toplum arasındaki bu dolayımama, arabuluculuk diğer dilbilimsel kuramlarda mevcut değildir (Meyer, 2001:15).

Van Dijk toplumsal yapılarla söylemsel yapılar arasında nasıl bir ilişki olduğunu sorgular ve bu ilişkinin doğrudan olmadığını, eğer doğrudan olsaydı ideolojiye ihtiyaç duyulmayacağını ve bir toplumsal gruptaki bütün aktörlerin aynı şeyi konuşup aynı şekilde davranacaklarını belirtir. Ona göre toplumsal yapılar söylemsel yapıyla sadece toplumsal aktörler ve onların düşünceleri vasıtasıyla ilişkilidir: mental biçimler ideoloji ve söylem arasında aracılık eder (Garrett ve Bell, 1998:7). Bu bağlamda kuramının 3 bileşeni vardır: Toplumsal işlevler, bilişsel yapılar ve söylemsel ifadeler ve yeniden üretim:

1. Toplumsal işlevler: Toplumsal yapıdaki gruplar ve kurumlar için ideolojinin fonksiyonlarının teorisi. İnsanların neden ideoloji geliştirip kullandığını araştırmaya çalışır.

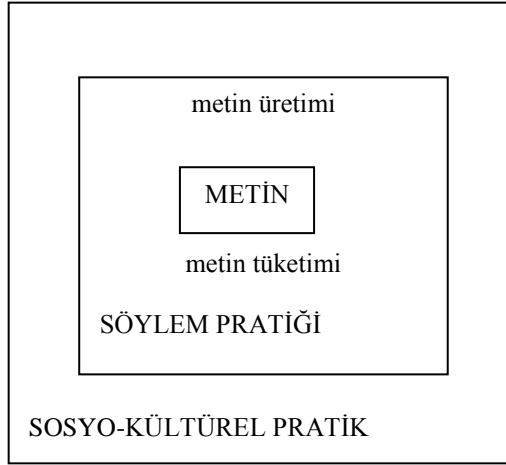
2. Bilişsel yapılar: Dilin doğası, içsel bileşenler, ideoloji yapıları ve bunların diğer bilişsel yapılar ve toplumsal temsillerle ilişkileri (örneğin, toplumsal olarak paylaşılan değerler, normlar, tutumlar, fikirler ve bilgi, diğer yandan kişisel ve bağlamsal modeller-deneyimler, niyet vb) hakkında geliştirilmiş teoridir. Bu teori ideolojinin neye benzediğine ve toplumsal pratikleri nasıl denetlediğine bakar.

3. Söylemsel ifadeler ve yeniden üretim: İdeolojilerin ifade edilme yollarıyla yeniden üretim ve edinme yolları, toplumsal olarak yerleşme yapılarını inceler (Van Dijk, 1998:23-24).

Van Dijk gibi Fairclough'un sisteminin de 3 bileşeni vardır. İlk boyutu, metin yapısında mikro boyutları (kelimeler, sentax) ve makro boyutları hem de metindeki toplumsal elementleri içeren metin ya da söylem analizidir. İkincisi, söylem pratiklerinin analizidir. Bu boyut, metnin nasıl yapılandırıldığına, yorumlandığına ve dağıtıldığına bakar. Söylem analizi aynı zamanda politik söylem gibi farklı toplumsal alanların söylem pratiklerini inceler. Fairclough bunu Foucault'dan adapte ettiği bir kavram olan "söylemin düzeni" olarak adlandırır. Analizin üçüncü boyutu, söylemin güç ve ideolojiyle olan ilişkisine odaklanan toplumsal pratiklerin analizidir (Garrett ve Bell, 1998:11-12).

Hem Fairclough'un hem Van Dijk'in eleştirel söylem analizinin 3 bileşeni vardır ancak iki analiz aracılık boyutunda farklılaşır. Van Dijk, söylem ve toplum arasındaki aracılığı 'sosyobilişsel' (bilişsel yapılar ve düşünsel biçimler) olarak görürken, Fairclough bu merkez rolü metinlerin üretildiği ve alımlandığı söylem pratiklerine yükler. Ancak Fairclough söylem pratiği analizinin sosyobilişsel ve metinlerarası görünümü olduğunu göz ardı etmez. Sadece odak noktası metinlerarası görünüşüdür (Garrett ve Bell, 1998:12).

Fairclough'a (1995) göre, iletişimsel bir olayın eleştirel söylem analizi, metin, söylem pratiği ve sosyokültürel pratik olarak adlandırılan 3 boyut arasındaki ilişkilerin analizidir. Metinler, yazılı, sözlü olabilir, ya da sözlü metinler sadece konuşma (radyo) ya da konuşma ve görüntü birlikte (televizyon) içeren metinler olabilir. Söylem pratiği metin üretim ve tüketim süreci anlamına gelmektedir. Sosyokültürel pratik ise iletişim olayının içinde gerçekleştiği toplumsal ve kültürel süregelenliktir. Fairclough bu üç boyutu şu şekilde açıklar:

Şekil: İletişimsel bir olayın Eleştirel Söylem Analizi için bir çerçeve

Fairclough bu çerçeveyeyle söylem analizi için vazgeçilmez olan üç analitik geleneği bir araya getirmeyi amaçlar. Bunlar, dilbilimsel analiz, toplumsal yapılardaki toplumsal pratiklerin makrososyolojik analiz geleneği ve toplumsal pratiği bireylerin aktif bir şekilde ürettiğini varsayan mikrososyolojik gelenektir. (Fairclough, 1992:72)

Metin: Metin analizi, dilbilimsel analizin, kelime ve anlam analizi, cümle grameri, fonoloji ve yazım sistemi gibi geleneksel formlarını içerir. Metin analizi dört ana başlıkta incelenebilir. Bunlar; kelime bilgisi (tekil kelimelerle ilgilidir), gramer (cümleler ve cümleciklerde birleşmiş kelimelerle ilgilidir), uyum (cümle ve cümleciklerin birbirlerine nasıl bağlandıklarıyla ilgilidir) ve metin yapısıdır (metnin büyük oranda organizasyon özellikleriyle ilgilidir). Fairclough bununla birlikte, metin analizinden ziyade söylem pratiği analizinde kullanılması gereken üç ana başlık daha belirler. Bunlar; ifade gücü, metin uyumu, metnin metinlerarasılığıdır.

Söylem Pratiği: İletişimsel olayın söylem pratiği boyutu metin üretim, dağıtım ve tüketim süreçlerini kapsamakta ve bu sürecin doğası toplumsal faktörlere dayanan farklı söylem türleri arasında değişkenlik göstermektedir, metinler özel toplumsal koşullar altında özel yollarla üretilir. Söylem pratiği, metin ve toplumsal ve kültürel arasında aracılık eder, metin ve sosyo-kültürel pratik arasında aracıdır, bir bağıdır. Söylem pratiğinin bazıları kurumsal süreçler ile ilgili iken diğerleri söylem süreçleri ile ilgilidir. Söylem pratiği bir taraftan toplum ve kültür arasındaki ayırım (division) tarafındayken

diğer yandan söylem, dil ve metin arasındaki ayrım tarafındadır. Fairclough söylem pratiğinde metnin dilbilimsel analizi ile metinlerarası analizi arasındaki farklılığa dikkat çeker. Ona göre, metinlerarası analiz analitik çerçevede metin ve söylem pratiği arasındaki sınıra odaklanmaktadır. Metne söylem pratiği perspektifinden, metindeki söylem pratiği izine bakmaktadır. Metinlerarası analiz, metnin içinde eklenmiş çeşitli söylemleri çözümlmeyi amaçlar. Bu bağlamda, dilbilimsel analiz tanımlayıcıken metinlerarası analiz daha çok yorumlayıcıdır. Metinlerarası analizde araştırmacı toplumsal ve kültürel yaklaşımlara bağlıdır.

Sosyokültürel Pratik: Bir iletişimsel olayın analizinde sosyokültürel pratiğin çeşitli görünüşleri eleştirel söylem analizine girebilir ancak 3 boyut büyük oranda birbirinden ayırt edilmelidir. Bunlar; ekonomik boyut, politik (güç ve ideoloji ile ilgili) boyut ve kültürel (değer ve kimlik ile ilgili) boyuttur (Fairclough, 1992:72-78;1995:57-62).

Fairclough (1995:62) belirttiği bu çerçevenin araştırmacının bakışına göre daha farklı vurgularının olabileceğini, üç boyuttan herhangi birinin daha yoğun vurgulanabileceğini belirtir ki, bu bağlamda eleştirel söylem analizi araştırmacıya belirli ölçüde esneklik sağlamaktadır.

Fairclough'a göre her toplumsal pratik bir semiyotik unsurdur. Üretim eylemi, üretim aracı, toplumsal ilişkiler, toplumsal kimlikler, kültürel değerler, toplumsal pratiklerle diyalektik olarak ilişkili olan unsurlardır. Fairclough, eleştirel söylem analizini dili de kapsayan semiosisler ve toplumsal pratiklerin diğer öğeleri arasındaki diyalektik ilişkinin analizi olarak görür. Toplumsal düzenin semiyotik görünümü söylemin düzeni olarak adlandırılır. Fairclough'un eleştirel söylem analizi yaklaşımı yapıya odaklanmayla eyleme odaklanma arasında gidip gelir (Meyer, 2001:22).

Wodak ve Reisigl'in (2001) ırkçılık ve ayrımcılığa dair söylem çalışmaları 4 adımlı bir analiz içermektedir. Bunlar:

1. Irkçı, anti-semitist, milliyetçi ya da etnik içerikli söylemlerin özel içeriklerini ve başlıklarını tespit etmek,
2. Söylemsel stratejileri araştırmak,
3. Dilbilimsel anlamları araştırmak,

4. Ayrımcı stereotiplerin özel, bağlama bağlı dilbilimsel oluşumlarını araştırmaktır (akt. Meyer, 2001:26-27).

Van Dijk'ın sistemi, söylemin üretimini ve yorumlanmasını, aynı zamanda metinsel analizini birleştirmeyi amaçlar (Garrett ve Bell, 1998:6-7). 1980'lerde kuramını, medya söylem analizi metodunu, medya metinlerine uygulamaya başlamıştır (Garrett ve Bell, 1998:7). Van Dijk analizinde 6 adım önerir:

1. Semantik makroyapıların analizi: başlıklar ve makrocümleler
2. Bölgesel anlamların analizi: ima, varsayım, tariz, belirsizlik, eksiklik, kutuplaşma gibi üstü kapalı veya dolaylı anlamlar
3. 'Gizli' biçimsel yapıların analizi: birçok dilbilimsel işaretlerin analizi
4. Genel ve bölgesel söylem biçimleri ve formatlarının analizi
5. Özel dilbilimsel oluşumlar
6. Bağlam analizi (Meyer, 2001:26)

Fairclough'a göre eleştirel söylem analizinin içermesi gereken özellikler şunlardır:

-Analiz, medyanın söylem pratiklerindeki geniş toplumsal ve kültürel değişiklikleri ortaya koymalıdır.

-Medya metinleri analizi, dil ve metinlere dikkat göstermeli ancak aynı dikkati görsel imajların ve seslerin analizine de yöneltmelidir.

-Metin analizi, metin üretim ve tüketim analizini içermelidir.

-Metin analizi, güç ve ideoloji ilişkilerini içeren medya pratiklerinin kurumsal, toplumsal ve kültürel bağlamlarını içermelidir.

-Metin analizi, dilbilimsel analizle birlikte metinlerarası analizi de içermelidir.

-Metinlerin dilbilimsel analizi, ilişkilerin ve kimliklerin yapısına ve temsillerine ve bunlar arasındaki ilişkilere yönelmelidir.

-Metnin dilbilimsel analizi, leksikal, gramer gibi tüm boyutları içermeli, aynı zamanda makro yapıyı kapsamalıdır.

-Metin ve toplum/kültür arasındaki ilişki diyalektiktir. Metinler sosyokültürel olarak şekillenir ama aynı zamanda toplumu ve kültürü, yeniden üretici ve dönüştürücü yollarla şekillendirir (Fairclough, 1995:33-34).

Genel olarak bakıldığında, eleştirel söylem analizinin dili ve dil aracılığıyla kurduğu söylemi temel aldığı belirtilebilir. Güç, ideoloji ve söylem ilişkisini tanımlamayı amaçlamakta, toplumsal olarak kurucu olan söylemi incelemektedir. Söylem bir döngü içerisindedir, hem toplumsalı kurmakta hem de toplumsal tarafından inşa edilmektedir. Sadece dünyayı temsile etmekle kalmaz, dünyayı oluşturan ve inşa eden bir pratiktir. Bu anlamda toplumsalla diyalektik bir ilişki içerisindedir. Bununla birlikte inşa eden ve edilen, yeniden üreten söylemin önemli bir özelliği de bağlamıdır. Dil ve söylem toplumsal ve tarihsel olarak yerleşmiştir, bütün söylemler tarihseldir ve bağlamları dâhilinde anlaşılabilir. Medya metinleri dâhil pek çok alanda kullanılan eleştirel söylem analizi, temel ilkeleri belirgin olmakla birlikte araştırmacısına belirli ölçüde esneklik sağlamaktadır ve kesin bir şablonu bulunmamaktadır, bu yüzden analizin genel çerçevesinin ne olacağı ve nasıl yapılacağını açıklamak gerekmektedir:

Eleştirel söylem analizinin temel ilkeleri baz alınarak öncelikle Van Dijk'ın (1988) analiz modelinde olduğu gibi bazı makro-mikro yapısal özellikler çözümlenecektir. Makro yapı, tematik ve şematik olarak ikiye ayrılmaktadır. Makro yapıda metnin hiyerarşik yapısı gözetilir. Buna göre manşetler, üst başlık, alt başlık, haber girişleri ve haber metinleri belirli bir hiyerarşi içinde dizimlenmiştir. Yine aynı şekilde ana olayın nasıl ele alındığı, arda ve bağlam bilgisi ve haberin alındığı kaynaklar bu yapıda ele alınmaktadır. Mikro yapı ise sentaktik çözümlenmeler, kelime seçimleri, anlam yapıları gibi kavramlar üzerinde durmaktadır. Sözcük seçimleri, kullanılan zamirler, cümlelerin aktif/pasifliği, uzunluğu/kısalığı, doğrudan/dolaylı aktarımları bu yapı içerisinde önemlidir (van Dijk, 1988:49-87). Van Dijk'ın bu analizi, genellikle gazete metinleri üzerinde uygulanmaktadır. Televizyon haberlerinde hiyerarşiyi gözetmek güçtür. Televizyon çalışmalarında genellikle haberin ilk cümlesi manşet olarak kabul edilmektedir. Ancak bu çalışma sadece haberin ilk cümlesi üzerinden gitmeyecek, altyazılar ve haberin ilk cümlesiyle birlikte haberde yer alan tüm metin gözetilecektir. Bunun iki sebebi vardır. İlk olarak televizyon haberleri, gazete haberleri gibi manşete sahip değildir. Haber esnasında verilen altyazı ilk bakışta bir manşet gibi algılanabilir ancak bazı haber bültenleri (örneğin Show TV) alt yazı kullanmamaktadır. İkinci olarak Davos Krizi haberlerinde sık sık canlı yayınların yapılması, anchorman'ın doğaçlama konuşmaya daha çok yer vermesine neden olabilmektedir. Bu bağlamda sonraki

cümler ilk cümleye oranla daha geniş kapsamlı, konuyu açıklayıcı olabilmekte, daha çarpıcı, manşete benzer bir hal alabilmekte, söylem analizi nesnesi olan güç ilişkilerinin yeniden üretimini içerebilmektedir. Bu nedenle, ilk giriş cümlesinin manşet olarak gözetilmesi ve diğer metnin gözetilmemesi söylemle inşa edileni göz ardı edebilmektedir. Bununla birlikte yapılan canlı bağlantılar, incelenenin bir 'kriz' olması ve krizin doğası nedeniyle uzun sürmekte, sadece ilk cümleyi veri olarak kabul etmek metnin geri kalanına dair bir veri kaybı olabilmektedir. Televizyon haberi ve gazete haberi birçok ortak nokta içermekle birlikte, bu araştırma dâhilinde bu iki özellikte farklılaşmaktadır. Gazete haberinde manşetle başlayan hiyerarşi, televizyon haberinde, magazinleşen haberin merak uyandırma çabasına bağlı olarak ve en can alıcı kısım olarak haberin sonuna saklanabilmekte, söylem inşasının içerdiği ideolojik belirleyiciler en belirgin şekilde haber metninin sonunda görülebilmekte, bu da televizyon haberi incelemesinde, sistematik bir altyazı, ilk cümle gibi, hiyerarşi izlemenin ötesinde metnin tümüne odaklanmayı gerekli kılmaktadır. Nitekim, bir kriz esnasında yapılan canlı bağlantılarla aynı haber içerisinde birkaç başlık olabilmekte, haber spikerinin aktarımından sonra birkaç bütünlüklü haber verilebilmekte ve böylece gazete haberi çözümlenmesini televizyon haberlerine aynen almak veri kaybına yol açabilir hale gelmektedir. Bu bağlamda, çalışmada örneklemdaki bütün haber metinleri ve görselleri analiz edilecek, sadece kategorik olarak altyazı, dış ses, görüntü, gibi ayrımlara gidilecektir. Bütün haber metni incelenmekle birlikte yine de hiyerarşi gözetilecek, altyazı (Show TV'nin sadece birkaç haberde kullandığı orta bant da dâhil edilerek), haber metni ve görüntüler olmak üzere bir sıralama yapılacaktır. Haber metnine, canlı bağlantılara da bağlı olarak, sunucunun, muhabirin, dış sesin, sokak röportajlarının, uzman görüşlerinin ve siyasilerin söylemleri dâhildir. Aynı şekilde mikro yapılar da incelenecek, sentaktik (sözdizimi), semantik (anlamsal) özellikler, leksikal seçimler ve retorik incelenecek, sözcük seçimleri, özne-yüklem ilişkisi, etken-edilgen cümleler, doğrudan-dolaylı aktarımlar, haber kaynakları göz önünde bulundurulacaktır. Aynı zamanda genelleme, edilgenleştirme, aşırı leksikalizasyon ve geçişkenliklere (aktörlerin olaya katılımını gösteren ve edilgen cümle yapıları ve adlaştırmalarla bunu gerçekleştiren yapılarla) (van Dijk, 2001:359) bakılacaktır. Bununla birlikte, incelenen metin bir televizyon haberi olduğu için görüntülerin ve kamera açılarının da dikkate

alınması gerekmektedir. Görüntüler de incelenerek, kameranın ilettikleri aracılığıyla inşa edilen söylem ve yeniden kurulan milli kimlik betimlenmeye çalışılacaktır.

3.2. Evren ve Örneklem

Çalışmaya örnek olay olarak 29 Ocak 2009 tarihinde yaşanan Davos Krizi seçilmiştir. Bu örnek olay incelemesi için 30 Ocak 2009-5 Şubat 2009 tarihleri arası, -hem hafta içi, hem hafta sonunu kapsamaması ve böylece haber üreticiler arasında bir farklılık varsa o farklılığın da göz önünde bulundurulabilmesi için- bir haftalık süre seçilmiştir. Davos Krizi ilk gün yoğun olmakla birlikte giderek düşen bir grafikte haber bültenlerinde yer bulmuş, bazı kanallarda 5 Şubat'ta Davos Krizi haberine rastlanmamıştır. Çalışmaya, sahiplik yapıları ve izlenme oranları bir arada gözetilerek Kanal D, Show TV, TRT, ATV ve NTV kanalları dâhil edilmiştir. Kuşkusuz, hem iktidara yakın bir kanal olması hem de farklı bir toplumsal gruba ait olması nedeniyle, Samanyolu TV de örnekleme dâhil edilmiş olmalıdır; ancak araştırmacının bütün çabalarına karşılık kanalın arşivine ve haber programlarına ulaşmak mümkün olmamıştır.

4. Bulgular ve Yorum

4.1. Ana Haber Bültenlerinde Davos Krizi ile Milli Kimliğin Yeniden Üretimi

Milli kimliğin yeniden üretim sürecinde önemli bir işleve sahip olan haber bültenleri, Davos Krizi örnek olayında Osmanlı mirası üzerinde yükselen bir milli kimlik söylemi inşa etmiştir. Milliyetçi-muhafazakâr ve İslamcı partilerin ortak özelliği olan bu Osmanlı mirası ve inşa edilen milli kimlik, AKP'nin politikalarında, eylemlerinde kendisine yer bulmakta, haber bültenlerinin söylemleriyle de yeniden üretilmektedir. Bu bağlamda, haber bültenlerinin Davos Krizi konulu haberlerinde milli kimliği yeniden inşa sürecinin belirgin özelliklerinden birisi, hem nostaljik hem de yeni olarak görülebilecek yeni-Osmanlılık söylemidir. AKP'nin dış politika stratejilerinden biri olan yeni-Osmanlılık söylemiyle birlikte, milli kimliğin yeniden inşa sürecinde dünya lideri mitosunu, genişleyen Misak-ı Milli hayali, Müslüman Orta Doğu'nun yeni sözcüsü ve temsilcisi olma iddiası, mazi kullanımı, milli menfaatleri gözetme ve aynı zamanda krizin belirlediği bir tarihyazıcılık önemli kavramlardır ve kimlik her biri milliyetçi söylemler içeren bu kavramlar üzerinden inşa edilmektedir. Aynı zamanda, bu kimlik hem banal hem ateşli milliyetçiliklerde sürekli görünür bir halde olan bayrak kullanımıyla, içeride ve dışarıda “dalgalanan bayraklarla” sürekli olarak yeniden üretilmektedir. Milli kimliğin yeniden inşa sürecinde, “biz” in karşısına konumlandırılan ve üzerinde tahakküm kurulan “öteki”, diğer dış gruplarla olan ilişkilerin yanı sıra, örnek olayda en belirgin Moderatör Ignatius ve onun Ermeni kimliği üzerinde olmuştur. Davos Krizi haberlerindeki milli kimlik inşasında bu kavramlara geçilmeden önce, öncelikle olayın haber bültenleri içerisindeki yerine genel bir bakış yerinde olacaktır.

4.1.1. Olayın haber bültenlerindeki sunumuna genel bir bakış

29 Ocak 2009 günü Davos'ta yapılan Dünya Ekonomi Forumu'nda (World Economic Forum), “Gazze Orta Doğu'da Barış Modeli” oturumunda yaşanan Davos Krizi, Türkiye basınında özellikle olayın yaşandığı günün ilk bir haftası sık ve daha sonra da seyrek olarak, İsrail'le yaşanan diğer krizleri de temel alarak ciddi bir yer tutmuştur.

Sözü geçen oturumun moderatörü gazeteci David Ignatius'tur ve oturuma konuşmacı olarak Türkiye Cumhuriyeti başbakanı Recep Tayyip Erdoğan, İsrail cumhurbaşkanı Şimon Peres, Birleşmiş Milletler genel sekreteri Ban Ki-moon ve Arap Birliği genel sekreteri Amr Musa katılmıştır. Oturumda söz sırası Ban Ki-moon, Recep Tayyip Erdoğan, Amr Musa ve Şimon Peres olarak gitmiş, Peres'in konuşmasından sonra Erdoğan tekrar söz istemiş, ancak moderatörün sürenin dolduğunu söylemesi nedeniyle karşılıklı ısrarlar yaşanmış ve olay Türkiye basınında "Davos Krizi" olarak sunulmuştur¹⁷. Yaşanan kriz, ertesi gün yayınlanan ana haber bültenlerinin ana konusu haline gelmiştir ve bülten dışındaki son birkaç haber dışında incelenen kanallardaki bütün haber bülteni süresi bu olaya ayrılmıştır. İzleyen günlerde de kriz yüksek oranda haber bültenlerinde yer tutmuş, daha sonra olay yavaş yavaş sönmüştür. Ancak Davos Krizi'nden sonra da olay ara ara haber bültenlerinde kendine yer bulmaya devam etmiş, kriz olarak değilse de "one minute" söylemi olarak yer bulmuş, "alçak koltuk krizi" ve "Mavi Marmara" gibi İsrail'le yaşanan uluslararası olaylarda kendini tekrar hatırlatmış, en azından krizin görüntüleri, ya da söylemi haber bültenlerinde yer almıştır¹⁸. İncelenen kanallar ele alındığında, hemen bütün kanallarda Davos Krizi'nin yoğun olarak verildiği ancak en uzun süreli ve yoğun haberin ATV'de yapıldığı görülmektedir. Ulusun isminin yinelenmesinin daha sık olmasının, milliyetçilik düzeyinin daha yüksek oluşunun bir göstergesi olmadığı için, (Billig, 2002: 137) çalışma sayısal veriler üzerinden gitmemektedir. Davos Krizi incelenen bütün kanallardaki haber bültenlerine, 30 Ocak tarihinde ilk sıradaki haber olarak girmiş ve uzunca bir süre yer tutmuştur.

Davos Krizi'nin özellikle Ignatius ve Erdoğan arasında geçen karşılıklı konuşmaları ve Erdoğan'ın Peres'e verdiği cevapları haber bültenlerinde yer alırken, aynı zamanda Peres'in konuşmasında Erdoğan'a "İstanbul'a roket atılsaydı ne yapacağı"ni sorması ve Hamas konusunda bir tek kendisinin (Erdoğan'ın) olumlu konuştuğunun belirtmesi de

---

¹⁷ <http://www.youtube.com/watch?v=cR4zRbPy2kY> adresinden Davos Krizi'ndeki oturum izlenebilir.

¹⁸ Örneğin İsrail'deki Türk diplomatının daha alçak bir koltuğa oturtulması olayının Davos Krizine karşı yapıldığı (ki çoğu zaman bu kriz haber bültenlerinde one minute krizi diye geçmektedir) (<http://www.hurriyet.com.tr/dunya/13460832.asp> , <http://www.ntvmsnbc.com/id/25043668>) ve Mavi Marmara saldırısında İsrail askerlerinin One Minute diye saldırdığı söylenmektedir (<http://www.ntvmsnbc.com/id/25102966>, <http://www.milliyet.com.tr/mavi-marmara-da-yaralanan-murat-taskin-one-minute-diyerek-cenemi-kirdi-/siyaset/sondakikaarsiv/09.10.2010/1249094/default.htm>, <http://video.ntvmsnbc.com/one-minute-saldirisi.html>). Bununla birlikte iki olay ortaya çıktığı andan itibaren haber bültenleri Davos Krizi'ni hatırlatmış, krizin görüntülerine ve krizde Erdoğan'ın söylediklerine atıfta bulunmuştur.

ara ara haberlerde yer alan görüntülerdir. Davos Krizi'yle ilgili haberlerin yanı sıra, ilişkili başka haberlerde de Davos Krizi'nden görüntüler bir dolgu görüntü olarak ya da haberlere giriş jeneriği olarak verilmiştir¹⁹.

Davos Krizi Türkiye'de genel olarak memnuniyetle karşılanmış; 2009 yerel seçimleri öncesi iktidar için sevinç, muhalefet içinde kaygı yaratmışsa da hemen her kesim, siyaset, halk ve özellikle de haber bültenleri ilk anda Erdoğan'ın tutumundan memnun kalmış ve olumlamıştır. Türkiye'nin sürekli bir beka kaygısı dâhilinde olması ve dış güçler korkusunun siyasi literatürde geniş yer tutması bu olaydaki tepkileri de etkilemiş, milli menfaatler gözetilmiş, ancak yine de böyle bir olayla bir 'yeniden doğuş', 'Türklüğün canlanması', siyasilerde, halk üzerinde ve medya söyleminde hissedilmiş, bu sayede 'Türk'ün gücü' tüm dünyaya yayılmıştır.

---

¹⁹ Davos Krizi şeklinde anılan olay aslında genel anlamda Peres'in konuşmasından sonra Erdoğan'ın tekrar söz istemesiyle yaşanmıştır. Diyalog şu şekilde gerçekleşmiştir:

Ignatius: Evet bu gerçekten güçlü ve tutkulu bir tartışma oldu. Saatlerce sürebilecek bir tartışma. Kapanış zamanımız geldi. (*Söz isteyen Erdoğan'a*) Sayın Başbakan, başbakandan çok özür diliyorum.

Erdoğan: //one minute, one minute,

Ignatius: ıı biliyorsunuz...

Erdoğan: // one minute, one minute, one minute, (*kızarak*) olmaz one minute!

Ignatius: Sadece bir dakika lütfen.

Erdoğan: Sayın Peres, benden yaşlısın. Sesin çok yüksek çıkıyor. Biliyorum ki sesinin bu kadar çok yüksek çıkması bir suçluluk psikolojisinin gereğidir. Benim sesim bu kadar çok yüksek çıkmayacak bunu da böyle bilesin. Öldürmeye gelince siz öldürmeyi çok iyi bilirsiniz. Plajlardaki çocukları nasıl öldürdüğünüzü, nasıl vurduğunuzu çok iyi biliyorum. Ülkenizde başbakanlık yapmış olan iki kişinin bana önemli lafları vardır. Tankların üstünde Filistin'e girdiğim zaman kendimi bir başka mutlu addediyorum diyen başbakanlarınız vardır. Tankların üzerine çıkıp da Filistin'e girdiğim zaman kendimi mutlu addediyorum diyen başbakanlarınız olmuştur. Ve bana sayılar veriyorsunuz. İsim de veririm. Merak edenleriniz vardır belki. Şu zulme alkış tutanları da ayrıca kınıyorum. Çünkü bu çocukları öldürenleri, bu insanları öldürenleri kalkıp da alkışlamak öyle zannediyorum ki o da ayrı bir insanlık suçudur. Bakınız burada bir gerçeği bir kenara atamayız. Ben şurada çok not aldım. (*Ignatius Erdoğan'ın omzuna dokunur*) Ama bu notların hepsini cevaplayacak fırsatım yok. Fakat ben buradan sadece size iki söz söyleyeceğim.

Ignatius: ıı... Mr. Erdoğan tartışmaya tekrar başlayamayız. Zamanımızı bitirdik.

Erdoğan: // bir, bir, sözümü kesmeyin.

Erdoğan: Tevrat, altıncı maddesinde der ki, Tevrat altıncı maddesinde der ki öldürmeyeceksin. Burada öldürme var. İki, bakın bu da çok enteresan, Gilad Atsamoni: İsrail barbarlığı zalimliğinin de çok ötesinde bir şey. Bir Yahudi. Bunun yanında İsrail ordusunda askerlik görevini yapan Oxford Üniversitesi Uluslararası ilişkiler profesörü Avi Şalom İngiliz gazetesi Guardian' da şunu söylüyor.

Ignatius: Başbakan..

Erdoğan: Baskın devlet vasfını kazanması gerekiyor. (*Ignatius'a*) Sana da çok teşekkür ediyorum, benim için de bundan böyle bundan böyle Davos bitmiştir, daha Davos'a gelmem.

Ignatius: İzin verin...

Erdoğan: Bunu da böyle bilesin. Siz konuşurmuyorsunuz, 25 dakika konuştu, 12 dakika konuşturuyorsun. Olmaz. (*// üst üste konuşmaları, ... duraksamaları ifade etmektedir*)

Davos Krizi, ertesini gününde iç siyasetten destek görmüştür. Siyasilerin büyük bir kesimi ‘gerekli cevabın verildiği’ne dair ortak bir görüşe sahiptir. Türkiye Cumhuriyeti aşılanmıştır ve bir tepki verilmesi gerekmektedir. Abdullah Gül genel bir açıklama yapar ve “Türk Başbakanına saygısızlık yapılırsa herhalde o da sineye çekecek değil, bunu hiç kimse beklemez veya görmezlikten gelmesini hiç kimse istemez. O da gerekli cevabı verdi ve gereğini yaptı” der. Mesele Gazze ve oradaki dram olmaktan çıkmakta, Türk başbakanına yapılan saygısızlık ve onun bu saygısızlığı kabul etmeyişine dönüşmektedir. Haber bültenleri de bu sapmayı üretmektedir. Bu anlamda Van Dijk’ın ardaalan ve bağlam bilgisi çözümlenebilir. Olayın sosyal ve politik yönü aslında olması gerekenden farklı bir yöne evrilmiştir. Gazze’de barış konulu bir konferansa katılmış, ama olay Gazze’den öte bir milli kimlik inşasına dönüşmüştür. Bütün söylem, Türk başbakanına ve Türk milli kimliğine bir saldırının gerçekleştiğine dair kurgulanmıştır. Gazze’nin yaşadığı dram bir fon olarak kullanılmış, temel mesele Türkiye Cumhuriyeti ve başbakanının onuruna saldırı ve bu saldırıya göğüs germe bağlamında gelişmiştir. Gerçek anlam, İsrail’in Filistin’e saldırısına yapılan eleştiri, gerilerde kalmıştır. Cumhurbaşkanı hemen ardından açıklama yapmış, muhalefetten de açık destek verilmiştir. 30 Ocak’ta, sadece ATV’de yer alan bir vekil konuşması aslında olaya bakışı özetlemektedir:

İbrahim Hasgür: Ne yapmıştır sayın başbakanımız, işte bu Kudüs köpek konumunda olan İsrail ve avanelerine elinin tersiyle hoş demmiştir. (30 Ocak 2009, ATV)

Takdir eden kamuoyu, kitle iletişim araçları ve özelinde haberler ve devlet kişileri aslında; Erdoğan’ın orada Peres ve moderatöre söylediklerini takdir etmiştir. “Söyleyebilme” önemli olmuş, bu yeterlilikle gurur duyulmuş ve milli kimlik yüceltilmiştir. Aynı şekilde Show TV haberinde kendine yer bulan Egemen Bağış’ın krizle ilgili kapsayıcı ve genelleyici yorumu da önemlidir:

Egemen Bağış: Sayın Başbakanımız orada hepimizin göğsünü kabartan, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının ve hatta dünya Türklerinin hepsinin göğsünü kabartan bir davranışta bulundu. (30 Ocak 2009, Show TV)

Söylemdeki ‘biz’ vurgusu burada görülebilir. Olayın faili olarak anılan İsrail ve mağduru olarak anılan Gazze’nin bu söylem içinde yeri bulunmamaktadır. Krizin

bağlamından farklı olarak olayda Türklük kimliğine, üstelik Misak-ı Milli sınırlarının dışına çıkan bir Türklük kimliğine vurgu yapılır. Milliyetçilikte belirgin olan kendi milletini ötekilerden üstün görme ve iç grupta bu seçilmiş ve üstün millet mitini yeniden üretmeye çalışma kriz sürecinde belirgin bir hal almaktadır.

Davos Krizi haberlerinde önemli noktalardan biri, Peres'in Erdoğan'dan ve Türkiye Cumhuriyeti'nden özür dileyip dilemediğidir. Haber programları bunu farklı algılar. Bazı bültenler “özür diledi” derken, bazıları “özür yok” demektedir. Hatta bazıları haberin başında özür dilendiğine dair bir iddiada bulunurken, haberin sonuna doğru özür dilenmesinden vazgeçer. ATV ve Show TV ilk gün özür dilendiği konusunda haber yapmaktayken, diğer kanallar daha temkinli davranırlar. ATV ve Show TV'de dış ses özür dilendiğini belirtirken, haberin ilerleyen kısmında özürün olmadığına dair ufak bir bilgiye yer verilir. Haber programlarında Peres'in özür dileyip dilemediği bir muamma olarak kalır ve kanallar özür dileyip dilemediği konusunda farklılaşırlar da, bu durumu konu alan haberler üretmeleri, İsrail'in liderinden özür beklendiğinin göstergesidir. Af dilenmesi Davos Krizi örnek olayında Türk kimliği için önemli bir noktadır.

İncelenen haberlerin ortak özelliklerinden biri haberlerdeki cümlelerin etken cümle olmasıdır. Etken cümleler aktörü öne çıkarırken edilgen cümleler olayın failini saklamaya yöneliktir (Fowler, 1991'den aktaran Dursun, 2001:171). Bu olayda da fail güçsüz toplumsal gruplar üzerinde iktidar kurmaya çalışan bir grup olmadığı, ondan öte milli kimlik için “yüceltici” bir eylemde bulunan bir aktör olduğu için cümleler etkindir, aktör(ler) öne çıkarılmıştır. Hemen hiçbir haber cümlesi edilgen değildir; milli kimliğin yeniden inşa sürecinde önemli bir aktör olan Erdoğan özellikle betimlenmiş, karşı kutbunda yer alan Peres de Gazze'de yaşananların sorumlusu olarak görüldüğü için yine etken cümlelerle belirgin kılınmıştır. Haberlerin bir diğer ortak özelliği bu açıklamaların verilirken araya Davos Krizi görüntülerinin girmesi ve olayın hatırlatılması, aynı zamanda karşılama görüntüleriyle bayrakların ve liderliğin dalgalandırılmasıdır. Siyasilerin söyleminde ortak olan, yapılan saygısızlığın kabul edilemeyeceğidir; farklılaşma bu tepkinin nasıl verileceğinde ortaya çıkar. Muhalefet kesimi öncelikle verilen bu tepkiyi diplomatik bulmaz, iktidar ise tam da olması gerektiği gibi olduğunu düşünür. Muhalefet liderlerinden Baykal ve Bahçeli bir tepki

verilmesini olumlu bulurlar, ancak ardından hemen ‘...ama’ eklerler. Bahçeli’ye göre verilen tepki yerindedir ancak bir an önce bütün dikkatler sınırlar içine dönmelidir. Orta Doğu, Bahçeli’nin devamı olduğu ideolojik yapı içinde bir bütünlük gerekliliği olarak kurgulanmamaktadır; Türkî Cumhuriyetler ya da Balkanlar kadar, Misak-ı Milli sınırı dışarısındaki Türk kimlikleri kadar, milli kimlik içerisinde önemli değildir. Daha önce de belirtildiği gibi, İslamcılarla Türkçüler arasındaki en önemli kırılma noktası uluslararası ilişkiler alanında, İslamcıların ve Türkçülerin yöneldiği bölgelerde -İslam diniyle belirginleşen Filistin, Bosna gibi bölgelere karşılık, esir Türkler söylemiyle belirlenen Türk dünyası- görülmektedir (Akgün ve Çalış, 2009:598). Aslında AKP ile birlikte yaşanan dönüşüm de bu noktada belirginleşmektedir. Bir milli kimlik inşa edilmekte, ancak öncekinden farklı bir milli kimlik kurgulanmaktadır. Tarihsel olarak hep Orta Doğu’ya yakın bir gelişim süreci izlenmişse de, Araplar Osmanlı İmparatorluğu ve Dünya savaşı döneminde ‘Türkleri satan’ bir millet olarak algılanmışlardır. Ancak Davos Krizi olayı ve olay esnası ve sonrası, hem devletin hem kitle iletişimin ürettiği söylemler, kurgulanan milli kimliğin farklı bir yönünü, yeni-Osmanlıcılık’la belirlenen bir yeni milli kimliği göstermektedir.

Verilen bu tepkiler ilk ağızdan aktarım olduğu kadar, çoğunlukla da dış ses’in okumasıyla yani ‘dolaylı’ olarak aktarılır. İzleyici söyleneni ilk ağızdan değil haberlerin dilinden duyar. Haber söylemi bu sayede söyleneni kurgulayarak tekrar inşa eder, ilk kaynaktan değil ikincil kaynaklardan haberleri iletir. Özellikle NTV liderlerin ağızından söylenenleri aktarır ve birincil kaynak kullanır, canlı bir biçimde siyasilerin olay hakkındaki düşünceleri aktarılır; ancak TRT bu konuda dolaylı anlatım örnekleri vermektedir. “Alınan bilgiye göre” haberin söyleminde önemli bir kalıptır, bilginin nereden alındığı belirli değildir:

Dış ses: Davos’taki bu çıkış Türkiye Cumhuriyeti ve Türk insanının onurunun korunduğu şeklinde değerlendiriliyor. TBMM Başkanı Köksal Toptan da Erdoğan’ın Davos’ta haklı bir tepki gösterdiğini söyledi. İsrail’in saldırıları sonucu çoğu bebek 431 çocuğun öldüğünü kaydeden Toptan, bizim baştan beri ve en son Sayın Başbakan’ın da ortaya koyduğu haklı tepkimiz bunadır, dedi. Türk Milletinin tarih boyunca mazlumun yanında yer aldığını hatırlatan Toptan, bunu en iyi Musevilerin bilmesi gerektiğini vurguladı. Milliyetçi Hareket Partisi Genel Başkanı Devlet Bahçeli de yaptığı açıklamada Davos’ta ki toplantıda gösterilen üslup ve yaklaşımı küstahlık örneği olarak değerlendirdi ve Başbakan Erdoğan’ın tepkisinin yöntemi tartışılabilir bile haklı, meşru ve yerinde olduğunu bildirdi. [...] (31 Ocak 2009, TRT)

Dış Ses: [...]Alınan bilgiye göre Erdoğan'a haksızlık yapıldığını ifade eden Baykal, buna tepki gösterilmesi doğaldır ama sayın başbakan basın toplantısında bu tepkinin moderatöre yönelik olduğunu ifade etmiştir. Sayın Peres de üzüldüğünü bildirmiştir, o açıdan bu tatsız olayın hem Orta Doğu'daki politika hem de Türkiye İsrail ilişkileri açısından geniş çaplı bir etkisi olmayacağı anlaşılıyor, diye konuştu. Türkiye'nin uzun yıllardır Orta Doğu'daki tüm taraflarla iyi ilişkiler kurduğunu belirten Baykal, bunun bugün de sürmesi gerektiğine değindi. Deniz Baykal, dış politika konularının iç politika malzemesi olarak kullanılması zararlıdır uyarısında da bulundu.[...] (1 Şubat 2009, TRT)

Siyasilerin Davos Krizi'nde Erdoğan'a gösterdikleri tavır olumludur. İç siyaset onaylamıştır. Bu siyasi onaylamayı yayınlayan haber bültenleri onayı tekrar üretirler. Ama aynı zamanda burada önemli bir nokta vardır. Çoğu kanal muhalefet liderleri olarak Baykal ve Bahçeli'ye yönelir. Ama mecliste bir muhalefet partisi daha vardır ve haber programları genel başkanının görüşüne yer vermez. DTP (Demokratik Toplum Partisi), iç grupta milli kimliğe karşı safta görülen, milli kimliği yıkmaya çalışan bir düşman imgesi olarak kurgulanan bir partidir ve o dönemdeki genel başkanı- ki bu tezin yazıldığı süreçte parti kapatılmış, genel başkanı yasaklı olmuştur- Ahmet Türk aslında mecliste bir konuşma yapmasına rağmen NTV hariç hiçbir bülten Türk'ün konuşmasına yer vermez. İnşa edilen Türk kimliğine karşıt bir görüş geliştiren siyasilere yer verilmez. NTV'nin bu haberi veriş biçimi de nesnel değildir. Haber muhalefet partilerinin görüşleri üzerinedir, ancak Türk haberin son dakikalarında kendisine çok az bir süre yer bulur. NTV altyazılarında Baykal ve Bahçeli'yi tanımlamasına rağmen Türk'ü tanımlamaz ve Türk altyazıda yer almaz.

Altyazı: Baykal ve Bahçeli hem destekliyor, hem eleştiriyor.

Deniz Baykal: Başbakana haksızlık yapılmıştır. Yüksek sesle itham edilmiştir. Parmakla böyle toplantılarda mutad olmayan bir üslupla azarlarcasına ders verircesine bir üslupla konuşulmuştur ve cevap verme hakkı itilip kakılarak önlenmek istenmiştir. Bu kabul edilemez [...]

Devlet Bahçeli: Her şeye rağmen Başbakan'ın duruşu ümit verici bir gelişme olarak adlandırılmalıdır. Ancak terk edilen Davos toplantısından sonraki gelişmeler ve başbakanın Türkiye'deki beyanatları iyimser düşünmemize imkân vermekten çok uzak kalmış, Başbakan bildiğimiz kimlik ve kişiliğine dönerek karakolda doğruyu söyleyip mahkemede şaşan şahsiyet olarak tekrar karşımıza çıkmıştır.

Ahmet Türk: Türkiye Orta Doğu'daki bölgesel barış girişimlerine öncü olmak istiyorsa bunun yolu Diyarbakır'dan geçer, Gazze ve Davos'tan değil. (3 Şubat 2009, NTV)

Altyazıda Bahçeli ve Baykal yer aldığı halde Ahmet Türk'ün tanınmamasına rağmen, NTV'nin diğer kanalların aksine Ahmet Türk'e yer ayırması önemlidir.

Erdoğan ülkeye döndüğünde, hem havaalanında karşılanmış hem de ertesi gün yaptığı açılışlarla kalabalıklara seslenmiştir. Konuşmalarının temeli Türkiye Cumhuriyeti'nin onurunu kurtarmaya yönelik kurgulanmıştır. Bütün kanallarda verilen konuşmalarda; “orada hangi Türkiye Cumhuriyeti başbakanı bulursa böyle bir tavır benim milletim onlardan beklerdi” diyerek Türk devletleriyle ilgili olan mitlerden birine, liderlerinin gücüne atıf yapar. Çetin'in (2004) belirttiği gibi kritik dönemlerde geçmişe referans vermek ve mitlerin kullanımı daha belirgin bir hal almaktadır.

Erdoğan'ın Davos Krizi ertesi sarf ettiği önemli cümlelerden biri de “bizim milletimize sünepelik yakışmaz” ve “ben bir kabile reisi değilim” dir. İki cümle de sıklıkla haber bültenlerinde jenerik olmuş ve altyazılarda kullanılmıştır. “Türkiye Cumhuriyeti'nin başbakanıyım, yapmam gereken neyse onu yaparım, onu yaptım, bundan sonra da bunu yapmaya devam ederim. Bu benim karakterim, hani Akif diyor ya; yumuşak başlıysam kim dedi uysal koyunum. Biz uysal koyun değiliz” söylemiyle de Erdoğan aslında bütün süreci özetlemektedir. Mehmet Akif'e yapılan bu atıf Tayyip Erdoğan'ın milliyetçi muhafazakâr çizgisini hatırlatmaktadır. 2006 yılında yapılan milliyetçilik araştırmasındaki (“Tempo dergisi”, 2006) en milliyetçi lider sıralamasında Mehmet Akif'in (%56,4), Atatürk'ten (%85,6) sonra ikinci sırada gelmesi hem şiirlerine yapılan atıfları hem de İslamcılıktaki milliyetçiliği anlaşılabilir kılmaktadır. Aslında yaşanan Davos sürecinin tümü Mehmet Akif Ersoy'un Safahat'ının 6. Kitabı'ndaki Asım'ın dizeleriyle²⁰ özetlenebilir-ki krizde ve krizden sonra Erdoğan'ın tüm söylemlerine

---

²⁰ Zulmü alkışlayamam zalimi asla sevemem;
Gelenin keyfi için geçmişe kalkıp sövemem
Biri ecdadıma saldırdı mı kalkıp hatta boğarım
-Boğamazsın ki!
-Hiç olmazsa yanımdan kovarım
Üç buçuk soysuzun ardında zağarlık yapamam
Hele hak namına haksızlığa ölsem tapamam
Doğduğumdan beridir aşıkım istiklale
Bana hiç tasmalık etmiş değil altın lale
Yumuşak başlı isem kim dedi uysal koyunum?
Kesilir belki fakat çekmeye gelmez boyunum
Kanayan bir yara gördüm mü yanar ta ciğerim
Onu dindirmek için kamçı yerim çifte yerim
Adam aldırma da geç git diyemem aldırırım
Çiğnerim, çiğnerim Hakkı tutar kaldırım
Zalimin hasmıyım amma severim mazlumum
İrticain şu sizin lehçede manası bu mu?

aslında bu şiir hâkim olmuştur. Erdoğan Davos Krizinden hemen sonra yaptığı açıklamada “yumuşak başlı isem kim dedi uysal koyunum” dizesini kullanmış, hatta Davos’ta konuşmacılara “zulmü alkışlayanlar” olarak seslenmiştir. Bu şiir Erdoğan’ın milliyetçi muhafazakâr çizgisiyle örtüşmektedir. Aynı şekilde Erdoğan “vahşetin avukatlığını yapan” medyaya da seslenir, ancak bu sesleniş sadece 30 Ocak’ta devlet kanalı TRT’de kendisine yer bulur. Erdoğan’ın sözlerinde aslında medyaya dair bir veri yoktur. Ancak haberin kurgulanışı, vahşetin avukatlığı nitelemesinden ekranın bölünüp sol tarafta gazeteler ve manşetlerinin yer alışı (Cumhuriyet: Davos’ta gerginlik, Hürriyet: Davos Ruhü Öldü, Milliyet: Davos’ta Şok), aynı şekilde altyazıda “Erdoğan: Medya vahşetin avukatlığını yapıyor” yazması, Erdoğan’ın çattığı ve karşısına aldığı kişilerin diğer medya kuruluşları olduğu şeklinde anlaşılmaktadır.

Tayyip Erdoğan’ın İngilizcesi de haberlere konu edilmiştir. Erdoğan’ın İngilizcesiyle ilgili yapılan haberlerde, İngilizce bilmesi gerektiğine ve İngilizce bilmesinin gerekli olmadığına dair olan görüşlerde, aslında ortak olarak bir milli kimlik inşası vardır. İngilizce bilmesi gerektiğini söyleyenler bir anlamda Bora’nın (1995) belirttiği Batıcı Türk milliyetçiliğinin uyarlaması olan, görece yeni bir milliyetçilik tanımlamasında, “Avrupalı gibi, başarılı, İngilizce bilen, orta üst sınıfa ait’ milliyetçilik tanımlamasında kendini bulurken; Erdoğan’ın İngilizce bilmeyen hali ve onun yarattığı milliyetçilik kendisini Necip Fazıl’ın “öz vatanında garip, öz yurdunda parya” deyişinin simgelediği bir mağdur kimliğini sergilemektedir (Bora, 1995). Bu konuda en kapsamlı haberi yapan ATV’dir. Diğer kanallar sadece Kılıçdaroğlu’nun Erdoğan’ın İngilizcesi ile ilgili söylediklerini yayınlarken, ATV kendi düşüncesini pekiştirmek için hem sokağa çıkar hem de yerellik, öze dönüş gibi kavramları arkasına alarak Erdoğan’ın İngilizce bilmemesini savunan haberler üretir. Yerelliği arkasına almakla birlikte kendisini yine öteki üzerinden ifade eder ve dünyadaki diğer önemli liderlerin ikinci bir dil bilip bilmediğini sorgular. Batı, Türk milli kimliği için erişilmesi ve aslında taklit edilmesi gereken bir özne konumunda anılmaktadır.

Erdoğan’ın Davos Kriziyle inşa ettiği milli kimliği pekiştiren söylem Davos ertesinde Egemen Bağış’tan gelir. Bağış, mitlere bağlı kalarak lider kimliğini kurar, tabu olan

bayrağına saygılı ve ülkesine yapılan haksızlığı kendisine yapılmış gibi algılayan bir lider kurgusu yaratır:

Egemen Bağış: 2004 senesinde son anda anayasaya Kıbrıs ile ilgili yeni bir paragraf getirdiklerinde 17 Aralık zirvesinde masadan kalkan Tayyip Erdoğan kimse, dün o podyumdan kalkan Tayyip Erdoğan aynı kişi. Davranışı duruşu aynı duruştur. Brüksel’de gene Avrupa Birliği zirvesinde bütün ülke liderleri aile fotoğrafı çektirirken, kendi ülkesinin bayrağı üzerinde yer alırken, eğilip yerden bayrağını alan, basmam diyen tek lider yine aynı kişi, aynı duruşu ortaya koymuştur. Bu Türkiye’deki itibarını Türk milletinin itibarını onurunu her zaman öncelik olarak kabul etmiş, kendisine emanet edilen bu temsil yetkisini en iyi şekilde korumaya çalışmış olan Türkiye Cumhuriyeti’nin başbakanının her zaman ortaya koyduğu duruştur. Ama literatüre bundan sonra eminim ki Davos duruşu olarak geçecek. (31 Ocak 2009, Show TV)

Siyasiler Davos Krizi’ne olumlu yaklaşırlar ancak özellikle muhalefet bu tavrı olumlu bulmakla birlikte yeterli bulmamaktadır. Muhalefet için Davos Krizi’ndeki tavır yerindedir ancak tavır gösterilmesi gereken başka olaylar da vardır. Deniz Baykal; partisinin toplantısında “Türk askerinin başına Süleymaniye’de çuval geçirilirken devletin onuru sözü neredeydi? Devletin onurunu şerefini konuşmak isteyenler İsrail’e karşı konuşmakla bunu gerçekleştiremezler. Birileri de Bush düzeni içinde başkan yardımcılığı yapmakla iftihar ediyorlardı. Devletin şerefini, onurunu konuşmak isteyenler, gerektiği zaman Bush’a karşı konuşacaksınız Bush’a!” derken Bahçeli: “Süleymaniye’de Türk askerinin başına çuval geçirilirken, ABD Kuzey Irak kara harekâtına derhal son verin diye okyanus ötesinden müdahale ederken, Barzani Kerkük’e karşı Diyarbakır’da cevap veririz işinizi karıştırırız diye Türkiye’ye meydan okurken, Başbakan Erdoğan’ın Türkiye’nin itibarıyla oynanacak sıradan bir ülke olmadığını hatırlamadığı bir gerçektir” diyerek Erdoğan’ın tutumunu yine milliyetçi söylemler üzerinden okumakta, onuru ve gururu kırılan Türkiye’nin neden “kurtarılmadığı”nı sormaktadırlar²¹. Erdoğan ise yine aynı tavrıla kendi vatandaşları ne istiyorsa onu yaptığını belirtir: “Başbakan milletinin kalbinden ne geçiyorsa, onu orada yansıtmıştır. Ama bir moderatör uluslararası bir toplantıda bir başbakanın omzuna elini atamaz, bu edepsizliktir. Türkiye’nin onurunu Türkiye’nin haysiyetini savunmak burada bana düşerdi ve ben onu yaptım.” Türkiye’nin haysiyetini savunduğunu belirten

²¹ Muhalefet tarafından bahsedilen Süleymaniye olayı Türk milli kimliği için aslında önemli bir sorunsal haline gelmiştir. Irak’ta ABD askerleri tarafından tutuklanan Türk askerlerinin başına çuval geçirilerek gerçekleşen olay sonrasında 4 milyon kişi tarafından izlenen Kurtlar Vadisi Irak filmiyle bu olayın yarattığı kimlik krizi popüler kültür tüketicileri nezdinde tamir edilmeye çalışılmış, yaşananlar, film ve filmin kullandığı semboller milliyetçilik ve popüler kültür öğelerine bir örnek teşkil etmiştir.

Erdoğan, iç gruba karşı yaptığı konuşmada daha da ileri giderek Ignatius'un yaptığı hareketlerin karşılığında başka türden tepkiler de verebileceğini söyler ve karşılığında kendi vekillerinden alkış alır: “Eğer ben orada diplomatik davranmamış olsaydım benim daha farklı bir şey yapmış olmam gerekirdi. Ben onu yapmadım, onu yapmadım.” 2 Şubat tarihinde ATV'nin haber çizgi filmi Bizim City Erdoğan'ın ne demek istediğini özetleyerek lider kimliğini pekiştirir. Erdoğan çizgi filmde moderatör ve Peres'i birbirlerine vurarak dövmektedir ve izleyici çizgi filmin bitişinde sunucunun gülümsediğini görmektedir (bkz: ekler: Bizim City 2). Hem muhalefetin hem iktidarın söylemlerinde görülen ortak nokta “Türk”ün belirleyici özellikleridir. İki grubun söylemleri de aynı kavramlar üzerinden, onur, gurur, şeref üzerinden gider. Muhalefet geçmişin kayıp giden “şeref”i üzerinde dururken, iktidar Davos'ta kurtarılan “şeref”i ön plana çıkarır. Bir popülist kaygıyla sürekli olarak milletin şerefine atıf yapılır ve hem olumlama hem olumsuzlama milli kimliğin temel belirleyicilerinden olan diğer kimliklerden üstün olma ve aşağılanmanın kabul edilemezliği üzerinden kurgulanır.

Sokağın görüşü, halkın sesi, haber üretim sürecinde belli bir işleme, bir seçmeceye tabi tutulduğu için (Dursun, 2001:159), çok nesnel bir belirleyiciliğe sahip olduğu düşünülemez. Nesnellikten ziyade haber bülteninin, kanalın sahip olduğu ideolojinin bir yansımasıdır. Ne kadar çeşitli sözler sarf edilmiş olursa olsun haber izleyicisi bütün çeşitliliğin habere yansıtıldığından emin olamaz. Emin olunan tek şey, kanalın kendi ürettiği söylemle halkın sesinin paralel gitmesidir. Haber üretim sürecinde metnin ürettiği anlamı destekleyen söylemlerin seçilerek halkın sesi olarak ekrana getirilmesi olasılığı yüksektir. Halktan da Erdoğan'ı desteklemeyen birkaç kişiye ekranda yer verilmiştir; ancak, bu kişiler aynen muhalefet partisinde olduğu gibi karşı çıkmayı desteklemekte, sadece yöntemini sakıncalı bulmaktadırlar. Sokak röportajlarında halka olayla ilgili ne düşündükleri ve ne hissettikleri sorulmuştur; aynı zamanda ‘siz olsanız ne yaparsınız?’ gibi soru da yöneltildiği tahmin edilmektedir. Bu konuda kesin bir bilgi yoktur, çünkü haberlerde soru duyulmaz sadece cevaplar duyulur, bu da söylenenleri kurgulamaya daha açık bir hale getirir. TRT, sokak röportajlarında “yurdun dört bir yanına” ulaşır, Ankara, İstanbul, İzmir, Diyarbakır, Adana, Trabzon, Erzurum, Gaziantep illerinden görüşleri kolâjlar, temsilen her bölgedeki ‘vatandaş’lardan haber

alır ve böylece bize hem ülkenin sınırlarını hatırlatır hem de Erdoğan'a desteğin ne kadar büyük olduğunu gösterir:

- Değişik sonuçları olabilir ama bunların, ya halkımızın onuru daha önemli bence. O açıdan gayet olumlu buluyorum.
- Bundan sonra bu dik duruşların çok Türk toplumuna ve devletimize çok büyük fayda sağlayacağı inancındayız.
- Türkiye açısından gereken cevabın verildiğini düşünüyorum ben, şimdiye kadar hep suskun kalındı ama şimdi daha iyi oldu yani.
- Şimdiye kadar elimizi ovuşturduk ovuşturduk yaptık, hiçbir şey elde edemedik, hiç olmazsa böyle dik durulması lazım.
- Türk vatandaşı olarak gurur verici. Türklerin Müslümanları koruması hakkında.
- Bunu bir tek bizim başbakanımız yaptığı için mutluyuz.
- Bir Türk gibi davrandı. Sonuna kadar fikriyatı ne olursa olsun herkesin sonuna kadar desteklemesine inandığım bir şey yaptı.
- O da kendi Türk halkının şerefini ve izzetini bu şekilde destekleyerek çıkmış gitmiştir oradan
- Sayın başbakan orda gerçekten Türkiye'yi temsil etti, Türkiye'nin de düşüncesi buydu yani. (30 Ocak 2009, TRT)

Sokak röportajları üzerinden aslında bir genellemeye gidilmektedir. Erdoğan'ın sözleri bütün Türkiye halkı için söylenmiş varsayılır, aynı zamanda haberin söylemine göre bütün Türkiye halkı da böyle bir tepki vermek istemektedir. Değişiklikler, farklılıklar gözetilmeden "Türkiye'nin düşüncesi budur" söylemi haberde inşa edilir. Show TV ise sokak röportajlarını karikatürize eder. Eğlenceli bir müzikle sokaktaki insanlara "van minüt" dedirtilir. Röportaj yapılan kişilerden bazıları önceden konuşulup planlandığı belli bir şekilde kameraya "van minüt" demektedir. Kurgulanma ihtimali yüksek olan bu konuşmalar izleyicinin özdeşleşmesine, gururlanmasına, eğlenmesine hitap etmektedir. Burada önemli bir nokta, televizyon haberlerinin görüntüyle nasıl söylem inşa edebildiğine dair güçlü bir örnek sunulmasıdır. Röportaj yapılanlardan biri berberdir ve berber kendi işyeri içerisinde görüntüye alınır. İlk görüntüde berber göz seviyesinde çekilmişken (Görüntü, 1) ikinci görüntüde kamera alt açıdan almaya başlar ve bu sayede görüntüye duvarda asılı olan Arapça yazı dâhil olur (Görüntü, 2). Kamera açılarıyla birlikte değişen ve dönüşen kimliğe ve olayla ilgili stereotiplere vurgu yapılır:

Berber (ilk açıda): Gerçekten bizim gururumuzdu yani bizim için yaptı. Kendisi için değil. Türk halkının gururu ve haysiyetini şerefini kurtardı. Bize de bunlar yakışır. Bizim gibi Osmanlı çocukları!
[Araya başka röportajlar girdikten sonra]

Berber (alt açıda): Van minüt, van minüt bir dakika Tayyip baba aynen bu şekilde söyledi. Naptı, elini tuttu, van minüt dedi, neden dedi, çünkü içindeki demek istediklerini kusacaktı. (31 Ocak 2009, Show TV)

Magazinleşen haberde berber aslında yeniden inşa edilen milli kimliği tanımlamaktadır: Kendisi için değil halkı için eyleme geçen bir “baba”ya (lider) sahip olan gururlu, şerefli ve haysiyetli “Osmanlı çocukları”. Aynı haberde yer alan diğer sokak röportajları da yine ara ara kişilere sadece “van minüt” dedirtmekte, araya bu görüntüleri kurgulayarak daha eğlenceli bir formatta sunmaktadır. Röportajlardaki söylemler krizdeki Erdoğan söylemini genelde Türklük kimliğini onaylayan bir hareket olarak görmekle birlikte, onaylamayanların temel motivasyonu ülke menfaatleridir.

-Bundan sonra dünyaya ikinci bir Fatih geldi, Tayyip Erdoğan geldi. Dünya gül bahçesine dönecek!

-Van minüt dedi ve noktayı koydu.

-Van minüt.

-İyi yaptı toplantıyı terk ettiği. Van minüt!

-Memleketimiz için gurur verici bir olay.

-Harbiden gururlandım yani, gözlerim doldu akşama kadar ağladım yani.

-İnsan böyle oy vermese bile böyle onun konuşması bayağı bir şekilde etkiledi. Artık ben o başbakanı böyle yani içime sığdırasım geldi açıkçası. O kadar etkili konuştu ki insanın tüyleri diken diken oldu.

-Abi beni, kendimi yani Türk olduğuma inandırdı. Gerçekten Tayyip Erdoğan yani çok güzel bir yerde çok güzel bir hareket yaptı.

-Yıllarca ezilmiş siyasetçilerimizin yerine, en azından dik durabilen bir siyasetçi gördüğümüze inanıyoruz. Türk halkının bildiği bir kelimeydi o da orda kullandı. Hepimizin kullandığı, İngilizceyi bilmeyen bile, van minüt van minüt diyor zaten.

-Bence seçim yatırımı yaptı, yanlış bir şey yaptı yani ülke için, ülke ekonomisine zarar verdi.

-Birçok zaman önce söylenmesi gereken şeyleri söyledi.

-Geç bile kaldı Tayyip Bey. Bugüne kadar görmeye alışmadığımız bir ortamdı, Tayyip bey yani en güzelini yaptı.

-Valla bir Türk olaraktan gururlandım, orada gururlandım.

Muhabir: Kendinizi nasıl hissettiniz?

Genç kız: Ah şu çılgın Türkler. (31 Ocak 2009, Show TV)

Diğer milletlerden üstünlüğü niteleyen ve bir dönemin en çok satan kitabının ismi olan, pop-milliyetçiliğin nesnesi haline gelen roman “ah şu çılgın Türkler” söylemiyle burada da yerini almaktadır. Röportajın önemli bir özelliği de sokak röportajının sonunda yabancı oldukları konuşmalarından belli olan iki kadına kameraya karşı “van minüt” dedirtilmesidir. Milli kimlik bu sayede yabancılar üzerinden de üretilmekte, dış grubun iç grubun söylemini üretmesi sağlanmaktadır. Bu genel girişten sonra, bahsedilen son röportajda da içeriği görülebilecek olan, milli kimliğin yeniden inşası sürecinde belirgin

olan diğerk temalara geçilecektir. Bunlardan ilki, literatür kısmında da bahsedilmiş olan AKP'nin dış politikasının belirleyici faktörlerinden “yeni-Osmanlılık”tır.

4.1.2. Türkiye’de “Nostaljik Yeni”: Yeni Osmanlı/II. Osmanlı

Bora (2006: 49) Türk devletleri arasındaki devamlılık ilişkisine dair imgenin, Türk devleti mitoslarından olduğunu belirtir. Tarihte her zaman bir Türk devleti olagelmıştır, yıkılan bir Türk devletinin hemen ardından yeni bir Türk devleti doğmuştur. Türkiye Cumhuriyeti de sonrasında kurulduğu Osmanlı Devleti ile ilgili farklı düşüncelere sahiptir. Kemalizm kendisini Osmanlı Devletinden ayrı tutmakla birlikte milliyetçi-muhafazakâr kesimler Türkiye Cumhuriyeti’ni Osmanlı’nın devamı olarak görmeye eğilimlidirler. Türk tarih tezi anlayışında, ilk Türk devletlerinin saf değerlerinin İslamiyet ve Osmanlı’yla yozlaştırıldığı düşüncesi revaçta olsa da, AKP ontolojisi gereği Osmanlı’dan yüklü bir miras devraldığını ve onun devamı olduğunu hisseder. Devlet-i ebed-i müddet anlayışı (Osmanlı devletinin ilelebet varlığını sürdüreceğine dair olan inanış), cumhuriyetin ilelebet payidar kalacak olması gibi söylemler Türk devletinin bu mitosunu destekler niteliktedir. AKP de, hem hükümet hem de özellikle lider bazında bu düşünüşün bir temsilcisi olagelmıştır. Kendisini yeni-Osmanlı gibi hisseden AKP hükümetiyle birlikte başlayan (Uzgel, 2009a:358) bu yeni dönem Türk milli kimliği, kendisine haber programlarında da yer bulur. Haber programlarının ve bu programlarda tekrarlanan Erdoğan’ın söylemlerinde yeni-Osmanlılık politikası ve Osmanlı mirasını benimsemenin izi vardır.

Alt yazı: “Erdoğan halifemiz olsun” (4 Şubat 2009, ATV)

Gazze’de bir konuşma: Osmanlı’ya, Abdülhamit’e ve Erdoğan’a selam!” (30 Ocak 2009, ATV)

Dış ses: Başbakan Erdoğan Davos’ta Peres’e tarihi bir çıkışta bulundu, Arap dünyasında kahraman ilan edildi. Ancak biraz daha ileriye gidenler de oldu. Lübnan’da yayınlanan ve Arap ülkelerinde de satılan bir gazete; İsrail zulmüne sessiz kalan liderlerimiz yüzünden Arap olduğumuzdan utanıyorduk, onurumuzu ve şerefimizi Erdoğan kurtardı, Osmanlı devleti yeniden kurulmalı, Erdoğan halife ve padişah ilan edilmeli, tüm Müslüman dünyasının başına geçmeli, denildi. (4 Şubat 2009, ATV)

Dış ses: Gazzeliler namazın ardından Başbakan Erdoğan’a ellerindeki Türk bayraklarıyla destek verdi. Cuma hutbesinde başbakan Erdoğan’ın posterleri

eşliğinde halka seslenen İmam Celal bin Yusuf Şerifi, Sayın Erdoğan İslam dünyasının başını kaldırmasını sağladı, dedi. Erdoğan'ı Osmanlı padişahı II. Abdülhamit'e benzetti. (30 Ocak 2009, Show TV)

Dış ses: Genci yaşlısı Türk bayraklarıyla coşan binlerce Filistinli Erdoğan lehine slogan attı. (30 Ocak 2009, ATV)

Muhabir:[...] Cuma sonrası bütün Gazze'yi Gazzeliler, onbinlerce kişi tavaf etti ve çocuklardan büyüklere herkes Gazze'ye ne kadar yardım ettiğini Erdoğan'ın ve dün Gazze'ye açıklamalarla Filistin halkının bugüne kadar yaşadığı sıkıntıları bütün dünyaya duyurduğunu anlattılar, konuşma şansım oldu, insanlar Erdoğan'ı bugün bir kahraman ilan ettiler Gazze'de ve Filistin halkının duygularına yaşadıklarına tercüman olduğunu söylediler ve bugüne kadar bütün dünya liderleri içerisinde sadece Erdoğan'ın Şimon Peres'e, İsrail'e böylesi bir tepki gösterebildiğini ve bununla da büyük gurur duyduklarını söylediler. (30 Ocak 2009, Kanal D)

Burada belirgin olan, Gazze'de Türkiye ve Erdoğan lehine bir görüş olmasından ziyade, İslamcı tabandan gelen ama aynı zamanda milliyetçilikle de bütünleşen düşüncenin izleridir. Buna göre Arap dünyası “vasıfsız ve beceriksiz” liderlerin elindedir. Türkiye ise “şark milletlerinin rehberi ve mürşidi” (Bora, 1996:23-24) olarak Arap dünyasının liderliğini yapmaya daha “yetkin”dir. Türk-İslam ideolojisinde belirgin olan bu düşünce, dolaylı yapılan aktarımla da haber bültenlerinin ürettiği bir söylem olmuştur. Yapılan haberlerin kaynağı ikincil kaynaktır ve dolaylıdır. İzleyici olayı muhabirin ağzından dinler ve alıntıları muhabirin söylemiyle yeniden üretilmiş bir şekilde alımlar. Örneğin 4 Şubat tarihli ATV haberinde Lübnan'da yayınlanan ancak “ismi belli olmayan”, haberde adı geçmeyen bir gazete halifelikten ve padişahlıktan bahsetmekte, Osmanlı Devletini yeniden kurmaktadır. “Arap olduğundan utanan” gazete, “onurumuzu ve şerefimizi Erdoğan kurtardı, Osmanlı devleti yeniden kurulmalı, Erdoğan halife ve padişah ilan edilmeli, tüm Müslüman dünyasının başına geçmeli” der ve bunu ATV'nin mi yoksa gerçekten Lübnan'daki bir gazetenin mi söylediği belli değildir. İzleyici bunu bir Arap gazetesi olarak alımlar ve aslında mevcut olan ATV'nin haberindeki ideolojik söylemdir.

2006 yılında yapılan araştırmada (“Tempo dergisi”, 2006), Osmanlı döneminin Türklerin ileri gittiği bir dönem olarak görülmesi (%71,8) ve Osmanlı İmparatorluğu'nun Türk devletleri arasındaki en başarılı devlet olarak görülmesi de (%74,6), Osmanlı Devleti'nin şanlı/ihtişamlı bir dönem olarak adlandırıldığını göstermektedir. Haber programlarında yapılan sokak röportajlarıyla da, hem haber

bültenlerinin düşüncesi pekiştirilmekte hem de AKP'nin yeni-Osmanlıcılık politikası desteklenmektedir:

Sokak röp: "Osmanlı doğuyor diye geldik." (30 Ocak 2009, Show TV)

Sokak röp: "Gerçekten bizim gururumuzdu yani bizim için yaptı. Kendisi için değil. Türk halkının gururu ve haysiyetini şerefini kurtardı. Bize de bunlar yakışır. Bizim gibi Osmanlı çocukları!" (31 Ocak 2009, Show TV)

Sokak röportajlarıyla birlikte aynı zamanda, belirtilen tarih aralığında, Erdoğan'ın, Marmara Denizi'ndeki taşımacılıkta kullanılacak Osmanlı hükümdarlarının ismi verilmiş vapurların kullanıma açılma töreninde yaptığı kendi konuşmaları da, dönüşen yapının, eskiye dönüşün bir görüntüsünü yansıtmaktadır. Davos Krizi'nin ertesi gününde yapılan açılış ve hem kriz hem açılışla birlikte kurgulanan haberler bu yeni dönemin inşasına katkıda bulunmuştur:

Erdoğan: Doğudan batıya Yemen Belgrad, duyarak bakışan gözler görüyor, Fatih Topkapı'dan şehre giriyor! Değerli İstanbullular işte bugün o marşlarımızdaki ruhu ecdadımızın, atalarımızın ruhunu o 29 Mayıs 1453 gününü yeniden yaşıyoruz[...] (31 Ocak 2009, Show TV)

Erdoğan: Bir taraftan bu mücadelelerin içerisinde gelen bir milletin ahfadı olacaksın, torunu olacaksın bir taraftan da acaba şu ne der bu ne der diye düşüneceksin. Tabi ki çok düşüneceğiz, 10 düşüneceğiz 1 yapacağız, yeri gelecek 1000 düşüneceğiz 1 yapacağız ama izzetimizle, onurumuzla kimseyi de oynatmayacağız. (30 Ocak 2009, TRT)

Erdoğan: Bak, Kanuni Sultan Süleyman, Yavuz Sultan Selim ve Fatih, torunları da burada hep beraber geleceğin Türkiye'sini kuruyoruz, evet, durmak yok yola devam! (31 Ocak 2009, Show TV)

Erdoğan, anti-semitizm iddialarına göğüs germek için de Osmanlı mirasını kullanır, Osmanlı'yı olumlu kılmakla birlikte, kendisini onun devamı görerek Osmanlı üzerinden tanımlar:

Erdoğan: Bu ülke tarihinde hiçbir zaman antisemitizm olmamıştır. Taa Osmanlının tarihine bak, Endülüs'ten itibaren al, bunun olmadığını görürsünüz. Hiçbir zaman bu millet Yahudi düşmanlığı yapmamıştır. Ve bundan sonra da inanıyorum ki olmayacaktır. (3 Şubat, 2009, TRT)

AKP'nin dış politikasında belirleyici olan yeni-Osmanlıcılık eğilimi, özel olarak jeopolitik konuma ve Osmanlı mirasına yapılan vurgular, bu jeopolitik konumun ve devralınan mirasın iyi ve rasyonel bir şekilde kullanılması gerektiği düşüncesiyle

birlikte, bölge üzerinde söz sahibi olma isteği haber bültenlerinin söylemiyle birlikte pekişmektedir. Aynı zamanda, haber programlarında öteki ve düşman kimlik olarak kurgulanan Ignatius'un da Türkiye'ye tavrının AKP'nin Osmanlı'ya benzeme çabasından kaynaklandığı belirtilir ve bu tavır haber söylemine göre Davos Krizi'nin yaşanma nedenlerindedir. Yeni-Osmanlılık söylemi üretilmekle birlikte bu "biz" söylemine karşıt, yeni-Osmanlılık'tan rahatsız olan bir "öteki" de gerekmektedir ve Ignatius bu konuma yerleştirilir. Dış politika eylemlerinde "dış güçler", "dış mihraklar" vurgusu milliyetçilik söylemlerinde önemli yer tutmaktadır. Ülkenin olumsuz şartları genellikle bu dış mihraklar söylemiyle açıklanır ve bu örnek olayda da dış güçlerden birisi-belki de en önemlisi- Ignatius olmuştur. Gelişmeyi, ilerlemeyi ve ülke menfaatleriyle ilgili birçok olumlu adımı engelleyen "dış mihrak", Ignatius, yeni-Osmanlılık eğilimine tepkilidir ve bu yüzden Davos Krizini tetiklemiştir:

Dış ses:[...] [Ignatius] Erdoğan'ı ve AKP'yi de eleştiriyor. AKP'nin bölgedeki tutumunu Osmanlı tavrına benzetiyor. Bu bakış açısını da Davos'a taşıyınca kriz kaçınılmaz hale geliyor. (30 Ocak 2009, Kanal D)

Dış ses:[...] Ancak son dönemde Ankara'nın tavrı İsrail yanlısı Ignatius'u çok kızdırdı. Amerikalı yazara göre Başbakan Erdoğan hoşgörüsüz, AKP'nin Orta Doğu'daki tutumu da Osmanlı dönemindeki politikayı andırıyor. İşte bu sözleri Ignatius'un panelde İsrail devlet başkanı Peres'e söz hakkı verip Erdoğan'ın sözünü neden kestiğini de gayet iyi açıklıyor. (30 Ocak 2009, Show TV)

Dış ses: Peki, David Ignatius kim? Washington Post Gazetesi yazarı David Ignatius kimi kaynaklara göre Ermeni asıllı kimi kaynaklara göre de Yahudi asıllı bir Amerikan vatandaşı. Yazılarında Ak Partinin Orta Doğu'ya yönelik tutumunu Osmanlı tavrını andırıyor gerekçesiyle eleştiriyor.(30 Ocak 2009, TRT)

Ignatius'a yapılan bu vurgu aslında Davos Krizi'nin ardalan ve bağlam bilgisini yok etmekte, hangi koşullar altında gerçekleştiğinden ve tarihselliğinden uzaklaştırmakta, Gazze'ye yapılan saldırıları değil de Türk Devleti'ne yöneltilen komploları içermektedir. Davos Krizi Gazze'de yaşananlardan değil de milli kimliğe yapılanlardan dolayı gerçekleşmiş görünmektedir. Olayı gerçekleştiren aktörlerin temel motivasyonu Gazze'de yaşananları eleştirmek olsa bile, sadece başlangıçta bu tutum görünür kılınmış, daha sonra sapma göstererek Türk milli kimliği ön plana çıkarılmıştır.

Haberlerin sözcük seçimleri de bu yeni kimliği desteklemektedir. Sıklıkla Osmanlı kelimesinin vurgulanması, “kahraman”, “halife”, “padişah” gibi hem Türklük mitosunun hem de Osmanlı’nın belirleyici sıfatlarının, aynı zamanda “Abdülhamit”, “Fatih”, “Kanuni”, “Yavuz Sultan Selim” gibi Osmanlı’nın parlak dönemlerinin padişahlarının isimlerinin ve “ahfad” gibi ecdada kıymet veren ve o ecdadın torunu olmayı yücelten kelimelerin kullanılmasıyla yeni-Osmanlılık kimliği pekiştirilmiştir.

Görüntüler de bu yeni kimliği, Osmanlı mirasının belirleyiciliğini nitelemektedir. Göstericilerin kullandığı ve haber kameralarının sıklıkla üzerinde gezdiği pankartlar Osmanlı’dan devralınan milli kimliğe vurgu yapmaktadır. Örneğin Erdoğan’ı krizden sonra Türkiye’ye girişte karşılayan kalabalıkta, kameraların önünden “Osmanlı tokadı” yazılı pankart geçer ve bu görüntü örneklem dâhilindeki bütün kanallarda mevcuttur. Aynı şekilde karşılamadaki kalabalığın görüntülerinde de sıklıkla bayraklar, pankartlar kullanılmakta, kalabalıkta yer alan semboller kamera aracılığıyla tekrar üretilmektedir. Örneğin Kanal D’nin haberi, üzerinde Arap kültürüne ait kıyafetler olan bir kişiyi çerçeveler, önde adamın görüntüsü varken daha uzakta Türk bayrağı görünmektedir. Böylece hem Türk bayrağı hem de Orta Doğu’ya yakınlık aynı kareye girmektedir. Bir sembol olan bayrak ve Arap kıyafeti milli kimliğin yeniden inşa sürecinde birleşmekte, milli kimlik icat edilmiş geleneklerle üretilmektedir.

4.1.3. Ordu-millet anlayışının yansımaları: Dünyayı fethetmek/Dünya lideri olmak

Türk devletleri tasvirinde ve tarih yazımında, ordunun, Türk devletleri için daima özel bir yeri olduğu vurgulanır. Devletin taşıyıcısının, yayıcısının (Bora, 2006: 55) ve koruyucusunun sıklıkla ordu olarak aktarılması, tüm haber söylemlerinde de ordu-millet anlayışının ve fetih kavramlarının varlığını pekiştirmiştir.

Altyazı: Erdoğan İsrail’i bombaladı (30 Ocak 2009, Kanal D)

Altyazı: “Cesur lider” portresi çizdi (30 Ocak 2009, Kanal D)

Spiker: Başbakan İstanbul’da dünya lideri sloganlarıyla karşılandı. Başbakanın dönüş saatini duyanlar havaalanına koştu, trafik saatlerce kilitlendi. (30 Ocak 2009, Show TV)

Spiker: Sevgili seyirciler başbakan öyle bir deprem yarattı ki o deprem sadece Türkiye'yi değil, sadece İslam dünyasını değil, bütün dünyayı da sarstı. Bütün dünyada haberlerde sadece Türkiye başbakanının Peres'e haddini bildirmesi görüntüleri vardı. (30 Ocak 2009, Kanal D)

Spiker: Sevgili seyirciler aslında kimse beklemiyordu böyle bir şeyi. Başbakan Davos'ta öylesine bir tepki gösterdi ki Türkiye ayağa kalktı, sadece Türkiye değil İslam dünyası da ayağa kalktı, dünya dikkat kesildi. Erdoğan Gazze trajedisine karşı sesi oldu. İsrail cumhurbaşkanının yüzüne bakarak söyledikleri yenilir yutulur şeyler değildi, başbakan dün gece yarısı İstanbul'da Davos fatihi diye karşılandı, yer yerinden oynadı. (30 Ocak 2009, Kanal D)

Bahsedilen haberlerde Davos Krizi ve Başbakan Erdoğan'ın tavrı bütün dünyaya meydan okunduğu şeklinde algılanmış, bütün dünyanın bu olaydan bahsettiğine dair haberler üretilmiştir. Haberlere göre Erdoğan, bütün dünyada kendisinden söz ettirerek bir anlamda dünyayı fethetmiş, dünya lideri olmuştur. Temelde yaşanan kriz bir milli maç gibi algılanmıştır. Zaten olay sonrası yapılan karşılama, kazanılan bir milli maçtan sonraki görüntüleri andırmaktadır. İcat edilen geleneklerin sıklıkla kullanıldığı, bayrakların, milletin özcü olduğuna dair kavramların, fetihe dair anlamların yer aldığı pankartların oluşturduğu bir görüntü söz konusudur. Gerek dış sesin, gerek muhabirin söylemlerinde başbakanın "fethi" anlatılır. Aynı zamanda, kalabalığın karşılamasına da incelenen 5 kanalın haber bültenlerinde ciddi oranda yer verilir. Karşılama bu kadar sık ve yoğun gösteren haber bültenleri "fetihten dönüş" ve bu dönüşün karşılamasını iletmede, fetihe dair anlamlar üretmektedir.

Dış ses: Atatürk havalimanı miting alanı gibiydi, o saatte afişler bile hazırlanmıştı, en çarpıcı olanı da "Davos Fatihi hoş geldin" yazılı bu afişi. (30 Ocak 2009, Kanal D)

Dış ses: Olay gündemden düşmüyor sadece Türkiye değil tüm dünya hala Erdoğan'ın tavrını konuşuyor. (3 Şubat 2009, Show TV)

Dış ses: Yollarda ve Atatürk hava limanında adeta bir milli maçın coşkusu yaşandı. Vatandaşlar ellerinde pankartlar saatlerce başbakan Erdoğan'ı karşılamak için bekledi. (30 Ocak 2009, ATV)

Dış ses: Başbakan Davos'ta esti güreledi, İstanbul'da Davos lideri sloganlarıyla karşılandı. (30 Ocak 2009, Show TV)

Muhabir: Başbakan Erdoğan'ın Davos'ta gösterdiği tepki binlerce İstanbulluyu sokağa döktü. Atatürk havalimanında toplanan hatırı sayılır bir kalabalık, başbakanı karşılamak için bekleyişini sürdürüyor. (30 Ocak 2009, Show TV)

Muhabir: Şimdi hemen şunu söyleyeyim, yola çıktık buradaki yerel radyolar dahi, İsviçre basınının tamamında manşetti ama yerel radyolar dâhil başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın Şimon Peres'e haddini bildirmesi konuşuluyordu. (30 Ocak 2009, Kanal D)

Muhabir: Binlerce kişi Atatürk havalimanında toplandı, ellerinde Türk bayraklarıyla İsrail'i protesto ediyor (30 Ocak 2009, ATV)

Kalabalıkla ilgili yapılan yoğun içerikli haberlerde, aynı zamanda kalabalık içindeki insanlarla da röportajlar yapılır, coşku içerisindeki kalabalığın söyledikleriyle de haber bülteninin dünyayı fetih/dünya lideri söylemleri pekiştirilir:

Sokak röp: Dünya yeni bir lider görsün, yeni bir sistem görsün, yeni bir anlayış ve insanlık görsün diye buradayız! (30 Ocak 2009, ATV)

Sokak röp: Tayyip Erdoğan'a bu sözünden dolayı otomatik ödemedeyi atacağım ölene kadar, o ölene kadar ben de ölene kadar! (30 Ocak 2009, ATV)

Sokak röp: Kâğıthane'den geliyoruz, dünya lideri, dünya lideri başbakanı desteklemeye geldik! (30 Ocak 2009, ATV)

Sokak röp: Dünya lider görsün, dünya lider görsün, işte! (30 Ocak 2009, Show TV)

Sokak röp: Dünya başbakan görsün ibret alsın. (30 Ocak 2009, Kanal D)

Sokak röp: Silivri'den geliyoruz buraya 8 araba geldik, 5 saattir buradayız, yani böyle bir dik duruşa eğilinir eğilinir!" (30 Ocak 2009, Kanal D)

Sokak röp: Bütün hortumları kesen, fırtına olmuş esen, Avrupa Birliği'ni gezen, Türkiye'nin başbakanı! (30 Ocak 2009, ATV)

Erdoğan'ı anons: Kararlı ve ilkeli duruşun temsilcisi, dünya lideri, başbakan Recep Tayyip Erdoğan! (30 Ocak 2009, Kanal D)

Kalabalık: "Kahrolsun İsrail" (30 Ocak 2009, ATV)

Kalabalık: "Davos'un fatihi Recep Tayyip Erdoğan!" (30 Ocak 2009, ATV)

Ordu-millet mitosunun yansıması olan bu söylemin inşasında kelime seçimleri de önem kazanmaktadır. Haberler, "bombalamak", "deprem yaratmak", "dünyayı sarsmak", "yer yerinden oynatmak", "haddini bildirmek", "esmek gürlmek" gibi militarist bir dil kullanmışlardır. Milliyetçiliğin şiddet içeren erkek egemen dili ve militarist içeriği bu sözcük seçimlerinde belirgindir. Aynı zamanda "kahraman gibi", "ilkeli duruşun temsilcisi", "cesur lider", "dünya lideri", "Davos'un fatihi" gibi nitelemeler yine fetih

ve ordu-millet anlayışının yansımalarıdır ve aynı zamanda bu mitosunu üreten bir dil olarak kullanılmıştır.

Görüntülerle de “dünya lideri” söylemi pekiştirilmektedir. Show TV’nin haberinde “Türkiye seninle gurur duyuyor” diye bağırarak bayraklı kalabalık görüntüye gelir ve bu görüntüler Erdoğan’ın basın toplantısındaki “ben kabile reisi değilim” sözünü sarf ettiği görüntüyle ardı ardına kurgulanır. “Hoş geldin dünya lideri” ve “Dünyanın yeni lideri hoş geldin” yazılı pankartlar çerçevelenir. “Dünyanın yeni lideri hoş geldin” pankartıyla birlikte ekran ikiye bölünür ve sağ tarafa Davos Krizinden görüntüler ve Erdoğan’ın paneli terk etmesinin görüntüleri verilir ve olay hatırlatılır (Görüntü, 10). Kalabalıkta yer alan “Hoş geldin dünya lideri” pankartları ve bayrak görüntüleriyle birlikte altta “Biz uysal koyun değiliz” yazısı geçer (Görüntü, 9), uysal olmayan kalabalık yani “biz” tekrar hatırlatılır. “Biz uysal koyun değiliz” söylemi hem milliyetçi söylemde yer alan kendini diğerlerinden üstün görme özelliği barındırırken aynı zamanda geçmişten gelen bir “küçük görülme”ye karşı çıkma çabasını da içerir. Show TV’nin bir haberinde muhabir “Mazlumların hamisi başbakan hoş geldin Erdoğan” pankartının yanında durarak haberini sunar, çerçevede ikisi de konumlandırılır ve kamera açılarak diğer pankartları göstermeye (Davos Fatih, Biz Sana Muhtacız gibi...), pankartların söylemini üretmeye başlar. Pankartların çekimi esnasında kalabalığın sloganlarından birisi “kahrolsun İsrail”dir ve bu sloganı kaydeden 5 kanal da aslında kalabalık aracılığı ile bir genellemeye gitmekte, Filistin’e yapılanlar için bütün İsrail’i sorumlu tutmakta ve kalabalığın söylediklerini aktarırken, aktarılacakları seçerek söylemini inşa etmektedir. Bayraklara ve pankartlara yapılan özel vurgu ve sokak röportajlarında görüşü alınan kişilerin ellerindeki bayrağı görüntüye almak da, yine 5 kanalın ortak özelliğidir. Kişinin söyleminden sonra kamera bayrağa kayar ve arkasındaki sloganlar eşliğinde kısa bir süre bayrakta durur. Pankartlar, bayraklar, sloganlar ve kalabalık iç içe geçer (örn: Görüntü, 5). “Dünya lideri” sloganlarıyla birlikte bayrak bir ordu-millet niteliğinin yansımalarını oluşturur. ATV’de kalabalıkta çerçeveye dâhil edilen pankartların bazıları “Davos Fatih”, “Dünya başbakan görsün”, “Mazlumların hamisi başbakan”, “Hoş geldin Erdoğan”dır ve görüntüye “Erdoğan kahraman gibi karşılandı” alt yazısı eşliğinde gelir. Pankartlara daha rahat okunabilmeleri için detay çekimler yapılmıştır (Görüntü, 6,8). “Dünya başbakan görsün” pankartının çekimi ise milli kimliğin yeniden inşası için

çok önemlidir. Pankartın yanı sıra dini semboller içeren kıyafeti olan bir kişi elinde Filistin bayrağıyla birlikte çerçevesiz, dünyaya verilen liderlik mesajı Orta Doğu'nun stereotipik görüntülerini içeren bir aktörün yanında verilerek, hem Türk kimliği, hem Orta Doğu yakınlığı hem de dünya liderliği iç içe geçirilir (Görüntü, 7). Dönüşen Türk milli kimliği formu da burada görülebilir. Hem ülkesi ve lideri ile gurur duyan, ama aynı zamanda dini semboller içeren bir kıyafet giyerek Orta Doğu kültürünü anımsatan bir kişi Davos Krizi ile inşa edilen milli kimliğin bir yansımasıdır. Bir genellemeye de Kanal D haberinde gidilir, 4 Şubatta AKP'nin o dönemde yürüttüğü yerel seçim kampanyasının haberini yapan kanal -haber AKP'nin bir organizasyonu haberidir- Davos'a atıfla haber söylemini kurar, Davos'un seçim kampanyasına ne kadar gireceğini sorgularken kamera asılı olan bir pankartı çeker. Pankartta “Zulmü alkışlayamam zalimi asla sevemem” yazılıdır ve “zalimi” kelimesindeki “a” harfi “Yahudi yıldızı” işaretinden yapılmıştır. Kamera bir süre pankartı gösterir. Haber kendi çerçevesiyle söylemi tekrar üretir, bir genellemeye giderek zalimliği ve bütün Yahudileri bağdaştırır.

31 Ocak'ta Show TV, Kılıçdaroğlu'nun Davos'tan gelen Erdoğan'ın karşılanması için gece metronun açık tutulmasını eleştirdiği bir habere yer vermiştir. Davos'taki görüntüler ve bayraklar, hazırlanan pankart görüntüleri Kılıçdaroğlu'nun olayı eleştirdiği haberde de kullanılmıştır. Bayraklı ve “hoş geldin dünya lideri” pankartlı görüntüler bu haberde de verilir. Kamera “Davos Fatih” pankartına detay çekimle açılır ve devam eder. Çünkü gerek iktidar gerek muhalefet tarafından eleştirilen, dış gruba karşı yapılan değil, iç gruba yapılmayanlardır. Dış grup konusunda ortak bir duygu vardır ve olay olumlanır. Kılıçdaroğlu olaya itiraz eder, seçim öncesi yapılmış seçime yönelik bir faaliyet olarak görür; ancak itirazı başbakanadır, krize bağlı olarak yeniden inşa edilen milli kimlikle ilgili herhangi bir açıklaması yoktur. Partiler arası görüş farklılıkları, konu milli kimlikle ilgili hale geldiğinde aynı düzleme gelmekte, farklı da olsa milliyetçilikler üzerinden söylemler inşa edilmektedir.

Erken dönem resmi tarih tezlerinden başlayarak Türk tarih yazıcılığında ve bunun yansımalarında ordu-millet miti ve askeri yeteneklerinin övülmesi önemli yer tutmaktadır. Bu anlayış toplumun işleyişine dair de izler sunmaktadır. Milleti bir sona

doğru yürüyen organik bir yapı olarak görme eğilimi, tarihi milletlerin egemenlikler kurmak için sürekli mücadele ettikleri ve sadece güçlü olanın ayakta kalabildiği her gün yenilenen bir savaş alanı olarak görmeye meyillidir. Sürekli teyakkuza kalınması gereken bu anlayışta güçlü devletin koşulsuz rehberliği önemli yer tutar (Taşkın, 2007: 146-150). Hem ordu-millet anlayışının hem de güçlü devlet rehberliğinin bir zorunluluk gibi görülmesiyle, haber bültenlerinin ve haber bültenlerindeki aktörlerin Davos’u bir fetih meydanı gibi algılamaları arasında güçlü bir bağ vardır.

4.1.4. İçeride ve dışarıda dalgalanan bayraklar

Hem dalgalanan hem de dalgalanmayan (Billig, 1995) bayraklar milli kimliğin inşası sürecinde önemli yer tutmaktadır. Ulus-devlet için önemli olan günlerde, kurtuluş günlerinde, futbol maçlarında sallanan bayraklar, aynı zamanda kamu binalarında, gündelik yaşamda dikkati çok çekmeyen noktalarda duran ve gündelik yaşamın bir örüntüsü olan ‘sallanmayan’ bayraklar, milli kimliği sürekli yeniden inşa eder, ulus devlet bireylerine nereye ait olduklarına dair hatırlatıcılık yapar. Devlet bekası için bayrakların dalgalandırılması da özel öneme sahiptir (Hobsbawm, 2006c). Milliyetçilik belki de modern dünyanın en güçlü tabusudur, sembolleri kutsaldır; bu yüzden de dokunulmaz. Bireylerin bu sembollerle ve bu sembollerin en görüneni olan bayrakla ilişkisi “tıpkı ilkel topluluklarda olduğu gibi sıkı kurallarla düzenlenmektedir” (Özkırmılı, 2009:706). Davos Krizinde de gerek dış gruplara karşı bir zafer havası içinde olunması gerekse i grupta olay sonrasında yaşanan bütünleşme sonucu, aynı zamanda Filistin’deki onaylanma sonucu haber programlarında sıklıkla bu kutsallık dalgalandırılmıştır. Bayrağın lke içinde olduğu kadar ülke dışında da dalgalandığının vurgulanması, kamera açısıyla birlikte bayraklı karelerde özel anlamların yaratılması haberlerdeki milli kimlik inşasını pekiştirmiştir. Dalgalandırılan Filistin ve –özellikle- Türk bayrakları, hem muhabirler hem sunucular tarafından bildirilir, hem de görüntülerle sürekli olarak yansıtılır.

Bu dalgalandırmanın yanı sıra Kanal D “Gazze’de Türk bayrakları” alt yazılı habere yer verir. Davos Krizinden sonra İstanbul’da yapılan başbakanı karşılama töreninde yüksek oranda bir bayrak gösterimi vardır. O alanın ve kalabalığın gösterildiği haberlerde kamera bayrakları çok yoğun olması sebebiyle yansıtmak zorundadır. Ama aynı

zamanda haber kameraları sürekli olarak bayraklı kalabalığın üzerinde gezer, bayrakları takip eder, zoomlayarak sallanan bayrakların çok olduğu küçük gruplar üzerinde çekim yapar ve başka bir anlam inşa eder. Özellikle 30 Ocak 2009 haberlerinde çok yoğun bayrak görüntüleri kullanılmıştır. Bu bayrak görüntüleri, diğer temaları destekleyecek şekilde “ekler” olarak çalışmanın bitişinde verilmektedir. Bunun ötesinde bayrakla farklı ilişkiler de kurulmuştur. Örneğin Kanal D, 31 Ocak tarihinde Moderatör David Ignatius’la ilgili bir haber yapar. Haber Moderatör Ignatius’un aslında Erdoğan’a hayran olduğu temeline dayalıdır, ancak Ignatius görüntüsünde kareye bir de Türk bayrağı girmektedir (Görüntü, 11). Haber bültenlerinde Ermeni olmasına ve Ermeni olduğu için de düşman olma ihtimaline vurgu yapılan Ignatius’un dalgalanan bayrağın önündeki görüntüsü kameranın inşa edeceği anlam için uygun bir örnektir. Bayrakla aynı karedeki düşman, hem özür diler bir konumdadır hem de altyazı (*Meğer Erdoğan’a Hayranmış!*) onun özüne inanmamaktadır. Düşmanın hayranlığı ve bayrak milli kimliği inşa etmektedir. TRT de 30 Ocak’ta Gazze’de üretilen haberinde muhabirini bayrakla aynı kareye sokmaya özen göstermektedir. “Gazze’de Türkiye sevgisi, Türkiye coşkusu yaşanıyor, hemen her adımda Türk bayraklarıyla karşılaşyoruz” derken bayrakların önünde durmayı tercih eder ve anlamı görüntüyle yeniden üretir (Görüntü 12,13). Bayrağın kullanımına dair bir diğer örnek, yine 30 Ocak tarihli Kanal D’nin Davos Krizinin Gazze’de nasıl yansıma bulduğuna dair olan haberinden verilebilir. “Gazze Türkiye gibi” şeklinde altyazı geçen haber görüntülerle de desteklenmektedir. Anlam bakımından bu altyazıya en yakın olanı, kalabalığa konuşan bir Arap liderin ilk görüntüsünün bayraksız, hemen arkasından eklenen ikinci görüntüsünün bayraklı olmasıdır (Görüntü 14-15). 14 numaralı karenin hemen arkasından 15 numaralı görüntü eklenmiş; Gazze söylemlerinde zaten ‘fethedilirken’, görüntüyle de üretilmiş, bir Arap lideri kamera ve kurgu marifetiyle, bayrakla aynı kareye içerisine yerleştirilmiştir. Bourdieu’ya göre gazetecilerin özel “gözlükleri” vardır ve bu gözlüklerle bazı şeyleri görürken bazı şeyleri görmezler ya da belli bir tarzda görürler. Aynı şekilde, bu gözlüklerle bir ayıklama yapar ve ayıklanmış şeyleri belli bir tarzda yeniden kurarlar (Bourdieu, 1997:24). Bahsi geçen gözlük eğretilmesi bu olayda kurgu ya da kamera açısı olabilir. Bir kaydetme aygıtı olma iddiasındaki televizyon bu öğelerle “gerçeklik yaratma aygıtı” haline gelir (Bourdieu, 1997:26).

Kanal D, İsrail’de yaşayan Türk Yahudilerle ilgili yaptığı özel haberinde de sıklıkla bayrak ve kimlik ilişkisi kurmaktadır.

Rafael Sadi: Dükkânın kapısında Türk bayrağı ve İsrail bayrağı var 18 senedir, gururla ve şerefle dalgalanıyor bu bayrak, Atatürk resmi [*resim gösteriliyor*] baş tacımızdır, sadece bu hafta 5 kişi şu dükkânın önünden geçti, şu bayrağı buradan indirirsen iyi olur dediler, bu çok acı. (5 Şubat 2009, Kanal D)

Haberin en önemli ögesi, Davos Krizi’nden sonra İsrail’de “dalgalanmanın önlenmesi”dir (görüntü 16, 17, 18) Haber iki ülkenin dostluğunu ve dostluğun çözülme ihtimalini bayraklar üzerinden okur. Sürekli olarak bayraklara yakın plan çekim yapar ve anlamı bayraklar üzerinden, iki ülkenin yan yana duran bayrakları üzerinden inşa eder. Bayrakla ilgili dalgalandırılmalar bu kadar değildir, olayın heyecanıla bayrak dalgalandırma doğru orantılı olarak gitmektedir. Ancak diğer noktalar diğer temaların içinde verilecek, bağlamlarından kopartılmamaya çalışılacaktır.

4.1.5. “Gazze’deki Türkiye”: Genişleyen Misak-ı Milli hayali

Osmanlı İmparatorluğu’nun I. Dünya savaşından sonra dağılmasıyla birlikte Osmanlıcılık ve İslamcılık akımları uygulanabilirliğini yitirince, cumhuriyetin resmi ideolojisi kapsam ve içeriği değişen Türkçülük olmuş, Cumhuriyet, imparatorluktan geriye kalan Misak-ı Milli sınırları içerisindeki unsurlardan (öz) Türk grubuna dayanan bir ulus devleti olarak kurulmuştur (Ünder, 2009:434). Musul, Kerkük, Hatay, Balkanlar gibi ilk dönemlere dayanan sorunları olsa da Türk milli eğitim tedrisatından geçmiş her bireyin Misak-ı Milli sınırları deyince aklına gelen bir harita mevcuttur. İlköğretim kitaplarının ilk ya da son sayfalarından birinde bu haritanın yer alması, ilköğretim çağlarında bu haritayı sürekli olarak zihinlerde kurmuş; ama en önemlisi gündelik yaşamda sıkça kullanılan kitle iletişim araçları, özellikle Billig’in kuramında olduğu gibi banal milliyetçilikle, sürekli olarak bu sınırları izleyen zihinde tekrar tekrar kurgulanmıştır. Haber bültenleri, hava durumları, diziler, filmler ve yazılı basın bu sınırları sürekli olarak alıcısına hatırlatmaktadır²². Misak-ı Milli sınırlarıyla ilgili en

²² Örneğin Sabah ve Akşam gazetelerinin logosu Misak-ı Milli sınırlarıdır ya da hava durumu haberlerinde sunucunun sıcaklık derecelerini üzerinden okuduğu metin genellikle Türkiye haritası olmaktadır. Bu tezin yazımı esnasındaki daha güncel ve çarpıcı örnek, sıklıkla milliyetçilik araştırmalarına konu olmuş Kurtlar Vadisi Pusu dizisinin sezon tanıtımlarında görünmektedir. (söz konusu tanıtım <http://www.youtube.com/watch?v=IWG6mzIzwnk> adresinden izlenebilir.) Misak-ı Milli

temel kavrayış bu sınırların korunması gerektiğidir. Ama aslında bu koruma sınırların küçülmemesine dairdir. Misak-ı Milli sınırlarından içe doğru bir daralma ihtimali -çok zayıf olsa bile- teyakkuzda olmayı gerektirirken, sınırların genişlemesinde ortak kanı olarak bir sıkıntı duyulmamaktadır. Davos Krizi'nde haber söylemine bakıldığında 'Gazze'de bir küçük Türkiye' anlamının inşa edildiği görülür. Sokaklarında Türk bayraklarının dalgalandığı, Türkiye ve Erdoğan ile iftihar edildiği belirtilir. Haber programları özellikle dalgalanan bayraklara gönderme yaparak Gazze'nin metaforik anlamda ülkeye eklemendiğini, hatta 82. ili olduğunu vurgular. Altyazılarda da Gazze ve Türkiye arasındaki ilişkiye yoğunlaşan bir sözdizimi vardır. Aynı şekilde haber metinlerinde ve Gazze'de yapılan sokak röportajlarında da "Gazze'deki Türkiye" anlamını görmek mümkündür.

Altyazı: Gazze'de Türkiye Bayramı (31 Ocak 2009, TRT)

Alt yazı: Gazze'de Erdoğan ve Türkiye 'ye sevgi seli (31 Ocak 2009, TRT)

Altyazı: Gazze'de Türk bayrakları (30 Ocak 2009, Kanal D)

Spiker: [...] Gazze'de destek mitingleri düzenlendi, sokaklarda Türk bayrakları dalgalandı. (30 Ocak 2009, TRT)

Spiker: [...] Az önce de söyledik Gazze'de Türkiye ve Erdoğan coşkusu dinmiyor diye. Kentin her yerinde adeta Türkiye bayramı yaşanıyor. (31 Ocak 2009, TRT)

Spiker: [...] Gazze Türkiye sokaklarından farksızdı. (30 Ocak 2009, Kanal D)

Spiker: [...] Erdoğan'ın moderatöre ve Şimon Peres'e tepkisi Gazze'de bayram havası yarattı. Başbakan için toplanan Filistinliler Türk bayraklarını Gazze'de dalgalandırdı, Erdoğan lehine sloganlar attı. (30 Ocak 2009, ATV)

Dış ses: Gazze'deki devasa sevgi seli bölgeye yardım eli uzatan Türkleri de duygulandırıyor. (30 Ocak 2009, TRT)

Dış ses: Cuma namazını Türk bayraklarıyla kılan on binlerce Filistinli daha sonra kent merkezinde toplanıyor. Meydanın hemen her noktasında Türk bayrakları, Başbakan Erdoğan'ın resimleri yer alıyor. (30 Ocak 2009, TRT)

Dış ses: Ellerde Türk bayrakları, Erdoğan'ın fotoğrafları. Gazze sokakta. Hamas yandaşları Türk bayrağı önünde poz veriyor, binler Erdoğan'a destek vermek için yürüyor. (30 Ocak 2009, Kanal D)

---

sınırları bağlamında yaşanan kaygı tanıtımın ilk bölümünü oluşturmakta, sınırlar dış güçlerin desteğiyle ele geçirilmekte (ki bunlar içerideki önemli 'düşmanlar' olan Kürtler ve Ermeniler tarafından ele geçirilmektedir), genişleme arzusu da 'cumhuriyetin yüzüncü yılında bizim senaryomuz ne olacak' şeklindeki başlığıyla ikinci bölümde görülmekte, bütün dünya Misak-ı Milli sınırları içine yerleştirilmektedir.

Dış ses: Türk bayrakları, Başbakan Erdoğan'ın posterleri, Erdoğan'ın resimlerinin yer aldığı ürünlere hemen her adımda mümkün. Türk Bayrağıyla Mescid-i Aksa ambleminin yer aldığı atkılar, Türkiye ve Filistin bayrağından oluşan rozetler ve Başbakan Erdoğan'ın resimlerinin yer aldığı bardaklar deyim yerindeyse kapış kapış satılıyor. (31 Ocak 2009, TRT)

Dış ses: Türkiye aşığı Filistinli Naim ise Gazze'nin Türkiye'nin 82. ili olduğunu söylüyor. (30 Ocak 2009, TRT)

Dış ses: [...] Gazzelilerin Erdoğan'a yönelik ilgi ve sevgileri doruğa ulaştı. Öyle ki onun adına şarkılar yazılıyor, yeni doğan çocuklara Recep adı veriliyor.

Şarkıcı: Gazze'den Erdoğan'a büyük sevgi var/enkazların ortasından/kahraman Erdoğan'a selam var. (31 Ocak 2009, ATV)

Muhabir: [...] bugün Gazze sizin de ifade ettiğiniz gibi Türkiye gibiydi. Sabahın erken saatlerinde belediye hoparlörlerinden anonslar yapıldı ve halk Cuma namazı sonrası yapılan gösteriye davet edildi. Akabinde on binler akın etti Gazze'de, ellerinde Türk bayrakları ve başbakanın posterleriyle geldiler, sokaklar Gazze sokakları on binlerce kişinin sağ olsun Türkiye sağ olsun başbakan Erdoğan sözleriyle yankılandı. Cuma sonrası bütün Gazze'yi Gazzeliler, on binlerce kişi tavaf etti ve çocuklardan büyüklere herkes Gazze'ye ne kadar yardım ettiğini Erdoğan'ın ve dün Gazze'ye açıklamalarla Filistin halkının bugüne kadar yaşadığı sıkıntıları bütün dünyaya duyurduğunu anlattılar, konuşma şansım oldu insanlar Erdoğan'ı bugün bir kahraman ilan ettiler Gazze'de ve Filistin halkının duygularına yaşadıklarına tercüman olduğunu söylediler. (30 Ocak 2009, Kanal D)

Muhabir: Gazze'de Recep Tayyip Erdoğan ve Türkiye rüzgârı esiyor. (30 Ocak 2009, TRT)

Muhabir: [...] ve Türkiye'ye minnetlerini işte ellerindeki Türk bayraklarıyla ve Erdoğan'ın resimlerini taşıyarak böyle gösteriyorlar. (30 Ocak 2009, Kanal D)

Muhabir: Gazze'de Türkiye sevgisi Türkiye coşkusu yaşanıyor. Hemen her adımda Türk bayraklarıyla karşılaşılıyor. (30 Ocak 2009, TRT)

Muhabir: Gazze'de iki gündür Türkiye bayramı yaşanıyor. Bunun en çarpıcı örneklerinden biri de dükkânların girişinde Türk bayraklarının yer alması. (31 Ocak 2009, TRT)

Hem Türkiye hem Filistin vatandaşlarıyla yapılan sokak röportajlarıyla da Gazze'de oluşan Türkiye imajı desteklenmektedir:

Sokak röp: Mesela, biz her gittiğimiz yerde Türk olduğumuzu söylediğimizde satın almak istediğimiz bir şeyin öncelikle bedeli alınmamaya çalışılıyor. Bayrak istemelerden tutun da vatandaşlık taleplerine kadar birçok şey gelmekte. (30 Ocak 2009, TRT)

Sokak röp: Başbakan Erdoğan'a hayranım. O hiçbir Arap liderinin yapamadığını yaptı. Gerçekten çok cesur. Türkiye'yi ve Türkleri çok seviyorum. Eşim hamile ikiz bekliyoruz. Kızım olursa adını Emine, oğlum olursa adını Recep Tayyip koyacağım. (31 Ocak 2009, TRT)

Sokak röp: Özellikle Erdoğan bardaklarına çok ilgi var. Sabah 100 tane getirttim. Görüyorsunuz kala kala 2 tane kaldı. İnanılmaz bir Türkiye sevgisi var Gazze'de. Hepimiz sizleri çok seviyoruz." (31 Ocak 2009, TRT)

Sokak röp: Şunu söylüyorum, Türkiye'de 81 il varsa Gazze 82. ilidir. 82. ili çünkü Gazze'de herkes Türkiye'ye tek güvendiği, güvendikleri ülke. Tek güvendikleri kişi Recep Tayyip Erdoğan herkes bunu söylüyor. (30 Ocak 2009, TRT)

Sokak röp: Eğer bu ateşkes olmasaydı İstanbul, Ankara, Diyarbakır tüm Türkiye Gazze'deydi!" (30 Ocak Show TV)

Gazze'de "Türkiye bayramı" olmakla birlikte aslında temelde inşa edilen söylem Gazze'nin "Türkiye gibi" olduğudur. Bu benzetme, 'gibi' edatı, milli kimliği yeni-Osmanlıcılıkla yakın hale getirmekte, aynı zamanda Misak-ı Milli sınırını evrensellik çabasına dönüştürmektedir. Gazze'ye "bahşedilen" korumacı söylem aynı zamanda bir hamî pozisyonu da yaratmakta, "minnet" duygusu sürekli vurgulanarak ve teşekkür sözleri yinelenerek konumlar yeniden belirtilmektedir. Türkiye-Gazze ilişkisi, "zor durumda olan ve kurtaran" ilişkisine dönüşmüş, hatta Gazze Türkiye'nin bir şehri olmuş, sokaklarında bayramları kutlanmıştır. Bayrağı dalgalanarak bir popüler ikon olmuş ve sembolleri metaların üzerini süslemiştir. Gazze'yle ilgili bu haber dili özellikle TRT'de belirginken NTV'nin bu konuyla ilgili belirgin özellikte bir haber yapmadığı, sadece Gazze'deki kalabalığı aktardığı görülmektedir.

Haberlerde birincil kaynaklar kullanıldığı kadar ikincil kaynaklar da kullanılmıştır. Örneğin "çocuklardan büyüklere herkes Gazze'ye ne kadar yardım ettiğini Erdoğan'ın ve dün açıklamalarla Filistin halkının bugüne kadar yaşadığı sıkıntıları bütün dünyaya duyurduğunu" anlattıklarına dair herhangi bir birincil veri yoktur, bunlar ancak izleyici tarafından muhabirin ağzından alınılan ve gerçekten anlatılmış gibi düşünülür. Haberlerde kullanılan sözcük seçimleri ve sözdizimleri de "genişleyen milli sınır" hayalini güçlendirmektedir. Öncelikle haber dilinde "Türk bayrağı"nın aşırı kullanımı vardır. Hemen her haber "Türk bayrağı" tamlamasını cümle içerisine alır, bir aşırı kullanıma gider. "Gazze'de Türk bayrakları" söylemi belirgindir, rutin bir şekilde haberlerde Türk bayrağı "dalgalandırıldığı" gibi Gazze sokaklarında da

“dalgalandırılır”. Aynı zamanda, “Türkiye’ye sevgi seli”, “Türkiye sevgisi”, “Türkiye bayramı”, “Türkiye coşkusu”, “Türkiye’ye minnet”, sokaklarında Türk bayrağının “dalgalanması”, “Gazze’nin Türkiye sokaklarından farksız olması”, “Türkiye “gibi” olmak”, “Gazze’deki devasa sevgi seli”, “Türkiye’nin 82. ili”²³ gibi dizimler de Türkiye’nin kapsayıcılığına, hamiliğine ve Gazze üzerindeki belirginliğine vurgu yapmakta, milli kimliğin yeniden inşa sürecinde “üstün Türk kimliği”nin Orta Doğu’da nasıl ifade bulduğu/bulması gerektiğine dair üretilen söylemleri göstermektedir.

Görüntüler de “Gazze’deki Türkiye” söylemini desteklemektedir. Görüntülerle birlikte bayraklar dalgalandırılmakta, çerçeve için seçilenler milli kimliği pekiştirmektedir. Muhabirler Gazze haberlerini aktarırken istisnasız 5 kanalda da bayraklar çerçevenin içine dâhil edilmekte, muhabirler bayrakların önünde görüntü vermektedir. Burada birkaç örnek vermek yerinde olacaktır. Örneğin TRT’nin “Gazze’de Türkiye Bayramı” altyazısıyla verdiği Gazze haberinde, Başbakan Erdoğan’a hayranlığını belirten Gazzeli genç Türk bayrağıyla birlikte çerçevelenir (Görüntü, 19), kuşbakışı Gazze görüntüsünün önünde Türk bayrağı ile birlikte Erdoğan’a olan minnetini, Erdoğan’ı diğer Arap liderleriyle karşılaştırarak verir. Gazze’deki “Türkiye bayramı” ile ilgili bu görüntü, hem sınırların dışarısında “bayrağı dalgalandırır” hem de Erdoğan’ı Arap liderlerle kıyaslayarak daha aşkın bir lider olduğuna dair söylemi pekiştirir. Aynı haberde Türkiye ve Filistin bayraklarının yan yana montelendiği bir rozetin görüntüsüne yakın çekim yapılır (Görüntü 20). Haberde dış ses Gazze’deki durumu anlatırken, kamera Türk bayrağı şeklinde olan atkılardan açılarak Recep Tayyip Erdoğan posterini gösterir. Posterin üzerinde Arapça bir yazı, arkasında Türk bayrağı mevcuttur (Görüntü 21). Önceden çerçevelenen bu görüntünün kamera çerçevesine de girmesi aslında milliyetçilik ve yeni-Osmanlılık söylemlerinin kesişimi olarak durmaktadır. Yine aynı haberde, Gazze’deki Türk milliyetçiliğine ait fetiş nesnelere ve sembollerinin kullanıldığı ürünlerin mağazalarını gösterirken, bir önceki görüntüde var olmayan bir şekilde muhabirin boynunda ucunda Türk bayrağı amblemi olan bir atkı görünmektedir; aynı şekilde mağazanın camekânında da Türk bayrağı asılıdır (Görüntü 22), muhabir bu

---

²³ “Türkiye’nin 82. ili” popüler milliyetçi söylemde de belirgin bir metaforudur. Gerek futbol maçlarında açılan pankartlarda, gerek gündelik kullanılan dilde gerekse internet ortamında “Bir gece ansızın 81 Düzce, 82 Musul, 83 Kerkük” (hatta 84 Batum) tarzında sloganlar üretilip kullanılmaktadır. Sıklıkla kullanılan slogan “genişleyen Misak-ı Milli hayali”ne örnek olarak verilebilir.

çerçeve içerisinde haberi üretir. Kanal D ise Gazze'nin Davos Krizi'ne tepkisi ile ilgili yaptığı haberde bir direnişçiye bayrağın önünde çerçeveler (Görüntü, 23) ve heyecanlı bir müzik eşliğinde birkaç kez o görüntüyü verir. Alt çekimle Türk bayrakları yüceltilerek birkaç saniye ekranda durur, binaların tepesindeki Türk bayrakları çerçevelenir. Erdoğan'a şarkı yazan besteci de yine Filistin bayrağının küçük bir kısmı ve Türk bayrağı ile birlikte çerçevelenir (Görüntü, 24). Show TV, ATV ve NTV'de de çerçeve sürekli Türk bayraklarının olduğu kalabalıklar üzerinde durur, Filistin bayrağıyla birlikte dalgalanan Türk bayrağına zoom yapılır, kalabalık içinde Türk bayraklarıyla yürüyen insanlar, Türk bayraklarının bağlandığı arabalar gösterilir, yakın çekimle bayraklar çerçevelenir. Hem bayrağı dalgalandırarak hem de Orta Doğu olduğu gerek altyazılarla gerek ekrana gelen konuşmalar ve çerçevelenen Arapça yazılarla belirtilerek, Türkiye'nin misak-ı milli sınırları metaforik olarak genişletilir, Gazze "82. il gibi" kurgulanır ve bu şekilde bir haber söylemi inşa edilerek milli kimlik yeniden hatırlatılır.

Burada aynı zamanda bir genellemeye gidildiği de görülmektedir. Erdoğan Türkiye Cumhuriyeti'ni, Türkiye'de ülke içinde yaşayan herkesi nitelemektedir. Bu genellemeyle Erdoğan ve Türkiye halkı arasında bir fark kalmamaktadır. Erdoğan, Türkiye Cumhuriyeti ve halkı aynı şekilde nitelenmekte, Erdoğan'ın bütün halkı istisnasız temsil ettiği yönünde bir söylem üretilmektedir. Öyle ki Erdoğan'ın yerine Türkiye Cumhuriyeti, Türkiye Cumhuriyeti'nin yerine de sıklıkla Erdoğan geçer, bayraklar ve pankartlar iç içe geçerek Erdoğan denince Türkiye halkının düşüncesi, Türkiye denince Erdoğan'ın söylemi akıllara gelmektedir. Devlet başkanı bir uluslararası toplantıda ülkeyi temsilen konuşmaktadır, ancak daha sonra inşa edilen söylemde iç gruptaki bütün farklı düşünenler göz ardı edilerek Erdoğan ve Türkiye'nin zaman zaman birbirine dönüşmesine neden olmaktadır.

4.1.6. Bir 'öteki' figürü olarak moderatör: "Ermeni moderatör Ignatius"

Haber bültenleri krizin sorumlusu olarak Erdoğan'ın karşısına Peres'le birlikte moderatörü de koymuşlar, hatta sıklıkla tepkinin Peres'ten çok moderatöre yöneldiğini belirtmişlerdir. ATV moderatörün beden dilini sorguladığı bir haber de üretmiştir. Aynı zamanda İsrail'le olan ekonomik ve askeri ortaklıktan dolayı Erdoğan da krizden sonra,

tavrının İsrail’den çok, Peres’ten çok moderatöre ve onun tavrına olduğunu belirtmiştir. Bu kaygı İsrail’le askeri ilişkilerin bozulması ihtimalinden kaynaklanmakla beraber, Ignatius’un Türk milli kimliğine son derece ‘uygun’ bir düşman imgesi olmasıyla da ilintilidir. Popüler milliyetçi söylemlerde yapılan, azınlıkları ötekileştirme ve düşman bilme anlayışı haber programları tarafından tekrar üretilmektedir. Moderatörün kim olduğu incelenen kanallar için bir soru işareti ve izleyende merak uyandırma aracıdır. Altyazılar ve bantlarda bu ötekileştirme belirgin olarak görülmektedir.

Altyazı: Moderatör Türkiye’yi yakından tanıyor. (30 Ocak 2009, ATV)

Altyazı: Kim bu Amerikalı moderatör? (30 Ocak 2009, Kanal D)

Orta bant: Ermeni asıllı Amerikalı. (30 Ocak 2009, Show TV)

Altyazı: O Gazeteci Harputlu çıktı. (30 Ocak 2009, Kanal D)

Orta bant: Türkiye’yi yakından tanıyor. (30 Ocak 2009, Show TV)

Altyazı ve bantlarla birlikte haber metinleri de Moderatör Ignatius’un Ermeni kimliğini ayrı ve önemli bir haber olarak verir:

Spiker: Başbakanı öfkeliendiren moderatör, *[gülerek]* aslında bütün kabak moderatörün kafasına patladı ama o da doğrusu yaptığı hataların fiyatını ödemiş oldu. Aslında o Türkiye’ye yakın bir isim, Türkiye’yi çok yakından tanıyan ve izleyen bir gazeteci. Amerikan Washington Post’un en etkili isimlerinden, kökleri de Anadolu topraklarına dayanan bir isim. (30 Ocak 2009, Kanal D)

Spiker: İşte o moderatörün çarpıcı kimliği. (30 Ocak 2009, Show TV)

Dış ses: Harputlu bir Ermeni ailesinden gelen Ignatius [...] (30 Ocak 2009, ATV)

Dış ses: Erdoğan’ı konuşurmadı ve kızdırdı. Kim bu Amerikalı moderatör? Anadolu topraklarıyla ne ilgisi var? (30 Ocak 2009, Kanal D)

Bauman’a göre (2003:88) ulus devletin dostları ‘yerliler’dir. Homojenlik ve türdeşlik ulusal devlet için esastır. ‘Ortak’lık vurgusuyla inşa edilen, ortak tarihsel bellekleri, ortak mirası ve icat edilmiş gelenekleri benimsemeyen bellekler değersizleştirilmeye çalışılır, düşman ilan edilir. Bu benimsememe süreci Ignatius’un haber programlarında yer alışında da görülmektedir. Türkiye’nin azınlık grubundan birine mensup olan Ignatius, haber programları için “yerli” değildir. Krizdeki konumu da ulus devlete içkin bir karakter olmamasına bağlanır.

Dış ses: Sadece terörizm değil, bölge ülkeleri de onun not defterinde. Ignatius bir yandan Türkiye’nin Gazze konusunda arabuluculuk görevine sıcak bakıyor gibi görünüyor. Hatta Obama’ya seslenip Türkiye ve

Suriye'nin daha aktif rol alması gerektiğini bile yazdı. Ancak diğer yandan da Amerika'daki Ermeni lobisiyle hareket ediyor. (30 Ocak 2009, Kanal D)

Dış ses: Peki, David Ignatius kim? Washington Post gazetesi yazarı Ignatius kimi kaynaklara göre Ermeni asıllı kimi kaynaklara göre de Yahudi kökenli bir Amerikan vatandaşı[...] Ignatius'un Amerika Birleşik Devletleri'nde Ermeni Lobisiyle hareket ettiği de iddia ediliyor. (30 Ocak 2009, TRT)

Dış ses: Peki, Davos'taki Gazze panelinde Erdoğan'ı çileden çıkaran o moderatör kim? Olaylı panelin yöneticisi Amerikalı gazeteci David Ignatius. Ignatius 1920 yılında Ermenistan'dan Amerika'ya göç eden Ermeni bir ailenin çocuğu. Amerika'daki Ermeni lobisine yakın ve Ermeni soykırım iddiasını destekliyor. (30 Ocak 2009, Show TV)

Dış ses: David Ignatius 20. yüzyılın başında Amerika'ya göç eden Harput kökenli Ermeni bir ailenin çocuğu. Babası eski Amerika savunma bakan yardımcısı. (31 Ocak 2009, TRT)

Dış ses: Erdoğan'ı kızdıran moderatör Anadolu kökenli. Elazığ Harput doğumlu Ermeni bir aileden geliyor. Üstelik Yahudi akrabaları da var. Ermeni asıllı bir Amerikalı olarak büyüdü. Dünya görüşüne de kökenleri damgasını vurdu. Ermeni soykırım iddialarını sonuna kadar destekliyor. Durum böyle olunca da ortaya Davos'taki tablo çıkıyor. (30 Ocak 2009, Kanal D)

Davos'ta yaşanan olayda David Ignatius ve Erdoğan arasında yaşananların ötesinde David Ignatius'un kim olduğu, kökenleri, 'çarpıcı kimliği', 'Anadolu topraklarıyla ilişkisi' haber olarak verilmiş ve Davos'ta Erdoğan'ın karşısında konumlandırılan Ignatius, aynı zamanda hem Ermeni kökenli oluşu hem de Ermeni lobisine yakın oluşu nedeniyle, Türkiye Cumhuriyeti'nin de karşısında tutulmuş, milli kimliğe karşıtlığı etnik kökeni ve gayrimüslimliğiyle pekiştirilmiş ve böylece, 'öteki', düşman imgesi yaratılmıştır. Bazı bültenler sadece Ermeni kökenine vurgu yaparken bazıları Davos'taki tabloyu da Ermeni oluşunun ve "Ermeni soykırımı"ni destekler tavrının bir sonucu olarak görmüştür. Haber programlarına göre Türkiye'ye yakınlığı sadece Türkiye hakkındaki bilgisinden ileri gelmektedir ve gösterdiği tüm tavır tamamen düşmanca algılanmaktadır. Altyazılarda ve bantlarda Ignatius'un bu kimliği ve aynı zamanda bu kimliğinin ne olduğuna dair soru cümleleri verilmiş, bu sayede izleyicide merak uyandırılarak kimliğinin ötekililiği pekiştirilmiştir.

Kanal D'nin 30 Ocak tarihli haberinde bu ötekileştirme belirgin bir biçimde açığa çıkar. Haberde Ermeni olduğu vurgulanan moderatörün 'üstelik' Yahudi akrabalara sahip oluşu, onun düşman kimliğini pekiştirmektedir. Dünya görüşüne de yine bu Ermeni

kökleri damgasını vurmakta, “Ermeni soykırımı”nı kabul etmektedir. Erdoğan’a ve Türkiye’ye bu yüzden karşıdır ve bütün bu ‘bize’ olan zıtlıkları dâhilinde Davos’taki tabloyu yaratmıştır. Kelime ve niteleme seçimleri de bu ötekileştirmede önemlidir. “Çarpıcı kimlik”, “Ermeni lobisi”, “Ermeni asıllı”, “Yahudi kökenli”, “Ermeni soykırım iddiaları”, “Ermeni bir ailenin çocuğu”, “Ermeni lobisine yakınlık”, “Ermeni soykırım iddiasını desteklemek” gibi nitelermelerin sıklıkla seçilmesi, aynı zamanda sürekli hem Ermeni kökenine hem de Amerikan vatandaşlığına vurgu yapılması, Ignatius’un “düşman” kimliğini pekiştirmektedir. Ignatius’un Ermeni kimliği, haber bültenlerine göre “çarpıcı”dır. Van Dijk’a (2003: 89) göre, iç grup üyeleri dış grup üyelerinin olumsuz eylemlerini bu grubun aktörlerinin içkin özellikleri bakımından açıklamaya eğilimlidirler. Davos Krizi’nde de haber programları, dış grup üyesi Ignatius’un kimliğine, Ermeni oluşuna, ezeli ve ebedi düşmanlığına ve Ermeni ve Yahudi lobileriyle hareket edişine vurgu yapmışlardır. Ignatius zaten bütün bu düşmanlığın bekleneceği konumdadır, Türk milli kimliğinin yarattığı çoğu “öteki”yi içermektedir.

4.1.7. Ulus devletlerde aşkın bir özellik: “Milli menfaatler”

Davos Krizi ülke gündeminde belirgin bir coşkuya neden olsa da, milli menfaatlerin ne olacağına dair bir şüphe ilk günden kendisine yer bulmuştur. Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulduğu ilk günden bu yana milli olan her şeye olduğu gibi milli menfaatlere de özel önem verilmiş, bütün diğer belirleyicilerden üstün tutulmuştur. Milli menfaatler söz konusu olduğunda siyaset, hukuk ya da gündelik yaşam arka plana itilmekte, öncelik bu menfaatlere verilmektedir. Billig’in (1995) dediği gibi, “ordu besleyen tüm toplumlar bazı şeylerin hayatın kendisinden daha değerli olduğu inancını taşırlar. Sadece bu değerli görünen şeyin ne olduğu farklılık gösterir”. Türkiye Cumhuriyeti için milli menfaatler bu değerli şeylerden biridir. Milli menfaatler aşkın bir özellik göstermektedir ve dönemlere bağlı olarak değişiklik gösterse de, her şartta ve koşulda korunup kollanması gereken, her şeyin üzerinde tutulan ve bunun aksi düşünülemez olan özelliklerdir. Çeşitli siyasi gruplar/akımlar farklı durumları milli menfaatler olarak adlandırmaktadır; örneğin bir grup Avrupa Birliği’ne katılımı milli menfaat olarak görürken, diğer bir grup bu katılımı milli menfaati zedeleyici bir unsur olarak görebilir. Milli menfaatler söylemi, içeriği değişmesine rağmen Türkiye Cumhuriyeti siyasal yaşamı içerisinde belirgin bir söylem olarak yerleşik bir haldedir. Haberler yaşanan

çoşkudan sonra bu aşkın özelliği hatırlarlar ve dış politikadaki konumun ve ilişkilerin artık ne olacağını sorgularlar. Türkiye ve İsrail arasındaki dış ilişkilerin bahsedildiği bölümde değinildiği gibi, Türkiye'nin İsrail'le son derece gerilimli bir ilişkisi olmasına rağmen milli menfaatler söz konusu olduğu zaman sıklıkla askeri, ekonomik vb. ilişkiler içerisine girilmektedir ve bu ilişkilerde siyasi zeminde birlikte olmak aranmamaktadır. Siyasi söylem, “din kardeşliği” ya da “Osmanlı mirası”, milli menfaatler söz konusu olduğu zaman bir müddet askıya alınmakta, ya da bu örnek olayda görüldüğü gibi siyasi söylemde uzaklaşmakta ancak askeri ve ekonomik ilişkilere zarar gelmemektedir. Haber bültenleri böyle bir kaygı yaşayarak bu krizden sonra dış ilişkilerin ne olacağını sorgularlar.

Altyazı: Erdoğan kısa vadede istediğini aldı ama uzun vadede sorun yaşanabilir. (30 Ocak 2009, Kanal D)

Altyazı: İsrail, ABD ve AB ile ilişkiler nasıl etkilenir? (30 Ocak 2009, ATV)

Altyazı: Diplomatik Çevreler: “İlişkiler son olaydan etkilenmez” (2 Şubat 2009, TRT)

Orta bant: [Süleyman] Demirel: Fatura Türkiye'ye çıkabilir. (31 Ocak 2009, Show TV)

Çalışmaya konu olan ana haber bültenleri içerisinde en çok Kanal D milli menfaatlerin artık ne durumda olacağını sorgulamaktadır. Krizden sonra TSK da bu kaygıyı gidermek için milli menfaatlerin her şeyin üstünde olduğuna dair bir açıklama yapar. Krizin ilk günü Kanal D ana haberdeki yorum köşesinde yorumcu olan anchormanın temel meselesi milli menfaatlerin ne olacağıdır. İnşa edilen milli kimlik kazançlı ve karlıdır, yorumcu bundan memnuniyet duyar ancak milli sevinç uzun sürmez ve yerini kaygıya bırakır: bu kazancın bir ‘fatura’sı olabilir. Bu yüzden ‘güçlü lider’lerin sahip olması gereken bir ‘ileri görüşlülük örneği’ olarak milli menfaatlerin ne durumda olacağına dair önlemlerin alınması gerekmektedir:

Anchorman: Sevgili seyirciler Başbakan Erdoğan Türk kamuoyunda ve İslam dünyasında yükselen yıldız durumunda. İsrail'den de Amerika'dan da korkmayan cesur lider portresi çizdi. Kimileri eleştiriyor olabilir. Ancak kısa vadede Erdoğan istediğini elde etti, şimdi bundan sonrasına bakalım. Acaba bundan sonraki zafer havası devam eder mi yoksa bir gün önümüze bir fatura çıkar mı? Eğer Başbakan Erdoğan Peres ile tartışmasını Davos'ta bırakırsa, eğer bu tartışmayı üstünde tepinerek sürdürmezse, eğer tartışmayı İsrail'le ilişkileri kırmak, işbirliğini azaltmak gibi noktalara götürmezse Erdoğan şimdiki kazançlarını cebine koyar, hem yerel seçimlerde hem de İslam dünyasında beyaz atlı prens gibi dolaşır. İkinci seçenekte tehlikeli, Erdoğan'ın gerginliği sürdürmesi, İsrail ve Amerika ile ilişkileri zedelemesi

işte o zaman uzun vadede bir fatura kesilir ve hem AKP'nin hem de Türkiye'nin önüne konulur. Ben Cüneyt Zapsu gibi düşünüyorum. Başbakanın bu kadar dar görüşlü olacağını hiç tahmin etmiyorum. Başbakan pragmatiktir, akıllı insandır. Nerede durulması gerektiğini bilir. Tabi bizim hiç bilmediğimiz bambaşka bir planı yoksa... (30 Ocak 2009, Kanal D)

Anchorman: Tabi dış siyaset açısından bakıldığında başbakanın öfkesi İsrail'le ilişkileri nasıl etkileyecek bu konuda henüz net bir yanıt verebilmek çok güç [...] (31 Ocak 2009, Kanal D)

Davos Krizi'yle ilgili olumlu düşünme (cesur lider portresi) ve olumsuz düşünme (milli menfaatlerin zedelenme ihtimali) tavrı, aslında ikisi de milliyetçi bir bakış açısından kaynaklanmaktadır. Hem bir milli kimlik yeniden inşa edilmelidir hem de milli menfaatler gözetilmelidir. Anchorman özel bağlantılarda da, muhabirleri ve aynı zamanda Cüneyt Zapsu ile aynı kaygıları paylaşır ve bu kaygılarını ilettikten sonra karşı taraf hem anchormani hem de izleyiciyi rahatlatır. Milli menfaatler konusunda sıkıntı yoktur.

Anchorman: [...] Peki, İsrail'le ilişkiler, bu tartışma Davos'ta mı kalıyor yoksa İsrail'le ilişkilerde gerilime gidecek miyiz? Bu devam edecek mi bu tartışma?

Cüneyt Zapsu: Biliyorsunuz ben siyasetçi değilim sadece bir iş adamıyım ama buradan görebildiğim kadarıyla kesinlikle böyle bir şey yok İsrail'le, Sayın Peres'in zaten söylediği çok açık, gayet açık, zaten bu siyasi bir toplantı değil bu bir özel toplantıdır.

Anchorman: Evet.

Cüneyt Zapsu: Davos toplantısıdır adı üstünde. İsrail'le ne İsrail ne de Türkiye'nin daha doğrusu Türkiye'mize bütün o bölgenin ihtiyacı var İsrail de bunu çok çok iyi biliyor, o yüzden.

Anchorman: Anladım.

Cüneyt Zapsu: Böyle bir sıkıntı olacağını hiç zannetmiyorum bu işte de bir hayır olduğunu düşünüyorum. (30 Ocak 2009, Kanal D)

Aslında bu söylem Uzgel'in (2009a: 357) bahsettiği, AKP'nin dış politikasında, Özal dönemindeki gibi pragmatik ve işbitirme amaçlı olarak bazı durumlarda iş adamı kökenli danışmanlara dayanma yönteminin bir göstergesidir. Burada bahsi geçen Cüneyt Zapsu ve yine haber bültenlerinde kendisine yer verilen Egemen Bağış AKP'nin dış politika yapımında önemli rol oynayan aktörlerdendir. Aynı şekilde Cemil Çiçek de milli menfaatlere zarar gelmeyeceği konusunda açıklama yapar, bu açıklama örnekteki 5 kanalda da verilir, hem izleyici rahatlatılır hem de gözetilmesi gerekenin milli menfaatler olduğu hatırlatılır.

Yaşanan bu krizin oluşturduğu milli menfaatler kaygısıyla ilgili ayrı ve üstün bir otorite olarak Genelkurmay da sessiz kalmaz ve bir açıklama yapar. Bir ordu-millet uzantısı olarak Türkiye Genelkurmay'ın açıklamasını duyunca rahatlar, hem kimlik inşa edilir hem de milli menfaatler korunur. Altyazı ve bantlarda milli menfaatlerle ilgili yazılar mevcuttur ve Genelkurmay'ı konu alan altyazılarda sorulması gerektiği düşünülen temel “özne”nin, Genelkurmay'ın ismi geçer:

Altyazı: Genelkurmay ne dedi? (30 Ocak 2009, Kanal D)

Altyazı: Genelkurmay: Sorun yok. (30 Ocak 2009, Kanal D)

Altyazı: Genelkurmay: Milli menfaatler esastır. (30 Ocak 2009, ATV)

Örneklemedeki bütün kanallarda yer alan Genelkurmay'ın açıklamasında ikincil kaynak kullanılır, haber muhabirin ağzından aktarılır. Haber üreticilerin temel kaygısı İsrail'den alınacak ve bir başka “milli kimlik düşmanı” olan PKK'ya karşı kullanılacak Heron'lardır.

Dış ses: Peki Davos'ta yaşanan gerginlik sonrasında terörle mücadelede Türk Silahlı Kuvvetleri'ne önemli istihbarat sağlayan İsrail'den alınan insansız hava araçları, yani Heron'ların tesliminde bir aksaklık olabilir mi? (30 Ocak 2009, Show TV)

Muhabir: Evet Genelkurmay'a bu kriz, bu kavga, İsrail'le ilişkiler, Türkiye'yle İsrail'in ilişkileri etkiler mi diye soruldu, çünkü askeri işbirliği var çok büyük çapta, daha önemlisi beklediğimiz Heron'lar var insansız hava araçları PKK'yla mücadelede, çok kritik araçlar ve İsrail'den bekliyoruz ama bugün Genelkurmay sözcüsü Genelkurmay iletişim daire başkanı Tuğgeneral Metin Gürak'a bu soru soruldu, Metin Gürak bu konuda hiçbir sorun olmadığını söyledi Heron'larla ilgili ve Türkiye'nin tüm ülkelerle yürüttüğü ilişkilerde milli menfaatler doğrultusunda hareket etmek esastır dedi. (30 Ocak 2009, Kanal D)

Muhabir: [...]Ayrıca İsrail başbakanı Ehud Olmert bir açıklama yaptı ve Türkiye ile İsrail arasındaki ilişki çok önemli, hem tarihsel hem ekonomik hem de askeri bağlarımız var, bu bağları koparmamalıyız ve bu gerginliği bir an evvel ortadan kaldırmalıyız şeklinde bir ifade kullandı. İşte Başbakanın da Başbakan Olmert'in bu açıklamasından sonra şimdi Ankara ve Tel Aviv hem kapalı kapılar ardından hem de resmen bugün dediğim gibi iki dışişlerinin karşılıklı konuşmasıyla bu gerginliği düşürmeye ve iki ülke arasındaki ilişkiyi Davos'tan önceki güzel günlere getirmeye çalışıyorlar. (2 Şubat 2009, Kanal D)

Davos Kriz'i, uluslararası alanda bir kırılma anı gibi görünse de, askeri ve ekonomik ilişkilerde herhangi bir bozulmanın olamayacağı, “Davos'tan önceki güzel günler”in devam edeceği haber programlarında kodlanır, ilk ağızdan isimlerle ve muhabirlerin

aktardıklarıyla hem izlerkitle hem de haber bültenleri ilişkilerin herhangi bir sekteye uğramayacağına dair garantiyi edinirler. İsrail'den alınacak Heronlar için Genelkurmay'ın yapacağı açıklamalar haber bültenleri için önemlidir, bununla birlikte bir milli menfaat ortağı olan Amerika'nın tepkisi de milli menfaatler için kaygı konusudur. Haber bültenleri Amerika'daki muhabirlerini haber metnine dâhil ederek, Amerika'nın Davos'a tepkisini sorgularlar, Amerika'nın ne düşündüğüne dair bilgi alırlar.

Haber bültenlerinin kaygısı aslında yersizdir, çünkü İsrail-Türkiye arasındaki bu tür çıkışmalar “kamuoyunu yatıştırma hamlesi” olarak görülür ve anlayışla karşılanır (Yeşilyurt ve Develioğlu: 2009: 395). Haber bültenlerinin bu tedirginliği de milli kimliğin yeniden inşası sürecinde anılmalıdır. İzleyiciye sürekli sınırlar, menfaatler hatırlatılır, karamsar ve tekinsiz bir tablo çizilir, iç grup bütünleştirilmeye çalışılır ve dört tarafı düşmanlarla çevrili yurt korunmaya sevk edilir. İsrail ve Türkiye milli kimlik inşasında sürekli olarak yarışsa da (Davos Krizi, Alçak Koltuk krizi, Mavi Marmara olayı) karşılıklı menfaat ilişkileri devam eder. ABD ve İsrail, Erdoğan'ın İsrail'e fevri çıkışlarının Arap kamuoyunda İran cumhurbaşkanı Ahmedinejat'ı gölgede bırakmasından ve Filistin yandaşlığını İran'ın tekelinden kurtarmasından rahatsızlık duymamaktadır (Yeşilyurt ve Develioğlu: 2009: 395).

Haber metinlerine uzman görüşleri de dâhil edilmektedir. Uzman görüşleri televizyon haberlerinde bilimi temsil ettiği ve bu bağlamda gazeteciliğin nesnelliğine atıf yaptığı için önemli görülmektedir (Dursun, 2001: 159). Haber bültenlerinin görüşüne ihtiyaç duyduğu uzmanlar genel haber söylemiyle aynı tarzda bir söylem üretir ve iletişim aracının amacını destekler. Hamas'a yakın olmamak, Amerika'yı ve İsrail'i “küştürmeden” Orta Doğu temsilciliği yapmak Türkiye Cumhuriyetinin yeni milli stratejisidir:

Uzman: Bundan sonrası biraz kriz yönetimine giriyor, İsrail'in tavrı tutumu karşısında sesini yükseltmeyecek bir Türkiye beklemek gerçekten zor olur, ama Hamas yönüne doğru Türkiye'nin kaydığı izleniminin kırılması lazım. Yani Türkiye Suriye ve İran'ın ve Hamas'ın müttefikleri değil. Bu ülkelerle ilişkileri iyidir, ama Türkiye bir NATO üyesidir, ABD'nin müttefikidir. (2 Şubat 2009, TRT)

Uzman: İsrail kanadında hiç kuşkusuz tepkiler gelmeye devam edecektir. Büyük bir olasılıkla Türkiye'nin Filistin İsrail sorunundaki arabuluculuğu görevine itiraz sesleri de yükselecektir. (30 Ocak 2009, ATV)

Uzman: Bence çünkü görüntüler Türkiye'siz bir Avrupa Birliği'nin geleceğinin de olmadığını görüntüsüydü. (31 Ocak 2009, Show TV)

Uzman: Türkiye ile İsrail arasındaki ilişkiler böyle çok anlık konjonktürel olaylarla çok ciddi dönüşümler geçirmez. Çünkü her iki ülkenin de karşılıklı çıkarları, karşılıklı ortaklaşa değerlendirdikleri platformlar var. Ama buna mukabil her iki ülke de birbirini zaman zaman uygun bulmadığı davranışlarından ötürü uyabilir de. (31 Ocak 2009, Show TV)

AKP'nin Orta Doğu'da daha akılcı ve pragmatik davranma isteği uzmanların söylemlerinde ve buna bağlı olarak haber programlarının söyleminde de inşa edilir. Buna göre Türkiye Cumhuriyeti; Avrupa Birliği, İsrail ve Orta Doğu için “vazgeçilebilir” konumda değildir. Bir taraftan temkinli, diğer taraftan atak söylemler haber bültenlerinin söylemiyle uyumaktadır. Müslüman dünyasını kavrayıcı liderlik pozisyonu istenirken, diğer taraftan NATO ve ABD müttefiki olduğu hatırlatılır. İnşa edilmek istenen aslında; Müslüman dünyasına yakın ancak Batı'yı da gözetken, Müslüman dünyasından daha modern ve onun sahip olmadığı Batıcıl özelliklere sahip, Müslüman dünyasına lider bir ülke pozisyonudur ve bu söylem sadece AKP dönemine has değildir, Özal'dan Erbakan'a, milliyetçi muhafazakâr ya da İslamcı iktidarların inşa ettikleri söylem olmuştur.

4.1.8. Müslüman Orta Doğu'nun yeni sözcüsü/temsilcisi/hâkimi Türkiye

Türk devlet mitosunun unsurlarından olan Türk devletinin cihanşümullüğü (evrenselliği) kendi dünyasını bütün dünya olarak kurgular ve dünyayı kendinden ibaret görür. Tarihten önceki devirlerde bile hakan “bütün insanlığı yönetmek” için tayin edilmiştir. Tarih öncesi devirler ötesinde 1950'lerde de büyük güç/büyük devlet olma hayallerini besleyen bu cihanşümullük (Bora, 2006:60-61) yeni-Osmanlılık ve Orta Doğu'nun yeni sözcülüğünde kendisini gösterir. Osmanlı geleneklerinin taşıyıcısı olan Türkiye Cumhuriyeti bütün mazlumlara, bütün insanlığa “bahşedici”dir. Türk-İslam sentezini rehber edinen partilerdeki “şark milletlerinin rehberi ve mürşidi” (Bora, 1996:23) söylemi AKP'de de görülmektedir. Buna göre İslam dünyası yöneticileri yetkin değildir, bu yetkinliğe vakıf olan Türkiye Cumhuriyeti ve lideridir. AKP'nin,

Davutoğlu'nun (2009) Stratejik Derinlik kitabında da bahsettiği yeni-Osmanlıcılık politikası, Orta Doğu hâkimiyetini ve liderliğini aynı zamanda şu anki konjonktür içinde bölgedeki karışıklık içinde Türkiye'nin arabuluculuk rolünü gerekli kılmaktadır. AKP'nin Orta Doğu'nun liderliği, mazlumun hamisi politikası gerek Davos Krizi'nde gerekse bölgeyle ilgili yaşanan diğer olaylarda (Gazze adına Davos Krizi'nden önce yapılan meclis konuşmaları, Mavi Marmara krizi gibi) kendini dünyaya sunmuş, kaos halindeki Orta Doğu için kendisini ve Türkiye'yi yeni sözcü kılmıştır. Davos Krizi'nde de gerek Türkiye içinden gerek Türkiye dışından ve özellikle Gazze özelinde Orta Doğu'dan bu duruma olumlu/olumsuz tepkiler gelmiştir. Haber bültenleri genellikle sokak röportajlarında olumlu tutumu yansıtırken, daha politik alanda, devletler bazında durumdan memnun olunmadığını ve Türkiye'nin liderliğinin bölgenin diğer liderleri için risk olarak görüldüğünü vurgular. Haber söyleminde Türkiye'nin Orta Doğu liderliği onanan bir durumdur. Haber metinleri, altyazılar ve görüntüler tarafından Türk devlet adamlarının özel yeri, nitelikli oluşları (Bora, 2006: 56) gibi söylemler de yeniden üretilir. Altyazılarda bu durum görünür hale gelmektedir.

- Altyazı:* Arap basını sevgi ve övgü dolu (30 Ocak 2009, ATV)
Altyazı: Gazzeliler: Erdoğan ile gurur duyuyoruz (30 Ocak 2009, TRT)
Altyazı: Gazzeliler: Erdoğan bizim de başbakanımız (30 Ocak 2009, TRT)
Altyazı: Gazze'de Erdoğan'a destek gösterisi (30 Ocak 2009, ATV)
Altyazı: Gazze'de Türkiye ve Erdoğan'a destek (30 Ocak 2009, ATV)
Altyazı: Musa da çıkmak istedi fakat. (30 Ocak 2009, ATV)
Altyazı: "Türkiye İran'a alternatif olur" (31 Ocak 2009, Show TV)
Altyazı: Gazze'den Erdoğan'a büyük sevgi (31 Ocak 2009, ATV)
Altyazı: Adına şarkı yazıldı (31 Ocak 2009, ATV)
Altyazı: Gazze'de Erdoğan ve Türkiye'ye sevgi seli (31 Ocak 2009, TRT)
Altyazı: Gazze'de Erdoğan rüzgârı (1 Şubat 2009, TRT)
Altyazı: BM genel sekreterinden Erdoğan'a geciken övgü (3 Şubat 2009, ATV)
Altyazı: "Orta Doğu'nun liderliğinize ihtiyacı var" (3 Şubat 2009, ATV)
Altyazı: Arap liderler Erdoğan'ı kıskandı mı (4 Şubat 2009, ATV)

Türkiye'de ve Gazze'de yapılan sokak röportajlarında Erdoğan'da cisimleşen Türk devletinin "Müslüman Orta Doğu'da yeni lider" olması kimliği desteklenir. Sokak röportajları aslında kanalın ve editoryal sürecin söylemini desteklemektedir:

Sokak röp: Keşke bizim de böyle bir liderimiz olsa. Kendisini çok seviyoruz. O sadece siz Türklerin değil bizim de başbakanımız.[...] (30 Ocak 2009, TRT)

Sokak röp: Bence Erdoğan bir kahraman, bölgemizde yeni dönemin lideri o. Bu kadar kesin ve tavizsiz konuşan bir lidere tabi ki saygı duyuyoruz. ” (30 Ocak 2009, TRT)

Sokak röp: Türkiye'nin bölgede sadece bir figüran değil gerçekten bölgeyi sahiplenen bir ağabey olduğunu göstermiş oldu. (30 Ocak 2009, Show TV)

Sokak röportajlarıyla verilen yeni bir Orta Doğu lideri kimliği ve hami, ağabey niteliği, TRT ve ATV'nin iki ayrı şarkıcıyla yaptığı röportajlar ve şarkılarıyla da yinelenir. İki şarkıcı olayın üzerine Erdoğan'ın liderliğini öven ve Arap liderlerini yeren bir şarkı bestelerler, ATV ve TRT bunun üzerinden bir yeni lider kimliği üretir. İsrail'e ders veren, Arap liderlerin yapamadığını yapan, aşkın ve kahraman bir lider miti yaratılır.

Gazze'li Besteci (İslam Eyüb): Erdoğan Erdoğan sana büyük bir saygı duyuyoruz/Araplar yeter artık uykudan uyanın/Kalkın Erdoğan'a bakın/Dünya lider görsün, dünya Başbakan görsün, Dünya Erdoğan görsün/Allah sana uzun ömür versin/Allah senin gibi bir lider bize de nasip etsin” (31 Ocak 2009, TRT)

Gazze'li Şarkıcı: Gazze'den selam var/ Enkazların ortasından/Kahraman Erdoğan'a selam var

Dış ses: Başbakan Erdoğan'ın Davos'ta İsrail cumhurbaşkanı Peres'e karşı savunduğu Gazze halkı, önce sokaklara dökülerek teşekkür etmişti şimdi ise şarkılarla bebelere konulan isimlerle sevgisini devam ettiriyor.

Şarkıcı: Utanın Arap liderler/ uyuduğunuz yeter/ liderimiz oldu Erdoğan

Dış ses: Bu ses Gazzeli sanatçılar tarafından başbakan Recep Tayyip Erdoğan için yazıldı.

Şarkıcı: Erdoğan Erdoğan senin hareketin Peres'i salladı/Erdoğan Erdoğan senin hareketin İsrail'i salladı/Yahudileri salladın/ suçlu İsrail'i hüsrana uğrattın

Dış ses: Gazzeli şarkıcı İslamatallah yumruğunu havaya kaldıra kaldıra şarkıyı söylüyor, fonda Filistin ve Türk bayrağı var.

Şarkıcı: Türk halkına ve başbakanına bize her zaman verdikleri destekten ötürü teşekkür etmek için bu şarkıyı seslendirdim. Erdoğan Erdoğan bütün zalimleri durdurdu/ve İsrail'e hiç korkmadan ders verdi.” (31 Ocak 2009, ATV)

Kahramanlık üretilirken sürekli bir karşılaştırma yapılmaktadır. Arap Birliği sekreteri Amr Musa'nın “acizliği” dile getirilir. Amr Musa'nın görevi, liderliği artık Erdoğan'ındır:

Dış ses: Başbakan Arap birliğinin söylemek isteyip de söylemediklerini dile getirdi. Amr Musa başbakan Erdoğan salonu terk ettiği sırada çok heyecanlandı, hemen yerinden fırladı, Erdoğan çıkarken iki eliyle Erdoğan'ın elini sıktı. Amr Musa başbakanla birlikte salonu terk etme konusunda kararsız kaldı. Erdoğan'ın arkasından bir adım attı, döndü, sonra tekrar çıkmaya davrandı. Ancak Birleşmiş Milletler genel sekreteri Ban Ki-moon'un otur hareketiyle yerine oturdu. (30 Ocak 2009, ATV)

Dış ses: Musa'nın salonu terk etmemesini bazı Araplar tepkiyle karşıladı. Dünya yıllar önce Suriye ve Mısır gibi Arap devletlerinin sert tepkilerine kavuştu. Artık onlar ve Amr Musa susuyor, gerekli tepkiyi vermek Türkiye'ye ve başbakanı Erdoğan'a kalıyor. (30 Ocak 2009, ATV)

Dış ses: Dış politika uzmanlarına göre Erdoğan'ın bu çıkışı Türkiye'nin Orta Doğu'nun lideri olduğunun bir kez daha ilanıydı. (30 Ocak 2009, ATV)

ATV haberlerinde açıkça Arap liderlerinin yerine Erdoğan'ın ikamesi belirtilmektedir. Haber programları İslam dünyasının lideri olma iddiasını aynı zamanda dış ülkelerin basınından ve Ban Ki-moon'un sözlerinden de desteklemektedirler.

Dış ses: Dünya basını Türkiye İslam dünyasının lideri olmaya soyundu başlıkları atarken Gazze'de başbakan Erdoğan kahraman ilan edildi. (2 Şubat 2009, TRT)

Dış ses: Gazze'de televizyonlara bağlanan Filistinliler Erdoğan'ın Arap âleminin yeni lideri olduğunu savundu. Londra'dan yayın yapan Arap News Network'se Türkiye'nin Filistinlilere Arap ülkelerinden daha fazla destek çıktığını vurguladı. (30 Ocak 2009, ATV)

Dış ses: Ban Ki-moon Erdoğan'a Orta Doğu'nun liderliğinize ihtiyacı var dedi. (3 Şubat 2009, ATV)

Dış ses: Orta Doğu'nun zor ve sıkıntılı bir süreçten geçtiğini hatırlatan Moon bölgenin Erdoğan'ın liderliğine ve arabuluculuğuna ihtiyacı olduğunu söyledi Erdoğan bu çağrıya barış için her şeyi yapmaya hazırız cevabı verdi. (3 Şubat 2009, ATV)

Dış ses: Moderatör Türkiye belki de David Ignatius'un yapmadığını yapar ve dengeyi sağlayarak Orta Doğu'da kalıcı bir barışa katkıda bulunur. (31 Ocak 2009, Show TV)

Muhabir: Gazzeliler Recep Tayyip Erdoğan'ın bugüne kadar bütün dünyadaki Arap liderlerinden çok daha cesur bir çıkış yaptığını söylüyor ve bunun için kendisine teşekkür ediyorlar. (30 Ocak 2009, Kanal D)

Muhabir: [...]Öncelikle şunun altını çizmek gerekiyor, Türkiye'ye yönelik bu sevgi Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'a yönelik bu sempati bir günde oluşmadı. Yani bir günde ortaya çıkmadı bütün bu yaşananlar. Bunun altını çizmek gerekiyor çünkü İsrail'in 22 gün süren saldırıları sırasında Arap dünyasının büyük bölümüyle bölge insanı zaten köprülerini atmıştı. Bunun nedeni de Suudi Arabistan ve Mısır gibi ülkeleri bölge insanı yaklaşık 1,5 milyon Filistinlinin yaşadığı Gazze insanı yeterli tepkiyi göstermemekle ve tavır koymamakla suçluyordu. İşte o günlerde bile Başbakan Recep Tayyip Erdoğan sert çıkışlar yapıyordu ve Türkiye'de devasa gösteriler düzenleniyordu. İşte bütün bunların üzerine bir de Davos 'ta dün yaşananlar ortaya çıkınca, bölgedeki bölgedeki Türkiye'ye olan sevgi, Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'a olan sempati adeta doruğa çıktı. (30 Ocak 2009, TRT)

Haberlerde muhabirlere yapılan canlı bağlantılarla beraber, birincil kaynaklar kullanılmakla birlikte, Ban Ki-moon’la ilgili haberde olduğu gibi kaynağı belli olmayan haberlere de yer verilmektedir. Sözcük seçimleri de bu yeni lider kimliği inşasını pekiştirmektedir. “Lider” kelimesine özel bir vurgu yapılır, sıklıkla kullanılır. “Liderlik”, “arabuluculuk”, “moderatörlük”, “kahraman”, “ağabey”, “mazlumların sesi” gibi kelime seçimleri Müslüman bölgenin yeni lideri olma söylemini pekiştirmektedir. Türk devlet adamlarının nitelikli oluşları aslında bu haberlerin içerisine yerleşiktir. Cümle yapılarına gelindiğinde ise TRT’nin uzun cümle yapısı kullandığı ve ilettiği haberi kendi sesi haline getirdiği görülmektedir:

Dış ses: Yaklaşık 300 milyonluk Arap dünyası Başbakan Erdoğan’ın Davos’ta yaptığı sert çıkıştan sonra kendini sorgulamaya başladı. Bunun en çarpıcı örnekleriyse Gazze’de yaşanıyor. Gazze basını, Arap birliği Filistin halkı için hiçbir şey yapmazken Türkiye Orta Doğu’da yeni bir tarih yazdı manşetini attı. Filistin adlı gazete, 22 Arap ülkesini temsilen Davos’ta bulunan Arap Birliği genel sekreteri Amr Musa İsrail cumhurbaşkanı Şimon Peres’in sert sözleri karşısında sessiz kalırken Erdoğan mazlumların sesi oldu ve 300 milyonluk Arap dünyasında büyük bir ders verdi, Filistin ve Arapların onurunu Türk başbakan kurtardı, Erdoğan’ın Davos’taki sözleri Orta Doğu’da asırlardır konuşulacak yorumunu yaptı. (01 Şubat 2009, TRT)

TRT bu haberde cümleyi çok uzun, duraklayarak ve aralara Davos görüntüleri koyarak sunar ki, izleyiciye Filistin gazetesinin manşetlerini kendi düşüncesi gibi aktarır. Arada verdiği duraklar, esler nedeniyle haber söylemi Gazze basınının gibi değil de dış sesin söylemi olarak aktarılmaktadır. Bir diğer deyişle, TRT Filistin gazetesi manşetlerine gerek görüntülerle, gerek kurguyla katılır ve onaylar. Erdoğan Amr Musa’dan daha kucaklayıcı ve aynı zamanda diğer Arap’lara ders verici, Orta Doğu’nun onurunu kurtarıcı bir başbakan olarak sunulur. Ve bu başbakanın Türk olduğunu niteleyerek kimliği yeniden kurar.

Bir diğer dikkate değer nokta Show TV’nin sokak röportajlarında Arap kökenli olma ihtimali yüksek olan iki adamla yapılan röportajdır. Röportaj da bu yeni kimlik çabasını kanıtlar niteliktedir. İlk konuşan kişinin Türkçesi çok az anlaşılırken ikinci konuşan kişi Türkçe bilmemekte, ilk kişi muhabire ikinci kişinin ne söylediğini çevirmekte ve bunun sonucunda da fethedilen yerdeki kişilerin bu topraklardaki görüşleri, onaylamaları alınmaktadır. Yönlendiren sorular bu noktada dikkat çekmektedir:

I. kişi: Kimse bunu yapmadı orda, başbakan yaptı Araplar bunu yapmadı yani başbakanları.

Muhabir: Araplar gurur mu duydu yani?

I. kişi: Çok gurur duydu, bizim başımızı kaldırdı. Ben isterdim bir tane Arap başbakanım bunu yapsın. Kimse yapmadı bunu başbakan orada yaptı. (31 Ocak 2009, Show TV)

Konuyla ilgili görüşü alınan uzmanlar da bu yeni temsilci durumunu pekiştirmekte, Türkiye'nin Orta Doğu'da önemli bir rolünün olduğunun altını çizmektedir:

Uzman: [...] Davos sonrasında tüm dünyaya kral çıplaktır diyen ülke Türkiye ve başbakan Erdoğan olmuştur. Bu saatten sonra Orta Doğu'da dengeler yeniden kurulmuştur. (2 Şubat 2009, TRT)

Uzman: Türkiye'nin dış politikada daha farklı bir kulvara girmesi mümkündür, bundan sonra yapılacak atılacak adımlarla, çünkü benim gördüğüm kadarıyla Türkiye'nin özellikle bu İsrail Filistin sorununa yaklaşımı sadece konuyla ilintili bir şey değil, genel olarak İslam dünyasının liderliği pozisyonunu oynamaya başladı Türkiye bir süredir, bugünden sonra da bu liderlik rolü pekişecektir. (30 Ocak 2009, ATV)

Uzman: Görüntüde zaman zaman çatışmalar ortaya çıkacaktır, zaten İsrail'le çatışmadan Müslüman dünyasını kavrayıcı bir liderlik pozisyonu kurgulamanız mümkün değildir." (30 Ocak 2009, ATV)

Uzman: Türkiye bir moderatör rolü oynamak zorunda. Buradaki temel konu bu moderasyon rolünü oynarken, Hamasçı görünmemek, bütün Filistin'in hatta bütün mağdurları temsil eder bir görüntüye bürünmek. (31 Ocak 2009, Show TV)

Uzman: Dün itibariyle Erdoğan adeta Orta Doğu'nun Chavez'i olmuştur." (30 Ocak 2009, ATV)

Uzman görüşleriyle haber söylemi pekiştirilir, aynı zamanda izleyicinin gözünde dış politika onaylanır. İnşa edilen kimlikle ilgili herhangi bir zıt düşünce yoktur, bu konjonktürün nasıl pekiştirilebileceğine dair söylemler vardır. Türk milli mitoslarındaki Türk devlet adamlarının nitelikli ve özel oluşları uzmanların söylemiyle de pekiştirilir. Kahramanlık ve liderlik miti uzman görüşlerinde de belirgindir, öyle ki artık Erdoğan "Chavez" gibidir. Erdoğan bu krizden ve çıkıştan sonra "mağdur" Orta Doğu'yu kurtaran "bahşedici" bir liderdir. Orta Doğu'nun yeni sözcüsü/temsilcisi/hâkimidir. 4 Şubat'ta ATV'nin yaptığı, uzmanların yer aldığı bir haber, haber söylemi inşa etme açısından önemlidir:

Spiker: Arap dünyası Başbakan Erdoğan'ın Davos'taki tarihi çıkışını biraz abarttı. Lübnan'da yayınlanan ve Arap ülkelerinde de satılan El Hayat gazetesi Erdoğan'ın halife olup başa geçmesini istedi. Peki, Erdoğan'ın Arap

ülkelerindeki bu karizması Arap liderler tarafından kıskanıldı mı? Arap birliğine üye 8 ülke bakanlarınca ortak yapılan açıklama işte bu soruyu akla getirdi.

Dış ses: Arap dünyası başbakan Erdoğan'a övgüler yağdırırken Abu Dhabi'de toplanan Arap birliğine üye sekiz ülkenin dışişleri bakanlarının yaptığı ortak açıklama akıllara Arap liderler Erdoğan'ı kıskandı mı sorusunu getirdi. Çünkü ilginç açıklamada Arap olmayan tarafların Arap ülkelerindeki gelişmelere yıkıcı bir şekilde karışmasından rahatsızlık duyulduğu ifade edildi.

Uzman: Kastedilen ülke İran. Bütün herkes bunu İran diye okudu.

Muhabir: Yani Türkiye den bahsedilmiyor mu Türkiye korkusu yok mu?

Uzman: Türkiye korkusu olsa da olmasa da bu açıklamalardaki kastının Türkiye olduğunu ben zannetmiyorum. (4 Şubat 2009, ATV)

Bu haberde dikkat çeken nokta, uzmanın haber sonunda kıskanmadığını belirtmesine rağmen haberin Arap liderlerin Erdoğan'ı kıskandığı şeklinde kurgulanmasıdır. Soru uzmana sorulurken aslında soruyu haber üreticisi değil, izleyici sormaktadır. Haber üreticisi kendi aldığı cevaba göre haberi yeniden kurgulamaz, bir mizansen yaratır ve izleyicinin soruyu uzmana sormasını ve cevabını beklemesini ister. "Doğru cevap" uzmanca verilmesine rağmen, kurguya girmeden haberin dilinin değişmemesi, haberin tamamen izleyici gözüyle bakarak kurgulandığını belirtir. Aynı zamanda Arap liderlerin Erdoğan'ı kıskanma olasılığı, böyle bir durumun olup olmadığının muallâkta kalmasının ötesinde, uzmanca yalanlanmasına rağmen izleyiciye iletilmesi ve altyazıyla desteklenmesi, aslında haber üreticilerinin nasıl bir söylem inşası yapmak istediklerini gösterir. Erdoğan'ın tepkisini, desteğini ve popülerliğini Arap liderlerinin kıskanması gerekmektedir.

Görüntülerle de "Müslüman Orta Doğu'nun yeni hâkimi"nin Türkiye olduğuna dair söylemler üretilmektedir. Örneğin 30 Ocak'ta Show TV'nin Gazze'den yapılan bir haberinde kamera, elinde "İnsanlığın yüz akı Tayyip Erdoğan" pankartı olan bir adamı çerçeveleyerek hem bu yeni lider kimliğine hem de evrensel bir kavram olan insanlığa vurgu yapar. Bir "Türk" lidere, Orta Doğu'nun önemli bir bölgesinden evrensel bir kavramla seslenilmekte, evrensel bir değer yüklenmekte, Türk devlet adamlarının özel nitelikli oluşuna dair olan mit pekiştirilmektedir. ATV ise Tayyip Erdoğan'a Gazzeli bir şarkıcı tarafından yapılan şarkıyı haber yapar. Şarkıcı Türk ve Filistin bayraklarının önünde şarkısını okur (Görüntü, 3), altyazı olarak ise şarkının sözleri geçer: Gazze'den selam var/ Enkazların ortasından/ Kahraman Erdoğan'a selam var/ utanın Arap liderler/ uyuduğunuz yeter/ liderimiz oldu Erdoğan/ Erdoğan Erdoğan senin hareketin Peres'i

salladı/ Erdoğan Erdoğan senin hareketin İsrail'i salladı/ Yahudileri salladın/ suçlu İsrail'i hüsrana uğrattın. İki bayrağın görüntüsüyle birlikte altyazıya yerleştirilen bu sözler, bir "Türk lider" in Orta Doğu için nasıl kahramanlaştığını ve haber söyleminin bu kahraman kimliğini nasıl ürettiğini göstermektedir. Türk milli mitoslarından olan kahraman lider miti burada belirgin hale gelmektedir. Arap liderlerin yerini alışı, İsrail'in karşısındaki duruşu bu miti güçlendirmekte, haber söylemi de bu mit üzerinden milli kimlik inşa etmektedir. Yine bütün kanallar hem Tayyip Erdoğan posterlerine, hem pankartlarına hem de Gazze'deki kalabalıkta açılan Türk bayraklarına vurgu yapmaktadırlar.

4.1.9. Milliyetçi-muhafazakâr ideolojilerde 'mazi' kullanımı: Şanlı geçmişe geri dönüş

Milliyetçi-muhafazakâr ideolojilerde, maziye, Osmanlı'yla/Müslüman-Türk'le ilgili özde bir güç ve ihtişam imgesinin beslenmesi için başvuran bir tutum yaygındır (Bora ve Onaran, 2004:257). Osmanlı Devleti'nin son döneminde oluşmaya başlayan ve Türkiye Cumhuriyeti kurulurken inşa edilen milli kimlik, milliyetçiliğin bir özelliği olarak kendisini "şanlı", "biricik" ve "seçilmiş" görme eğilimindedir. Özcü bir anlayış da içeren bu duygu Türk Tarih Teziyle yeniden inşa edilmiştir. Türk Tarih Tezi, Türk halkının Osmanlı ve İslamiyet öncesi şanlı bir tarihe sahip oluşunu kanıtlama ve bugünkü Batı uluslarıyla aynı uygarlığı paylaştığını savunma amacına yöneliktir (Özdoğan, 2001:44). Osmanlı Devleti, Kemalist dönemde daha gevşek bir bağ ile olsa da, gerek ders kitaplarında gerek diğer resmi kaynaklarda şanlı tarihleriyle anılmış, duraklama ve gerileme dönemlerinde de şanlı mitleri vurgulanmıştır. Erdoğan da önceki bölümlerde bahsedildiği gibi, söylemlerinde Fatih Sultan Mehmet'i, Yavuz Sultan Selim'i ya da Kanuni'yi vurgulamaktadır. Türkiye Cumhuriyeti'nin yakın dönemine gelindiğinde ise, özellikle Batı ve ABD hegemonyasına vurgu yapılmakta ve bu şanlı tarihin bir duraklama dönemi gibi görülmektedir. "Şanlı geçmişe geri dönüş" aslında gizil olarak bir yakın tarih karşılaştırmasını içerir. Bundan önceki hükümetlerin yapamamış olduğu bir şeyi yapma, gururu ve onuru koruma davranışı, hem siyasi söylem hem de haber söylemi açısından yeni bir dönemin başlangıcı olarak anılır. Show TV'nin 30 Ocak tarihli haberinde orta banttan geçen ve Erdoğan'ın sözü olan "gölgesinden korkanlar bunu anlayamaz" cümlesi de eski devlet adamlarının nasıl

görüldüğünü ve Erdoğan'ın nasıl konumlandırıldığını göstermektedir. Bir olayın tarihte daha önce meydana gelmiş olaylarla karşılaştırılabilir olduğunu göstermek, söylem üretme sürecinde yararlıdır (van Dijk, 2003: 92). Bu karşılaştırma eski diplomatik süreçleri beğenmeme düzleminde gerçekleştiği gibi, açık bir karşılaştırma süreciyle de gerçekleşebilir. Davos Krizi'yle ilgili politikacıardan görüş alma haberlerinde Kanal D Bülent Ecevit'i de konu alan bir açıklamaya yer vermiş, fotoğrafla karşılaştırmayı desteklemiş (Görüntü, 4), hemen ardından da ona verilecek cevabı kurgulayarak bu tarz bir karşılaştırma yapmıştır. Bahsedilen yakın dönem ve ABD hegemonyası ilişkisi bu söylemde belirginlik kazanmaktadır. Ecevit'in karşısında yer alan dönemin ABD lideri Clinton'dır ve Clinton'ın rahat oturuşunun, Ecevit'in duruşunun Türk milli kimliğini zedelediği düşünülür. Erdoğan'ın çıkışı ise bir meydan okuma olarak görülür ve önceki liderlerle karşılaştırmaya zemin hazırlar:

Zeynep Dağı (AKP): Herhangi bir toplantıda gerçekten elle yapılan bir müdahale kabul edilemez bir şeydir zaten. Geçmiş yıllarda rahmetli Ecevit'i hatırlayın, Clinton karşısındaki aciz durumunu, çok eleştirilmişti.

Recai Birgün (DSP): O arkadaşın terbiyesizliği olmuş bence Sayın Ecevit'i ağzına alabilecek bir AKP'li çok az Türkiye'de. (30 Ocak 2009, Kanal D)

Gizli ve açık, tarihsel ve kişisel düzeyde bu karşılaştırmalar Erdoğan'ın liderlik konumunu pekiştirdiği gibi “uyanana millet” mitinin gerçekleşmesine ve milli gücün altının çizilmesine neden olur:

Erdoğan: [...] Artık Türkiye'nin dış politika anlayışını birileri ne der anlayışına göre değil veya gündemimizde neler var anlayışına göre değil, artık birileri Türkiye ne der, Türkiye nasıl düşünür demesi gerekir, bu anlayışa göre dış politika anlayışımızı belirliyoruz. (31 Ocak 2009, Show TV)

Erdoğan: Dik duracağız dedik ama dikleşmeyeceğiz dedik, dik durduk ve dik durmaya da devam edeceğiz! (30 Ocak 2009, Kanal D)

Erdoğan: [...] Mahcup, ürkek, ezik bir politika bize de devletimize de milletimize de yakışmaz. Artık dik duralım diyoruz. [...] (3 Şubat 2009, TRT)

Erdoğan: Türkiye eski iradesiz siyasetçilerin elinde özgüven sorunu yaşayan Türkiye değildir artık. (3 Şubat 2009, Kanal D)

Erdoğan: Bakıyorum ki bazı kesimlerde bir panik havası var, Türkiye ne yapar ne eder diye bir kaygı var, başkaları ne der. Sevgili vatandaşlarım Türkiye ne yapar değil Türkiye ne der, Türkiyesiz başkaları ne yapar diye düşünülmesi lazım. Bazı monşerler bunu anlamakta zorluk çekebilir çünkü

onlar hep böyle yetiştiler böyle geldiler. Gölgesinden korkanlar bunu anlamakta zorlanabilirler [...] (30 Ocak 2009, Show TV)

Temelde İslamcı olan partilerin devamı gibi görünen AKP'nin, diğer İslamcı partilerde de olduğu gibi, milliyetçi söylemleri son derece yoğun kullandığı bu söylemlerinde açıkça görülebilmektedir. Gerek ülkenin milli menfaatleri, gerek Türkiye'nin imajına dair söylemler gerekse diğer devletlerin Türkiye'ye ihtiyaç duyacağı iddiası aslında milliyetçiliğe içkin özellikleri göstermektedir.

4.1.10. Milli kimlik inşa/yeniden inşa sürecinde tarih yazımı: Tarihi olay ve mit yaratımı

Davos Krizinden sonra, hem haber kaynaklarında hem de kamuoyunda onur ve gurur duyma temalarının yanında, bir de tarih yazımı ögesi vardır. Davos bitirilir (bu bitirmek Erdoğan'ın artık Davos'a katılmayacağını açıklaması kadar, Davos'un "işini bitirmek", Davos'u yok etmek gibi alt anlamlara da sahiptir), damga vurulur, sürekli Erdoğan'ın çıkışının 'tarihi' olduğu vurgusu yapılır. Milli kimlik inşasında tarih yazımı ve mit yaratımı önemlidir, bununla birlikte aynı önem tarihi yazan aktör oluşta da vardır. Tarihi etkilemek, kahramanlık hikâyeleri eklemek, tarihe damga vurmak ve Orta Doğu'nun makûs talihini değiştirmek ana haber bültenlerinde yer alan söylemlerdir ve milli kimlik inşa sürecinde önemli bir yere sahiptir. Tarih yazımında amaç doğru tarihi yazmak değil, milli bilinç aşılacak ve böylelikle kitlelere ulusun temsilcisi olan devlet aygıtının yapıp ettiklerine dair meşrulaştırıcı argümanlar sunmaktır (Aydın, 1999:59).

TRT ilk gün, haber jeneriği girişinde Davos görüntüleri üzerine alt yazı olarak "Davos'ta tarihi çıkış" koyar. "Davos'ta tarihi çıkış, Dünya Ekonomik Forumu'nda dün akşam tarihi anlar yaşandı", haberin ilk cümlesidir. "Başbakan Erdoğan geceye damgasını vurdu. Erdoğan'ın tarihi çıkışı çok konuşuldu." (30 Ocak 2009, TRT) diye devam eden jenerik ve daha sonraki tekrarlar sürekli olayın tarih yazımına vurgu yapar: "Biliyorsunuz Türkiye ve Dünya Davos'ta yaşanan tarihi krizi konuşuyor sevgili seyirciler". Aynı şekilde incelenen diğer kanallar da olayın dünya genelinde yarattığı etkiye ve liderin tarih yazımına vurgu yapmaktadır. Buradaki kelime tercihleri hem tarih yazımına hem de onun ötesinde militarist bir anlamda tarihyazımına vurgu yapmaktadır.

Altyazı: Başbakan Davos'u bitirdi (30 Ocak 2009, ATV)

Altyazı: Erdoğan: Davos benim için bitmiştir! (30 Ocak 2009, ATV)

Üst bant: Dünyanın gündemini değiştiren gece (30 Ocak 2009, ATV)

Altyazı: Davos'ta tarihi çıkış (30 Ocak 2009, TRT)

Spiker: Evet yalnızca Davos değil Orta Doğu sarsıldı, Batı ülkelerinin liderleri şoke oldu, Davos'ta yaşanan dün geceki o tarihi ana tanıklık eden [...] (30 Ocak 2009, ATV)

Spiker: Evet, dün akşam yaşanan türden dramatik olaylar uluslararası zirvelerde çok az yaşanır ve hafızalardan da kolay kolay hatta hiç ama hiç silinmez. Başbakan Erdoğan'ın bu çıkışı tüm dünyayı derinden sarstı. (30 Ocak 2009, ATV)

Sunucu: Başbakan Recep Tayyip Erdoğan Gazze konusunda Davos'u sarsan dünyayı da şaşırtan tepkisini dile getirirken salonda onun kadar öfkeli biri daha vardı. (30 Ocak 2009, ATV)

Spiker: [...] Salonda bizzat tanıklık eden devlet bakanı Egemen Bağış o günü anlattı sevgili seyirciler, baş müzakereci Bağış başbakanın sergilediği tavrının siyasi literatüre Davos duruşu olarak geçtiğini söyledi. (31 Ocak 2009, Show TV)

Dış ses: Recep Tayyip Erdoğan Davos'ta İsrail'e karşı tarihi bir çıkış yaptı. (4 Şubat 2009, ATV)

Dış ses: [...] Ama Gazze konulu toplantı Davos tarihine damgasını vurdu. (30 Ocak 2009, TRT)

Muhabir: [...] Dün gece gerçekten inanılmazdı. Tarihi dakikalara tanıklık ettik, salonda o toplantıyı izleyen bütün katılımcılar Türk ya da yabancı tüyleri diken diken bir biçimde yaşananları an ve an büyüğü gözlerle, şaşırılmış gözlerle izlediler.[...] Davos'ta gün boyunca Başbakan Erdoğan'ın bu tarihi çıkışı konuşuldu. (30 Ocak 2009, TRT)

Sözcük seçimleri de bu tarihyazımı vurgusunu göstermektedir. “Davos'u bitirmek”, “tarihi çıkış”, “tarihi an”, “tarihe damga vurmak”, “sarsmak”, “tarihi dakikalar”, “dünyayı şaşırtmak” gibi seçimler bir tarihyazımı iddiasını göstermekte, aynı zamanda etken cümleler olayı gerçekleştireni yani Tayyip Erdoğan'ı ve genellemelerle kastedilen Türkiye Cumhuriyeti'ni ve halkını aktör olarak göstermeye çalışmakta, özne belirgin kılınmakta, bu da tarihyazımı çabasını göstermektedir. Davos Krizi haberleri üretilirken krizle ilgili en yoğun olarak kullanılan söz öbeklerinden biri “tarihi bir an”dır. Milli özgüvenin yerini milli beka kaygısına bırakmasını (Bora, 1995:99) aşabilecek bir özgüven kurma aracı gibi anlam yüklenen Davos Krizi'ne ve aktörü Erdoğan'a tarih yazıcılığı vurgusu yapılır. Türk kimliği inşa sürecinde Türk Tarih Tezi'nin önemli yer tutması gibi, ulus devletler inşa edilirken tarihine, sembollerine ve mitlerine özel bir

bağlılıkla kurulur. Bu süreç ulus devlet inşa edildikten sonra bitmez, açık ya da örtük olarak sürekli bir biçimde devam eder. Buradaki tarih yazımının önemi de hem bir milli kimlik inşa sürecinde kurgulanması hem de içerideki olaylarla değil dışarıdaki olaylarla, yani daha büyük bir ‘fetih’ sonucu tarih yazımının gerçekleşmiş olmasıdır.

4.2. Ana Haber Bültenlerinde İç Grup/Dış Grup İlişkisi

Davos Krizi örnek olayı ile ilgili ana haber bültenlerinde, iç grup ve dış grup, kolektif tarihsel hafızaya atıfla kurgulanmıştır. İç grup/dış grup tanımlaması yapılırken, her ne kadar hem mağrur hem de mağdur kimlik görünür kılınmaya çalışılmışsa da, burada asıl önemli olan onaylanma kaygılarıdır. Türk kimliği kendisini ne kadar üstün ve kudretli gösterme eğiliminde olsa da, Batı ile ilgili olarak bir özgüven sorunu yaşamakta, gerilimli bir ilişki yürütmektedir. Batı, inşa edilen Türk kimlikleri için hem bir “öteki”, hem de onayı alınması gereken ve sürekli ne düşündüğü sorgulanan bir kimliktir. Dış gruplar kolektif hafızaya yapılan atıfla kurgulanmıştır, Ermeni tehciri ile ilgili yorum yapabilir durumdaki “öteki”ler, Yahudi Lobisi, ABD, Batı Avrupa, İsrail ve haberin ardaalan ve bağlam bilgisi içerisine dâhil bile olmayan Yunanistan’dır. Gerilimli ilişkiler içerisinde olduğu bu dış gruplar haber bültenleri söylemlerinde hem konu ile ilgili olarak ne düşündüklerine geniş yer verilmekte hem de buna bağlı olarak ötekileştirilmektedir. Dış basının ve siyasetin krizle ilgili ne söyledikleri, “Ermeni Soykırımı” ile ilgili kriz yaşanıp yaşanmayacağı ve Yunanistan’ın ne düşündüğü haber bültenlerinin durakları arasındadır ve diyalektik bir süreçle hem bu grupları öteki ilan etmekte, hem ne düşündüklerini sorgulamakta, hem de ne düşündüklerini sorgularken onların “öteki” olduğunu bir kez daha yinelemekte ve hatırlatmaktadır. Dış grupla ilgili olarak, hem bir özsel kudret hamaseti boyutu hem de bir onaylanma kaygısı iç içe geçmektedir.

4.2.1. Milliyetçi muhafazakârlıkta Batı’ya uyum istenci: İnşa edilen Türk kimliğinde onaylanma kaygısı

Milli kimlik sürekli olarak beka kaygısı yaşamaya ve bu kaygı nedeniyle teyakkuzda olmaya eğilimli olmasına rağmen, aynı zamanda bu tehditler altında, bir özgüven sorununa işaret ederek, dışarıdan nasıl görüldüğünü sorgular ve o görünüşüne göre

kimlik inşa eder. Bu onaylanma kaygısının altında milli menfaatlerin ne olacağı sorusu ama daha da önemlisi kimlik kurgusu yatar. “Ben”i öteki üzerinden tanımlayan kimlik, aynı zamanda öteki’nin ne dediğine, daha doğru bir deyişle ötekinin gözünden nasıl görüldüğüne dikkat eder. Davos Krizi’nde Türkiye için öteki; İsrail, Amerika, Araplar ve aslında Avrupa Birliği’ne katılım süreci için daha gerilimli kimlik ispatı anlarının yaşandığı, bu yüzden de karşıdakinin gözünden nasıl görüldüğünün daha önemli bir hale büründüğü Batı Avrupa’dır. Tüm yerlilik ve otantiklik vurgusuna rağmen Türk milliyetçi muhafazakârlığı, Batı’ya egemen olana uyum istenci taşımakta (Taşkın, 2007:9), bu yüzden kendisinin Batı’nın gözünden nasıl görüldüğünü önemsemektedir. Alt yazı ve orta bantlarda geçenler dış grupların iç grupla ne derece ilgilendiğini göstermeye çalışmaktadır:

Altyazı: Tüm ajanslar son dakika geçti (30 Ocak 2009, TRT)

Altyazı: Dünya medyası başbakanın peşinde (2 Şubat 2009, ATV)

Altyazı: İsrail basınında manşet (30 Ocak 2009, Kanal D)

Altyazı: Batı basını Erdoğan’a haksızlık yapıldığında birleşti (30 Ocak 2009, ATV)

Aynı şekilde haber metinleri de onaylanma ve reddedilmeleri haber yapmakta, dış grupların söylemini önemsemektedir:

Spiker: Davos öfkesi dünyayı da alarma geçirdi. Haber kanalları Davos’ta yaşananları son dakika olarak verdi. Gazeteler ise manşetten gördü. Erdoğan’a en sert tepki ise tahmin edilebileceği gibi Amerika Birleşik Devletleri’nden geldi. (30 Ocak 2009, Show TV)

Spiker: Gelelim dünyadaki yankılara. Başbakan Erdoğan başta Arap olmak üzere pek çok ülkede büyük yankı buldu. Televizyonlar flash haber olarak gelişmeleri aktardılar. Gazeteler ise manşetten girdi. (30 Ocak 2009, Kanal D)

Dış ses: Başbakan Erdoğan’a en sert tepki ise Amerika’dan geldi. Amerika’nın önde gelen Yahudi lobilerinden Amerika Yahudi komitesi Başbakanın Davos’taki tavrını kepazelik olarak niteledi. Bu tavrın İsrail ve Yahudilere karşı yeni tepkiler doğurabileceğini iddia etti. (30 Ocak 2009, Show TV)

Muhabir: [...] Elimde İsviçre’nin çok ünlü gazetelerinden Berner Zeitung var, ilk sayfasında Erdoğan’ın fotoğrafı göze çarpıyor, burada birçok gazetede, dünya basınında yer alan birçok gazetede Erdoğan’ın dünkü çıkışı dünkü tepkisi yer aldı. (30 Ocak 2009, ATV)

Muhabir:[...] Tabi başbakan Erdoğan’ın Davos’taki çıkışı çok büyük yankı uyandırdı ve Erdoğan şu anda dünya medyasında ilgi odağı, özellikle başbakanlıktan edindiğimiz bilgiler peş peşe röportaj taleplerinin geldiği

şeklinde, özellikle de Amerikan, Avrupa basınından ve Arap basınından özel röportaj talepleri akıyor başbakanlığa. Medya mensupları sıraya girmiş vaziyetler ama Erdoğan'ın herhangi bir röportaj vermediğini söyleyelim. (2 Şubat 2009, ATV)

Dışarıdaki tepkinin olumlu ya da olumsuz yansımaları haber bültenleri için önemli değildir, iç grupta bahsi geçen “tarihi an”ın kendisine yer bulması daha önemlidir. Olumsuz haberler incelenen kanallarda yer almaktadır ancak “Davos’un en’leri”nin seçildiği bilgisini sadece Show TV vermektedir:

Dış ses: Gazeteler Başbakan'ın Davos'taki sözlerini ve tavrını kabul edilemez buluyor, hakarete varan yazılar yazıyor. İngiliz the Economist dergisi her yıl olduğu gibi bu yıl da Davos'un enlerini seçti. Gazete Erdoğan'la dalga geçen, doing an Erdogan, yani Erdoğanlık yapıyor sözünü Davos'un en iyi sloganı seçti. (4 Şubat 2009, Show TV)

TRT ise Davos'un ‘en’leri haberi yapmasına rağmen Erdoğan'ın hareketinin “doing an Erdogan” adı altında daha ironiyle anıldığını görmezden gelir. TRT Erdoğan'ın Davos'ta “en çok konuşulan lider” olduğunu söyleyerek egosantrik bir duruş sergiler:

Spiker: [...] İşte Davos'ta bu yılın enleri.
Dış ses: [...] İşte bu sözler hem Davos'a hem de dünya gündemine damgasını vurdu. Tarihi çıkışıyla Erdoğan Davos'un en çok konuşulan lideri oldu. (1 Şubat 2009, TRT)

“Dışarı”nın, özellikle Batı'nın gözünden Türkiye'nin nasıl görünür olduğu, ana haber bültenleri için önem taşımaktadır. “Dışarı”dan nasıl görüldüğünün önemli olması hem günümüz Türkiye'sinde hâkim olduğu görünen milliyetçilik ve muhafazakârlığın bir sentezinin, Batıya entegre isteğinin bir sonucu, hem de kimlik kurgusunda kendisini Öteki'nin üzerinden tanımlama çabasıdır. Kendisini Öteki üzerinden gören göz kendisinin ne olduğunu anlamakta, kimliğini de bu yolla yeniden kurmaktadır.

İç ve dış grup arasındaki ilişki ve gerilimler belirlenirken aynı zamanda dış grubun basını da haberlere konu edilir. TRT dış basının, özellikle Batı basınının olay hakkında ne düşündüğünü önemser ve basılı kaynakların manşette ne dediğini, ana kaynağı göstermeden ekrana getirir:

Dış ses: Davos'ta Gazze oturumunda yaşananlar ajanslar internet siteleri ve televizyon kanalları tarafından son dakika olarak duyuruldu. İsrail'den yansımalar şöyle;
Haaretz: Erdoğan: “Benim tepkim İsrail Hükümetine, Yahudilere değil.”

Jerusalem Post: “Türkiye ile İsrail arasındaki ilişkiler Davos’ta daha kötüye doğru dramatik dönüş yaptı.”

Konu batılı ülke gazetelerinin de manşetlerindeydi.

İngiliz Daily Telegraph: “Türk lider İsrail Cumhurbaşkanı ile yaptığı tartışmadan hışımla çıktı.”

Financial Times: “İsrail Cumhurbaşkanı Şimon Peres ile duygusal bir tartışma yapan Türkiye Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan sahneyi hışımla terk etti.”

[...]

Bild: Türkiye bir ilki gerçekleştirdi.

[...] Erdoğan’ın Türkiye’ye dönüşünü CNN International’a aktaran muhabir de ilk kez Erdoğan’ın bir yurtdışı gezisinden dönüşünde, üstelik gecenin bu saati olmasına rağmen bu kadar büyük bir kalabalık tarafından karşılandığı görülüyor, yorumunu yaptı. (30 Ocak 2009, TRT)

Aynı şekilde Kanal D ve Show TV de dış grupların basınının konuyla ilgili ne söylediklerine dair haber yaparlar ve yine aynı şekilde birincil kaynaklara doğrudan atıf yapılmamaktadır:

Dış ses: [...] Jarusalem Post “İsrail ile Türkiye arasındaki ilişkiler kötüye doğru dramatik bir şekilde döndü” yorumunu yaptı. Haaretz’se “Türk Başbakan’ı Peres’in Gazze yorumları nedeniyle paneli terk etti” başlığını attı. Davos depremi Arap medyasında da büyük yankı yarattı. Al Jazeera yayını kesti, flash haber olarak gelişmeleri aktardı. [...] CNN International’da Erdoğan oturumunda gerçekten kendini mi kaybetti yoksa seçimler öncesi iç desteğini artırmak için mi yaptı, net değil yorumunu yaptı[...] En sert yorumlarsa Batı basınından geldi. Alman Die Welt gazetesi “Erdoğan Davos’ta büyük bir skandala imza attı” başlığını kullandı. İngiliz Times gazetesi haberi “huysuzluk nöbetleri geçiren Türk” başlığıyla verdi. (30 Ocak 2009, Kanal D)

Dış ses: Erdoğan’ın Davos’ta ki öfkesi sadece Türkiye’yi değil tüm dünyayı ayağa kaldırdı. [...] Almanya da yaşanan şok Bild’in ilk sayfasındaydı, Bild başlığa “Türk Başbakanın hışımı” yazdı. Başbakan’ın tepkisi İngiltere’yi de ayağa kaldırdı. Financial Times da “diplomatik arbede Davos’ta şimdiki kadarki en büyük bozgun” dedi[...] (30 Ocak 2009, Show TV).

Üç kanalın haberi de dış sesle verilmekte, yani ikincil kaynaktan aktarılmaktadır, haberin birincil kaynakları yani gazetelerin orijinal manşetleri gösterilmemektedir. Bu durum haberin yapılandırılmasına, bir seçme sürecine zemin hazırlamaktadır. Öyle ki, üç kanalın haberi birbirleriyle karşılaştırıldığında ortak olarak bahsettikleri gazetelerin söylediklerinden bazıları birbirini tutmamakta, böylece haber üretiminin aslında bir seçme işlemi olduğu görülmektedir. Örneğin TRT Haaretz gazetesi için, Erdoğan’ın “Benim tepkim İsrail Hükümetine, Yahudilere değil” dediğini belirtirken, Kanal D Haaretz gazetesinden “Haaretz’se “Türk başbakanı Peres’in Gazze yorumları nedeniyle paneli terk etti” başlığını attı” şeklinde bahseder. TRT için Financial Times, “İsrail

Cumhurbaşkanı Şimon Peres ile duygusal bir tartışma yapan Türkiye Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan sahneyi hışım ile terk etti” demiştir, ancak Show TV’nin haberinde Financial Times’ın Davos Krizi ile ilgili “diplomatik arbede Davos’ta şimdiye kadarki en büyük bozgun” dediği belirtilir. TRT Bild’in “Türkiye bir ilki gerçekleştirdi” dediğini söylerken Show TV Bild’in “Türk başbakanın hışımı” dediğini ifade eder. TRT, CNN International’ın “ilk kez Erdoğan’ın bir yurt dışı gezisinden dönüşünde üstelik gecenin bu saati olmasına rağmen bu kadar kalabalık bir topluluk tarafından karşılandığı görülüyor” yorumunu yaptığından bahsederken, Kanal D aynı basın birimi ile ilgili “Erdoğan oturumda gerçekten kendini mi kaybetti yoksa seçimler öncesi iç desteğini artırmak için mi yaptı net değil” dediğini belirtir. Bu bağlamda aslında kanallar arasındaki sahiplik ve aidiyet farkı görülebilir. Devlet kanalı olan TRT haberi verirken, Erdoğan’ın Davos’taki tavrının anti-siyonist görünmesinden kaygı duymakta ve tepkinin Yahudilere değil İsrail devletine verildiğini belirten ifadeyi seçmektedir. Hükümetle gerilimli, dönem dönem yakın dönem dönem uzak ilişki içerisinde olan Aydın Doğan’ın sahipliğindeki Kanal D ise, incelenen diğer haber kanallarından daha sık vurguladığı için önemli bir veri olduğu düşünülen Davos Krizi ve sonrasında bir seçim yatırımı olması ihtimaline vurgu yapmaktadır. Kanal D karşılama töreninden “miting” olarak bahseder ve seçim sürecini hatırlatır. Show TV ise hem Bild hem Financial Times’da TRT’de olduğundan farklı cümleleri seçmiş, olayın büyüklüğünü ve önemini niteleyen daha iddialı leksikal tercihleri yaparak bir söylem üretmiştir. “Hışım”, “diplomatik arbede”, “büyük bozgun” gibi leksikal tercihler, Show TV’nin diğer kelime seçimlerine paralel giden yapıda, iç grubun zaferini ve agresifliğini belirten kelimelerdir.

4.2.2.“Ermeni Soykırımı” ile ilgili kaygılar

Türkiye Cumhuriyeti’nin resmi ve sivil tarihi içerisinde, sürecin isminin ne olacağının dahi tartışma yarattığı Ermeni sorunu, aslında milli kimliği tanımlama sürecinde önemli bir yere sahiptir. 1915 yılında yaşanan tehcir günümüzde hala ismini koyma ve kabul etme/etmeme aşamasında olduğu için bir gündem maddesidir. Anılmasına bağlı olarak kişiler, gruplar ya da devletler, hain/vatan haini/düşman ilan edilmekte, bu bağlamda milliyetçilik çalışmaları içerisinde önemli bir analiz nesnesi olmaktadır. Davos Krizi ile

ilgili haberlerde panelin moderatörü Ignatius'un kimliğinde temel belirleyici olarak sunulan Ermeni kökenli oluşu, Davos Krizi ile ilgili haberlerin milliyetçi retorikleri açısından önemlidir. Aynı zamanda, Ignatius'un Ermeni kökeninin ötesinde, güçlü bir düşman dış grup algısı içeren Ermeni lobisini desteklemesi de düşman imgesini kuvvetlendirmektedir. Bu imgenin yanında haber bültenlerinin temel kaygılarından bir diğeri, yaşananlardan dolayı yine bir dış grup olan Yahudi lobisinin soykırım yasasına destek verip vermeyeceğidir. Dış gruplar belirlenirken, eş anlı olarak milli hassasiyetlerin kaygısı taşınmaktadır.

Altyazı: Ermeni tasarısı ne olacak? (30 Ocak 2009 Kanal D)

Spiker: Peki Ahu [*muhabir*], Yahudi lobisinden bir açıklama var mı bir, ikincisi Ermeni tasarısı hep durmadan, biz Ermeni tasarısı artık mutlaka geçer diyoruz, doğru mu geçer mi böyle bir ihtimal var mı ne diyorsun? (30 Ocak 2009, Kanal D)

Dış ses: Peki Başbakan Erdoğan'ın Davos çıkışının ardından Amerika'daki Yahudi lobisi sözde Ermeni soykırım yasa tasarısını destekler mi? (3 Şubat 2009, Show TV)

Haber bültenleri krizden sonraki coşku ertesinde uluslararası ilişkilerin kaygısını yaşamaya başlarlar ve ülkeye kesilecek 'fatura'yı düşünerek ve bu faturanın kesilip kesilmeyeceğini sorgularlar. İsrail'le ekonomik ve özellikle askeri ilişkilerin olması, PKK ile mücadele için yapılan Heron anlaşmaları ve uluslararası arenada yaşanan milli sorunlara karşı dışarıdan neler söyleneceği, milli kimlik inşasının berisinde bir milli kaygı olarak durmakta, bu da haber bültenlerine yansımaktadır. Bu kaygıyla birlikte önemli olan, dış grupların nitelenmesi ve ortak hafıza içerisindeki yerlerinin tekrar konumlandırılmasıdır. Haber bültenleri bu kaygıya dair haberi yaparken aynı zamanda izleyiciye "düşman" kimlikleri hatırlatır, dış grupları yeniden üretir. Ermeni lobisi, Yahudi lobisi dış gruptur ve krizden sonra bu dış grubun milli kimliğin aleyhine eylemlerde bulunacağı düşünülür. Burada bir genellemeye gidilmekte, milli menfaatler üzerinden, Yahudi lobisinden bahsederken İsrail'le ve halkıyla olan ilişkilerdeki sınır tekrar çizilmekte, aynı şekilde Ermeni kimliğiyle olan çatışma da tekrar kurgulanıp hatırlatılmaktadır. Kolektif hafızanın unutma ve hatırlamasıyla sürekli olarak dış grup tekrar hatırlanıp tanımlanmaktadır.

4.2.3. İnşa edilen Türk kimliğine “Komşu”nun onayı

Haber bültenlerinde Davos Krizi'nin dünya basınında nasıl yer aldığı, krizin ve ülkenin dışarıdan nasıl görüldüğü sıklıkla bir sorun olmuştur ve bu yönde haberler yapılmıştır. Temelde Amerika, Avrupa ve Orta Doğu'nun ne dediğinin sorgulandığı dış basın taramasında ATV ve Show TV için bir de Yunanistan durağı vardır. Dış basında genel olarak bölgeler ve kıtalar taranmakta ancak “komşu”nun ne dediği, nasıl bir tutum aldığı da merak edilmektedir. Yunanistan Davos Krizi'nde Türkiye'ye destek vermiş ve İsrail'in karşısında tavır almıştır. Bu tutum haber kanallarını şaşırtmaktadır, hatta içeriden çıkan aykırı sesler Yunan basınının “bile” onayladığı söylenerek kınanmış, dört bir yanının düşmanlarla çevrili olduğu düşünülen ve sürekli beka kaygısı yaşayan milli kimlik, Yunanistan'ın Türkiye'ye destek verdiği durumda bile kendini Yunanistan karşısında konumlandırarak bir Yunanistan karşıtlığı içinde kurulmuştur.

Orta bant: Yunan TV'sinden Erdoğan'a övgü (30 Ocak 2009, ATV)

Spiker: Başbakan Recep Tayyip Erdoğan Davos'ta İsrail'e karşı tarihi bir çıkış yaptı ve bu çıkışın yankıları da artarak sürüyor. Yunan gazeteleri bile dünyanın hislerine tercüman oldu başlığını kullanmıştı. Ancak başbakanın sözleri emekli diplomatları hiç de memnun etmemişti. Erdoğan karşılık olarak “ben monşerlerin dilini bilmem bilmek de istemem” demişti. Peki, kim bu monşerler ve nasıl bir dil konuşuyorlar.[...] (4 Şubat 2009, ATV)

Dış ses: Erdoğan'a bir destek de komşudan geldi. Yunanistan devlet televizyonu "Erdoğan gezegenimizde çok kişinin söylemek istediğini söyledi" dedi. (30 Ocak 2009, Show TV)

Dış ses: Yunan devlet televizyonu Net'ten Erdoğan'a büyük destek geldi. Yunan televizyonu Erdoğan için “gezegendeki çok kişinin söylemek istediğini dile getirdi” ifadesini kullandı. (30 Ocak 2009, ATV)

Davos Krizi'nde ortaya çıkan ‘monşerlik’ eleştirisi, haberde ötekileştirerek, dış gruba karşı ayrımcılık uygulanarak yapılır. “Yunan gazeteleri *bile* dünyanın hislerine tercüman olmuştu” cümlesiyle, iç grup üyesi olan monşerler, dış grup üyesi ve Türk kimliği için ‘düşman’ ötekilerden biri olan ‘Yunan’la kıyaslanmakta ve Yunanistan “bile” haberin söylemini üretenlere monşerlerden daha yakın gelmektedir. Bu söylemle hem Yunanistan ve halkı hem de ‘eğitimsiz halk çocuğu’nun meydan okuduğu “monşer”ler ötekileştirilmektedir.

Milliyetçi söylemlerde iç grup ve dış grup tanımlamaları belirgindir ve milli kimliğin inşa süreci bu tanımlamalarla kurulur. Topluğun kolektif tarihsel hafızasının sürekli olarak canlı tutulması kimliğin yeniden inşasında önemlidir. Renan'ın (1995) milletlerin kuruluşunda bahsettiği “unutma” edimi bunu açıklamaktadır. Milletlerin geçmiş kolektif hafızası hem hatırlamayı hem de sürekli olarak unutmayı içerir. Kolektif hafıza kaybı ve kolektif hatırlama, milletin devamlılığını sağlamaktadır. Billig'e (2002) göre milli kimliğin kuruluşundaki bu unutma aynı zamanda sonra da ortaya çıkmakta, şimdiki zaman da unutulmakta, böylece her an hatırlatılarak ve hatırlanarak zihinlerde kalmaktadır. İç grup ve dış grubun sürekli hatırlatılması da bu iç içe geçmiş unutma ve hatırlamaya örnektir. Bu onaylanma kaygısı Davos Krizi'ne dair haberlerin de içine sinmiş, haberler bu yönde yapılandırılmıştır. Onay beklenen yerler aslında bir öteki olarak oluşturulmuş ama aynı zamanda bu “ötekiler”in “biz”im hakkımızda ne düşündükleri önemli olmuş, gerilimli bir ilişki içerisinde kalınmıştır. Batı tarafından ‘aşağı’ olarak görülme ve bunun getirdiği kompleks bir beka sendromu yaratmış (Bora, 1995:137), bu sendrom bir diyalektik sürece yol açmıştır. Beka kaygısı yaşandıkça düşman dış gruplar üretilmiş, düşman dış grupların tedirginliği de bu beka kaygısını tetiklemiştir. Dış grup tarafından onaylanma kaygısı, Batı Avrupa, Amerika, Yunanistan, Ermeni ve Yahudi lobileri gibi dış grupların varlığı kimliğin inşa ve yeniden inşa sürecinde yer almış, yer aldıkça onaylanma korkusu açığa çıkmış bu korku da dış grubun milli kimlik için “düşmanlık” değerini yükseltmiştir. Davos Krizi ile ilgili haberler de böyle bir ilişkiye yol açmakta, dış grubun ne dediğine dair haberler yapılırken, aslında dış grup sürekli unutma/hatırlama süreci içerisinde yer almakta ve beka sendromunun savaş alanı algısı ve teyakkuzda kalma hali devam etmektedir. “Biz” ve “Onlar” tanımlamaları sürekli olarak hatırlanmakta, unutulmakta, tekrar hatırlatılmaktadır.

4.3. Ana Haber Bültenlerinde “Biz” ve “Onlar” Tanımlamaları

Davos Krizi'nden sonra haber bültenlerinde “Biz” Türkiye Cumhuriyeti ve vatandaşlarını, bununla birlikte Gazze'yi kapsarken, “Onlar” Peres'i, İsrail'i, Ignatius'u, Ermeniliği, Arap liderlerini ve Türkiye Cumhuriyeti'nin geçmiş liderlerini kapsamaktadır. Peres özelinde İsrail, haber bültenlerinde saldırgan, vahşi ve Emine Erdoğan'ın sıklıkla gösterilen konuşmasında aktardığı ve 30 Ocak'ta ATV tarafından

yapılan “Yalanlar ve Gerçekler” haberinde tanımlandığı gibi, “yalancı” olarak konumlandırılmaktadır. Ignatius ise Ermeni olması nedeniyle bir düşman figür olarak kurgulanmaktadır. Başbakanı saygısızlık yaptığı ifade edilen Ignatius’un hem Ermeni oluşu hem de “Ermeni soykırımını destekleyecek kadar” Türkiye’ye düşman olduğu şeklinde tanımlanışı haber programlarında sıklıkla yer almaktadır. Arap liderleri ise korkak, halkını gözetmeyen liderler olarak nitelenmiştir. Arap liderlerine yönelik bu nitelendirme Orta Doğu sözcülüğü için diğer liderlere yer açmaktadır. Aynı nitelendirme Türkiye’nin eski başbakanlarına ve devlet adamlarına da yöneliktir. Bundan önceki liderlerin dış gruptan gelen “Türklüğü aşağılayan” söylemlerine bir “Türk’ün cevap vermesi gerektiği gibi” karşılık veremediği ve hep yetersiz kalmış olduklarına dair söylem üretilmiştir. Hatta Kanal D’de açıkça Ecevit ve Erdoğan’ın karşılaştırıldığı bir röportaj ve görüntü kullanılmıştır. Aynı zamanda “artık biz...” diye başlayan tanımlamalarla bu söylem geriye dönük olarak sürekli üretilmiştir. Türkiye Cumhuriyeti, hem başbakanı hem de halkı olarak haberlerde olumlu olarak temsil edilmektedir. “Sünepe” ve “kabile” vasfında olmayan bir halkın başbakanı olan Erdoğan bir kabile lideri olmadığını söylemiş, haber bültenleri tarafından “had bildiren lider” olarak kurgulanmıştır. Kimlik tanımı aslında Öteki’nin üzerinden yapıldığı için haber bültenleri milli kimlik inşa süreçlerinde böyle bir söylem üretimine gitmekte, “Biz” aşırı iyi olurken “Onlar” a fazlasıyla kötü özellikler yüklenmektedir. Haber bültenlerinde bütün olumlu özellikler “Biz”de iken olumsuzlar da “Onlar” a atfedilmiştir.

4.4. Farklı kanallar ve farklı medya sahipliklerinin milli kimlik inşası sürecinde söylemsel olarak gösterdikleri benzerlikler/farklılıklar

Davos Krizi’yle birlikte yeniden üretilen milli kimliği incelemek için farklı sahiplikler içerisinde olan kanallar seçilmiş, böylece farklı medya sahipliklerinin bu yeniden inşa sürecinde söylemsel olarak benzerliklerinin bulunup bulunmadığı ya da ne derece farklılaştığı anlaşılmaya çalışılmıştır. Örnek olayın gerçekleştiği ve haber bültenlerine yansıdığı tarih aralığında, örneklem dâhilinde bulunan kanallardan NTV Doğuş Holding’e, ATV Çalık Holding’e, Show TV Çukurova Holding’e, Kanal D Doğan Holding’e aittir. TRT ise başbakanlığa bağlıdır. ATV’nin üyesi olduğu Çalık Holding,

Recep Tayyip Erdoğan'la ideolojik bir yakınlık içerisinde olmakla birlikte aynı zamanda bir akrabalık ilişkisi içerisinde de bulunmaktadır. “Yeni bir milli kimlik”, yeni-Osmanlıcılık bağlamında üretilen milli kimlik örneği en açık ATV’de görülmektedir ve bu durum ATV’nin Erdoğan’a, AKP’ye ve dünya görüşüne yakınlığıyla birlikte anılabilir. Kanal, Gazze’yle ilgili haberlerde “Erdoğan halifemiz olsun” altyazısını kullanmış ve sıklıkla bölgeden gelen halifelik isteğinden, padişahlıktan bahsetmiştir. Diğer kanallarda da görülen, Osmanlı, Abdülhamit gibi Yeni-Osmanlıcılık içeren söylemler ATV’de daha yoğun görülmekte, öyle ki kanal kaynağı belirli olmayan ve Lübnan’da yayınlandığı söylenen bir gazetenin Erdoğan’ı halife ve padişah ilan etme emelini haber bültenlerine konu etmekte, bunu da dolaylı anlatımla yaparak gazetenin söylemini onaylamaktadır. Aynı şekilde sokak röportajlarıyla ve Erdoğan’a beste yapan şarkıcıya yer verişiyile de bu yeni-Osmanlıcılık söylemini onaylamakta ve yeniden üretmektedir. Aşkın bir lider kimliği, İsrail’e kafa tutan ve diğer Arap liderlerinin yapamadığını yapan ama aynı zamanda İngilizce bilmek zorunda hissetmeyecek kadar Batı’dan uzaklaşmış kahraman lider miti üretilmiştir; bir uzman tarafından, yetkin bir dil ile Erdoğan için “Orta Doğu’nun Chavez’i” denilerek bu mit pekiştirilmiştir. Arap liderlerinin Erdoğan’ı kışkırdığına dair yapılan bir haber de yine bu kahraman lider mitine bir atıftır. ATV’nin diğer kanallara göre yeni-Osmanlıcılık vurgusunun yoğun olduğu ve özellikle lider kimliği üzerinden haber söylemini inşa ettiği söylenebilir. Bütün kanallarda geniş yer tutmasıyla birlikte en yoğun ve uzun soluklu haberler ATV’de yer almış, Bizim City isimli, diğer kanalların haber bültenlerinde yer almayan çizgi bölümüyle birlikte haberleri pekiştiren söylemler ifade edilmiştir (Bkz: Ek: Bizim City 1, 2). Bizim City’lerle birlikte müktedir ve güçlü bir milli kimlik yaratılırken lider kimliği de pekiştirilmiştir.

Doğan Holding’e bağlı ve iktidarla gerilimli bir ilişki içerisinde olan Kanal D ise incelenen 5 kanal içerisinde milli menfaatleri en çok konu edinen kanal olmuştur. Kanal D anchorman’i kendi yorum köşesinde milli menfaatler konusuna özel yer ayırmış, Cüneyt Zapsu ile görüşmeler yapılmış ve “kazancın faturası” sorgulanmıştır. Canlı bağlantılar ve muhabirlerle sürekli İsrail’in, Amerika’nın konuyla ilgili olarak ne düşündüğü sorgulanmış, dünyanın sözüne, dünya basınının ne dediğine dolaylı anlatımlarla yer verilmiştir. Kanal D’nin Tayyip Erdoğan’ın havaalanında

karşılmasına “seçim mitingi” atfı yapması da sahiplikler açısından önemlidir. Kanal karşılamasının seçimle ilgili bir çaba olduğunu iddia etmiş, aynı zamanda bu krizin seçimlere nasıl bir etkisi olacağını da sorgulamıştır. Kanal D’nin bu tavrı, Davos Krizi’nde milli kimliğin yeniden inşasında yer almadığını göstermemektedir. Milli menfaatler sorgulamasıyla birlikte Gazze ve Türk bayrağı ilişkisini en çok kuran kanal Kanal D’dir. Altyazılar ve görüntülerle “Gazze’de Türk Bayrakları” dalgalandırılır, moderatör Ignatius Türk bayrağı ile aynı kareye alınır, Gazze görüntülerinde çerçeve içerisine bayraklar yerleştirilir, direnişçi bayrak önünde çerçevenir. Bunun ötesinde, İsrail’deki Türkler hakkında da haber yapılmakta ve gerek görüntüler gerek söylemlerle İsrail’deki Türk bayraklarına olan tepkiden yakınılmaktadır. Gazze-Türkiye ilişkisinde bayrağa sürekli bir atfı yapan Kanal D, ATV kadar yoğun bir lider miti üretmese de Tayyip Erdoğan’la dünyayı kendisinden söz ettiren bir Türkiye Başbakan’ı olduğu için gurur duyar.

Show TV’nin ise diğer haber bültenlerine nazaran daha magazin ve daha popülist haberler kurguladığı söylenebilir. Özellikle sokak röportajları bu magazinellikte belirgin olmakta, gerek röportajların kurgusu gerek kullanılan müzikle bu uzun süreli haberler daha “eğlenceli” hale getirilmektedir. Show TV, bu kurgu olduğu saklanmayan sokak röportajlarıyla Davos Krizi’nin yarattığı gurur ve onur duygusunu üretmektedir. Kameraya sürekli olarak “van minüt” dedirtir, hem Arap kökenli hem de Batı kökenli insanlara konu hakkında yorum yaptırır. Kanal “çılgın Türkler” imgesini kullanarak yine bir kimlik inşasına gider. Show TV haberlerinde altyazı kullanmaz, çok az sayıda orta bant’ın geçişine yer verir. Bu orta bantlarda “gölgesinden korkanlar bunu anlayamaz”, “biz uysal koyun değiliz” gibi olaya dair kahramanlık içeren vurgular kullanılır, bu banta Yunanistan TV’sinin tavrı ya da Ignatius’un Ermeni kimliği gibi kimlik inşası için önemli duraklarda yer verilmektedir. Diğer kanallarda olduğu gibi, Show TV de yeni-Osmanlıcılık söylemi içeren sözcük tercihlerine yer vermekte, II. Abdülhamit, Fatih, Kanuni, Yavuz Sultan Selim gibi aktörleri haberlerde kullanmaktadır. Show TV ile ilgili bir diğer önemli nokta da diğer kanallarda bulunmayan “Davos’un enleri” haberidir, Tayyip Erdoğan için “doing an Erdogan” sloganı sarf edildiğini bir tek Show TV söylemektedir.

NTV ise diğer kanallar kadar popülist bir söylem üretmese de, milli kimliğin yeniden inşasına katkı sunmaktadır. NTV haberciliğindeki en belirgin özellik birincil kaynaklar kullanması, diğer kanalların yaptığı gibi dolaylı anlatımlara ve ikincil kaynaklara sık yer vermemesidir. İzleyici liderlerin sözlerini “alınan bilgiye göre”, “kaydetti”, “söyledi” gibi kaynaklardan değil doğrudan liderlerden duymaktadır. Daha önce de belirtildiği gibi Davos Krizi’nin yaşandığı dönemde mecliste DTP ismiyle var olan partinin genel başkanı Ahmet Türk’ün sözlerine-altyazılarda yer vermese de- bir tek NTV yer vermiştir. NTV’de de diğer kanallarda olduğu gibi gerek karşılama törenlerinde gerekse Gazze haberlerinde sürekli olarak Türk bayrakları dalgalandırılmıştır.

Devlet kanalı olan TRT ise doğası itibariyle aslında bir “banal hatırlatıcı”dır. Bununla birlikte sıklıkla dolaylı cümleler kullanarak Davos Krizi’ni olumlar ve iktidarın sesi haline gelir. Muhalefetin sesini de yine bu yolla aktarır ve sadece iktidara söylenen olumlu söylemlere yer verir, olumsuz söylemler haberlerde kendisine yer bulamaz. Kullandığı uzun cümlelerle de ilettiği haberler kendi sesi olmuştur. TRT yaptığı sokak röportajlarıyla hem ateşli hem banal milliyetçiliği üretir. Bir yandan kriz gününde insanlara ne düşündüklerini sormaktayken, diğer yandan mekân olarak “ülkenin dört bir yanı”nı seçerek haritanın hatırlatıcısı olmaktadır. Bayrak kullanımıyla birlikte Gazze’de yapılan haberlerde diğer sembollere, tüketim malzemelerine de özel vurgu yapılır. Gazze’de Türk bayrağı taleplerine dair bir özel habere yer verilir, muhabirler bayrakla aynı karede çerçevelenir, Gazze Türkiye’nin bir şehri gibi kurgulanır. Kahraman lider miti, yazılan şarkılar, bebeklere koyulan isimler ATV’ye benzer bir şekilde TRT’de de belirgindir. Show TV’nin yaptığı “Davos’un enleri” haberi TRT’de de mevcuttur; ancak, Show TV Davos’ta kullanılan “doing an Erdogan” kalıbından bahsederken, TRT Davos’un enlerinde Erdoğan’ın “en çok konuşulan lider” olduğundan bahseder. Diğer kanallarla özellikle tarih yazımı, yeni-Osmanlıcılık, ötekileştirme ve kahramanlaştırma gibi temalar bağlamında benzer yanları olmasıyla birlikte, devlet kanalı olduğunu hissettirir ve Erdoğan’ın diğer sahiplikteki kanallar için “vahşetin avukatlığı”nı yaptığını söylediğini belirten haberle diğer kanallara karşı durur. Aynı şekilde TRT’de belirgin bir şekilde yer alan bir diğer söylem, iktidarın ve Erdoğan’ın anti-semitist olmadığına dair yapılan vurgulardır. Erdoğan’ın anti-semitist olmadığına dair sözlerine ve aynı zamanda dış basının gazetelerine yer verirken, Yahudilere karşı bir düşmanlıkta

bulunulmadığına dair söylemleri seçerek haberini oluşturur. Kanalların sahiplik yapısı, aidiyetleri ve sahipliklerinin içerisinde bulunduğu ideolojilerle birlikte ekonomik kaygılar, kuşkusuz haber inşa süreçlerini, haber üretimlerini farklılaştırmaktadır. Ancak milli kimlik inşasında, farklı sahipliklerdeki bu kanallar, yeniden üretim sürecinde ortak noktada buluşmakta, az ya da çok yeni-Osmanlıcılık'a daha yakın bir milli kimlik inşası sürecinde birleşmektedirler. Gerek liderlikle ilgili söylemlerinde gerek tarihyazımında, milli kimliğin üreticisi olan sembollerini kurgulayışlarında, dış gruplara karşı inşa ettikleri ötekileştirme sürecinde ve milli menfaatler kaygısında, bahsedilen 5 kanalın ortak söylemleri mevcuttur. Bununla birlikte, sürekli olarak sembollerle, haritaları ve sınırları hatırlatıcılığıyla, “sallanan/sallanmayan bayraklarla” birlikte milli kimliğin yeniden üretildiği, yurdun “dalgalandırıldığı” görülmektedir.

5. Sonuç ve Öneriler

Bu çalışmada, milli kimlik inşa sürecini incelemek amacıyla ATV, Show TV, Kanal D, TRT, NTV’de bir hafta boyunca yayımlanan ana haber bültenlerinin Davos Krizi’ni konu alan haberleri eleştirel söylem analizi yoluyla incelenmiş, haberlerin söyleminde milli kimliğin nasıl inşa edildiği anlaşılmaya çalışılmıştır.

29 Ocak 2009 günü Davos’ta düzenlenen Dünya Ekonomi Forumu’nda Recep Tayyip Erdoğan, Şimon Peres ve Moderatör David Ignatius arasında yaşanan gerginliğin, biz/onlar kurgusunu nasıl oluşturduğu, milli kimlik söylemini nasıl inşa ettiği, dış grubun ve iç grubun nasıl nitelenmesine neden olduğu bu araştırmanın inceleme konusudur.

Araştırmadan elde edilen en önemli sonuç, farklı medya sahiplikleri de olsa haber bültenlerinin milli kimliğin yeniden inşa sürecinde önemli rol aldığı olmuştur. Milli kimlik, ulus-devlet kurulduktan sonra da sürekli olarak yeniden inşa edilmektedir. Sahipliklerin farklılaşması, 2002’den beri tek başına iktidar olan AKP hükümeti ve lideri Başbakan Recep Tayyip Erdoğan ile ilgili olan haberlerde görülse de, genel olarak Davos Krizi’yle hem siyasal arenada daha sonra da kitle iletişim araçları aracılığıyla milli kimliğin yeniden inşa edildiği görülmüştür. Örneğin, Doğan Holding’in sahibi olduğu Kanal D ve Çukurova grubunun sahibi olduğu Show TV milli kimlik inşa sürecine sonsuz katkı sunsa da, Davos dönüşü Erdoğan’ı karşılamanın parti eliyle yapıldığını özellikle belirtmişler, sürekli bir ‘miting gibi’ olduğuna dair vurgu yapmışlardır. Ama aynı zamanda o miting ortamında dalgalanan bayrakları ekrana yansıtarak anlam üretmişler, pankartlardan ilgi çekici olanları ekrana getirerek ‘fetih havası’ yaratılmasına yardımcı olmuşlardır. Erdoğan’a yakınlığı ile bilinen Çalık Holding’in sahibi olduğu ATV, gerek milli kimlik inşasını gerekse lidere bağlılığı tam olarak yansıtan haber bültenlerine sahiptir. Karşılama törenini partililerin organize etmesinden hiç bahsedilmemekte, daha spontane bir organizasyon olarak gösterilmektedir. Aynı zamanda yeni-Osmanlılık söylemi en yoğun şekilde ATV’de kullanılmaktadır. Devlet kanalı TRT kurulduğu günden beri, kuruluş amacı gereği

yeniden inşa sürecinde önemli rol oynamaktadır, ancak kuşkusuz kimliğin inşa edilip edilmediğinin ötesinde nasıl inşa ettiğinin anlaşılması önemlidir. En dolaylı cümleleri kuran kanal TRT'dir. Böylece izleyici söyleneni ilk ağızdan değil, haberlerin dilinden duyar ve haberler söyleneni kurgulayarak yeniden bir söylem inşa eder. NTV ise bir "quality television" iddiasında olması sebebiyle diğer kanallar kadar popülist bir şekilde coşkuya ortak olmamışsa da, yine de belirgin bir şekilde kimliğin yeniden inşasında pay sahibi olmuştur. Show TV haberi magazinelleştirmiş, sokak röportajlarıyla "pop-milliyetçilik" örnekleri vermiştir. ATV'de olduğu gibi Show TV'de de Osmanlı'ya atıflarla -özellikle padişahlar düzleminde- sıklıkla karşılaşılmaktadır. Kanal D ise milli menfaatleri en çok gözeten kanaldır. Bununla birlikte Gazze'deki kutlamalar ve dalgalanan Türk bayraklarıyla ilgili en belirgin haberleri Kanal D yapmaktadır.

Haber programlarının inşa ettiği söylemde eskiye ait milli kimlik kurguları vardır. Örneğin Moderatör Ignatius'un öncelikli olarak Ermeni olmasına atıf yapılmış ve bu sayede Türkiye'ye karşıt konumu pekiştirilmiştir. Ermeniliğine sıklıkla yapılan vurgunun da ötesinde, Ermeni ve Yahudi lobisiyle birlikte hareket ettiği belirtilmiş, yaşanan krizin hem soykırım yasa tasarısına dair tutumları etkileyip etkilemeyeceği hem de diğer milli menfaatlere zarar getirip getirmeyeceği merak konusu haline getirilmiştir. Bir taraftan 'onuru kurtarılan' milli kimlik coşkusu yaşanırken, diğer taraftan tasarının kabulünün, İsrail'le askeri anlaşmaların ve Heron alışverişinin kaygısı yaşanmaya başlamıştır.

Haber programlarının inşa ettiği söylemde ikinci önemli nokta, 'yeni-Osmanlılık' vurgusudur. AKP politikalarının temel belirleyicilerinden olan 'yeni-Osmanlılık' hem örnek olayda hem de örnek olayın haberlere yansımalarında görülür. Haber programlarında Erdoğan Orta Doğu'nun yeni lideri ve sözcüsü olarak konumlandırılır, Gazze'de Türk bayrakları dalgalandırılır, ordu-millet anlayışının yansımaları görülür. Haber söylemlerinde Misak-ı Milli sınırı aşılmaktadır. Diğer milliyetçilik türlerinin eğilimli olduğu Türkî Cumhuriyetler veya Balkanlardaki Türkleri birleştirme gayesinden ziyade, milliyetçi muhafazakâr çizginin ve bunun yansıması olan haber söyleminin Orta Doğu'yla yakınlık kurmaya başladığı da bu çalışmanın sonuçları arasındadır. Hem konjonktürel (Orta Doğu'da Amerika için güvenilir bir kapı) hem de

tarihsel olarak bir ilişki içinde olunan Orta Doğu ve savaş acısının belirgin bir şekilde yaşandığı Gazze, Türkiye Cumhuriyeti gündeminde sıklıkla yer kaplamaya başlamıştır. Haber bültenleri de bu şekilde kurgulanmıştır. Arap liderlerine nazaran Erdoğan'ın daha güçlü ve dürüst bir portresinin çizilmesi, mazlumları savunan bir karakter olarak kurgulanması ve hatta Arap liderlerinin Erdoğan'ı kıskanmış olabileceği ihtimali, üretilen söylemler dâhilindedir. İç gruba üretilen haberlerde bu durum daha farklı bir noktadan da inşa edilmiştir. Erdoğan'ın karşısında aslında tüm tartışmanın çıkma nedeni olan İsrail- Filistin arasındaki çatışma konumlandırılmamış, ondan ziyade kriz, Türkiye Cumhuriyeti başbakanına yapılan saygısızlık ve buna verilen cevap şeklinde okunmuştur. Olayın sosyal ve politik yönü, bağlamı olması gerekenden farklı kurgulanmıştır. Haber bültenlerindeki kriz anının tekrarları, Ignatius'un Erdoğan'a el temasının çok ciddi ve aşılmaz bir sorun olarak algılanması, milli menfaatler kaygısı nedeniyle yaşanan sürecin aslında Peres'e değil, Erdoğan'a yönelik olduğunun söylenmesi, 'haddini bildirdi', 'Davos'u bitirdi' gibi özneyi öne çıkartan aktif söylemler bu sapmada etkili olmuş ve mesele ana bağlamından uzaklaşmıştır.

Davos Krizi'yle ilgili inşa edilen haber söylemlerinde bir diğer nokta da, krizin iç grupta bütünleşme yaşatmasıdır. Dışarıdan kimliğe yapılan bir saldırı içeride bütünleşmeye neden olmaktadır. Erdoğan'ın bu söylemi meclisteki çoğu vekilden ve krizin yaşandığı dönemdeki iki muhalefet partisi lideri Devlet Bahçeli ve Deniz Baykal'dan takdir almıştır. Krizin yaşandığı dönemde daha kapatılmamış olan DTP lideri Ahmet Türk ise kendisine sadece NTV'de yer bulmuş, o da çok kısıtlı bir süre dâhilinde olmuş ve haberin altyazısında dahi tanımlanmamıştır. Dış gruba karşı girişilen iç bütünleşmede, iç grupta tehdit unsuru olduğu düşünülen ve milli kimliğin karşısında konumlandırılan kişi, grup ve bu grubun görüş çeşitliliği haber bültenlerinde kendisine yer bulamamıştır.

Hem özel hem sıradan günlerde, sürekli olarak bir hatırlatıcı görevi üstlenen bayrak da haberlerdeki kimlik inşa sürecinde yerini almıştır. Kamera açıları ve kurgu gibi teknik olanakları kullanılarak yeni anlamlar inşa edilmiş, hem Misak-ı Milli sınırları içerisinde hem bu sınırların dışarısında bayraklar sürekli dalgalandırılmış, dalgalanan bayraklar kitle iletişim araçlarıyla evimize girmiştir. Tekniğin olanaklarıyla bayrakların

kullanımının, hem Gazze’de, hem Türkiye’de hem de Ignatius’un görüntüleriyle yeni anlamlar yarattığı, yeni okumalara olanak sağladığı söylenebilir.

İçinde yaşadığımız modern dünyanın devlet yapılanması biçimi olan ulus-devlet, bir milli kimlik inşa süreciyle kurulur. Ancak bu milli kimlik inşası hiçbir zaman son bulmamakta, açık ve gizli hatırlatıcılarla ve değişik araçlarca oluşturulan inşa süreçleriyle sürekli olarak yeniden kurgulanmaktadır. Bu inşa araçlarından en önemlilerinden birisi, ulaşım ve erişim kolaylığı nedeniyle kitle iletişim araçları ve onun özelinde televizyondur. Çalışmada incelenen ana haber bültenleri, Davos Krizi’nde yaşananlar üzerinden bir milli kimlik inşa etmekte ve ideolojik belirleyiciliği olan anlamlar kurgulayarak, izlerine bir milli kimlik sunmaktadır. Kuşkusuz kitle iletişimi sürekli olarak egemen ideolojileri yeniden üretecektir. Farklı bir örgütlenme biçimi kurgulanmadıkça haber bültenleri de sürekli olarak milli kimlik inşa edecektir. Bu süreçte incelemeye dâhil edilmeyen izlerkitle önemli bir konuma sahiptir. Onun okuma becerisi, bu sonu gelmeyecek gibi görünen üretim sürecini dönüştürmeye yönelik en uygun adımlardan olabilir.

Ekler: Haber programlarından seçilmiş görüntüler

Görüntü 1

Görüntü 2

Görüntü 3

Görüntü 4

Görüntü 5

Görüntü 6

Görüntü 7

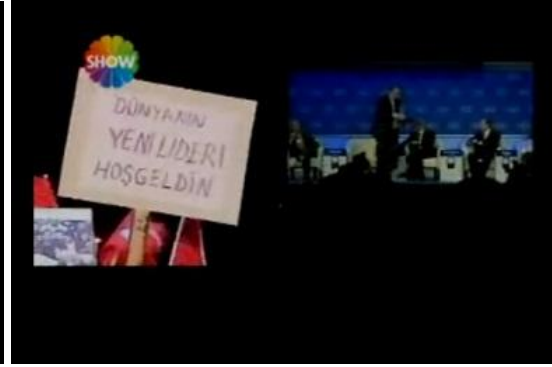
Görüntü 8

Görüntü 9

Görüntü 10

Görüntü 11

Görüntü 12

Görüntü 13

Görüntü 14

Görüntü 15

Görüntü 16

Görüntü 17

Görüntü 18

Görüntü 19

Görüntü 20

Görüntü 21

Görüntü 22

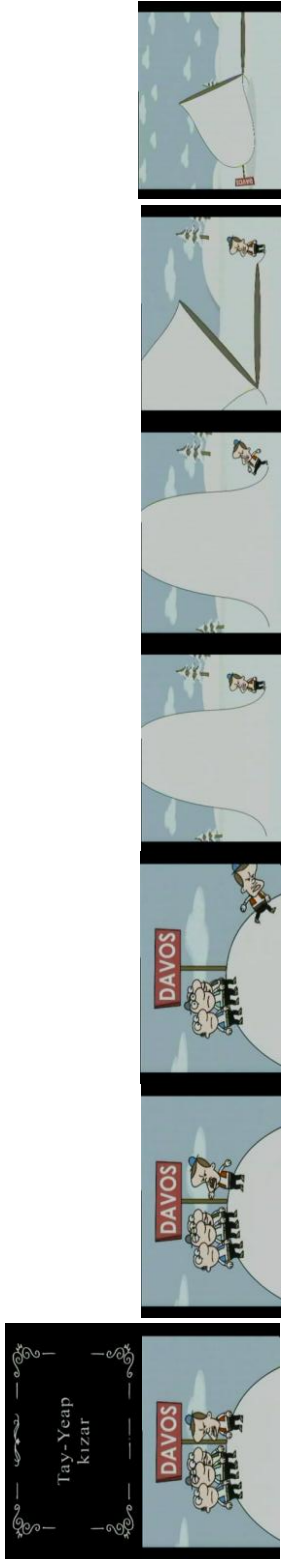
Görüntü 23

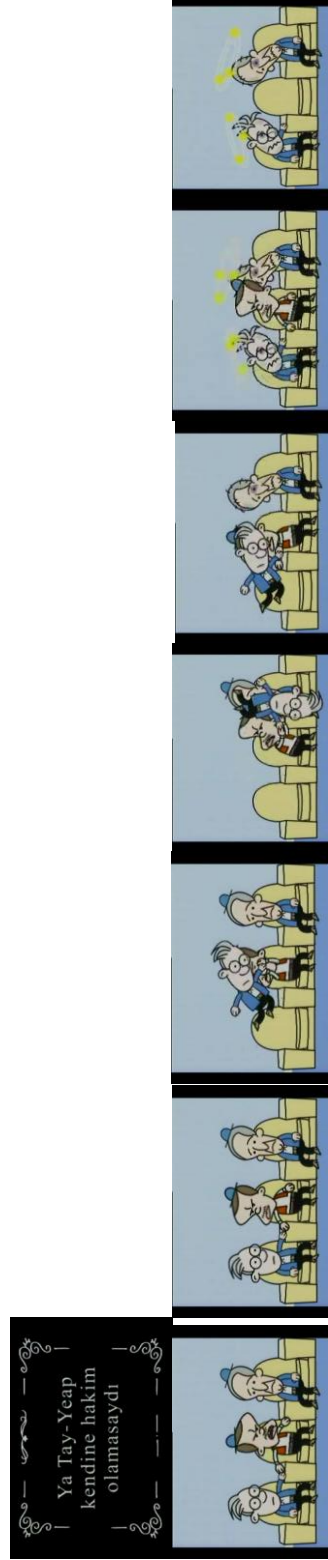
Görüntü 24

Bizim City 1

Bizim City 2

Kaynakça

- Adaklı, G. (2001). Yayıncılık alanında mülkiyet ve kontrol. *Medya politikaları*. (Der: D. B. Kejanlıoğlu, S. Çelenk, G.Adaklı). Ankara: İmge Yayınları, ss. 145-203.
- Adaklı, G. (2009). 2002-2008: Türk medyasında AKP etkisi. *AKP kitabı: Bir dönüşümün bilançosu*. (Der: İ. Uzgel ve B. Duru). Ankara: Phoenix Yayınları, ss. 559-614.
- Ahmad, F. (2010). *Bir kimlik peşinde Türkiye*. (Çev: S.C.Karadeli) (4. Baskı). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Akçura, Y. (1987). *Üç tarz-ı siyaset* (2. Basım). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Alper, E. ve Göral, Ö. S. (2004). Aydınlar Ocağı. *Modern Türkiye’de siyasi düşünce- Muhafazakârlık*. (Ed: A. Çiğdem). (2. Basım). İstanbul: İletişim Yayınları, ss. 583-589.
- Althusser, L. (2006). *İdeoloji ve devletin ideolojik aygıtları*. (Çev: A. Tümertekin). (2. Baskı). İstanbul: İthaki.
- Anderson, B. (1995). *Hayali cemaatler*. (Çev: İ. Savaşır). (2. Baskı). İstanbul: Metis Yayınları.
- Anderson, B. (2001). Milliyetçiliği anlamaya giriş. *Tartışılan sınırlar değişen milliyetçilik*. (Ed: M. Armağan). (Çev: İ. Türkmen). İstanbul: Şehir Yayınları, ss. 11-30.
- Arslan, E. (2009). Türkiye’de ırkçılık. *Modern Türkiye’de siyasi düşünce: Milliyetçilik*. (Ed: T. Bora). (4. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları. ss.409-426.
- Aslan, S. (2007). “Citizen, speak Turkish!”: A nation in the making. *Nationalism and ethnic politics*, 13. <http://www.informaworld.com/smpp/content~db=all~content=a778847235> (Erişim Tarihi: Aralık 2009)

- Aydın, S. (1992). *Kimlik sorunu, ulusallık ve "Türk Kimliği"*. (2. baskı). Ankara: Öteki Yayınevi.
- Aydın, S. (2001). İki İttihat-Terakki: iki ayrı zihniyet, iki ayrı siyaset. *Modern Türkiye'de siyasi düşünce: Cumhuriyete devreden düşünce mirası: Tanzimat ve Meşrutiyet'in birikimi*. (Ed: M. Ö. Alkan). İstanbul: İletişim . ss. 117-128.
- Balibar, E. (1995). Irkçılık ve milliyetçilik. *İrk, ulus, sınıf belirsiz kimlikler*. (Ed: E. Balibar ve I. Wallerstein). (Çev: N. Ökten). (2. Baskı). İstanbul: Metis Yayınları, ss. 50-87.
- Billig, M. (2002). *Banal milliyetçilik*. (Çev: C. Şişkolar). İstanbul: Gelenek Yayıncılık.
- Bloom, W. (1990). *Personal identity, national identity and international relations*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bloor, M. ve Bloor, T. (2007). *The practice of critical discourse analysis: An introduction*. London: Hodder Education.
- Bora, T. (1995). *Milliyetçiliğin kara baharı*. İstanbul: Birikim Yayınları.
- Bora, T. (1996). İslamcılıktaki milliyetçilik ve Refah Partisi. *Birikim*, 91, 15-25.
- Bora, T. (1997). Muhafazakârlığın değişimi ve Türk muhafazakârlığında bazı yol izleri. *Toplum ve Bilim*, 74, 6-30.
- Bora, T. (1999). *Türk sağının üç hali: Milliyetçilik, muhafazakarlık, İslamcılık*. (2. Baskı) İstanbul: Birikim Yayınları.
- Bora, T. (2002). Milliyetçi-muhafazakâr ve İslamcı düşünüşte negatif Batı imgesi. *Modern Türkiye'de siyasi düşünce: Modernleşme ve Batıcılık*. (Ed: U. Kocabaşoğlu), İstanbul: İletişim Yayınları. ss. 251-268.
- Bora, T. (2006). *Medeniyet kaybı: Milliyetçilik ve faşizm üzerine yazılar* (2. Baskı). İstanbul: Birikim Yayınları.

- Bora, T. (2009). Sunuş. *Modern Türkiye’de siyasi düşünce: Milliyetçilik*. (Ed: T. Bora). (4. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları. ss. 15-22.
- Bora, T. ve Can, K. (2004). *Devlet ve kuzgun: 1990’lardan 2000’lere MHP*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bora, T. ve Can, K. (2009). *Devlet ocak dergâh: 12 Eylül’den 1990’lara ülkücü hareket* (9. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bora, T. ve Canefe, N. (2009). Türkiye’de popülist milliyetçilik. *Modern Türkiye’de siyasi düşünce: Milliyetçilik*. (Ed: T. Bora). (4. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları. ss. 635-662.
- Bora, T. ve Onaran, B. (2004). Nostalji ve muhafazakârlık: “Mazi cenneti”. *Modern Türkiye’de siyasi düşünce: Muhafazakârlık*. (Ed: A. Çiğdem). (2. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları. ss. 234-260.
- Boratav, K. (2004). *Türkiye iktisat tarihi. 1908-2002* (8. Baskı). Ankara: İmge Kitabevi.
- Bourdieu, P. (1997). *Televizyon üzerine*. (Çev: T. Ilgaz). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Bulck, H.V. (2008). Public service television and national identity as a project of modernity: the example of Flemish television. *Media, culture & society*, 23, 53-69.
- Bulut, E. (2006). The social grammar of populist nationalism. *Turkey beyond nationalism- towards post-nationalist identities*. (Ed: H. L. Kieser), London: I. B. Tauris. ss. 126-135.
- Calhoun, C. (2007). *Milliyetçilik*. (Çev: B. Sütçüoğlu). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Carr, E. H. (1990). *Milliyetçilik ve sonrası*. (Çev: O. Akın). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Chatterjee, P. (2001). Kimin hayali cemaati? *Tartışılan sınırlar değişen milliyetçilik*. (Ed: M. Armağan). (Çev: İ. Türkmen). İstanbul: Şehir Yayınları. ss. 63-77.

- Chernilo, D. (2007). *A social theory of the nation-state: The political forms of modernity beyond methodological nationalism*. Abingdon: Routledge.
- Chomsky, N. (2003). *Dünya düzeni: Eskisi yenisi*. (Çev: A. Çakıroğlu ve T. Birkan) (2. Baskı). İstanbul: Metis
- Copeaux, E. (2000). *Tarih ders kitaplarında (1931-1993) Türk tarih tezinden Türk-İslam sentezine*. (Çev: Ali Berktaş). (2. Baskı). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Çağaptay, S. (2009). Otuzlarda Türk milliyetçiliğinde ırk, dil ve etnisite. *Modern Türkiye’de siyasi düşünce: Milliyetçilik*. (Ed: T. Bora). (Çev: D. Orhun). (4. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları. ss. 245-261.
- Çakır, R. (1990). *Ayet ve slogan Türkiye’de İslami oluşumlar*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Çakır, R. (2005). Milli Görüş hareketi. *Modern Türkiye’de siyasi düşünce: İslamcılık*. (Ed: Y. Aktay). (2. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları. ss. 544-575.
- Çalışkan, K. (1996). İslami romanlar üzerine bir inceleme. *Birikim*. 91, 89-95.
- Çelenk, S. (2005). *Televizyon, temsil, kültür: 90’lı yıllarda sosyokültürel iklim ve televizyon içerikleri*. Ankara: Ütopya Yayınevi
- Çetin, Z. (2004). Tales of past, present, and future: Mythmaking and nationalist discourse in Turkish politics, *Journal of Muslim Minority Affairs*, 24(2), 347-365.
- Çetinsaya, G. (1999). Rethinking nationalism and Islam: Some preliminary notes on the roots of “Turkish-Islamic synthesis” in modern Turkish political thought. *The Muslim world*, LXXXIX (3-4). <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1478-1913.1999.tb02753.x/pdf> (Erişim tarihi: 15.06.2010)
- Çetinsaya, G. (2005). İslamcılıktaki milliyetçilik. *Modern Türkiye’de siyasi düşünce: İslamcılık*. (Ed: Y. Aktay). (2. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları. ss. 420-451.
- Dağı, İ. (1998). *Kimlik, söylem ve siyaset*. Ankara: İmge Yayınları

- Davis, H. (2004). *Understanding Stuart Hall*. Sage: London.
- Davutoğlu, A. (2009). *Stratejik derinlik: Türkiye'nin uluslararası konumu* (39. Baskı). İstanbul: Küre Yayınları.
- De Cillia, R.; Reisigl, M.; Wodak, R. (1999). The discursive construction of national identities. *Discourse & Society*, 10. <http://das.sagepub.com/cgi/content/abstract/10/2/149> (Erişim Tarihi: 15.02.2010)
- Debord, G. (2010). *Gösteri toplumu*. (ev: A. Emekçi ve O. Taşkent) (3. Baskı) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Dursun, . (2001). *TV haberlerinde ideoloji*. Ankara: İmge Yayınları.
- Ergül, H. (2000). *Televizyonda haberin magazinelleşmesi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Erhan, . ve Krkuoğlu, . (2001). Orta Doğu'yla ilişkiler: Arap olmayan ülkelerle ilişkiler. *Türk dış politikası: Kurtuluş Savaşı'ndan bugüne olgular, belgeler, yorumlar. Cilt I*. (Ed: Baskın Oran). İstanbul: İletişim Yayınları. ss. 796-801.
- Erhan, . Ve Krkuoğlu, . (2002a). Orta Doğu'yla ilişkiler: Arap olmayan devletlerle ilişkiler. *Türk dış politikası: Kurtuluş Savaşı'ndan bugüne olgular, belgeler, yorumlar. Cilt II*. (Ed: Baskın Oran). İstanbul: İletişim Yayınları. ss. 149-152.
- Erhan, . Ve Krkuoğlu, . (2002b). Orta Doğu'yla ilişkiler: Arap olmayan devletlerle ilişkiler. *Türk dış politikası: Kurtuluş Savaşı'ndan bugüne olgular, belgeler, yorumlar. Cilt II*. (Ed: Baskın Oran). İstanbul: İletişim Yayınları. ss. 568-579.
- Ersanlı, B. (2001). Milliyetçilik teorileri Avrasya'da siyaset ve "ilişkiler". *Tartışılan sınırlar değişen milliyetçilik*. (Ed: M. Armağan). İstanbul: Şehir Yayınları. ss. 115-128.
- Ersanlı, B. (2003). *İktidar ve tarih, Türkiye'de "resmi tarih" tezinin oluşumu (1929-1937)*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ersoy, M. A. (1996). *Safahat*. İstanbul: Kahraman Yayınları.

- Fairclough, N. (1992). *Discourse and social change*. Cambridge: Polity Press.
- Fairclough, N. (1995). *Media discourse*. London: Arnold.
- Fairclough, N. (2003a). Dil ve ideoloji. *Söylem ve ideoloji: Mitoloji, din, ideoloji*. (Der: B. Çoban ve Z. Özarlan). (Çev: B. Çoban). İstanbul: Su Yayınevi. ss. 155- 171.
- Fairclough, N. (2003b). Söylemin diyalektiği. *Söylem ve ideoloji: Mitoloji, din, ideoloji*. (Der: B. Çoban ve Z. Özarlan). (Çev: B. Çoban). İstanbul: Su Yayınevi. ss.173-184.
- Fırat, M. ve Kürkçüoğlu, Ö. (2001). Orta Doğu'yla ilişkiler: Arap Devletleriyle ilişkiler. *Türk dış politikası: Kurtuluş Savaşı'ndan bugüne olgular, belgeler, yorumlar. Cilt I*. (Ed: Baskın Oran). İstanbul: İletişim Yayınları. ss. 784-796.
- Fiske, J. (2002). Postmodernizm ve televizyon. *Medya, kültür, siyaset*. (Ed: S. İrvan). (Çev: N. Gürkan). (2.baskı). Ankara: Alp Yayınevi. ss.29-57.
- Fung, A. Y. H (2006). Medya ekonomisinin politikası ve medya politikasının ekonomisi: Kısa bir bakış. *Kitle iletişiminin ekonomi politiği*. (Der. ve Çev: L. Yaylagül). Ankara: Dalbaz Yayıncılık. ss. 31-60.
- Garrett, P. ve Bell, A. (1998). Media and discourse: A critical overview. *Approaches to media discourse*. (Ed: A. Bell &P. Garrett). Oxford: Blackwell Publishers. ss. 1-20.
- Gellner, E. (1992). *Uluslar ve ulusçuluk*. (Çev: B. E. Behar ve G. G. Erdoğan). İstanbul: İnsan Yayınları.
- Gellner, E. (2009) *Milliyetçiliğe bakmak*. (Çev: S. Coşar, S. Özertürk, N. Soyarık). (3. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Giddens, A. (2000). Sosyoloji. (Ed: H. Özel ve C. Güzel) Ankara: Ayraç Yayınevi.
- Golding, P. ve Murdock, G. (2002). Kültür, iletişim ve ekonomi politik. *Medya, kültür, siyaset*. (Der: S. İrvan). (Çev: D. B. Kejanlıoğlu). (2. Baskı). Ankara: Alp Yayınevi. 59-97

- Göçek, F. M. (2009). Osmanlı Devleti'nde Türk milliyetçiliğinin oluşumu: Sosyolojik bir yaklaşım. *Modern Türkiye'de siyasi düşünce: Milliyetçilik*. (Ed: T. Bora). (Çev: D. Orhun). (4. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları. ss. 63-76.
- Gökalp, E. (2004). Türkiye'de spor basını ve milliyetçilik söylemi. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi.
- Gökalp, E. (2007). Milliyetçilik: Kuramsal bir değerlendirme. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 7(1), 279-298.
- Gökalp, Z. (2001). *Türkçülüğün esasları*. (6. Baskı). İstanbul: İnkılâp Yayınları.
- Göktürk, E. D. (2009). 1919-1923 Dönemi Türk milliyetçilikleri. *Modern Türkiye'de siyasi düşünce: Milliyetçilik*. (Ed: T. Bora). (4. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları. ss. 104-116.
- Gramsci, A. (2007). *Hapishane defterleri*. (Çev: A. Cemgil). (5. Baskı). İstanbul: Belge Yayınları.
- Grigoriadis, I. N. (2006). Upsurge amidst political uncertainty: Nationalism in post-2004 Turkey. *SWP Research Paper 2006*, 11, 1-20.
- Grigoriadis, I. N. ve Özer, I. (2010). Mutations of Turkish nationalism: From neo-nationalism to the Ergenekon affair. *Middle East Policy*, XVII (4), 101-113.
- Grossberg, L. (1999). Kültürel çalışmalar ve yeni dünyalar. *Popüler kültür ve iktidar*. (Der: N. Güngör). (Çev: Ö. Özer). Ankara: Vadi Yayınları. ss. 240-274.
- Habermas, J. (2002). *Küreselleşme ve milli devletlerin akıbeti* (2. Baskı). İstanbul: Bakış Yayınları.
- Hall, J. A. (2008). Milletleri türdeşleştirmenin koşulları. *21. Yüzyılda milliyetçilik*. (Ed: U. Özkırımlı). (Çev: Y. Başkavak). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları. ss.15-34.

- Hall, S. (1994a). İdeolojinin yeniden keşfi: Medya çalışmalarında baskı altında tutulmanın geri dönüşü. *Medya, iktidar, ideoloji*. (Der. ve Çev: M. Küçük). Ankara: Ark Yayınları. ss.57-103.
- Hall, S. (1994b). Kültür, medya ve 'ideolojik etki'. *Medya, iktidar, ideoloji*. (Der. ve Çev: M. Küçük). Ankara: Ark Yayınları. ss.169-209.
- Hall, S. (1998a). Eski ve yeni kimlikler, eski ve yeni etniklikler. *Kültür, küreselleşme ve dünya sistemi*. (Çev: G. Seçkin ve Ü. H. Yolsal). (Ed: A. D. King). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları. ss.64-96.
- Hall, S. (1998b). Yerel ve küresel: küreselleşme ve etkinlik. *Kültür, küreselleşme ve dünya sistemi*. (Der: A. D. King). (Çev: G. Seçkin ve Ü. H. Yolsal). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları. ss. 40-61.
- Hall, S. (2002). İdeoloji ve iletişim kuramı. *Medya, kültür, siyaset*. (Ed: S. İrvan). (Çev: A. Gürata). (2. Baskı). Ankara: Alp Yayınevi.
- Hall, S. (2003). Kodlama ve kodaçım. *Söylem ve ideoloji: Mitoloji, din, ideoloji*. (Der: B. Çoban, Z. Özarıslan). (Çev: B. Çoban). İstanbul: Su Yayınevi. ss.309-326.
- Hardt, H. (1994). "Eleştirel"ın geri dönüşü ve radikal muhalefetin meydan okuyuşu: Eleştirel teori, kültürel çalışmalar ve Amerikan kitle iletişimi araştırması. *Medya İktidar İdeoloji*. (Der. Ve Çev: M. Küçük). Ankara: Ark. ss.15-75.
- Hartley, J. (2008). *Television truths*. USA: Blackwell Publishing.
- Hartley, J. ve Montgomery, M. (1985). Representations and relations: Ideology and power in press and TV news. *Discourse and communication: New approaches to the analysis of mass media discourse and communication*. (Der: T.A.V. Dijk). Berlin : W. de Gruyter. ss.233-271.
- Hendrich, B. (2006). Post-nationalist semiotics? The emblem of the justice and development party AKP. *Turkey beyond nationalism- towards post-nationalist identities*. (Ed: H. L. Kieser). London: I. B. Tauris. ss. 147-154.

- Hobsbawm, E. J. (2006a). 1780'den günümüze milletler ve milliyetçilik: "Program, mit, gerçeklik". (Çev: O. Akınhay). (3. Baskı). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Hobsbawm, E. J. (2006b). Giriş: Gelenekleri icat etmek. *Geleneğin icadı*. (Ed: E. Hobsbawm ve T. Ranger). İstanbul: Agora Kitaplığı. ss. 1-19.
- Hobsbawm, E. J. (2006c). Seri üretim gelenekler: Avrupa, 1870-1914. *Geleneğin icadı*. (Ed: E. Hobsbawm ve T. Ranger). İstanbul: Agora Kitaplığı. ss.305-356.
- Hutchinson, J. (2008). Milliyetçilik, globalizm ve medeniyetler çatışması. *21. Yüzyılda milliyetçilik* (Ed: U. Özkırmı). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, ss. 77-100.
- Ilgın, L. (2003). Söylem ve ideoloji. *Söylem ve ideoloji: Mitoloji, din, ideoloji*. (Ed: B. Çoban, Z. Özarıslan). İstanbul: Su Yayınevi. ss.285-298.
- İnal, M. A. (1996). *Haberi okumak*. İstanbul: Temuçin Yayınları.
- Joye, S. (2010). News discourses on distant suffering: A critical discourse analysis of the 2003 SARS outbreak. *Discourse&Society*. 21. <http://das.sagepub.com/content/21/5/586.full.pdf+html> (Erişim Tarihi: 25.12.2010)
- Kedourie, E. (1971). *Avrupa'da milliyetçilik*. (Çev: M. H. Timurtaş). Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- Kejanlıoğlu, D.B. (2004). *Türkiye'de medyanın dönüşümü*. Ankara: İmge Yayınları.
- Kellner, D. (2001). Popüler kültür ve postmodern kimliklerin inşası. *Doğu Batı*. (Çev: G. Seçkin). 4(15). (s.187-219).
- Kerestecioğlu, İ. Ö. (2008). Milliyetçilik: "Uyuyan güzeli uyandıran prens"ten Frankeştayn'ın canavarına. *19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla modern siyasal ideolojiler*. (Ed: H. B. Örs). (2. Baskı). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları. ss. 309-350.

- Keyder, Ç. (2004). *Memalik-i Osmaniye'den Avrupa Birliği'ne*. (2. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Koçak, C. (2009). Kemalist milliyetçiliğin bulanık suları. *Modern Türkiye'de siyasi düşünce: Milliyetçilik*. (Ed: T. Bora). (4. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları. ss. 37-45.
- Kozanoğlu, C. (1995). *Pop çağı ateşi* (5. Baskı). İstanbul: İletişim.
- Kushner, D. (2004). *Türk milliyetçiliğinin doğuşu (1876-1908)*. (Çev: M. Zeki). İstanbul: Ay Köprüsü Yayınları.
- Kuyucu, A. T. (2005). Ethno-religious 'Unmixing' of 'Turkey': 6-7 September riots as a case in Turkish nationalism. *Nations and nationalism*. 11(3). <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1354-5078.2005.00209.x/pdf> (Erişim Tarihi: Aralık 2009)
- Kymlicka, W. (2008). Sonuç: Milliyetçiliğin geleceği. *21. yüzyılda milliyetçilik* (Ed: U. Özkırımlı). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları. ss. 159-166.
- Lang, K. (2005). İletişim araştırmaları: Kökenleri ve gelişmesi. *Kitle iletişim kuramları*. (Ed: E. Mutlu). Ankara: Ütopya Yayınları. ss. 27-41.
- Law, A. (2001). Near and far: Banal national identity and the press in Scotland. *Media, Culture & Society* 23, 299- 317.
- Lewis, B. (2009). *Modern Türkiye'nin doğuşu*. (Çev: B. B. Turna). (2. Baskı). Ankara: Arkadaş Yayınları.
- Lin, W.H. ve Hauptmann, A. (2008). Do These News Videos Portray a News Event from Different Ideological Perspectives?, *IEEE International Conference on Semantic Computing*, 112-119.
- Madianou, M. (2007). Shifting discourses: Banal nationalism and cultural intimacy in Greek television news and everyday life. *Discursive constructions of identity in European politics*. (Ed: R. C. M. Mole). London: Palgrave Macmillan. ss.95-116.

- Maksudyan, N. (2005). *Türklüğü ölçmek: Bilimkurgusal antropoloji ve Türk milliyetçiliğinin ırkçı çehresi 1925-1939*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Mardin Ş. (2007a). 19. yüzyılda düşünce akımları ve Osmanlı Devleti. *Türk modernleşmesi*. (Der: M. Türköne ve T.Önder). (17. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları. ss.81-100.
- Mardin Ş. (2007b). 2000'e doğru kültür ve din. *Türkiye'de din ve siyaset*. (Der: M. Türköne ve T. Önder). (13. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları. ss. 213-236
- Meyer, M. (2001). Between theory, method, and politics: Positioning of the approaches to CDA. *Methods of critical discourse analysis*. (Ed: R. Wodak ve M. Meyer). ss. 14-31. London: Sage.
- Mole, R.C.M. (2007). The impact of political discourse on group beliefs and outgroup antipathy among Latvian youth. *Journal of Baltic Studies*. 38 (3), 273-289.
- Murdock, G. (1999). İletişim, modernlik ve insan bilimleri. *Medya iktidar ideoloji*. (Ed: M. Küçük). (s.437-455). Ankara: Ark.
- Orhon, E.N. (2004). '*Değişim değeri açısından televizyon haberi*' –*Teknolojik ve ideolojik boyutuyla metalaşan televizyon haberleri*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi. İletişim Bilimleri Fakültesi Yayınları.
- Özdoğan, G. G. (2001). "*Turan*"dan "*Bozkurt*"a: *Tek parti döneminde Türkçülük (1931-1946)*. İstanbul: İletişim.
- Özkırımlı, U. (2008a). *Milliyetçilik kuramları: Eleştirel bir bakış*. Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Özkırımlı, U. (2008b). *Milliyetçilik ve Türkiye-Avrupa Birliği ilişkileri*. İstanbul: Tesev Yayınları.
- Özkırımlı, U. (2009). Türkiye'de gayriresmi ve popüler milliyetçilik. *Modern Türkiye'de siyasi düşünce: Milliyetçilik*. (Ed: T. Bora). (4. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları. ss. 706-717.

- Parsa, S. (1993). *Televizyon haberciliği ve kuramları*. İzmir: Ege Üniversitesi Yayınları.
- Petersoo, P. (2007). What does 'we' mean? National deixis in the media. *Journal of language and politics*, 6(3). <http://web.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=2&hid=112&sid=bd501593-f4f4-48c4-ae9-17589e7dd36e%40sessionmgr110> (Erişim tarihi: Aralık 2009).
- Postman, N. (2010). *Televizyon: Öldüren eğlence. Gösteri çağında kamusal söylem*. (Çev: O. Akınhay). (3. Baskı). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Price, M. E. (1995). *Television, the public sphere and national identity*. Oxford: Clarendon Press.
- Procter, J. (2004). *Stuart Hall*. London: Routledge
- Renan, E. (1995). What is a nation? *The nationalism reader*. New York: Humanity Books. (Ed: O. Dahbour ve M. R. Ishay). ss. 143-155.
- Ricento, T. (2003). The discursive construction of Americanism. *Discourse&Society*, 14. <http://das.sagepub.com/content/14/5/611.full.pdf+html> (Erişim tarihi: 25.12.2010)
- Rojek, C. (2002). *Stuart Hall*. Polity Press: Cambridge.
- Rosie, M.; Petersoo, P.; Macinnes, J.; Condor, S. ve Kennedy, J. (2006). Mediating which nation citizenship and national identities in the British press. *Social Semiotics*. 16(2), 327-344.
- Sander, O. (2008). *Siyasi tarih: İlkçağlardan 1918'e* (17. Baskı.) Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Saraçoğlu, C. (2011). *Şehir, orta sınıf ve Kürtler: İnkâr'dan "tanıyarak dışlama'ya"*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Somel, S. A. (2001). Osmanlı reform çağında Osmanlıcılık düşüncesi. *Modern Türkiye'de siyasi düşünce: Cumhuriyete devreden düşünce mirası: Tanzimat ve Meşrutiyet'in birikimi*. (Ed: M. Ö. Alkan). İstanbul: İletişim Yayınları. ss. 88-116.

- Smith, A. D. (1998). *Nationalism and modernism :A critical survey of recent theories of nations and nationalism*. London: Routledge.
- Smith, A. D. (1999). *Milli kimlik*. (Çev: B. S. Şener). (2. Baskı) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Smith, A. D. (2001a). Milliyetçilik ve tarihçiler. (Ed: M. Armağan). (Çev: İ. Türkmen). *Tartışılan sınırlar değişen milliyetçilik*. İstanbul: Şehir Yayınları. ss. 31-61.
- Smith, A. D. (2001b). *Nationalism: Theory, ideology, history*. Malden: Polity Press.
- Smith, A. D. (2002a). *Küresel çağda milletler ve milliyetçilik*. (Çev: D. Kömürcü). İstanbul: Everest Yayınları.
- Smith, A. D. (2002b). *Ulusların etnik kökeni*. (Çev: S. Bayramoğlu ve H. Kendir). Ankara: Dost Kitabevi.
- Szporluk, R. (1998). Thoughts about change: Ernest Gellner and the history of nationalism. *The state of nation: Ernest Gellner and the theory of nationalism*. (Ed: J. A. Hall). Cambridge: Cambridge University Press. ss.23-40.
- Taşkın, Y. (2004). Muhafazakâr bir proje olarak Türk-İslam sentezi *modern Türkiye’de siyasi düşünce: Muhafazakârlık*. . (Ed: A. Çiğdem) İstanbul: İletişim.
- Taşkın, Y. (2007). *Anti-komünizmden küreselleşme karşıtlığına milliyetçi muhafazakâr entelijansiya*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Thompson, J. B. (2005). Kitle iletişiminin bazı özellikleri. *Kitle iletişim kuramları*. (Ed: E. Mutlu). Ankara: Ütopya Yayınları. ss. 210-220.
- Thompson, J. B. (2008). *Medya ve modernite*. (Çev: S. Öztürk). İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Tudor, A. (2005). Kültür, kitle iletişimi ve toplumsal etken. *Kitle iletişim kuramları*. (Ed: E. Mutlu). Ankara: Ütopya Yayınları. ss.395-427.
- Türkiye’de Milliyetçilik Araştırması (2006). *Tempo Dergisi*, 957.

- Uzgel, İ. (2009a). Dış politikada AKP: Stratejik konumdan stratejik modele. *AKP Kitabı: Bir dönüşümün bilançosu*. (Ed. İ. Uzgel ve B. Duru). Ankara: Phoenix Yayınları. ss. 357-380.
- Uzgel, İ. (2009b). Neoliberal dönüşümün yeni aktörü. *AKP kitabı: Bir dönüşümün bilançosu*. (Ed. İ. Uzgel ve B. Duru). Ankara: Phoenix Yayınları. ss. 11-39.
- Ünder, H. (2009). Türkiye’de sosyal Darwinizm düşüncesi. *Modern Türkiye’de siyasi düşünce: Milliyetçilik*. (Ed: T. Bora). (4. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları. ss. 427-437.
- Üstel, F. (1997). *İmparatorluktan ulus-devlete Türk milliyetçiliği: Türk Ocakları (1912-1931)*. İstanbul: İletişim.
- Üstel, F. (2001). II. Meşrutiyet ve vatandaşın “icadı”. *Modern Türkiye’de siyasi düşünce: Cumhuriyete devreden düşünce mirası: Tanzimat ve Meşrutiyet’in birikimi*. (Ed: M. Ö. Alkan). İstanbul: İletişim Yayınları. ss.166-179.
- Üstel, F. (2009). Türk Ocakları. *Modern Türkiye’de siyasi düşünce: Milliyetçilik*. (Ed: T. Bora). (4. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları. ss. 263-268.
- Van Dijk, T. A. (1988). *News as discourse*. New Jersey: Lawrance Erlbaum Associates.
- Van Dijk, T. A. (1989). Structures of discourse and structures of power. <http://www.discourses.org/OldArticles/Structures%20of%20discourse%20and%20structures%20of%20power.pdf> (Erişim tarihi: Haziran 2009).
- Van Dijk, T. A. (1991). The interdisciplinary study of news as discourse. <http://www.discourses.org/OldArticles/The%20interdisciplinary%20study%20of%20news%20as%20discourse.pdf> (Erişim tarihi: Haziran 2009).
- Van Dijk, T. A. (1998). Opinions and ideologies in the press. *Approaches to media discourse*. (Ed: A. Bell ve P. Garrett). Oxford: Blackwell Publishers. ss. 21-63.

- Van Dijk (2001). Critical discourse analysis. <http://www.discourses.org/OldArticles/Critical%20discourse%20analysis.pdf> (Erişim Tarihi: 15.06.2010)
- Van Dijk, T.A. (2003). Söylem ve ideoloji çok alanlı bir yaklaşım. *Söylem ve ideoloji: Mitoloji, Din, İdeoloji*. (Çev: N. Ateş). (Ed: B. Çoban ve Z. Özarslan). İstanbul: Su Yayınevi.
- Wasko, J. (2006). Hollywood'taki 'yeni' teknolojiler hakkında bu kadar yeni olan nedir? İletişimin ekonomi politiği incelemesinin bir örneği. *Kitle iletişim ekonomisi politiği*. (Der: L. Yaylagül). (Çev: L. Yaylagül). Ankara: Dalbaz Yayıncılık. ss.187-211.
- Wodak, R. (2001). What CDA is about-a summary of its history, important concepts and its developments. *Methods of critical discourse analysis*. (Ed: R. Wodak ve M. Meyer). London: Sage. ss.1-13
- Yavuz, M. H. (2005). Milli Görüş hareketi: Muhalif ve modernist gelenek. *Modern Türkiye'de siyasi düşünce: İslamcılık*. (Ed: Y. Aktay). (2. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları. ss. 591-603.
- Yavuz, H. (2008). *Modernleşen Müslümanlar: Nurcular, Nakşîler, Milli Görüş ve AK Parti* (2. Baskı). İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Yeldan, E. (2006). *Küreselleşme sürecinde Türkiye ekonomisi: Bölüşüm, birikim, büyüme* (12. Basım). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Yeşilyurt, N. ve Develioğlu, A. (2009). AKP döneminde Türkiye'nin Ortadoğu politikası. *AKP kitabı: Bir dönüşümün bilançosu*. (Ed: İ. Uzgel ve B. Duru). Ankara: Phoenix Yayınları. ss. 381-409.
- Yıldırım, D. (2009). AKP ve neoliberal popülizm. *AKP kitabı: Bir dönüşümün bilançosu*. (Ed: İ. Uzgel ve B. Duru). Ankara: Phoenix Yayınları. ss. 66-107.
- Yıldız, A. (2001). "Ne mutlu Türküm diyebilene" Türk ulusal kimliğinin etno-seküler sınırları (1919-1938). İstanbul: İletişim Yayınları.

Yumul, A. ve Özkırmımlı, U. (2000). Reproducing the nation: 'Banal nationalism' in the Turkish press. *Media, Culture and Society*, 22, 787-804.

Zürcher, E. J. (2005). *Milli Mücadelede İttihatçılık*. (Çev: N. Salihoğlu). (3. Baskı). İstanbul: İletişim.

<http://bianet.org/bianet/siyaset/122431-turkiye-ile-israilin-askeri-ortakligi> (Erişim tarihi: 01.12.2010)

<http://bianet.org/bianet/insan-haklari/119309-manisada-ayrimcilik-romanlara-irkci-saldiriya-donustu> (Erişim tarihi: 16.01.2011)

<http://www.boxofficeturkiye.com/karsilastirma/?karsi=41> (Erişim Tarihi: 20.03.2011)

<http://www.cnnturk.com/2010/turkiye/06/01/kalan.4.heron.teslimatinda.sikinti.yok/578462.0/> (Erişim tarihi: 01.12.2010)

<http://www.haberturk.com/dunya/haber/543845-fransa-cingeneleri-sinirdisi-ediyor> (Erişim tarihi: 17.06.2010)

<http://www.hurriyet.com.tr/dunya/13460832.asp> (Erişim tarihi: 02.12.2010)

<http://www.milliyet.com.tr/mavi-marmara-da-yaralanan-murat-taskin-one-minute-diyerek-cenemi-kirdi-/siyaset/sondakikaarsiv/09.10.2010/1249094/default.htm> (Erişim tarihi: 02.12.2010)

<http://www.ntvmsnbc.com/id/25043668> (Erişim tarihi: 02.12.2010)

<http://www.ntvmsnbc.com/id/25102966> (Erişim tarihi: 02.12.2010)

<http://www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?aType=RadikalDetayV3&ArticleID=1014637&Date=20.02.2011&CategoryID=81> (Erişim tarihi: 17.06.2010)

<http://video.ntvmsnbc.com/one-minute-saldirisi.html> (Erişim tarihi: 02.12.2010)

<http://www.youtube.com/watch?v=cR4zRbPy2kY> (Erişim tarihi: 15.06.2010)

<http://www.youtube.com/watch?v=IWG6mzIzwnk> (Erişim tarihi: 02.12.2010)

<http://www.ysk.gov.tr/ysk/docs/2002MilletvekiliSecimi/gumrukdahil/gumrukdahil.pdf>

(Erişim tarihi: 15.06.2010)